

પુરોવચન

શામળમટ્ટ મધ્યકાલીન ગુજરાતના કવિવર છે. એક વસત એની રસિક કૃતિઓ ગુજરાતી સમાજને તરબોલ કરી દેતી. એ જમાનાનું જીવન સંકુચિત અને ઘરેઢવદ હતું તેથી પ્રેમ અને શીયં, મેદી સાહસો અને અદ્ભુત ઉદારતાના રંગથી રંગાયેલા પરાપ્રમો વાલી આ સાહિત્યસૃષ્ટિમાં લોકોને સ્વચ્છન્દે મહાલવું ગમતું.

એક વસત એમ માનવામાં આવતું કે શામળમટ્ટની કૃતિઓ સ્વતંત્ર છે આજે આપણે જાણીએ છીએ કે કવિએ જૂના આલ્યાનોને સમયોચિત ફેરફાર સાથે ફરી રચ્યા છે હવે જોતાં આવી કથાઓ ગુણાઢ્યના સમયથી ભારતીય કથાસાહિત્યની સાળ છે અને એનું અમરત્વ દરેક યુગને રસ-સમૃદ્ધિ પૂરી પાડે છે.

મધ્યકાલીન ગુજરાતમાં શામળનું સ્થાન અગત્યનું છે. છતાં ગળ્યાગાઠઘા અપવાદ શિવાય તેની કૃતિઓ પ્રમાણમૂલ સ્વરૂપમાં હજી સુધી તૈયાર નથી થઈ. આશા છે કે આ પ્રકારના પ્રવાશનથી ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસને વેગ મળશે.

પ્રાધ્યાપક હરિવલ્લભ માયાણીએ મદનમોહનાના પાઠનું ઘણા ધ્યાનથી સંશોધન કર્યું છે. સાથે એમણે વિદ્વત્તાપૂર્ણ ભૂમિકા અને શબ્દકોષ પણ ઉમેર્યા છે. આવી અભ્યાસપૂર્ણ પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે શ્રી. માયાણીને હું અભિનન્દન આપું છું.

રાજમવન,

લલ્લનૌ

ક. મુનશી

૨૫ માર્ચ, ૧૯૫૫

પ્રાસ્તાવિક

મહનમોહનાના પ્રસ્તુત સંપાદનમાં હસ્તપ્રત-સામગ્રી અસંતોષકારક અને અપર્યાપ્ત હોવાથી અંધપાઠ બને તેટલો મૂળરૂપમાં નિર્ણીત કરવાનું શક્ય ન હતું. પણ ગમે તે એક પ્રત પરથી—કે પદ્ધતિ વિના અને પ્રતો પ્રત્યેની કડક વફાદારીના ભાન વિના ગમે તે બેત્રણ પ્રતની તુલના પરથી—તૈવાર કરેલા પાઠ કરતાં અહીં આપેલો પાઠ ધણો વધુ અધ્યેય લેખાગ્રે. ભૂમિકામાં ક્યાંએનાં મૂળ પ્રાચીન સાહિત્યમાં ક્યાં સુધી લખાય છે તે જોવાનો અઠડતો પ્રયાસ થયો છે. કોઈ ઉત્સાહી અભ્યાસી આ દિશામાં વ્યવસ્થિત પ્રયાસ કરે તો તેના શ્રમનો પ્રતો બદલા મળી રહે એટલી સામગ્રી ભરી પડી છે. આખું ક્ષેત્ર આપણે ત્યાં વણબેઝાયેના જેવું છે.

પ્રતોનો ઉપયોગ કરવા દેવા માટે હું ગુજરાત વિદ્યા સભા (અમદાવાદ), પ્રાચ્ય વિદ્યા મંદિર (વડોદરા) તથા ફાર્ગસ ગુજરાતી સભા (મુંબઈ) નો આભારી છું. ખાસ કરીને ફા. યુ. સભાના મંત્રી અને મારા રનેહી શ્રી. શંકરપ્રસાદ ગવળે તેમની સંસ્થાના સંપ્રદર્શનો મહનમોહનાને લગતી હસ્તપ્રત-સામગ્રી જાતે રસ લઈને મુલમ કરી આપી અને ઉપકૃત કર્યો છે. વિદ્યામંથરા, અન્ય સંશોધકોનું કામ અને મુદ્રણાલય—સાના સહકારથી જ આવું કામ પાર પાડી શકાય છે અને એ રીતે એ સૌ યશના ભાગી છે.

ભારતીય વિદ્યા ભવન, મુંબઈ
એપ્રિલ ૨૦, ૧૯૫૫

હ. બાયાણી

માત્ર માનવતાના લણતરવાળા, નિરક્ષર

દાદી માને

જેમની અણખૂટ સ્નેહધારાથી સીંચાઈને

ઊઝરતાં ઊઝરતાં મારા અણઘડ, અલાન

ચિત્ત પર સાહિત્યના પ્રથમ સંસ્કાર પડ્યા.

હ. બાયાણી

નિવેદન

આપણા પ્રાચીન સાહિત્યની મહત્ત્વની કૃતિઓના સંશોધનાદિમાં પણ ભારતીય વિદ્યા ભવન તરફથી વિશિષ્ટ પ્રદાન થતું રહે એવો અમારો પ્રયાસ રહ્યો છે. ઇસવી બારમી શતાબ્દીની મરતેશ્વર-બાહુવલ્લિ-રાસ અને પંદરમી શતાબ્દીની કાદંબરી એ બે કૃતિઓના પ્રકાશન પછી અઢારમી સદીની પ્રસ્તુત મદનમોહના પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. શામળની ઉત્તમ કૃતિઓમાંની એક લેખે વિશ્વવિદ્યાલયોના કુચ્ચ વર્ગના પાઠ્યક્રમમાં તેને અવારનવાર સ્થાન અપાય છે. વિશ્વસનીય પાઠ, વિસ્તૃત ભૂમિકા અને વિશિષ્ટ શબ્દોના કોશ સાથે પહેલી જ વાર સંપાદિત થતું શામળનું આ કાવ્ય વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ અન્ય અભ્યાસીઓને ઉપયુક્ત થશે એવી આશા છે.

પોતાની અનેકવિધ ખીજ પ્રવૃત્તિઓ સાથે ભારતીય વિદ્યા ભવન ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યનાં સંશોધન, અધ્યાપન અને પ્રકાશન અંગે યથાશક્તિ જે કંઈ કરતું આવ્યું છે, તેને આ નવા પ્રકાશન દ્વારા વેગ આપતાં આનંદ થાય છે.

ભારતીય વિદ્યા ભવન

૧૫ માય, ૧૯૫૫

જયંતકૃષ્ણ હં. દવે

માનાય નિયામક,

અનુક્રમ

પુરોવચન

નિવેદન

પ્રાર્થનાવિક

અર્પણ

અનુક્રમ

ભૂમિતિ	૧-૬૧
ઉપયુક્ત સાધનસામગ્રી	૧- ૬
સંપાદનપદ્ધતિ	૬-૧૦
કથાનુત્તી રૂપરેખા	૧૦-૨૫
કથાસામગ્રીની તુલના	૨૬-૫૧
(૧) ગુરુ-શિષ્યાનો પ્રણયસંબંધ	૨૭-૩૩
(૨) સમરથા	૩૩-૩૫
(૩) અનાર્પભાંથી બચાવી થતી સદુક્તિ	૩૫-૩૬
(૪) મોહી પડેલી રાજપુત્રી	૩૬
(૫) મૃગ ને સિંહણ	૩૬-૩૭
(૬) વઢાદાર દરણી	૩૭-૩૮
(૭) સ્ત્રીચન્નિ	૩૮-૩૯
(૮) બાદશાહ અને દિલ્લાણી	૩૯-૪૦
(૯) જ્વામીબક્ત પોપટ	૪૦-૪૧
(૧૦) વિગેધીની છત્રપીડી	૪૧-૪૨
(૧૧) ' વીરો વર ફરીશ '	૪૨-૪૫
(૧૨) નાપિકનો પ્રુત્પવેશ	૪૬-૪૮
(૧૩) બગલામાયી નાગને ઉમારવો	૪૮-૪૯
(૧૪) ચિત્રપટ કે પ્રતિમાનો ઉપયોગ	૪૯-૫૧
(૧૫) પ્રકીર્ણ	૫૧
પરિશિટ (મૃગ-સિંહન કે પ્રસંગ)	૫૩-૫૭
અરુચ્યા	૫૯-૬૧
મદનમે દન નો અથપાઈ	૧-૧૨૪
પાઠ નં	૧૨૫-૧૭૦
સન્દર્ભ	૧૭૧-૧૮૮

ભૂમિકા

૧. ઉપયુક્ત સાધનસામગ્રી

સંકલિત યાદીમાં મદનમોહનની આઠ પ્રત નોંધાયેલી છે. આમાંથી ઈન્દિરામ સૂર્યરામના સંગ્રહવાળી એ પ્રતો પ્રયાસ કરવા છતાં ન મળી હોવાથી ઉપયોગમાં નથી લઈ શકાઈ. આ પહેલાં મદનમોહનના પ્રાચીન કાવ્ય ત્રૈમાસિક (પુ. ૬, અં. ૧)માં, બૃહદકાવ્યદોહન (ભાગ પાંચમા)માં, શ્રોદ્ધ અને ભદ્ર દ્વારા તેમજ અન્યત્ર સ્વતંત્ર રૂપે મુદ્રિત થયેલી છે.

પ્રસ્તુત સત્કરણના પાઠના સંપાદન માટે ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતોનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે :

ક પ્રત. સંકલિત યાદીમાં આનો ફા. ૫૭ સ્તરીકે ઉલ્લેખ છે. આ પ્રતિ કાર્યસ શુબ્દાતી સભાના સંગ્રહની નં. ૫૭ની છે. મોટા, ચોખ્ખા દેવનાગરી હસ્તાક્ષરમાં લખાયેલી છે. પ્રતિનાં કોઈ કોઈ પત્ર એકબીજા સાથે કેટલાક ભાગમાં ચોંટી ગયેલાં હતાં. કોઈએ તે ઘુટા પાડવાનો પ્રયત્ન કરેલા. તેમાં તેવાં પત્રના કેટલાક ભાગના અક્ષરો દાગળ ચોંટી જવાને કારણે કે શાહી ઉખડી જવાને કારણે બગડી ગયેલા હોઈ વાંચી શકાય તેમ નથી. કુલ પત્ર (૬૧ + ૧૦૪ =) ૧૬૫ છે. તેમાં આગલા ૨૧ પત્ર નથી. પત્ર દીઠ સરેરાશ ૧૧ થી ૧૨ પંક્તિ છે અને પંક્તિમાં અરેગશ ૨૨ અક્ષર છે. આ ૫૭ સંખ્યાળની પ્રતમાં એ કૃતિ છે. આગળના ૬૧ પત્રમાં સિંહાસન-બત્રીશીની ૧૨ મી વાર્તા—વિક્રમચરિત્રની વાર્તા છે. આગળના ૨૧ પત્ર ન હોવાથી એ તૂટક છે. એ વાર્તા પૂરી થયા પછી મદનમોહનના શરૂ થાય છે. તેના પત્રના અંદે સ્વતંત્ર રીતે ૧ થી ૧૦૪ સુધીના છે. છેલ્લી કહીને અંદે ૧૫૦૨ છે. વિક્રમચરિત્રની પ્રતિવિધિ સં. ૧૮૮૫ના આસો મુદી તેજ ને ગનિવાડે પૂરી થયેલી છે, જ્યારે મદનમોહનની પ્રતિવિધિ પૂરી થયાની તિથિ સં. ૧૮૮૬ના કારતક સુદ ચોથ ને શનિવાર છે. આ પ્રતને મુખ્ય—આધારભૂત પ્રત તરીકે સ્વીકારી છે.

પ્રતની લેખનગત વિનિર્દેશા જોઈએ ત્યાં અનુસ્વારનો અભાવ (તુ, હુ, આખાતુ, હીડાલા, મીદુર, મુદ્દ, કીદર), ન જોઈએ ત્યાં અનુસ્વાર (સુંબીયે, સુર, નુર, રુડો, રૂપે), છુટો ‘ય’ નથી (કાઆ ગઉ, રાએ)

કનો આર લ શ્રીગણેશાય નમ ॥ શ્રી આરદાય નમ ॥ શ્રી ગુરુબ્યે નમ ॥
અથ મદનમોહનની વાર્તા લખી છે ॥

ક.નો અત ઈતિ મદનમોહનની યા ॥ સામનભટ્ટવીર ચીત આ
શાપુરુ પ્રત પગમાણે નખી છે ॥ લખનાગને ખો દોસ દેસો નહી ॥
સવત્ર ૧૮૮૬ ના લગતી મુની ૪ રનેઉ સમત્ય શ્રીસ્તુ

ખ પ્રત મ દવિત ચાદીમા આ ફા રદદસ તરીકે નોધાયેરી છે આ
પ્રતિ પશુ ફા. ગુ. સજાના મગદની ન રદદની છે નીગી દોગીને વખેના
ગુજરાતી હુન્નાક્ષર મોગ ને આદ છે, પણ દેખન અશુદ્ધ છે આખી પ્રતના
ક.ન પત (૧૧૩+૮૯=) ૨૦૦ છે પત દોઃ સરે ૧૨ થી ૨૨ પક્ષિ,
અને પક્ષિમા સગનાથ ૧૪ થી ૧૮ અક્ષર છે આખી પ્રતમા બે કૃતિ છે
આરંભના ૧૧૩ પત્રમા સામન, ન બગસમ્પુત્રીની વાન્તા ૧૭૭ કડી મુધી—
ને એ ગીતે અૂરી—છે તે પછી મદનમોહના છે, જેના પત્રના નવનંત્ર અક્ષ
૧ થી ૮૭ છે છે ની કડીનો અક્ષ ૧૫૦૬ છે મદનમોહનની પ્રતિનિધિ પૂરી
ધ્યાનો મમય ૧૯૦૦ના આવણુ મુદ બીજા ને તુલકાર આપેલા છે

દેખનગત વિચિત્રના (૧) અનુવાગ આનન અગત્યના—પુત્ર, દેવા,
શુધી, શારદુત, મુરખ, શુન, શુવતી, નાગી, નીચ, તુલ, મુજ, ત્યાગ,
વગેરેમા અગત્ય, અચન વગેરેમા તથા છેદુ, વલુ જડુ વગેરેમા આવશ્ય-
તા અભાવ (૨) ભૂતપતિ કોપોમા યકાર નથી—જડુ છેદુ, વગેરે
(૩) મરંત્ર શા (૪) મોહિતા, મોહિણી જેવામા 'હે' (૫) 'વત' ને મ્યાને
'મન' (૬) માદાગ, વેડેવાર, વગેરેમા હકાર મ્યાક જગવાયો છે, ક્યાક નથી
(૭) અનુમ રમગ હોર તેવા શમ્દોમા અશુદ્ધ લેખી—મર્ગદે, પુત્ર વગેરે
(૮) મદાગ્રાણ સાથે વધાગનો દગર આવાલી, ગાદામ્પમાવ (૯) હમો, શેદી
(સિદ) હેદુ (અદુ), જાળખી, મોહિણી મ્યાગ શેડેન

પાંચપદ્યગ પાળગના સમયની ક. પ્રત સાથે હી વીક પાહેદે ક. ગ.
પ્રતો લેખી તેમજ પાંચપદ્યગની દટિએ ખ. ના ચિવાતી શોરનો
પાઠ ખ. ને હીમ્મી મળતો

ખ.નો આરંભ શ્રી ગણેશાયે નમા ॥ અથ વાગતા મદનમોહનની
લખી છે

૫. નો અત. ઇતિ શ્રી મંદનમોહનાની કથા ॥ પુરણ શમાપતે ॥ શ્રી ॥ લખતગ પરતનાથી પુત્ર લાઈ હરજીવનદાશ (?) ગદીશ (?) ય. ૧૯૦૬ના વરખે શવણ શુદ્ધ ૨ વાર શુકરે.

ગ પ્રત. સંકલિત યાદીમાં આ પ્રત વ ૫૪૯૮ ય તરીકે નોંધાયેલી છે. આ વડોદરા પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરના સંગ્રહની ન. ૫૪૯૮ ની પ્રત છે. વાકાચૂંકા ઊંચાનીચા લખેલા દેવનાગરી અક્ષરો છે, પણ લઢણનો ખ્યાલ આવી જતાં થોડાક અપત્ને વાચી શકાય તેવા છે. પાઠ પ્રમાણુમાં શુદ્ધ કહી શકાય. પ્રસ્તુત પ્રતમાં બે કૃતિ છે અને બંને કૃતિઓના પત્ર એકબીજાની જીવતાસુલતા બાધેલા છે. મંદનમોહના સિનાયની બીજી કૃતિ દશમસ્કંધ છે. ૨૩૯ સુધીનાં પત્ર છે. છેવટનાં પત્ર ધણુ જ છણું ને અંત તૂટક છે. મંદનમોહનાનું પણ તેવું જ છે. તેના માત્ર ૧૩ પત્રો છે, ને છેવટના પત્રો છણું છે. મંદન-મોહનાની પ્રતમાં પત્રદીઠ સરેરાશ ૧૯ થી ૨૧ પંક્તિ છે, અને પંક્તિદીઠ સરેરાશ ૧૩ થી ૧૬ અક્ષરો છે. ૬૪૯ કડી પછી પ્રત તૂટક છે. પ્રતિલિપિ-સંવત્ નથી.

લેખનગત વિશિષ્ટતા : સકાર—સીવસક્તિને, હકાર—પાઠાનીયે; મહાપ્રાણ કે વિષ્ટત સ્વર હોય ત્યાં વધાગનો—મેહેધ, ઘેહેર, ઘેહેલા, નેહેણ; ભૂતકાલિકે રૂપો યકાર વિનાના—પામા, ઇકાર કે એકાર પછી આવતા સ્વર પૂર્વે યકાર : પાઠાનીયે, મેડીયો, વેયેરી, ક્વચિત મહાપ્રાણનો અલ્પપ્રાણ—ગણી (=ધણી), અત (=ધત), દુજે (ધુજે), નજીકના અક્ષરો જોડીને લખવાનું વક્ષણ—મણું, હણું, અણું (અરણ્ય), સ્મોવડ, પ્રગટ્ટ, પુસ, ફી એવી જોડણી.

પાઠપગ પગ ક. ની સાથે ધણીજ નિકટતા ધગવતી.

ગ. નો આરભ વારતા મંદનમોહનાની લખી છે. શ્રીગણેસાયં નમઃ શ્રીગુરભો નમઃ

ઘ પ્રત. સંકલિત યાદીમાં આ પ્રતનો આદ વ. ૩૨૨ છે. પ્રત ગુજરાત વિદ્યા સલાના સંગ્રહની ન. ૩૨૨ વાળી છે. મોટા સાદું દેવનાગરી અક્ષરો. પાઠ શુદ્ધ. પ્રત આરભમાં તૂટક. ૨૯ માં પત્રથી (૪૯૯ મી કડીથી = સપાદિત પાઠની ૩૭૬ મી કડીથી) શરૂ થાય છે અને ૧૦૧ માં પત્ર પર પૂરી થાય છે. છેવટી કડીનો આક ૧૭૭૨ છે. પત્રદીઠ આશરે ૨૦ પંક્તિ અને પંક્તિદીઠ આશરે ૧૨ થી ૧૪ અક્ષર. લેખનસત્ નથી.

૧૧) લેખનગત વિશિષ્ટતા : નાસિક્ય ધ્વનિઓનો સંદર્ભ બાદ કરતાં અનુનાસિક પ્રભુપરુ નથી; ભૂતકાલિક ચક્રાર ક્વચિત્.

૧૨) નો અંત : ઈતિ શ્રી કથારસ વારતા મદનમોહનાંતી ક્વી સાંમલ્લાસ કેત સંપ્રદ્યૃ ॥ સમાપ્ત થઈ છે. સામી પ્રત પ્રમાણે લખી છે ॥ લગ્ન પ્રશ્ન ક્વીત્રીવં સ્તન્દ્ર દ્રષ્ટી અધોમુખઃ કટ્ટેન લીધીત્તં ત્રયં યત્નેન પરીપાલયે.

૧૩) પ્રત. સંકલિત યાદી પ્રમાણે આનો આંક ૮ ૨૦૪ છે. આ ગુજરાત વિદ્યા સભાના સંગ્રહની પ્રત છે. અગરે પ્રમાણમાં મોટા છુટા દેવનાગરી છે. પત્રદીક પંક્તિ ૨૪થી ૩૦, પંક્તિદીક અક્ષર ૧૫થી ૧૭. પાઠ કાંઈક અશુદ્ધ, ક.ને દીકડીક અનુસરતો. આદલમાં ત્રૂટકઃ પહેલાં બે પત્ર નથી (એટલે સંપાદિત પાઠની ૧૫૨ મી દડીથી આરંભ). અંત પણ ત્રૂટક. ૫૨ પછીનાં પત્ર (એટલે સંપાદિત પાઠની ૧૦૩૧ દડી પછીનો પાઠ) નથી. જંદના ફેર સાથે દડીને આંક દર વખતે નવેસરથી ચક્ર કરેલો છે. વચ્ચેવચ્ચે કોઈ કોઈ વાર સર્ગગ આંક પણ આપેલો છે.

૧૪) લેખનગત વિશિષ્ટતા : અનુસ્વારનો અભાવ—કુદન, સુદરી, બધર, કથ, સુદરી; ભૂતકાલિક રૂપોને અંતે ઈયો—શાવીયો, આવીયો; સાથે ‘અકુ’ વગેરે; હકાર—યેહેવા, વહેવાગ, અહીરાવત, મેહે, વેહેરી, કાંહાંન, આમાહારે (=અમારે); ઉપરાંત ‘વીખવીખ’, વીક્ષ (વિપ), પ્રત (ધૂત), મુધ, સખીયો; જમ, વગેરે.

૧૫) પ્રત. સંકલિત યાદી પ્રમાણે આ નં. ૮ ૫૩૨ ની ગુજરાત વિદ્યા સભાની શિલાલાપ પ્રત છે. મુખપૃષ્ઠ આ પ્રમાણે છે—

મદનમોહનાની વારતા, શાંમલ્યની કહેલી. આ પ્રાંતના લોકોને વારતે બાબુભાઈ અમીચંદના હાપખાતામાં છાપી. અમદાવાદ સને ૧૮૫૮.

મુખપૃષ્ઠ ઉપર શામળનું ચિત્ર, અંદર મદન ને મોહનાનું. પૃષ્ઠ ૨૭૧. છેલ્લી દડીનો આંક ૧૫૦૧. લીટી દોરીને લખેલા ગુજરાતી અક્ષર. પાઠપરંપરાની ક. સાથે ઘણીજ નિકટતા.

૧૬) લેખનગત વિશિષ્ટતા : સંયુક્ત વ્યંજનોને છુટા કરી લખવાનું વ્યવસ્થા—સશતર, બરામનુ, વીપર, વગેરે; ‘ય’ નહીં ‘અ’; ‘ઝાહ’, ‘મીઉ’, ‘રાઅ’; મરેત્ર ચક્રાર.

છ. નો આરંભ : શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી ચારદાએ નમઃ ॥ અથ વારતા મદનમોહનાની લખી છે ॥

છ. નો અંત : ઇતિ શ્રી મદનમોહનાની વારતા શંપુરણું ॥ એ વારતામાં કેએક દશકત તથા કાનોમાતરા અદકો ઓછો લખાણો હોય તો તે પંચની શાખે યુનો માફ કરજે.

જ પ્રત. સંકલિત યાદીમાં આ પ્રતની નોંધ નથી લેવાઈ. આ ફાઈનલ સલાની નં. ૪૯૪ ની શિલાછાપ પ્રત છે. પૃષ્ઠ ૧૫૦. કડી સંખ્યા ૧૫૦૧. આરંભમાં એક ચિત્ર. મુખપૃષ્ઠ આ પ્રમાણે :

મદનમોહનાની વારતા, શામલલટની કરેલી. તે બાલકૃષ્ણ લક્ષ્મણ પાઠક એઓએ, મુળઈ મધ્યે જગદીશ્વર છાપખાનામાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી છે. સંવત ૧૯૪૯.

આ છ. ની પ્રતિકૃતિ જેવી જ છે. કવચિત્ જોડણી ને પાઠમાં ફરક પડે છે. અનુસ્વાર છે. ઘણીવાર શકાર. યકાર ઓછો. સંયુક્ત વ્યંજનો ઘૂટા લખવાનું વલણ. લાપા પ્રમાણમાં અવાંચીન.

જનો અંત : ઇતિ શ્રી મદનમોહનાની વારતા શંપુરણું,

શ્રો. ઉપયુક્ત હસ્તપ્રતો અને શિલાછાપ પ્રતો ઉપરાંત અવારનવાર હી. મ. શ્રોફ અને જો. ન. લાદની મુદ્રિત મદનમોહના (આવૃત્તિ ત્રીજી, ૧૯૨૧)ના પાઠાંતર પણ કોઈકોઈ સ્થળે નોંધ્યાં છે. શ્રોફના ગ્રંથપાઠ માટે ઓછામાં ઓછી બે પ્રતનો તો ઉપયોગ થયો હશે એમ સમજાય છે ને પેટલાદમાંથી મળેલી એક પ્રતમાંથી દસબાર પાઠાંતર પરિશિષ્ટમાં નોંધેલા છે. સંપાદન માટે ઉપયોગમાં લીધેલી સામગ્રીનું વર્ણન ન આપ્યું હોવાથી પાઠપસંદગીનાં ધોરણ, પાઠ રજૂ કરવાની પદ્ધતિ, વગેરે વિશે આપણે કશું જાણતા નથી. એટલે અર્થદૃષ્ટિએ અગત્યનું જણાયું તે જ પાઠાંતર નોંધ્યું છે. પાઠપરંપરા ખ. પ્રતને મળતી છે. સંપાદકોએ જોડણી ભૂળની નહીં પણ સુધારીને આપી હોવાનું જણાય છે. કડીની સંખ્યા ૧૨૯૯ છે.

આ પ્રમાણે પ્રસ્તુત સંસ્કરણમાં ગ્રંથપાઠ પાંચ હસ્તપ્રતો, બે શિલાછાપ પ્રતો અને એક મુદ્રિત પ્રતને આધારે તૈયાર કર્યો છે.

આ ઉપરાંત ફાઈનલ સલાના સંગ્રહમાં નં. ૭૧૩ ની બીજી પણ શિલાછાપ પ્રત છે. તેનાં પૃષ્ઠ ૨૯૯ ને કડી સંખ્યા ૧૫૦૧ છે. મુખપૃષ્ઠ આ પ્રમાણે છે :

મહનમોહનાની વારતા—સામલ ભટ્ટની દરેલી, તે મુંબઈમાં બાપુ હરશેડ દેવલેશ્વરના છાપખાનામાં ફરીથી છાપી છે. સં. ૧૯૧૧, ચક્ર ૧૭૭૭.

અંત છ. નો છે તે જ. આ પ્રત સમગ્રરૂપમાં છ. ની જ પ્રતિષ્ઠિતિ હોવાથી ઉપયોગમાં નથી લીધી.

આ સામગ્રીમાંથી, ચરઆતમાં ક્યું તેમ ક. પ્રતને મુખ્ય, આધારભૂત પ્રત તરીકે ગણી છે, અને કોઈ કારણે તેનો પાઠ બિનરતો લાગ્યો ત્યાં જ અન્ય પ્રતનો પાઠ સ્વીકાર્યો છે.

૨. સંપાદનપદ્ધતિ

૧) ઉપલબ્ધ પ્રતોમાંથી સમયની કે જોડણી ને ભાષાની પ્રાચીનતાના ધોરણે પ્રાચીનતમ દરાવી શકાય તેવી પ્રતને મુખ્ય પ્રત ગણી છે, અને સંપાદિત રૂપપાઠ તેને આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. ૧) બીજી પ્રતોનાં પાઠાંતરો સંપાદિત રૂપપાઠની દી અને પંક્તિના ક્રમે રૂપપાઠની નીચે નોંધવામાં આવ્યાં છે. સંદર્ભ માટે આવશ્યક હોય તેવા અપવાદો બાદ કરતાં બીજી પ્રતોમાં મળતા વધારેના પાઠને સંપાદિત રૂપપાઠમાં સ્થાન આપવામાં નથી આવ્યું. તે જ પ્રમાણે, ૨) મુખ્ય પ્રતની એક કે વધારે દીઓ બીજી એકે પ્રતમાં મળતી હોય તેવી બાબતોમાં તે દીને સંપાદિત રૂપપાઠમાંથી દાઢી નથી તાખવામાં આવી. ૩) પણ સંદર્ભ, જોડણી કે ભાષાની પ્રાચીનતા, અર્થનું ઔચિત્ય વગેરે દષ્ટિએ મુખ્ય પ્રતનો પાઠ સ્પષ્ટ રીતે નિષ્કૃષ્ટ લાગ્યો ત્યાં અન્ય પ્રતનો ઉત્કૃષ્ટ લાગ્યો તે પાઠ સ્વીકાર્યો છે, અને મુખ્ય પ્રતના પાઠને પાદનોંધમાં મૂક્યો છે. ૪) દંઢમાં એક નિયમ તરીકે પ્રમાણ, ક્રમ; ભાષા ને જોડણી એમ દરેક વિષયમાં મુખ્ય પ્રતને આધારભૂત ગણવામાં આવી છે.

પ્રાચીન ગુજરાતી હિતિઓના સંપાદનમાં પાઠાંતરોની નોંધ એ એક ખૂબ મંચવે તેવો પ્રશ્ન છે. અનેક કારણે પ્રતોમાં જોડણી બાબત સંપૂર્ણ અસંગતતા અવર્તી જોવામાં આવે છે. એકની એક પ્રત એકના એક ગુજરાતી જોડણીની બાબતમાં તદ્દન વિસંગત માત્રુમ પડે છે. આ પ્રકારની અચ્ચવસ્થા (૧) ધ્રુવ ને દીધ 'ઈ' તથા 'ઉ', (૨) 'ઓ' અને 'ઉ', (૩) અનુસ્વાર તેમ જ અનુનાસિક, (૪) તુનીવા-સપ્તમીનો 'ઈ', 'યે', 'એ', (૫) 'ય' શુનિ, (૬) 'ક', (૭) 'સ' અને 'સ', (૮) 'દ' શુનિ કે 'દ' અને તેના અનુગામી સ્વરની પૂર્વાંશર પર અસર ('દ્યે', 'દ્યે')

વગેરે), (૯) 'જ' ને 'ઝ', (૧૦) 'ટ' ને 'ઠ', તથા 'ડ' અને 'ઢ', (૧૧) 'પ' અને 'ખ', (૧૨) 'લ' અને 'ળ' એ વિષયમાં હોય છે એક જ શબ્દની જોડણીમાં એ જ પ્રતમાં 'ધ' ને 'ઉ' એ અંગે હ્રસ્વ મળે ને બીજે અંગે દીર્ઘ પણ મળે શબ્દાન્તે ક્યાં 'ઉ' મળે તો ક્યાં 'ઓ' તૃતીયા સપ્તમીના પ્રલય સાનુનાસિ- તેમ જ નિ તુસાસિ અને રૂપે મળે તેનું જ વર્તમાન ત્રીજા પુરુષના 'ધ' પ્રત્યયનું અને નાસિમ્ય ધ્વનિઓ (nasals) પૂર્વેના અંગનું ('ગમ', 'ગમ') 'ય' શ્રુતિ અને ભૂતકાળના 'ય'ની બાબતમાં પણ જે પ્રત 'ય' શ્રુતિ આપતી હોય તેમાં પણ કોઈનાં 'ય' શ્રુતિ વગરનો શબ્દ હોય છે તત્સમ શબ્દો પણ શુદ્ધ લખવાનું વચ્ચે કોઈક જ પ્રતમાં હોય છે, અને સા પણ સપૂર્ણ મુસગતતાની આશા ગાંધી નગમી છે

આ તો થઈ માત્ર જોડણીભેદોની વાત જોડણીભેદો સિરામના પાદભેદો પણ હમ નથી બુદ્ધિવચન અને એકચયનની અદરમદન કે એક મળના રૂપને બદલે બીજા મળનું રૂપ, અથવા તો 'ને', 'જ', 'જે', 'તે', 'તો', 'આ', 'કે' વગેરે જેવા પાદપૂરકો એ સૌને લઈને ઉત્પલવતા પાદાતરો પણ પાઠ રગગના છે વગી અનુષ્ટ એ પ્રતના પાદને બદલે દરેક પ્રત્યક્ષરમાં જુદાજુદા પચાસો ને સમાનાર્થ કે લગભગ સમાનાર્થ ઉચ્ચિત્તો પણ અનેકાનેક સ્થાને મળે છે અને અર્થદેર હોય તો પણ મૂળ વાત માટે કરી શકે જેવી અગત્ય ન ધરાવતા હોય એવા પાદાતરની સખ્યા પણ અ પ નથી આ ૧૦૦ એ જ મંડીના ત્રણ ચાર પ્રતોની તુલનાને આધારે જોવામાં આવતા પાદાતરોની સખ્યા એરડી હોય છે કે તેની નોંધનું કામ એ બધી પ્રતોના અંગ પાદ ઉતાગનાના કામ ગતા પણ વધાર જગિન બનરા જાય છે પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓ ઘણુંખરુ પદમાં હોવાથી અને તેમને માટે વધતે ઓછે અરે જેવ હોય તેના મુખરે મુક્ત માપના છદા પ્રયોગનવા હોવાથી પાદનિર્ણયમાં અન્યત્ર જે છદનું સાધન ખૂબ મૂલ્યવાન બની રહે છે, તે અડી જરાયે ત્રયસાધક હતું નથી

આવા સંજોગમાં બધાયે પાદાતરો નોંધવા કે અમુક જ બધાયે નોંધવા જતા જે સમય શ્રમ વગરનો વ્યય થાય તેના પ્રમાણમાં તેમનું મૂલ્ય ખરું ? અમુક જ નોંધવા તો પસંદગીનું ધોરણ શું રાખવું ? વગેરે પ્રશ્નો પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિના સપાદની સામે આવીને ઊભા રહે છે

અને પાદાતંગના જ મનને લક્ષમાં લેતા તમાથી એ ખપ આપણા ઉપર એની પડે છે કે અનુદે અને અથવા પ્રસાદી કે અનિશ્ચિત સ્વરૂપનો જ હતો— એટલે કે સમૃદ્ધપ્રાપ્તિદિ કૃતિઓના મૂળ પામના સ્વરૂપ અને જે નિશ્ચિતતા હતી, તેની અધ્યયનની શુભગતી કૃતિઓ માટે ન હતી ઉપર ઉત્તેજ્યુ તેવા જોડાણી વૈવિધ્યથી કે અદ્વિતીય દેખાતા શાન્દિ પર્વિર્તનથી પણ મૂળ મથાને એ પોતાની કૃતિમાં કોઈ ખામ ફેરફાર થયો હોવાનું—કે તેમાં મૂળ વાધાભય હોય તેવું નહીં લાગતું હોય નુષ્ય દ્યનિત્યમાં ? દમ્યોતે ને વીગતોમાં પર્વિર્તન થયેતું ન લાગે લાસુધી પામ્યા થતો શાન્દિ ફેરફાર લક્ષમાં લેવાની કાઈને જરૂર ન લાગતી

દાયપ્રતોમાં જોડણિ લગતી જગ્યા કે સુસંગતતા નથી જોવા મળતી જે ખરું, પણ ચીવ અને ચોખ્ખાઈથી તપાસવાને બદલે નૂળમાને જોતા દરક દાયપ્રતમાંથી અમુ જોડણિવત્તો અપદ ગીતે તા વી સારો અને તે તે પ્રતોની જોડણી કાઢી અને એ તારવેના વયણોને અનુરૂપ જોવામાં આવશે જે પ્રત 'સ' ને 'સ'ને બદલે માત્ર 'સ' જ બખતી હોય, તેમાં ઘણુંખરું સંન 'સ' મળશે, ખીજ કાઢીમાં ઘણુંખરું 'સ' મળશે કાઢીમાં 'ય' શ્રુતિ કે 'દ' શ્રુતિ નોધવાનું વળુ અપદરૂપે જોઈ શકો તે કાઢીમાં તેના અભાવ જણાશે જો કે 'ઇ' ર કે અનુનાસિક ની બામનમાં આવુ ચોક્કસ વળુ જોધુ જોના મળે છે એન એ વાર એ પ્રતના જોડણિવત્તો નજરમાં આવી જાય એટલે પડી તેની લેખનવિષય વિશિષ્ટતાઓ વિશે નવું જણાવવાનું બહુ જોધુ ગણે છે મધ્યમે પાલતરો નોધવામાં આવે તો તેમાં, જોડણીને લગતા પાદાતરો એના એ આવ્યા હશે અને તેથી તે તે પ્રતના ભાષાવનળુ કે જોડણીગત વિશિષ્ટતાઓ વિશે જો વધારાનો પ્રમથ નહીં પ?

આ હકીકતને નક્કી રાખીને પ્રવૃત્ત સંપાદનમાં પાદનોધની એ વિશિષ્ટ પદ્ધતિ મદલુ મરનામાં આવી છે નુષ્ય પ્રતની પડેલી સો પક્તિ સુધી હુલનાપ્રાપ્ત પ્રતોના બધાં પાદાતરોની નોધ લેવામાં આવી છે પછીથી ખાલી જોડણિવિષયક પથાપાત્રમાં ? પાદપૂર્વને લગતા પાદાતરોની નોધ નથી લીધી—સિવાય કે વ્યાખ્યાનની વિશિષ્ટ જોડણીની કે એની કોઈ દષ્ટિએ તેમની અગત્ય હોય આથી દરેક પ્રતની લેખનવિષય વિશિષ્ટતાઓનો અને તેના વિશિષ્ટ જોડણિવત્તોનો જરૂર પૂરો જ્યાં આપણને મળી રહે છે અને સાથે નિયમ પાદાતરોથી પાદનોધ કુનાવવાના અમમાંથી બચી જવાય

છે. પણ ભાષાની, અર્થની યા બીજી કોઈ દષ્ટિએ મૂલ્યવાન જણાતાં પાઠાંતરોની નોંધ અચૂક હેવામાં આવી છે. અને સંપાદિત ગ્રંથપાઠમાં, મૂળની કોઈ પ્રતમાં ન હોય તેવા એકે કલ્પિત પાઠને સ્થાન આપવામાં નથી આવ્યું. એકે પ્રતોમાં ન હોય તેવી જોડણીવાળો પાઠ વિશિષ્ટ કારણે ક્યાંક કલ્પવો ઉચિત ધાર્યો છે, ત્યાં પાઠને આડકતરી રીતે પ્રતોના આધાર છે.

ચરણ ના ચાલ્યા, ચરણ તૂ ચાલે

મેહલી, મેહલી, મેહલીને

આંણે, એણે.

તુઝને તાંહાં માર્યો જાણુશુ, તુઝને માર્યો અમે જાણુશું.

રહીયાલે રુપ, રદિયાળાં રૂપ, રહીઆલું રુપ

ધણા, ધણુ, ધણા

મનમાં આણી પ્રીત્ય, મન આણીને પ્રીત

કેહેંજ્યો મુને, કહોજ મુને, કહો જ મુને.

પ્રધાનને સુંખું પાટ, પરદાનને તો શોષો પાટ

આ જાતના પાઠભેદોની પ્રસ્તુત સંપાદનમાં નોંધ હેવામાં નથી આવી, સિવાય કે બીજી કોઈ દષ્ટિએ તેમની અગત્ય હોય.

સંપાદિત ગ્રંથપાઠની જોડણી મુખ્ય પ્રત પ્રમાણે નિયમ તરીકે રાખી છે. તેમાં વિસંગતતા હોય તો પણ ધણુંખરું જમતી તેમ રહેવા દીધી છે. માત્ર જ્યારે કોઈ વાર મુખ્ય પ્રતને આધારે નિયમ તરીકે સ્વીકારેલી જોડણીથી જુદી જોડણીવાળો પાઠ મુખ્ય પ્રતમાં હોય, અને અન્ય પ્રતોમાંથી કોઈને પાઠ, સ્વીકૃત જોડણીને અનુરૂપ હોય ત્યારે મુખ્ય પ્રતના પાઠને જતો કરી, તે બીજી પ્રતોના પાઠને હેવામાં આવ્યો છે. કેટલીક વાર મુખ્ય પ્રતથી મુકાબલે અવાંગ્મીન ભાષાભૂમિકા રજૂ કરતી પ્રતોના પાઠ અન્ય કારણે ઉત્કૃષ્ટ ભાગતાં સંપાદિત ગ્રંથપાઠમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે, ત્યાં ગ્રંથપાઠની સામાન્ય જોડણીથી તે પાઠની જોડણી જુદી પડતી હોવા છતાં અને એ રીતે સંપાદિત ગ્રંથપાઠમાં એ પ્રકારની જોડણીનું કોઈકે કોઈકે સ્થળે મિશ્રણ થતું હોવા છતાં, તેને એમને એમ રાખી છે; એટલે કે કલ્પિત જોડણીની એકરૂપતાને જોગે પણ પ્રતોના મૂળ પાઠ સાથે કશી છૂટ હેવામાં નથી આવી. તત્સમ શબ્દોની બાબતમાં પણ પાઠને શુદ્ધ કરવાનો કે અન્ય પ્રતોમાં

શુદ્ધ જોડણીવાળો પાઠ મળતો હોય તો તેને સ્વીકારવાનો આગ્રહ નથી રાખવામાં આવ્યો.

સંસ્કૃતપ્રાકૃત ગ્રંથોના સંપાદનમાં સ્વીકારાતી પાઠનોંધની પદ્ધતિથી જુદી પડતી પદ્ધતિ પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓના સંપાદન માટે અહીં સ્વીકારવાનું મુખ્ય કારણ સરસ્વતમાં સ્પષ્ટ તેમ જોઈ જ છે. આપણી મધ્યકાલીન જોડણી એટલી અનિશ્ચિત સ્વરૂપની હતી, અને મૂળ કૃતિના લાપા, જોડણી કે ગ્રંથપાઠ જાળવી રાખવા માટે એટલી ઓછી ચીવટ રખાતી કે ઉપસાધ્ય હાથપ્રતોને આધારે પાઠ, લાપા ને જોડણી નિશ્ચિત કરવાનું કામ અશક્યવત હોય છે. તેમાં ભાષાસ્વરૂપમાં આતુષણે થયેલાં ઝડપી પરિવર્તનોને કારણે પણ ધણું છે. આથી સંસ્કૃતપ્રાકૃત કૃતિઓના માટે, પ્રતોની તુલનાદ્વારા કૃતિના મૌલિક સ્વરૂપની નજીક પહોંચવાની જે શક્યતા છે, તે પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓ માટે નથી. આમ હોવાથી સંસ્કૃતપ્રાકૃત કૃતિઓના સંપાદનમાં પ્રયુક્ત પાઠનોંધની પદ્ધતિ પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓના સંપાદનમાં કાપ સાધક નથી બનતી. એટલે પ્રસ્તુત સંપાદનમાં એ સામાન્ય પદ્ધતિ આવશ્યક દેશકાર કરીને સ્વીકારી છે.

૩. મદનમોહના કથાનકની રૂપરેખા

મુખ્ય કથા

મથુરાનો રાજા મધુસૂદન અને રાણી મધુસૂદના. તેમની રૂપવતી કુંવરી મોહના મોટી થતાં તેના વિવાહ માટે સચિત બની રાણીએ કોઈ યોગ્ય વર સાથે તેને પરણાવી તેને ઘર જમાઈ રાખવાની રાજાને વાત કરી. રાજાએ પણ વર જોળાવવાનું વિચાર્યું. એટલામાં ઈશ્વરિત પ્રધાન આવતાં રાજાએ તેને વાત કરી.

પ્રધાને વર જોળવાનું માથે લીધું, અને દરમિયાન પરદેશથી આવેલા શુક્રેવ પંડિત પાસે કુંવરીને લણવા મૂકવાનું ચલવ્યું. રાજાએ પંડિતને જોલાવી માનપાન દીધાં અને કુંવરીને બધાં શાસ્ત્રો લણાવવા સોંપી. વસંતપંચમીનું મુહૂર્ત નક્કી કર્યું.

કુંવરી ને પંડિતનો સમાગમ થતાં તેઓ પરસ્પર ન આકર્ષાય તે માટે રાજાએ એક પ્રપંચ કર્યો. પુત્રીને એકાંતમાં કહ્યું: નગરીમાં આવેલા એક મોટા પંડિત આગળ તને લણવા મૂકવાની છે, પણ તે પંડિત કોટિયા હોવાથી

તેનું મોઢું જોતા તને પણ દોષ લાગશે એવી મને ખીં છે એટલે કુવરીએ ક્યું મારે ભણવા સિવાય ખીંડુ શું કામ ? ને તેણે પડિતનું મોઢું ન જોવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી એ પછી રાજાએ પડિતને ખોતાની તેવી જ બનાવવી વાત કહી કે મારી કુવરીમા રૂપશુભની કશી ખામી નથી માત્ર તેના જન્મ ચિત્રા નક્ષત્રમા હોવાથી તેનામા કામ્યુ લેવો દોષ છે તેને કાઢવું મુખ્ય જોડું ગમતું ન હોવાથી પોતે આધળી હોવાનું કહી આખે પાટા બાધે છે પડિતે પણ કુવરીનું મુખ ન જોવાની પ્રતિજ્ઞા કરી આ પ્રમાણે જોઈનારું કરી, પરદાની આડશ ગળી મોહનાને પડિત પાસે ભણવા બેસારી ફેટલા- સમયમા તે બધી વિદ્યાકળામા પાઠ ગત થઈ ગઈ

પડિતની પાસે કાઠકાઠ વાર પ્રધાનનો પુત્ર મદનસેન પૂછપરછ માટે આવતો રૂપશુભમા તેની જોડી ન હતી

એ વાર કુવરીની પરીક્ષા થવા પડિતે તેને એ એક કરીને ઓવીશ સમરથા પૂછી કુવરીને બવાના માયા ઉત્તર આપ્યા પચ્ચીશમી સમરથાને ઉત્તર ખોટો માનીને પડિતે આવેગમા આવી જઈ મોહનાને દોઢ વચન કહ્યા પોતાના સાચા ઉત્તરને ખોટો મ્હી ઉતાગી પાડનાથી કુવરીએ ખીજમા પડિતને 'કાઠિયો' કહ્યો સામેથી પડિતે તેને 'આધળી' અને 'શામ્યુ' કહીને નનાજી આ સાલળી કુવરીને થયું જોડી દું આધળી અને શામ્યુ એવા જ પડિત કાઠિયો માગ પિતાએ જ આ પ્રપચ કર્યો લાગે છે પડિત ધણો રૂપાગો ને શુભવતો હોવો જોઈએ

એટલામા લા બેઠેલા પ્રધાનપુત્ર મદને ક્યું કે બને નમમા ઝગડો છે, કેમકે બનેનો ઉત્તર સાચો છે આ શમ્દો સાલળતા મોહનાએ પરદો હટાડ્યો, તો મદનનું અદ્ભુત રૂપ તેની નજરે પડ્યું તે કાણે જ તે તેના પ્રેમમા પડી ગઈ, મનમા ને મનમા એ જ વર આપવાની અભિમને પ્રાર્થના કરવા લાગી, ને એના વિના ખીજ પુરુષ લાઈબાપ હોવાની તેણે પ્રતિજ્ઞા મ્હી પછી પડિતને પગે પડી અવિનય ન્યાં બદન મોહનાએ કામા મારી રાજાએ બનેને ખોટુંખોટું જીરમા બાને સ્ફેટ થયો પડિતે તેને પુત્રી ગણી, ને તેના અતગની વાત જો નઈ ક્યેની હોય તે મ્હોવા જણાવ્યું મોહનાએ પ્રધાનપુત્ર મદનના સામુદ્રિય શસ્ત્ર પ્રમાણે ઉત્તમ લક્ષણો ગણાવી, તેને જ પરણવાની પોતે પ્રતિજ્ઞા મ્હી હોવાનું મ્હી, બનેને ગુપ્ત રીતે ગાધવ' વિધિથી પરણાવી દેવા પડિતને વિનયો આવી વાતને સાવ અધટિત ગણી

મદને તેનો વિશેષ ક્યોં: 'એવું કરતાં વાત બધે જાહેર થયા વિનાં ન જ રહે, ને પરિણામે રાજા સદ્ગુણ તેના ઉપર ત્રાસ યુગ્મરી એને શુણ્ણએ યકાવે, ને ધરનાર હુંદી છે. જગત આખું ફિટકાર વરસાવે' ને તેને કુત્રાંગાર ગણે. ક્યાં હાંગમરી તોળતા કૃપણ વાલિયા, ને ક્યાં રાજકુંવરી ! બને વચ્ચે કેટલું અંતર ! આ રીતનાં અનેક વચન કહી રીસે ભગદત્તે મદન માસ્યો જતો હતો, ત્યાં મોહનાએ તેનો હાથ પકડી ખેંચાયો ને ખોળામાં મસ્તક મૂકી કહ્યું: જો તું મને નહીં વરે તો હું પ્રાણત્યાગ કરીશ.

આવી વિષમ પરિસ્થિતિ જોઈ પડિતે મોહનાને કહ્યું: તારી હાથી આપણા તરોનો શુવ જશે. રાજાનો ગેપ ભયંકર હોય છે. ને તું તો બાળક ગણાઈ છતી જઈશ પણ અમારું મોત ભરું થશે. પણ કળથી કામ લેશું તો કામ ધીમે ધીમે પાર પડી જશે. એટલે મોહના ખેંચી: તમે મરો ને હું શુભ તો મારી ઉપર પ્રત્યક્ષાણનું પાપ. એટલે ઉતાવળે કામ ન કરવા ઉપર મદને એક દષ્ટાંત કહ્યું.

અવાંતર કથા પહેલી :

સદસા કામ ન કરવા ઉપર મદને કહેલું વલ્લિકપુત્રનું દષ્ટાંત

નરેન્દ્રપાળ રાજાના બોકુળપુરમાં રહેતો દેવશ્વર બ્રાહ્મણ વિદ્વાન કવિ હતો, અજાયબ હતો ને દક્ષિ હતો. એક દિવસ તેની બીએ દશિતામાં સજાતી વિદ્યાને વખોટી કાઢી, એટલે વિદ્યા આગળ લક્ષ્મી દાસી હોવાનું કહી બ્રાહ્મણે એક 'શ્લોક' રચી, લખીને બ્રાહ્મણીના હાથમાં આપ્યો અને સવા લાખના મૂલે તે વેચી આવવા કહ્યું. દીપચંદ્રના દાણીના દીકરા દયાળચંદ, 'શ્લોક'નો કાગળ હાથમાં લઈને ચૌકામાં બિભેષી બ્રાહ્મણી પાસે આવ્યો. સદસા કામ ન કરવા ઉપર 'શ્લોક' હતો. વાંચીને તેણે સવાલાખ દસ ગણી આપી 'શ્લોક' ખરીદી લીધો. બ્રાહ્મણી સંતુષ્ટ થઈ ઘેર આવી. દયાળચંદે 'શ્લોક'નો કાગળ લઈ જઈને મેડી ઉપરના ખોતાના સવનગૃહમાં ચોડ્યો.

તે સમય જતાં તેની પ'દ વરસની બીને સીમંત આવ્યું. તેની પંચમાસી પછી દયાળચંદને વેપાર અર્થે દક્ષિણપર ને જવા વદાણ લઈને જતું પચું પાછળ તેને ત્યાં બતીસલક્ષ્મણે પુત્ર અવતર્યો. પુત્ર મોટો થવા લાગ્યો. બાર વર્ષે પુષ્કળ દ્રવ્ય રળીને વદાણ પાછાં આવ્યાં. યુવત્રી રીતે પોતાના ધરની સર્વાંજ્ઞાના વિચારથી દયાળચંદ હાથમાં કદાર લઈ મધ્યગતે

પોતાને ઘેર આવ્યો. પોતાની સુવાની મેડીએ દીવા જગતા દીધા હોડાળાખાટ
પર તેની જુવાન પત્ની સુતેલી હતી. કેશ છૂટા ને કપડા અમ્ત-અમ્ત હતા.
દીપ્તની પાકેલી આગળીએ અત્યંત ખીડા થતી હતી, તેથી આગળી માના
મોઢામા રાખી, માથુ ખોળામા મૂકી તે ઊંઘતો હતો. બનેના હાથ એ-
ખીલત ઉપર હતા. સત્તાવીસ વરસની સ્ત્રી સતતની લાગતી હતી અને બાર
વરસનો દીકરો બાવીસનો જણાતો હતો. દયાળવદને થઈ ગયું કે આ કોઈ
જાત આનીને મારી અને બોગાવે છે. કાપાવેશમા આવી બાગીએથી અદર
જિતયો ને જ્યાં કટાંગ ઉગામી, ત્યાં ભતિ ચોડેલા સદમા ઠમ ન ઠગવાના
સવાનાખના સ્થોમ્ના ઉપર તેની નજર મઈ દરાગચ દ પાછો વળી ગયો.

ખીજે દિવસે માર્ગેયુ મ્મળ આવનાંગ અવરનોમા ઘોડેચાર થઈને
દયાળવદનો પુત્ર પણ આવેવો હતો. પિતાને પૂછતા ખબર પડી કે રાત્રે
જેને જાત્રે મારી નાખત તે ખીજે કોઈ નહીં પોતાનો જ પુત્ર હતો.
સાબળીને તેને અત્યંત હર્ષ થયો ને પેના બ્રાહ્મણુ ઋષિને બોલાવી ખીજ
આઈ લાખ દાખ આખા.

મુખ્ય કથા

એકે ઉતાવળે કામ ન કરતા બેચાર દિવસ જ્યાં દઈ નિગતે વાન
વિચારી જોનાનું મદને લું

એટલે પડિતે, પણ વગરવિચારું ન કરવાના માદા પરિણામ વિગે
એક દુષ્ટાત મ્મુ

અવાંતર કથા ખીજ

વગરવિચારું ન કરના વિગે પડિતે કહેલું રાજકુમારી ને ઢેડનું દુષ્ટાંત

દમનપુરના દામોદરરાની જુવાન કુવરીનો સ્વરવગ ચાનતો હતો.
હાથણી ચણુગારીને તૈયાર મ્મરી હતી. દન્યાએ હાથમા વરમાળ નીધી.
પિતાએ પુત્રીને દહેરે જઈને શિવસકિતને પૂછી આવના કલ્યુ દશવીસ
સખીઓ સાથે કુવરી દહેરે મઈ ત્યાં ઘોડા ને જિટ વેચીને દર્શન ગ્ના
આવેડો એક સોદાગર તેણે જોયો. બનેની દુષ્ટોદુષ્ટ મગી ને દાડ ગળી
કુવરીએ સોદાગરનું નામગામ ને નાતજન પૂછી તારે એ બધાનું શુ કામ ?
અમે છીએ નીચમા નીચ તમે રહ્યા બિચામા બિચા' એમ સોદાગરે બોલ્યો.
જવાબ દીધો કુવરી તેના યા મોહી પડી ને તેની સાથે લાગી જવા

તૈયાર થઈ. દાસીના વારવા છતાં સાંઠ ઉપર ખેંચીને તે સોદાગર સાથે ઊપડી ગઈ. પાછળ સૌ વાટ જોતા ને ફિટકાર વરસાવતા રથા. રાજવીઓ પોતા-પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા.

આ તરફ સોદાગરને ઘેર પહોંચતાં કુંવરીને ખબર પડી કે પોતે જને થીમત મોની લીધેલો તે તો ઢેડ હતો. ઘરમાં ખેચાર સાળ, એક સ્ત્રી ને ૭ નાનાં છોકરાં હતાં. કુંવરીએ ઝાંખી પડી જઈને પૂછ્યું: એલા, તું મને ઉતરીને કેમ ઉઠાવી લાવ્યો? તારી જાતબાત પૂછતાં સાચી વાત કેમ ન કહી કે હું તો ઢેડ છું? ઢેડ કહે: મેં તને પહેલાં જ ચેતાવી હતી, પણ તેં મારું સાંભળ્યું નહીં. કુંવરીએ પોતાને શિવદઉર પાછી મૂકી જવાનું કહેતાં ઢેડ કહ્યું: તું જેમ આવી તેમ જા. હું કાંઈ તેડવા નહોતો આવ્યો. રહેવું હોય તો કાપડ વણ ને ધરકામ કર. વૈભવ માણવો હોય તો બાપના ધરનો રસ્તો લે.

સાંભળીને ક્રોધે ભરાયેલી કુંવરીએ દટાર ખેંચી ને ખેચાર ઢેડની સાથે પોતાને પણ મારી નાખ્યો. પછી દટાર પોતાના પેટમાં મારી દગથો થઈને પડી. આમ સહસા ક્રમ ક્રમથી સર્વસ્વ ગુમાવીને તેને આપઘાત કરવો પડ્યો.

મુખ્ય કથા

પંડિતનું દૃષ્ટાંત સાંભળી કુંવરીએ કહ્યું: તમે એક દૃષ્ટાંત આપ્યું. પણ સામે હું ખીજ લાખ દૃષ્ટાંત આપી ચકું તેમ છું. ને એમ કહી સ્નાન કરી, દેવપૂજા કરી, હાથમાં દટાર લઈ મોહના આપઘાત કરવા તૈયાર થઈ. મદન અને પંડિત બંને મૃંજાયા. કાંઈ રસ્તો સૂઝતો નહોતો. મદને વળી તેને સમજાવવા માંડી: તું વણુવકે મને કાં મગવે છે? તું રાજા ને હું રાંક. તારી આ હાંથી તારો અવતાર અફળ થશે ને મારો જીવ જશે. ને તેણે એક ખીજું દૃષ્ટાંત કહ્યું:

અર્વાંતર કથા ત્રીજી:

હિંચનીચના સંબંધ ઉપર મદને કહેલું 'મિહલુ ને હરણલુ' દૃષ્ટાંત

હિમાચળ પાસેના એક લયંકર પદાડમાં એક સિંહ તેની જુવાન ને ગર્વીષી સિંહલુ સાથે રહેતો હતો. એક વાર ચારો કરવા સિંહલુ વનમાં ગઈ. હરણાં નાસવા લાગ્યાં. એક હરણુ થાકતો માર્યો હોદા પડ્યો. તેના સુદર સિંગડાં ને રૂપાળો દેવ જોઈને સિંહલુ તેની ઉપર મોહી પડી. કાંપના હરણુને તેણે છાતીસરસો ચાંખ્યો. તેની ધણી ચારવાર કરી. હરણુ આ વિપરીત

પ્રેમસંબંધ સામે ધણું કંટું. સિંહણની ઈજ્જત ને પોતાનો જીવ બંને જવાનો ભય દેખાઓ. પણ નીચ ભુદિની નારીએ કશું કાને ન ધર્યું. પ્રેમવશ સિંહણ હરણને પોતાને ઘરે તેડી ગઈ.

સિંહને તેણે કહ્યું આ મારા વીંગુ સરીર ઢીલું હતું એટલે દયાથી આપણે ત્યાં ખોલાવી લાવી છું. સ્ત્રીચરિત્રનો પાત્ર કેઈ પામ્યું છે? સિંહ હંમેશા સિંહણ ને હરણની ચર્ચા જોતો રીસે ભરાઈને તેણે એક પ્રપચ ગચ્છો. કેટલાક દિવસ તે મૂંગે મોઢે સહી રહ્યો ને બંનેને લઈને જરૂર દીધી. પછી એક દિવસ પ્રેમપૂર્વક ખોલાવીને તેણે સિંહણને કહ્યું તારા ભાથ ઉપર મને ધણો ભાન છે. તેના જેટલા સગા એટલા તારા પિયગિયા થયા. તે મિયારા વનમા ગઈ દુખી થતા હશે, જ્યારે તમે અહીં આનંદ કરો છો. બધાને અહીં જ તેડી લાવોને.

સિંહણે રાજ થઈને એક હજાર હરણને પોતાને ત્યાં ખોલાવ્યા. તે આવ્યા એટલે સિંહે બધાપને મસગીને મારી નાખ્યા એકને વાકે સૌ મર્યા. એ રીતે સિંહણનું પાણી ગયું ને હરણના કુળનું નિકંદન થયું.

મુખ્ય કથા

મોહનાને મદન હો તારો અને મારો એવો જ જોગ છે તારી લાજ-મરજ નજરે ને મારો અકાળે જીવ જશે.

મોહનાએ કાલ ન થવાનું અને મૃત્યુ સહટ નહીં આવે એવો વિશ્વાસ રાખવાનું મદનને કહી તે ઉપર એ દબાત કંટું

અવાંતર કથા ચોથી :

પત્નીની વફાદારી ઉપર મોહનાએ કહેલું ગિયાળ ને હરણીનું દટાંત

હંમેશના આદસ પ્રાણીને માગતા વાધથી ત્રાસીને, જનાવરોએ વાધને ખોલાવી એટલે દરાવ્યું કે તેને હંમેશા તેઓ એક પણ પૂરૂ પાડશે ધણા દિવસ આ ગોઠવણ ચાલી એક વાર એક ખોડા સિયાળનો વારો આવ્યો. સૌના નેહવાથી તે વારાને આગરે દિવસે જ રવાના થયો. રાત પડતા એક યુક્તમા તેણે આશરો વીધો ત્યાં પહોંચી જ એક હરણીએ વાનો કર્યો હતો. સાથે રાતવાસો રહેનાનો જોગ થતા જાતિસ્વભાવ પ્રમાણે તેમણે પરસ્પરને સગ કર્યો સવારે હરણીએ જ્યારે કંટું, આપણે બંને એકલા છીએ તો

ધણિધિણિયાણી તરીકે સાથે કેમ ન ગઈએ, ત્યારે શિયાળે ખુલાસો ક્યોં કે
મારે તો વાધ પાસે તેના હાથ તરીકે જવાનું છે ને એમ -હી શિયાળ
ચાલવા માણો હરણી પણ એજ રાતની પ્રીત છતાં તેના પ્રેમથી ખેંચાઈને
તેની સાથેજ ગઈ 'એને બદલે ખેંચે કેમ આત્મા?' એવો પ્રશ્ન રતા તેમણે
માઠીને પોતાની વાત ની પછી શિયાળ કહે 'મને પહેલો ખા' હ ણી કહે
'મને' તેમની આવી પ્રીતિથી ખુશ થઈને વાધે બનેને દુવના છોડી દીધા.

મુખ્ય કથા

દુધાન પૂરુ ગી મોહનાએ થું પશુની જાત હતી તોયે હ ણી વફાદાર
રહી તો હું તો માનવી હું તારે મુખે હું મુખી ને તારે હું ખેં હું ખી તને
છોની આચ નહીં આવવા દઉં જ્યાં મારું મૈત્રુ નહીં , તો હું નહીં મરીશ

એટલે પડિતે થું મારાપ નાગી કાઢીની થઈ નથી, તો તું પણ
કાઢીની થાય એ કેમ મનાય? ને તેણે એ સળધા એ દુધાત મ્યું

અવાતર કથા પાંચમી :

શ્રીચરિત્ર ઉપર પડિતે કહેલું ગગમેન ને દૂધાનું દુધાત

મહારેશના ગગ્ગ માનમગને ગગમેન નામે ધણો બળિયો પ્રધાન
હતો રાજ અડી પેઆખા અરીજ અને મવામથુ દૂધ લેતો નિંદ્રાને શિંગ
ખેડતો રંગે પાતળો પડુ મગ અપાગ સભાથી આન જ્ઞેનન ઉપર ગાડા
નામે ગામના હાકો ઈન્નેનને દૂધા નામે બાગ વગસની ડુવગી હતી પોતાનું
બો મુ પાગે એવા વગને વગવાને તેનો નિવાગ જા ણી હાકો તેનો નવન
મ્યો દે હાશના ણા ને નજા આગે ગગ પણુ સ્વપ વગ જોરા આત્યો વેશ
મેડાવેડો પડુ તેની નામના નવે ખાખા તેનાથી આગધાઈને દૂધા તેની
આગગ જામી ગઈ એટલે દાગીએ ગગને થું ડુવગીના સનાનનો ત્યાગ
આપો તો તે તમને વ માગા આ પિ એટલે ગા જોત્યો ડુવગી તાર
પૂલુ પેલ તે પૂગ જવાનું નુ જડગ દર્શ પણુ મારે તને પ જુવાની પડી
નથી નાગી જા એમની થઈને નથી હી મામુ દુવાએ મ્યું નાગીને નીચ શા
માગ મ્યો ઠોગ એજ જાની વગગી જો હોય એના કોઈ પુ નજ પાછે
ગગે પુ જાખાખાથી કલખાગી અને પલીખન-કાગી નામ ગમાયા તો
સામે દૂધાએ પ જી પાછગ લેતા થયે ણા દાખલા આપ્યા દૂધાએ ગગની
પાસે એજ જાની વફાદાર હોવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાથી ને ગગે દૂધા પ

પુરુષનો સંગ કરે તે દિવસે જાગ્રુ માથું ને તેનું નાક કાપવાનો કાલ લીધો. બંને પગપા. તેમની વચ્ચે પ્રીત વધતી ચાલી. એક ડાબ ને બે દેડ જેવી એ સતી ને શરાની સ્થિતિ થઈ રહી. દૂધા પતિએવામાં જ તત્પર ગયેલી. એક ક્ષણ પછી તેઓ અગામી ન રહી શકતા. ગંગ કદી બીજે ગતવાસો ન રહેતો.

એક વાર સંભરરાજને સેના લઈને પરદેશ જવાનું થયું. સૌએ રાજાને કહ્યું ગંગ નદી આવે. રાજાએ ગંગને કહ્યું તમે સ્ત્રીને વશ હો ને ન અનાય તો ન આવતા. અંદરથી હીના ગંગે બહાદુરીનો દેખાવ કરી કહ્યું. અરે, ધરે ગયા વિના ચાલો અદાથી અસારે જ જાપડીએ. ગાજાએ સૈન્યે ધરે જઈને શીખ માગી આવવા મોકલ્યા. ગંગે આવીને દૂધાને વાત કરી. દૂધા હશે તમારા વિના હું એક ક્ષણ પછી નદી જીવી શકું. ગંગે કહ્યું હવે મને નદી જવા દે તો હું દેહલાગ કરીશ. દૂધાએ વિગલિણીનું જીવન ગાળવાનો ને ગતદિવસ ગંગના નામની માળા ફેરવવાનો નિર્ણય જણાવ્યો અને એક-પત્નીવ્રતનું ગંગને સ્મરણ કરાવી વહેવા પાછા વળવા કહ્યું.

ગંગને ગયાને ત્રણ પખવાડિયાં થયા ત્યાં મુવતાનરો નામનો કાશુનનો અસુર રાજા જાગ સાવધશકર સાથે દેશેદેશ જતો સભર આવ્યો. મહા પરાક્રમી તેર મહાની કાયા. નિલ પાસેર અરીજુ ને પામ્ય તોલા મહિરા પીનારો. નમે તેનું પૂતળું પગે બાધીને આગળ વધે સભરરાજે જોને કારભાર સોપેડો તે નરોત્તમે તગત જ નાશુવીને પૂતળું આપી દીધું ત્યાં ડેરા નાખીને કાશુવી અગીઆ દિવસ રહ્યો. જાવણીમા ઢોલસગણાઈ વાગતા, નાચગાન ને ગગરાગ થતા. એક મધરાતે જાવણીમાથી આવતા ધનાશી ગંગના સર સાલળી દૂધા વિહ્વળ થઈ ગઈ ને તેનું મન કાશુલી પર ચોટ્યું સોજે શણગાર સજીને દૂધા જવા તૈયાર થઈ. ગંગના કાજા પોપટ દામોદરાએ આ જોયું તેનું પૂજારી દૂધાએ કહ્યું કે અસુર રાજાના વાગ્દાને મારું મન હશે છે, તો તે સાલળવા જાઉં છું. દામોદરાએ દૂધા પગ ફિટના વગસાવ્યો ને ગંગ આવીને શિક્ષા કરશે એવી ધમકી બતાવી. દૂધાએ કહ્યું એરી હજાર અસ્વાગના અધિપતિનું માથું ગંગ કેમ છેદશે તે મારે પારખું જોવું છે પોપટે દૂધાને ખૂબ તતકાવી. એટલે પોતાને મેણા દેવા માટે તેને મગવી નાખવાની દૂધાએ ધમકી આપી પોપટે કહ્યું ઈશ્વર ઉગારનાર હોય તો કોઈ મારી શકતું નથી.

ધણુ જરજવેરાત સાથે લઈ, હાથમા પોપટનું પાજરું લઈ દૂધા કાશુલીની જાવણીમા પહોંચી. કાશુલીએ ધણો આવકાર આપ્યો, જોઈએ તે

માગી લેવાનું ને પોતાની સાથે આવવાનું મ્હી તેનો હાથ ઝાલ્યો દ્વાએ
 નાણુની આગળ પાજરુ મ્હીને હતું પહેના આ દુલ્લ પોપટનું લામગ મદ,
 નહીં તો એ તને મરાવશે ને મારુ ના પાવશે દ્વાને દેખીને લાડોલેડો
 થઈ ગયેડો નાણુની પરદેશી ન્હો, એમ્હે દ્વાની લાયા સમન્થે નહીં પણ
 પોપટે લાણુની લાભામા સમાને હતું તમને આ એમ કહે છે કે પોપડને
 ઠોડી મૂકો નાણુનીએ પાજરુ ઉવાડી પોપડને ઠોડી મૂક્યો જીગને મોભાગિયે
 બેમી પોપટે દ્વાને મ્હુ રાડ, તારે જવાય ત્યા જગે હો મગને લાની
 વેગ લેવાનું હુ દ્વા અફનોસ હતી મ્હી સુમો તેને કાણુન તેડી ગયો
 એ વૈભવશાળી નગરીમા દ્વા લહેતી હતી ને આથે તેને મગના
 આવ્યાના લાણુમારા પણ વાગતા હતા

આ તમ્હે પોપડ મગ પાસે પહોંચ્યો તેને જોઈ નવાઈ પામી મગે
 પૂછ્યું મગ વિગે દ્વાને રેહ તો નથી પડી ગયો ને પોપટે જવાય મ્હુ કે
 તે તો મણુના સમા સાથે નામી ગઈ, સારે વિગદુ જે ચાકુડા દ્વાએ
 આની સાગસભાળ નહીં લીધી હોય, એટલે આ તેની ખોગી નિંદા દે છે
 એમ માની મગે કોપમા પોપડને બાધીને તડકે નાખ્યો તે મરવા જેવો
 થયેડો જોઈ, દસ આવતા તેને ઠોડી આસનાવાસના કરી, સાચી વાત કહેવા
 હતું પોપટે બધી વાત માહીને મ્હી સારે મગને વિશ્વાસ બેડો કે દ્વાએ
 સીચગિત્ર મ્હુ છે કોઈને મુ જ્યા વિના મગ પોપડને લઈને ડાપગો અને
 નાણુન પહોંચ્યો

દુવાળમા કોઈ એમને એમ પેમી થકે તેમ ન હતું એમ્હે તે માનણુને
 લ્યા જીત્યો અને સધ્યા ટાલે ગાયેના ધણુની જગે આથે નગરીમા દાખન
 થઈ ગયો સાત દિવસ સુધી તેલો નગરી જોઈ પડી એક પોગ અધારી
 મવગતે વ મતા વરમાદમા દાન મગ લડને મગ દ્વા મ્હી તે મગમડેનની
 મેગીએ વે નાખીને ચવા સુમો દાગના ધેનમા ધોગતો હતો મગે જઈને
 દ્વાને ચોટડો ઝાલ્યો ને ટાગ કાઢી જગી ડોઢેની દ્વાને મુધુના ઝોગા
 દેખાયા મઈ બોડે તો બનેને લાને લ્યા દાગ ક વાની મો ધમગી આપીને
 મ્હુ કે પોતાને દ્વા તેની હાથ ઉપર મગને અરીણુ ખવગવની તેમ એ
 વાગ ખવગવે તો તે બનેને શવતા મુકે દ્વાએ અરીણી મગની વાત માનીને
 પોતાની હાથ ઉપર અમન ધણુ એમ્હે મો તેની હાથ પકડી લીધી પડી
 તેને જીત્યો તે નીચે જીત્યો ને ધોડે નાખીને બાગ્યો

પાછળથી જાગેના કાશુનીએ વાત જાણી એટલે ક્રોધે ચરચરતો. પચાણ પણ નાખ્યા વિના તે ઘોડે બેઠો ને ગંગના પીછા પડ્યો. દૂધા હાર વગેરે તોડીને ગ્રસ્તા ઉપર નિશાની વેગતી ગઈ, ને જહાના કાઢી ગંગને દીવ કાવતી રહી. સવા પહોર દિવસ ચડ્યે મરોવર કંઠે નહાવા માટે ગંગ ઊતર્યો, ત્યાં કાશુની આવી પહોંચ્યો. જને બાથે વળગ્યા. હાથોહાથની માગમારીમાં હૃદયપુષ્ટ કાશુનીએ પાતળા ગંગને દીનો કરી નાખ્યો. ગંગ હોદા પડ્યો ને પર્વત જેવો કાશુની ઉપર ચડી બેઠો. ગંગની કમરે રહેલી કટારી જેવો કાઢી તેને પૂરો કરવા દૂધાએ સૂખાને કહ્યું. તેનું કહેવું ન સમજતાં સૂખો ‘શું ? શું ?’ કહ્યો રહ્યો. ગંગને દૂધાના બોલવા ઉપરથી કટારી માદ આવી, ને ‘શાખાશ ! મુદરી, તેં મારું જ ખાધુંપીધું, તેનો બદલો વાળ્યો ખરો.’ કહી કમરેથી કટાર કાઢીને દસનીશ ધા કરી કાશુનીને પૂરો કર્યો, ને કળવિકળ કરી તેની નીચેથી નીકળ્યો. દૂધાએ દોડીને પાણીમા અંપવાવ્યું. ગંગ પાછળ પડ્યો. પકડીને દૂધાને બહાર કાઢી. તેના હાથ બાધી ઘોડે નાખીને તે પોતાને સાસરે પહોંચ્યો.

સસરાએ આવકાર આપ્યો. નહાવા વખતે નવરાવવા આવેલી દૂધાને ગંગે કહ્યું ‘મારું અંગ અબડાવીશ તો અહીં જ પૂરી કરીશ. સતી વખતે ફરી દૂધા પ્રેમ કરવા આવી, એટલે એટલે જાણી ગંગે કહ્યું બોલહરે નાક કાપી લઉંને ? જા, હું વેર નથી રાખતો અને તને છવતી મૂકું છું. ને નાક ઉપર કાળજીનો આંકો કરી તેને છોડી દીધો.

સનાર થતા ગંગ ત્યાંથી નીકળી ગયો. તેના સામુસસરો તેને મનાવવા ગયા ને દૂધાને માથે લઈ જવા કહ્યું, ત્યારે ગંગે ના કહી. ખીજ દીકરી પરણ્યાવવાનું કહેતા ગંગે કહ્યું ‘કવી તુમડીના બધા તુમડા કડવા જ હોય. આ સાબળી ક્રોધે બરાઈને સસરાએ પુત્રીનો શિરચ્છેદ કર્યો. ગંગે આવું પાપ કરવા માટે સસરાને ફિટકાર આપ્યો ને કહ્યું કે આવી ખખર હોત તો છેવટે દૂધાને પોતે ગોળી જીરને ઘેર રાખત. ત્યાંથી પ્રધાન પોતાને ઘરે આવ્યો ને ખીજ વાર કહી પરણ્યો નહો.

મુખ્ય કથા

પડિતે મોહનાને કહ્યું નારી ગંગ જેવા શ્રગની પણ ન થઈ તો ખીજની શુ વાત ? તુ આ બિચારા વાલિયાને મરાવી નખાવીશ. મોહનાએ કહ્યું સામે પક્ષે એની લાખ વાતો કહેવી હોય તો કહેવાય મારે તો

લવોભરનો મદન જ સ્વામી છે. ને એમ કહી રામનું નામ લઈ તેણે હાથમાં કટાર લીધી. પંડિત અને મદન મુંઝાઈ ગયા. છેવટે પંડિતે મદનમોહનાને ગાંધર્વવિધિથી ત્યાં જ પરણાવી દીધાં. આ પ્રસંગથી મદન દુઝગા પડી ગયો, પણ મોહનાનું તેજ વધ્યું. પંડિતે કુંવરીનું ભણતર પૂરું થયું હોવાનું અને તેને ચોખ્ખ વર સાથે પરણાવી દેવાનું રાજ્યને ક્યું ને પોતાને ગામ જવા દેવાની રજા માગી. રાજ્યએ અઠવાડિયું રામાઈ જઈ દિપાત્સવી કરીને પછી જવાનું ક્યું.

રાજ્યએ કુંવરી પાસે જઈ, તે કહે તે રીતે તેનો વિવાહ કરી આપવાની વાત કરી. મોહના ક્યું ન બોલી. રાજ્યના કહેવાથી રાણીએ તેને પૂછ્યું. એટલે મોહનાએ માતાને બન્યું હતું તે બધું ક્યું. આમાં મદનનો જવાબ વાંક ન હોવાનું અને આ વાત બીજું કોઈ જાણતું ન હોવાનું પણ જણાવ્યું. સાંભળીને કધાઈ ગયેલી માતાએ મોહનાને ક્રિટકાર દીધો ને જીવનાં રહેતું હોય તો નાસી જવાનું સૂચવ્યું. પણ મોહનાએ ક્યું: તેમ કરતાં મદનનો વાંક આવશે અને તેના ધરનાને મારી નાખશે. એ કરતાં તો મારા પિતાને વાન કરીને તમે સમજાવો.

રાણીએ રાજ્યને વાન કરી. રાજ્યનો ક્રોધ તો માથ નહીં. મદનને પકડી મગાવી બંધી વાત બાળી. મોહનાનાં વચનનું જે લખન કરી રાખ્યું હતું તે મદને રાજ્યને બતાવ્યું. પોતે સમજાવવામાં બાકી રાખી ન હતી તે પણ ક્યું. પછી રાજ્યએ પંડિતને બેઠાવાની, પ્રતિજ્ઞા તોડીને પરદો કેમ બોલ્યો ને મોહનાનું મુખ કેમ જોયું તે પૂછ્યું. તેણે પણ બંધી વાત કરી અને કુંવરી આપઘાત કરશે એ બીકે પોતે આમાં લાગ્યો હોવાનું ક્યું. કુંવરીને બેઠાવાની પૂછનાં તેણે પણ પોતે બગજગરીથી મદન સાથે પરણી હોવાનું, ને પછી તેઓ એકે વાર ન મળ્યાં હોવાનું જણાવ્યું.

આ પછી રાજ્યએ પ્રધાનને બોલાવી બન્યું હતું તે ક્યું. પ્રધાને પૂછ્યા પિતા જ મદનને ધરે તે દંડ દેવાનું, અને બાલક કે સ્ત્રીના વાંક હોય તો પણ તેમને ન હજુવાનું સાલવચન હોવાથી પંડિત અને મોહનાને છોડી મરવાનું ક્યું. પ્રધાન સાચું બોલ્યો તેથી રાજ્ય પ્રસન્ન રહ્યો. પંડિતને તેણે ક્યું ન આપ્યું, ને કાલનું તેની પાસે હતું તે પણ ખૂંચરી લીધું. પંડિતે ક્યું: અમે તેમ પણ આ મોહનાથી જ રાજ્યનું રાજ્ય ગુરેતે અને તે એકાતેર પેઢી તાગે. બાકી તો ઐ વેળાવેળાની છાંયડી છે. પંડિતનાં આવાં વેળા સાંભળી વળી

રાજાનો કોપ થોડો- ઓછો થયો તેણે કહ્યું જાઓ ત્રણેને છવતા મૂકું છું પણ કોઈ ફગીથી મને મોઢું ન દેખાડશો. પ્રધાને પુત્રને કહ્યું હમણા ગળ રહેયો છે માટે તું અહીંથી જતો રહે

અશ્વ તૈયાર કરી, હથિયાળ બાધી, શણગાર સજ્જ મદન દેશવટે નીમ્યો અમર પડતા મોહના પ્રપાત ઢરતી આવી અને પોતાને સાથે લઈ જવા મદનને આગ્રહ મ્યો એમ નરતા અને સકટ આવી પડે એના મદનના વાધાના જવાબમા મોહનાએ પુરુષવેશ ધારણ કરીને પોતે આવશે એટલે પછી મ્શી મિતા નહીં મહે એમ કહ્યું મદનને એ ગળે ન ઊતર્યું એમ્હે મોહનાએ એમ દૃષ્ટાત કહ્યું

અર્વાંતર તથા છઠ્ઠી :

પુરુષવેશે પતિ સાથે પરદેશ જવા ઉપર મોહનાએ કહેલું
રજપૂત-રજપૂતાણીનું દૃષ્ટાંત

રામસઘ દાગેગના ગમપરા ગામમા નરપતસઘ નામે રજપૂત રહેતો હતો મોટો દાનેશ્વરી તેને ત્યા સદામત ચાલે એવા શેગે પીડાયેના તે રજપૂતનો અતિથિ આવ્યો પણ છત્ર કેમે ન જાય તેની જીએ હાથમા પાણી મૂક્યું કે પોતે તેની સાથે સતી થશે પછી રજપૂતે પોતાના અગીઆર વરસના પુત્રની આમુ જોયું, ને તેની માની જેમ મહકે પણ લેવા નહ્યું પુત્રે પિતાનું મદામત સવાયુ ચનાવનાનું પાણી મૂક્યું ગમનું નામ લઈને પિતાએ દેહ છોડ્યો

એ વગસ સદામત ચનાયુ એમ્હે તેનો કોમર ખાતી થઈ ગયો પુત્રે વિચાર કર્યો કે જાચમે નમર જણવો પડે તે જગા તો મોત રડે પણ તેની સ્ત્રીના સમજાવવાથી તે પરદેશ જગા માટે જવા તૈયાર થયો રજપૂતાણીએ કહ્યું હું એ ની ન જુ મને તમે સાથે તેડો હું પણ ચાકગી મ્શીશ સાથે જીને ફેગવવાનો ભાર પોતાનાથી ન ઉપડે એમ રજપૂતે વાધો ડાડ્યો એમ્હે રજપૂતાણીએ પુરુષવેશે, રજપૂતના ભાઈને નામે સાથે આવવા કહ્યું ને ઘરે પાછા ન ફર ત્યાસુધી મન પર કાણુ નાખવાનું વચન આપ્યું

થોડે મેસીને જને પુરુષવેશે નીજ્યા ધાગમા રાજ્ય મ્ગતા ચદ્રાવતીના રાજા ચદ્ર ને ગણી દેનારને ત્યા જને આજ્યા માનપાન દઈને તેમને યોનાજ્યા ને નામદામ પૂજ્યા તેમણે જને લાઈઓ હોવાનું મ્હી ચામ્ગીએ

રહેવા ઇચ્છા બતાવી. ગળએ બનેને ગમી લીધા, ને ચોટાનું કામ સોંપ્યું. આનંદકેન્દ્રોત છતાં ત્રણ વગ્ન વીત્યાં.

એક વાર આવલુભાસની એક મેઘવી ગત જામી હતી. દાદુ ને મોગના મોર અને રીંગળીના ઝમનગથી વિઠ્ઠીઓની વિઠ્ઠલચથા અમલ બનતી હતી. જપૈયાના 'પિયુ' 'પિયુ' ચોક્કસ હૈયું કોગતા હતા. એની વેળાએ ગજપૂત પાસે એજ સમ્યા પર બેઠેલી ગજપૂતાણીનું હૈયું હાથ ન ગયું. ગજપૂત સાથે પ્રેમ કરવા જાય છે, ત્યાં પોતે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી. તમ્મ તેણે મન વાળી થીધું ને વીંગળી તથા જપૈયાને સંબોધી એવો દોહરો ક્યો કે અત્યારે મારો પિયુ પડેલ છે તો ત્યારે ધર પહોંચ્યું ત્યાં વીરાને વર કરીશ. મહેનમા મળી જાયતી હતી. તેણે આ દોહરો સાંભળ્યો. ચતુર રાણી મમજી ગઈ કે દુહો કહેનાગ કેઈ વિઠ્ઠીણી હોવી જોઈએ અને તેણે આ દુહાથી પોતાનું મન મારીને ગમ્યું. મવારે રાજને ગણીએ પૂઠયું. વચલી' મેડીએ કાણુ ચાક છે? રાજએ એ બને ભાઈ ત્રણ વગ્નથી નોકરીમા હોવાનું કયું. એટલે રાણીએ કયું એ બને ભાઈ નથી, પણ પતિપત્ની છે. રાજને ગમે એ વાત ન જાનરી રાણીએ તેમને બોલાવીને ગતે જે ગીત ગાતા હતા તે ગાઈ દેખાડવા કયું. રંગપૂતાણીનું મુખ તમ્મ કમઘાઈ ગયું. ગણી તેનો હાથ પકડી અંદર બઈ ગઈ ને તેને સીના વજ્ર પહેગવી લઈ આવી. ગળએ પૂઠયું એટલે તેમણે બંધી વાત માડીને ઢી ગળરાણીએ પ્રયત્ન થઈ એક વહેન બરીને સોનામહોર દીધી અને તેમને ગામ વળાવ્યા.

મુખ્ય કથા

મોહનાએ મદનને કયું હું તારી સાથે આવ્યા વિના નહીં રહું. મદનને કયું થયું પચ્ચ

પ કિત પોતાને ગામ જઈને રહ્યો. મદનમોહનાએ નામમમ સખી ગમ્યા.

મદન ને મોહના થોડે ચડી મધગતે પુરુષવેમે નીજા પગા. વાટમા થના શુકનને અર્થ મોહના મદનને પૂત્તી ગઈ. મદને કયું શુકન જ્ઞેના વળાય છે કે વાટમા ફેટયું ફેટ પડ્યો, પંજુ પડી ગળ્ય મળ્યો. ધણુક જ્ઞેજનનું અતર કામી તેમણે એક ગામના ગાંડે ઉતારો કર્યો. અભિમ નાય કંવા આવી. તેનો નાય ચાલતો હતો ત્યારે મોહનાએ મદનને કઈ નિશાની કી. ગણિમ તમ્મ પામી ગઈ કે આ પુરુષવેતમા કાઈ સીજ છે. તેને કસાવવાનો તેણે તાગડો મ્યો. મેનામીકાઈ સાથે અભિમએ તેમને આજગા જ્ઞેવડા બે મોની

બેટ ટ્યાં. મોહનાએ જ્યારે હત્યુ કે એ મોતીથી શુ થાય, ચાગ હોય તો વેચાતા લઈ લઉં. ત્યારે ગણિમએ ધરે આવી બીજાં એ લઈ જવા હત્યુ. મદનના વાયાં છતાં મોહના ગઈ. ઘરે પહોચતા ગણિમએ તેને આદ-માન દઈ બીજા એ મોતી તેની આગળ મૂક્યા. સાચે ગુપ્ત રીતે એક દાગીને એના મદેશ સાથે મદન પાસે મોકલી કે તમારી સાથે છે તે સ્ત્રી હોવાની ગમનને ખ્યા પડી ગઈ હોવાથી તેને તે આવકા લેવા માગે છે, એટલે મે તેને પૂર્વ દિશાએ જ જોજન દૂર મોકલી દીધી છે, તો તમે પણ જવદી જઈને તેને મળો. સદેરો મળતા જ હાફજોફાફો મદન પૂર્વ દિશામાં વહેતો થયો.

પછી મોહનાને ગણિમએ હત્યુ અમારા ગામના હાકારને તુ સ્ત્રી હોવાની ખ્યા પડતા તને પકડી લાવવા હત્યુ છે, પણ મને દયા આવતા અહીં તેડી લાવી છુ, ને તારા પતિને રવાના કરી દીધા છે. ગમે તો મારે ત્યા રહી લઉં છુ ને નિત્ય નવા ભરથાગ ભોગવ, ને નવી તો રાજાની દાસી થઈને ગઉં. મોહના સમજી ગઈ કે હસાયા પણ મુખ પર કરી અણગમે આવવા દીધા વિના તેણે તો ગણિમના બોલ વધાવી લીધા. રાતે સૌ સ્વઈ જતા મોહના જી. હાથમાં કટાક લીધી. ચતેલી ગણિમની પાસે આવી. મોઢે ફૂચો દઈને તેના બાન, નાક, હોઠ ને ચોટરો કાપી લીધા, ને પછી પુરુષનો વેશ પહેરી ઘોડે ચડીને નીકળી પડી.

રસ્તે જતા વનમાં મોહનાએ બળતા દવમાં એક નાગને તરફડતો દોઢો દયા આવતા તેણે બળતામાં હાવ મળી, તે ઉપર પગ દઈ સાપને બચાવ્યો. જળ છાટતા તેની ચેનના વળી તે વામુડિના વશનો હતો તેણે પ્રસન્ન થઈને મોહનાને એક ચમત્કારી મણિ બેટ આપ્યો. તે મણિમાં સર્પવિષ, રક્તપિત્ત, કેહ, અધત્વ ને વધત્વનો પ્રતિકાર ગવાનો શુશુ હતો ઉપગત મનમાં મજાગતા આત્મને મદદ દેવાનું પણ નામે મોહનાને વચન દીધું.

આગળ ચાલતા મોહના મહીડાપુર પહોચી ને ત્યાના કરોડપતિ કના પારેખને ધરે ઊતરી. તેને સતાનતું હુખ હતું બહેનની દીકરી માણુદેને પોતાને ત્યા ગમી હતી મોહનાના કહેવા પ્રમાણે તેની સ્ત્રીને પેરા મણિ ઘોઈને આઠ દિવસ પાતા તેને ગર્ભ ગ્રહો ત્યા પારેખે માણુદેને મોહના વેર પરણાવી ઘણો દાયજો આપ્યો. પછી નવવધૂને પિયરમાં મૂકી મોહના જનનાને બહાને આગળ ચાલી

બદરીકેદારમાં આંધળા રાજા પુરંદરેણે દુઃખ ન સહવાતાં પોતાનું મન્ત્રક ઈશ્વરને સમર્પવા માંડ્યું. દૈવતા કૃપાંત કરવા લાગી. ત્યાં આવી પહોંચેલી મોહનાએ મણિ ધરીને તેની આંખમાં આગતાં રાગનું અંધત્વ દૂર થયું. રાજાએ તેને પોતાની પુત્રી કનકાવતી પરણાવી. તેને પિયરમાં રાખી જનત્રાને બદાને મોહના આગળ ચાલી.

દમયપુરમાં બીમ રાજાના પદાકર પ્રધાનને ત્યાં મોહનાએ ઉતારે કર્યો. પુત્ર રાયરાગી હાવાથી પ્રધાન ઘણો દુઃખી હતો. મોહનાએ મણિ ધરીને પાથે એટલે તેની કાયા કાંચન જેવી થઈ ગઈ. પ્રધાને પોતાની પુત્રી પદ્મિનીને મોહના સાથે પરણાવી. ઘણો દાયજો દીધો. થોડા દિવસ ત્યાં રહી, બીને પિયરમાં મૂકી જનત્રાને બદાને મોહના ત્યાંથી નીકળી ગઈ.

ત્યાંથી તે ચંદ્રાવતીનગરીના ચંદ્રેણે રાજાને ત્યાં પહોંચી. રાજા કારિયો ને અપુત્ર હતો. વેદના અગ્ન નદી કંઠી શકવાથી, પ્રધાનને રાજપાટ સોંપી તે પ્રયાગે દેહ પાડવા જવા તૈયાર થયો. પ્રજા કૃપાંત કરવા લાગી. મોહનાએ મણિ ધરીને ચોપડનાં તેનું શરીર નીરાગી થયું. રાજાએ તેને પોતાની દીકરી ચંદ્રવતી પરણાવી. તેર દિવસ ત્યાં રહી જનત્રા નિમિત્તે મોહના એકલી પાછી નીકળી પડી.

દક્ષિણમાં સોપારાના રાજાને ત્યાં તે જઈ પહોંચી. રાજાના પ્રતાપ ઘણો પણ તેને કૃષ્ણાવતી પુત્રી સિવાય બીજું એક સંતાન નહીં. એક વાર કૃષ્ણાવતી દૂધના વજ્ર પડેલીને ચૂલી હતી, ત્યાં સુખંધથી ખેંચાઈ આવેલા નાગ નીચે સડકના કેશકલાપ ઉપર થઈને ચઢ્યો. ઊંચમાં તેને કૃષ્ણાવતીનો દાઢ વાળનાં તે આંગળીએ ઠક્કે, ને કુંવરીના ગ્રાખ જોડી ગયા. રાજાએ એ ઉતારે તેને કુંવરી પરણાવવાની ઠાંડી પીડાવી. મોહનાએ કંપ પર મણિ મૂક્યાં એ સુઝાઈ ગયું ને કૃષ્ણાવતી છૂવતી થઈ. રાજાએ મોહના સાથે કૃષ્ણાવતીને પરણાવી અને સુખ સુઝે તેનો પદાભિષેક પણ કર્યો. મોહના ઘરગભાઈ થઈને ત્યાં રહી.

મોહના મદનને સંભાર્યાં હતી હતી. તેને કૃષ્ણાવતીને ક્યું તાડુ એર ઉતારવા કરવા તંત્રને કારણે આપણે ૭ મહિના એકબીજાને રૂપર નથી કરાવેલા, નહીં તો મોત આવે. મોહનાએ અંતિમતરી પૂર્ણ ને જપ આરંભ્યાં. સાથે એક યુક્તિ કરી ચારે દિશાએ ચાર સદામન ચાપુ કમળાં, જેમાં ચારે દિશાએ ચારે જગાએ આધ્યાત્મ સિવાનાં દેવેશ પ્રાં.

દહેરમાં મોહના, મદન, પંડિત ને પ્રધાનનાં નામ સાથે તાદ્દશ પૂતળાં મૂક્યાં. દહેરાની અંદર ગળ્લ અને ગળ્લસહ્યા ચીતરી. દેશદેશના પથિક આ સદાનતે આવવા લાગ્યા.

આ તરક ગણિકાએ બોળવીને નસાડેલા મદન શક્તિનું સ્મરણ કરતો આગળ વધ્યે જતો હતો. તે રૂપાવતી નગરી આવી પહોંચ્યો. ત્યાંનાં રાજારાણી ગમચંદ્ર ને રામાદેવી કુંવરી અરણ્યાએ ઇચ્છાવર વરવાનું નક્કી કર્યું હતું. તેની શગ્ન એવી હતી કે તે પૂછે તેનો ઉત્તર આપે, તેને તે વરે. ઉત્તર ન દઈ શકે તેનું મોહું વાળું ડરી, માથે ચૂનો ચોપડી, એક સોનામહોર આપીને તેને વાઢી મૂકે. મદનને જોઈ અરણ્યા મોહી પડી ને અંબામાતાને મનમાં પ્રાર્થવા લાગી: આને માગ પ્રશ્નોનો ઉત્તર મૂકજો. પછી અરણ્યાએ પ્રશ્ન પૂછવા માંચા ને મદને પટોપટ ઉત્તર દેવા માંચા. જ્યાં ઉત્તર સાચા પડતાં અરણ્યાને મદન સાથે પગણારી. મદન માત દિવસ ત્યાં ગયો ને પછી જાત્રાનું નામ લઈ એકથે નીકળી પડ્યો.

કરતોફરતો જ્યાં મોહના ગળ્લ છતી હતી ત્યાં તે આવી લાગ્યો. શિવાશ્વમાં પૂતળા બેના જ મૂર્ત્યા આઈને તે પડ્યો. સારવાર કરાતા કાર્ક જાનમા આવ્યો, એટલે તે અન્ન તણને બેઠો. તેની ખાતરી થઈ ગઈ કે આ પૂતળા મુકાવનાર મોહના જ છે અને તે આ શહેરમાં જ ક્યાક છે. માત દિવસ મુધી આધાપીધા કે બેલ્યાચાલ્યા વિના અબિકાનું ધ્યાન ધરતો તે ત્યાં બેસી ગયો. ચોકીદારે આ સમાચાર ગળ્લને પહોંચાડ્યા. મોહનાએ ચોકીદારને વજાબૂઆણી બદ ડરી, ને વડીસવારી સાથે પોતે મદન પાસે પહોંચી. બંને પરસ્પરને જોઈ હમી ન્હા ને બેટી પડ્યા. પછી ખૂન દાન દીધા દાધી પર બેસાગી વાજતેગાજતે મદનને ગળ્લમહેવમા તે લઈ આની. બોજન વગેરેથી ફગવારી પરસ્પરને વીતક વાત વહી.

બંનેએ દમણા તેમનો વેશ લજવવાનું, ને પતિષત્તીનો વ્યવહાર થઈ પડેલ્યા પછી જ ગમવાનું નક્કી કર્યું. મદનને પ્રધાનપદ આપ્યું. એક માર પીતી ગયા. પછી ખડણી ઉવગવવા નિમિત્તે લશ્કર લઈને બંને ઉપડ્યા. અનુક્રમે સોપાગથી ફણાવતી, ચંદ્રાવતીથી ચંદ્રવદની, દમવપુરથી પદાવતી, બદરીકેદારથી વનકાવતી, મહીકાપુરથી માણકદે, ને રૂપાવતીથી અરણ્યાને તેડીને હેવટે મધુન આવી પડાન નાખ્યો.

સૌ રાગરાણા નથી પણ. પ્રધાનને છૂપો કાસદ મોટી મદને આવનાર બીજા કોઈ નહીં પણ પોતે અને મોહના હોવાની જાણ કરી. મધુસૂદન રાજ ધણો મુંઝાયો અને દીકરીને કાઢી તૃકવા માટે પસ્તાયો. નહીં તો ચઢી આવેલા રાગને દીકરી પરણાવી તે રાજ બચાવત. પ્રધાને તેને આશ્વાસન આપ્યું. પોતે જઈને મદનમોહનાને મળ્યો. વીતક વાત બધી સાંભળી. પછી મોહનાએ જીવેશ પહેરી લીધો. પાંચે કન્યાને સાચી વસ્તુસ્થિતિ જણાવી, સૌનો વર મદન હોવાનું ક્યું. પ્રધાને જઈને રાગને બધી વાત કરી. રાગને હરખની મૂર્છા આવી ગઈ. મદનનું સામેયું ક્યું. તે આવીને સસરાને પણ લાગ્યો. રાગને મદનનાં ખૂબ વખાણ કર્યાં. મદને સામે વિવેક કર્યો.

મદને રામરાજ્ય આપ્યું. માગ્યા મેઢ વરસના. પ્રજા બધી મુખી થઈ. અસલ, અન્યાયને દેશવટો દીધો. ગૌર, દ્રાવિડ ને ગુર્જર ઉપર એકજગે તેણે રાજ્ય કર્યું. ધણાં ધર્મનાં કામ કર્યાં. મોહના ધણું માન પામી. મદનને સર્વ પાંચ પુત્ર થયા. શુકદેવ પંડિતને જોડાવી મગાવી મદનમોહના તેને પણે પઠ્યાં, ને માનપાન આપી તેને ત્રાંબાપત્રે ત્રીસ મામ લખી આપ્યાં.

હીએ હી રસાળ આ મદનમોહનાની કથા સંસ્કૃતમાંથી શોધી ગુર્જર ભાષામાં જાપા, સમશ્યા, દોહરામાં કવિ શામળમદે લી છે.

૪. કથાસામગ્રીની તુલના

પોતાની સંખ્યાબધ પદ્યવાર્તાઓમાં શામળે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ને ભાષામત, તેમજ વૈદિક પરંપરાના અને જૈન પરંપરાના કથાસાહિત્યના અખૂટ ભંડાર માંથી જ પૂંટ કરી છે અને લોકકથા સાહિત્યનો પણ લાભ ઉઠાવ્યો છે એ સુવિદિત છે. મદનમોહનાની મુખ્ય કથા તેમજ અર્વાચીન કથાઓમાં મળનાં આધારશીત્ર(એટલે કે કથાપ્રત્યયાના આધારભૂત બીજાં પ્રસંગો ને સુકિતઓ)ને અને અન્ય કથાસામગ્રીને મળતી જે સામગ્રી શામળ પૂર્વેના વિશાળ કથાસાહિત્યમાં એક સદજ નજર દોડાવનાં મને મળી આવી તે અતી તુલના માટે આપી છે. આ ઉપરથી એકના એક આધારશીત્ર, કથાપ્રસંગ કે કથાસુકિતનાં મૂળ કેટલે સુધી જાય છે, ને કથાસાહિત્યમાં તે કેટલાં માનીનાં દનાં તેની ઝાંખી થાય છે, અને લોકમાન્યતાની સૃષ્ટિને સમગ્રતા માટે સમાજવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ મૂલ્યવાન એવી થોડીક સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે. આ અંગેની વ્યવસ્થિત તપાસ લાંબા સમયનું સંશોધન માગી લે.

એટલા અવકાશના અભાવે અહીં માત્ર અંગુલિનિર્દેશ કે દિશાસૂચન કરી સતોષ માનવો પડ્યો છે. આમાં કોઈ બાંધુત્વી કથામાંથી સમાંતર સામગ્રીનો ઉલ્લેખ નગર બહાર રહી ગયો હોય એ ધણું સંભવિત છે. મળમુદાર, સાડેસરા, કે. હ. ધ્રુવ, નવધરામ, વ. મુ. દેસાઈ, શં. જી. રાવળ, મેઘાણી વગેરેએ આ ક્ષેત્રને ખેડવાના પ્રારંભિક પ્રયત્નો કર્યા છે. પણ કથાસાહિત્યના તુલનાત્મક અધ્યયન માટે પશ્ચિમમાં થયેલા કાર્યની દૃષ્ટિએ આપણા પ્રયત્નો નજીવા લેખાય.

(૧) ગુરુ-શિષ્યાનો પ્રણયસંબંધ

આરંભમાં વયપ્રાપ્ત મોહનાને વિદ્યાધ્યયન કરાવવા શુકદેવ બ્રાહ્મણને રાખવાની વાત છે. પ્રતાપી પંડિત અને નવયુવાન મોહનાનો સંપર્ક અગ્નિ ને ધૃતના સંપર્ક જેવો જાણમલયો ગણી રાજા તેમની વચ્ચે પરદો રખાવે છે, અને તેમનું અંગ ખોડવાળું હોવાનું તરકટ જીભું કરે છે.

રાજકુમારીને લણાવવા માટે વિદ્યાગુરુને રાજમહેલમાં આવવાનું હોય, રાજકુમારીની યુવાની, નિયમિત અમુક સમય સુધી એકાંતમાં મિલન અને સમાન વિષય પર સાથે મન લગાડીને કામ કરવાથી જન્મતી આંતરિક નિકટતાઃ આ બધા સંભારને લઈને ગુરુ-શિષ્યા વચ્ચેના પ્રેમપ્રસંગના આધારખીજનો કથાઓમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ઉપયોગ થાય છે.

આ આધારખીજનો ઉપયોગ કરાવાનાં પાંચ-જ ઉદાહરણો ટાંકી શકાય.

વત્સરાજ-ઉદયનને લગતા કથાચક્રમાં વાસવદત્તાને સંગીતશિક્ષણ આપવા માટે તેનો પિતા મહારાજા ચંડપ્રધોત યુક્તિથી ઉદયનને પકડી મગાવે છે, વીણાવાદન શીખવાડતાં કમે કરીને ઉદયન (ચંડપ્રધોતે મનમાં ઇચ્છ્યું હતું તેમ) વાસવદત્તાનું હૃદય જીતી લે છે અને બંને ગુપ્ત રીતે નાસી છૂટે છે (કથાસરિતસાગર, ૨. ૪. ૧-૫. ૧.)

પણ આવું પરિણામ ભાગ્યે જ ઘટ્ટ હોય છે. ઘણુંખરું તો સ્ત્રીપુરુષનો એકાંતમાં નિસનો સહવાસ અગ્નિધૂન જેવો મનાતો, એટલે ગુરુ-શિષ્યા વચ્ચે કોઈ અનિષ્ટ સંબંધ ન બંધાય તેની સાવચેતી લેવાતી, અને જતાં તેઓ અત્યોત્પ્રેમમાં પડ્યાંતી અને મત્સુરકામાંથી માંડમાંડ જીતરી. અને સદાકર પામ્યાની વાત આવે છે.

ખિસ્લતુકાવ્યની એક વાચનામાં રાજપુત્રી શશિકલાને લણાવવા રાજા ખિસ્લતુ કવિને રાખે છે. એક પ્રતના પાઠ પ્રમાણે, બંને એકબીજાને જોઈ

ન રાહે તે માટે વચ્ચે પડેલા બાધેરો પણ પગપા આપાસ વધના મિલનના અનુરોધથી રાશિખ્યા જ્વનિમ્મ દર્શના દે છે નાવર્ણવિવાહથી ભેડાઈ યોડા સમય તેઓ મુખ માણે છે વાત ખુલી થતા ગર્ભ મિત્રહત્યુને મળીએ દેવાનો આજ્ઞા આપે છે અતિ જલદત્યા ને ત્રીદસાથી ખીને બનેને મ મરે છે

આને મળેલો પ્રસંગ પ્રજાધરોસ (૧૩૪૮-૪૯)ના 'મદનખનિર્મલધ'મા (૫ ૬૮-૧૫) છે કુતિનોજ ગર્ભને ત્યા તેના પૂર્વજોની પ્રથમિનો પ્રથમ ગયલા નેના દિગંજ મદનખનિર્મલ ગર્ભપુત્રી મદનમળી તદિરા તરીકે આપનામા આવી બને વચ્ચે જ્વનિમ્મનો અતગય દતો વાડાદ દિવસ બાદ મદનખનિર્મલ સુન્દરી તેને સુદર માની માત્રપુત્રી તેને લેવા કહે છે મદનખનિર્મલ પણ એ નિદુરીનુ મુખ લેવા કહે છે ગર્ભપુત્રીએ યુક્તિ કરી મોહમાં વધારે પડતુ વરુ નાખ્યુ, એટલે આખીને મદનખનિર્મલે યોદ્ધા, 'અડો લવલિમા' (મે અર્થ=આરા) અને કાવચ્ય) એટલે મદનમળીએ પડેલો પાશો, 'અડો નિરુતા' આમ આગમ પ્રત્યાનાપ થતા બને વચ્ચેનો મધાંદાનો તેમજ વખનો પડો હી ગયો તેમના પ્રેમમળધની ગર્ભને જન્મ થતા મદનખનિર્મલો વવ જવાની આજ્ઞા દીવી પણ પોતાની પુત્રીએ બનીસ સખીઓ સાથે આપધાન જ્વાની ધમખી આપી એટલે મત્રીઓના અનુરોધથી બનેને સન્માન્યા દિ. ૫૨ આચાર્ય વિશે કોઈ સ્વેનાજ્ઞ આચાર્ય આપેલી આ દત્તનામા બીજેથી પ્રસંગ સર્જ જોડી દેવાયો હોય

આથી પણ પ્રાચીન એક આવાન આપણને મળે છે વિનયચંદ્રચંદ્રિત નન્દન મનિનાથ ૧૫(૧૨૨૮-૧૨૨૯)ના બીજા સર્ગ(૧૩૦ ૭૬૨-૫૬૪)મા આપેલી મૂર્ખાઈ ને વિનયચંદ્રની અવાત્ત આમા એવી વાત છે કે ગર્ભમાત્રી સ્ત્રીમાત્રમળી પા'શાગામા સાથે ભાગુતા પ્રધાનપુત્ર નયનસાગના પ્રેમમા પડે છે પ્રધાનપુત્ર મી નો માર્યો તેને પણ તૈયાગ નથી પણ નૌભાગ્યમળીના અન્યાયદને વશ થઈ તે તેની સાથે વગ ગી પગથ નામી જ્વાની ઉપર ઉપ ની હા હ છે, અને ખગ વખતે પોતાની જગ્યાએ એક મૂર્ખ વિદ્યાર્થીને જો જ્વાની યુક્તિ કરીને જીતી જાય છે અ જ વાનનો દીગણુદ પોતાના વિદ્યાવિવાસ પત્રાગ(૧૪૮-૧૪૨૯)મા (તેમા પ્રધાનપુત્રનુ નામ મનમોદન છે), અને વજ્રા દેશ્વર સાથે, શામળને નામે મળતી લથુ ને મુખની વિદ્યાવિવાસિની વાર્તામા મળે છે

પ્રાચીન ભારતગાહિસમા, આ આધારથી ત્યા સંસ્કૃત સાહિત્યમા મળતા ન્વરપમા ચોક્કસ પરિવર્તન થાય છે તેમા પ્રેમમળધ કરુ ને શિયા ગર્ભપુત્રી

વચ્ચે નહીં પણ રાજપુત્રી અને બીજા શિષ્ય વચ્ચે કે ગુરુપુત્ર વચ્ચે (અથવા તો શિષ્ય તરીકે ગણેના રાજપુત્ર અને પ્રધાનપુત્રી વચ્ચે) થાય છે. ગુરુ-શિષ્યાનો સંબંધ પવિત્ર હોવાની માન્યતાને કારણે કે સામાન્ય રીતે તેમની વય વચ્ચે મોટો ફરક હોવાને કારણે આવો વિકાસ થવાની અટકાવ કરવી સહેલી છે. માધવકૃત રૂપસુંદર કથા(૧૬૪૯-૫૦)મા એવી વાત છે કે રાજપુત્રી રૂપા લણાવવા રાખેલા વિશ્વનાથ પુરોહિતના પુત્ર સુંદર સાથે પ્રેમમા પડે છે. રૂપાસુંદરની પ્રેમગોળી સાલણી રાજા તેમના સસત્ની પરીક્ષા કરવા સુંદરને વધ કરવાનું ફરમાવે છે, પણ છેવટે તેના સૌર્ય ને વિદ્વતાથી પ્રસન્ન થઈ બંનેને પગલાવી આપે છે.

ચત્રબુજદાસની મધુમાલતી(૧૭૨૦-૨૧ની પહેલા)મા એક જ પડિત પાસે રાજપુત્રી માલતી અને પ્રધાનપુત્ર મધુ લણતા હતા. માલતી પરદા પાછળ ખેસીને લણતી પણ તેની આડશમાંથી તે મધુને જોયા કરતી. એક વાર ગુરુ ઘડીકે બહાર ગયા, એટલે મધુના શુશ્રુષી મુગ્ધ માલતીએ પગદો ખસેડ્યો. બંનેએ પરસ્પરને જોયા. માલતીને પ્રેમ વધવા લાગ્યો, પણ તેના અત્યંત પ્રેમ છતાં રાજકુમારી સાથે પ્રેમસંબંધ અનુમિત ગણી વશિકૃત મધુ અડગ રહ્યો.

પણ વિદ્યાભ્યાસ કરતી યુવાન રાજપુત્રીના રક્ષણ માટે પરદાનો બાલ્ય અંતરાય કાઈ પૂરતો ગણાય ? એટલે પ્રત્યક્ષ દર્શનથી આકર્ષણ થતું અટકાવવા ઉપરાંત કટપનામા પણ ગુરુશિષ્યાને એકબીજા પ્રત્યે જાતીય દૃષ્ટિએ ઘૂણા ઉપજે તે માટે તેમનું અંગ ખોડવાળું કે અસાધ્ય રાગવાળું હોવાની બનાવની વાત તેમને પહેરેથી કરવામા આવે છે પણ કાઈ અકસ્માતથી સાચી પરિસ્થિતિનું તેમને જ્ઞાન થતા જોની બીજ રખાઈ હતી, તે જ પગિલામ આવે છે આધારબીજના આવા વિકાસનું પહેલું ઉદાહરણ આપણને જ્ઞાના ચાર્યકૃત બિલ્હણપત્રાસિકા(૧૫૫૯-૬૦ પહેલા)મા મળે છે. તેમા અધૂરા ભ્યાસે આગના પડિતનું મૃત્યુ થતા, પુત્રી શશિકલાનું શિક્ષણ ચાતુ રાખવા જા પૃથ્વીચંદ્ર યુવાન બિલ્હણ પડિતને રાખે છે બિલ્હણને રાજા ખોટુંખોટું છે કે આમળી કુવરીનું લણાવતી વેળા મુખ ન જોવું પડે તે માટે આડો પગદો રાખ્યો છે, અને તે જ પ્રમાણે કુવરીને ભરમાવે છે કે કાઠિયા પડિતને રૂપશાની આવતો વાચુ તારે અજે અડે તો તને પણ કાઠ થાય, તેથી સાવચેતી માટે લણતી વખતે આડો પરદો રાખનાની ગોઠવણ ફગી છે. અને એમ એ- એકાદ પરસાળમા બિલ્હણ શશિકલાને લણાવતો. એક

માસ વીસા પછી એક વાર કોઈ દૂર શ્વેતનો અર્થ સંશિષ્ટાને સમજાવ્યા છતાં ન ખેસનાં બિચ્છે ત્યાંદાઈને તેને 'આંધળી' એવું મહેલું માર્યું. સામુ કુંવરીએ તેને 'કોડિયો' કહ્યો ને ઉભેયું કે પોતે જેવું લખેલું છે તેવું જ વાંચે છે. બિચ્છે સાચી પરિસ્થિતિ સમજી ગયો અને વધુ ખાતરી કરવા તેણે શ્રુતારિઠ અર્થ ખનિન કરતા બે દુદા ચિટ્ટીમાં લખી અંદર નાખ્યા. વાંચીને કુંવરીએ પરદા ખસેડ્યો, એટલે બને એટલીજનું રૂપ જોઈ પ્રેમવશ થઈ ગયાં.*

આ જ પ્રસંગનો ઉપયોગ સદેવંત-સાવલિંગની કથાનાં રાજસ્થાની (તેમ કેટલાંક પાછળના સમયનાં ગુજગતી) રૂપાંતરમાં મળે છે. જૈન કવિ કેસવ અથવા કૌર્ણવર્ધન રચિત સદેવંત સાવલિંગા ચૈતપાઈ (૧૬૪૦-૪૧)માં એ પ્રસંગ આમ છે (શુભે, અગરચંદ નાડકા, 'સદેવવત્સ સાવલિંગા કી પ્રેમકથા,' રાજસ્થાન-ભારતી, પ્રથ ૩, અંક ૧, પૃ. ૪૯; નીચે પૃ. ૫૮-૫૯ પર આવેલા સારનું લાપાંતર છે):

“પૂર્વ દિશામાં કોંકણ દેવસ્ય વિજયપુરમાં મહારાજા મહીપાલ રાજ્ય કરતા હતા. તેનો પુત્ર સદેવવંત હતો. રાજાના મંત્રી સોમને સાવલિંગા નામે પુત્રી હતી. યોગ્ય વય થતાં મહારાજાએ પંડિતને બોલાવીને વિદ્યા-પધનાઈ કુમારને તેને સુપરન કીધાં. એ જ રીતે મંત્રી સોમે સાવલિંગાને પણ લણાવવા માટે તે જ નિશાળમાં બોડવી, અને તેને નિશાળના વિદ્યાર્થી-ઓથી અલગ રાખીને લણાવવાની સચવા આપી. સાવલિંગા પરદા પાછળ રહીને લણતી. રાજકુમારે તે પરદામાં રહીને લણે છે તેવું કારણ પૂછતાં પંડિતજીએ એવું સમજાવ્યું કે તે આંધળી છે, અને કુમારીને એમ કહ્યું કે કુમાર કોડિયો છે, જેથી પરસ્પર કોઈ સંબંધ ન થાય. એક દિવસ કોઈ કારણસર પંડિતજી નગરમાં ગયા હતા અને જવાને લણાવવાનું કામ કુમારને સોંપ્યું હતું. લણતાં લણતાં પરદામાં રહેલી કુમારી કોઈ પાદ અશુદ્ધ બોલી એટલે કુમારે કહ્યું, 'આંધળી, અશુદ્ધ કેમ બોલે છે?' પ્રત્યુત્તરમાં કુમારીએ કહ્યું, 'કોડિયા, જેવું પાટીમાં લખ્યું છે તેવું જ વાંચું છું.' આ ઉત્તરથી કુમારનો બ્રમ દૂર ગયો. તેને થયું કે ગુરજના કહેવા પ્રમાણે જો કુમારી

* અ. વી. જ. જી. ૧૭૨૭ એક દૃષ્ટિ સારમજૂત બિચ્છે પંચલિંગા ચૈતપાઈ (૧૫૮૨-૮૩) છે (જન મૂર્ખર કવિઓ, ૮-૧, ૮૦૧-૨). પણ તે અગ્રમટ દોવાણી આ પ્રસંગ તેમાં કોઈ રીતે આપ્યો છે તે બદલે સમુદય નથી.

આધળી હોય તો પાટી ઉપર નખેલુ વાયવાની વાત તે ન કરે, અને મને કાઢિયો રહેવાનું નરણુ પણ શુ ? એટલે અમે બંને એકબીજાને જોઈએ નહીં તે માટે મુરુજીએ પ્રપચ દેનારો છે જમ દર થતા કુમારની કુમારીને જોવાની ઉત્કંઠા પછી અને એકબીજાને જોઈને પ્રેમસૂત્રથી બધાઈ ગયા પછી તો પન્સપર દુહા, ચંદ્ર વગેરે લખતાજેતા રહેવાથી પ્રીતિ દદ થતી ગઈ

શ્રી નાહળા નોધે છે કે સુગતમા કવિ નિલનાભ રચિત સદેવ ત આવલિંગાના રાસ(૧૭૨૫-૨૬)નો આધાર ઉપયુક્ત કેશવ કવિની રચના હોય

શ્રી નાહળાએ બતાવ્યું છે તેમ કેશવ કવિની રચના, તેમા દાકેલા જૂના દુહા વગેરેને આધારે, કોઈ પ્રાચીનતર કૃતિ ઉપરથી થઈ છે એવો આધાર ન મળે ત્યાંસુધી નિશ્ચયપૂર્વક ન કહી શકાય કે સદેવ તસાવલિંગાના રાજસ્થાની રૂપાત્મકાનો આરભનો પ્રસંગ જ્ઞાનાચાર્યની ખિલ્લુપચા-શિખમાથી લેવાયો છે, જીનગીજ પરિસ્થિતિ છે કે પછી બંનેનો આધાર કોઈ ત્રીજો જ છે

શામળે મદનમોહનાનો આગલનો પ્રસંગ જ્ઞાનાચાર્યની ખિલ્લુપચાશિક્ષા, ચત્રમુજ્જદાસની મધુમાલતી અને સદનત સાવલિંગાના ઉક્ત રૂપાતર ઉપરથી ગોઠવી દાઢ્યો લાગે છે મદનમોહનામા ખિલ્લુપચાશિક્ષાની જેમ ગદ્ય પદિત પાસે પરદા આડે રાજપુત્રી મોહના ભણે છે એક સમયના ઉત્તર બાબત મુરુશિષ્યા વચ્ચે વાધો પડતા આવેશમા આવીને બને, તેમને રાજાએ ભરમાલ્યા પ્રમાણે, અતુકમે 'આધળી' ને 'કાઢિયો'ના મહેલુ એકબીજાને માર છે આથી બંનેને રાજના પ્રપચનો ખ્યાલ આવી જાય છે (સદનત સાવલિંગામાના પ્રસંગનું બીજું પણ આ જ છે માત્ર તેમા રૂપાટપી રાજપુત્ર અને પ્રવાનપુત્રી વચ્ચે થાય છે) એટલામા પદિત પાસે અચારનવાર ઇકે પૂછવા આવતો ત્યાં જોલો પ્રધાનપુત્ર મદન બંનેનો ઉત્તર સાચો હોવાનું કહે છે, એટલે, મધુમાલતીની માલતીની જેમ મોહના પરદો ખસેડી તેનું મુખ જુવે છે અને તેના ઉપર મોહી પડે છે, પણ મદન રાજદડના ભયથી અને રાજપુત્રીની તુનનાએ પોતાનું વલ્લિકુળ હનકે હોવાને નરણુ પોતાને પરણનાની હક છોડી દેવા દષ્ટાતો આપી ઘણું સમજાવે છે, જેમા પદિત પણ પોતાનો સર પુરાવે છે આમા મદનના મુખમા મૂકેલું સિંહણ ને મૃગનું દષ્ટાત પણ શામળને મધુમાલતી ઉપરથી સૂચ્યુ લાગે છે કેમ કે તેમા પણ મધુ પોતાની ઉપરના રાજકન્યા માલતીના પ્રેમની અયોગ્યતા ઉપર મૃગસિંહણનું દષ્ટાત આપે છે

સામગ્રી પદાવનીમા ૫૧ ની પુત્રા પદાવની બખાવતા આવતા ૨૦
પર દનાણુ લાવી તેની દાન કુમાર પુ પનેને ગુપ્ત ગીતે ૫ પી જાય છે
મધુમાલની અને મદનમેલનામા (તેમજ સ મગદન પદાવની ને ઉપાવનીમ
તથા રિદાવિદાસિનીમા) પહેલુ મયલુ વધાન મુજ ને નુચ ગાનપુત્રી છે કે,
અને પીતો મૂળતો શરો નાયક (અર્થે વલિપુત્ર) ન મુકે મયન થય
છે એજ આરેખન ખાનમા ૨૬

મિત્ર મુચલિમ્યાનુ અધાની ૮ થાલુ પ્રવલિન હોવાને મ જે સામને તેનો
અન્ય પલુ ઉપયોગ થયો છે સિલમનજીથીની એમ્તીશમી વાર્તા—
ઉપાવનીની વાર્તામા આજ આધાત્મીજ ભેડ શમય છે અને એ ગીતે
તો ને માધવની રૂપસુદન્ધ્યાનુંજ રાખત કે નાદમારી પાવની અને
ગુરુપુત્રનો સંબંધ ગુરુના પુત્ર દ્વારા ગુપ્ત ગીતે પચ્ચ સમરપારિનાદથી
ધાય છે ગુરુપુત્રની છુદ્ધિથી નુચ થઈ કુમારી, એ નામમા આવી ન
મગે તો આમદના પાની મમળ અપી, તેને મોલાવે છે, અને અધ્યામદ
અને મતાવાદા મી તેની સાથે ગુપ્ત ગીતે ૫ પી જાય છે અવા નાનને
શકા જાત છે, એટલે નને પ્રેમીએ, આવચેન થાય છે, અને વાગવા
નગવાને બદલે ગુરુપુત્રે અવાદિએ એ વા આવતુ એજ નક્કી થાય છે
વાપદાને દિવને મગવા ની પેલા ગુરુપુત્રને ગજ પડાવે છે, ને સ્વાર
શગીએ દઈ દેવાની આજા આપે છે ચોનાનુ વચન પાગરા તે ચોનાની
જગ્યાએ નગમેના પુત્ર તેજાગને જામીન નગકે નહીં ઉપાવનીને મગવા
જાય છે સ્વાર થના ગુરુપુત્રને બદલ તેજાગ તેના મામાપ અને ગુરુ
તથા ગુરુપત્રી શગીએ ચડવા તૈયા થાય છે ગજને જાલુ વામા આવતા તે
પોતે મગવા તૈયા થાય છે પ્રધાન અને ગાનપુત્રી પલુ તેને જ અનુસર
છે અતે વીર વિક્રમ હમિ પાને જઈ આ લનના તેમની સમનિ હોવાનુ
જાણી આવે છે, તે દુલુ એ મામાન પ્રગ થના સોનુ મન માને છે અને
રૂપાવની તથા ગુરુપુત્ર સમા પામે છે

મિત્રજુ સાથે સચિત્વા, તેમજ નદનજીતિ સાથે મલનમજી અને
તેની સખીએ મગવા તૈયા થના ગાન તેમને નીર છે એવી વાત તો
છેજ ૧૫ ઉપાવનીનુ જોણુ ઉપસુદન્ધ્યા પથી વડાવેલુ કે તેમા
પલુ ગુરુપુત્ર સુદ ૧ નિરધ દોવા જા પ્રેમી પાને મગવા જાતા
પડાઈ જાય છે, અને વચન પાગરા, ચોનાને આને ચોનાના મિત્ર વલિ-

પુત્ર ધનરયામને જામીન મૂકીને જાય છે. ધૂપાઈને સાંભળતો રાજા રૂપાં, સુંદર અને ધનરયામ ત્રણેનો મરવાનો નિશ્ચય જાણીને, અને ત્રણેના પ્રેમની ક્ષોડી કરીને છેવટે રૂપાને સુંદર સાથે પગલાવી આપે છે.

રૂપાવતીમા અંતે ભગવાન પ્રત્યક્ષ થઈ ખાત્રી આપે છે ત્યારે જ રાજાનું મન માન્યાની વાત છે. એટલો અંશ મધુમાલતી સાથે સમાન છે. તેમાં પણ અંતે વિહ્વ આવીને મધુ કામદેવનો અવતાર હોવાનું જણાવે છે ત્યારે જ રાજા તેની સાથે માલતીને પગલાવે છે.

આ રીતે વીગનદેર એકની એક ઘટના નયનમાર (કે મનમોહન) અને ઔલાઅમજરી, મદનપ્રીતિ અને મદનમજરી, મિદલજ અને શશિક્યા, અદ્યવત્સ અને સાવલિંગા, સુંદર અને રૂપા, મધુ અને માલતી, મદન* અને મોહના તથા રૂપાવતી અને ગુરુપુત્ર વચ્ચે બનેલી છે, અને એ તેરમીથી શરૂને અઢારમી સદી સુધીના કથાસાહિત્યમાં પ્રસ્તુત આધારગીજ અતિશય હાકપ્રિય હોવાનું ઘોતક છે.

(૨) સમસ્યા

શુદ્ધિવિનોદના એક સાધન તરીકે અને ચતુરાઈ, તેમ જ અકલ્પ-હોશિયારી ન કહાપણની ક્ષોડી તરીકે મધ્યયુગમા સમસ્યાઓ ઘણી હાકપ્રિય હતા. મધ્યકાલીન ગુજરાતી રાજસ્થાની કથાન-સાહિત્યમાં તે તે અનિવાર્ય જેવી થઈ પડેલી, ને શામળમા એનો અતિરેક જોઈ શકાય છે. ઘણુંજરુ પ્રમીઓ પરસ્પરની આતુર્પરીક્ષા માટે કે વાર્તાવિનોદ માટે સમસ્યા રૂંધેલા. મદનમોહનાની જેમ શામળની અંદ્ર્ય દ્રાવતી, પદ્માવતી, ભદ્રાભામિની રૂપાવતી અને નંદળત્રીશીમા થોડુંક સમસ્યાઓ છે. વીરશની કામાવતીમા પણ છે. તેથી પહેલા વીગસિંહકૃત ઉગાહરણમા, કુશલનાભકૃત માધવાનવન-કામકંદવા-ચૌપઈમા તથા ગણપતિકૃત માધવાનવન-કામકંદવા પ્રબંધમા સમસ્યાઓનો ઉપયોગ કરેલો છે. ગણપતિના કાવ્યમા માધવ કામકંદવાને ત્યા રાતવાસો રહે છે ત્યારે અમર્યાવિનોદ ક્રતા તેમની વચ્ચે એડીશ પ્રશ્નોત્તર થાય છે (અંગ ૫, ૧૨૭-૧૭૧). તે ઉપગત વિગદિણી કામકંદવાના સદેશમા એ રી જોટલી પ્રહેવિકાઓ (અંગ ૬, ૬૩૬-૭૪૨) અને બંનેના મિલનપ્રસંગે વીશ જોટલી (અંગ ૮, ૧૪૬-૧૮૫) કહેલી છે. આમાની

* મધુમાલતીનો મધુ માધવાનલકથાના માધવની જેમ કામદેવનો અવતાર છે એ હકીકત શામળને નાચકું નામ 'મદન' રાખવામા પ્રેરક બની હોય તો ના જલો.

કળા તરીકે પહેલિયા (= પ્રહેલિકા) છે. આ રીતે પ્રભોત્તર, સમરયા, પ્રહેલિકા કે હૃદયાલિકા—હરિયાળી નામે જાણીતું વિદ્યાવિનોદનું સાધન ધણા પ્રાચીન સમયથી અદારમી-ઓગણીશમી સદી સુધી સાહિત્યમાં પ્રચારમાં હતું.

(૩) કટોકટીની પળે અકાર્યમાંથી બચાવી લેતી સદુક્તિ

✓ સાહસક્રમ ન કરવા પરના દબાંતમાં ખોટા વહેમથી ઉશ્કેરાઈને પોતાની જીનો અને તેની સાથે સંતેજા જાત લાગતા માણસનો વધ કરવા જતાં દીપવંદશાનો દીકરો દયાળચંદ, એ કટોકટીની પળે, બીંત પર લખેલો સાહસ ન કરવા વિશેનો શ્લોક વાંચીને પાછો વળે છે અને પેલા માણસ તેનો પુત્ર જ હતો એમ પછી ખબર પડતાં નિર્દોષ સ્ત્રીપુત્રના પોતાના હાથે યનાર ધાતના બચાંકર અપરાધમાંથી ઊંચરી જાય છે.*

અંબડ-વિદ્યાધર-રાસ (૧૫૮૨-૮૩)માં (પૃ. ૧૨૧) માનસિક કટોકટીની પળે એક શ્લોક સાંભળી એવાની અને દુષ્ટ કામ કરતાં બચી ગયાની એક આડકથા છે. રત્નસેન રાજા આગળ ત્રણ પ્રહરથી તૃપ્ત કરતી નર્તકીને ધાકી ગયેલી જોઈને તેનો ઉત્સાહ ટકાવી રાખવા નટવો એક શ્લોક કહે છે :

* આ શૈલપુત્રના દબાંતમાં આરંભમાં ગરીબ પલ્લુ વિદ્વાન જ્ઞાણજ્ઞે લખી આપેલો શ્લોક બ્રાહ્મણી સવા સાંજ દકામાં વેચી આવે છે એવી વાત છે, સિંહાસનખત્રીશીની ૩૧ મી વાર્તા- (૩પાવનીની વાર્તા)માં આરંભમાં આવે મળતો જ પ્રસંગ છે. ત્યાં ગરીબ પલ્લુ મૂરખ બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણીએ લખી આપેલો શ્લોક કહીને જોજ પાસેથી સવા સાંજ દકા મેળવવા જતો હોવાની વાત જોઈ જ પ્રભાણે મદનમોહનામાં આપેલું શૈલપુત્રનું દબાંત આરંભના ને અતનો ભાગ છોડી કહીને બ્રાહ્મણ સિંહાસનખત્રીશીની સત્તરમી વાર્તા (૫૫મીની વાર્તા)માં આડકથા ફરે મળે છે. પોપટે આપેલું અમરકેશ વાળી તેમજી કચેલા કૃષ્ણ બવરાવતાં, રાતનો પુત્ર, પુરોહિત, પ્રધાન નગરે મરી ગયા, કોપેતો રાજા બ્રાહ્મણ પક્ષીવન બાળવા તૈયાર થયો. એટલે એક મરઢા પ્રધાને સહસા કામ ન કરવા ઉપર એક દબાંત કહ્યું પાંચ વરસનો પુત્ર અને અદાર વરસની નાર મૂકીને વેપારી નિદેશી ગયો. બારતેર વરસે પાછો આવ્યા રાતે વેસપડેલો કરી ધરતર્યાં લેવા ગયો. દુષ્ટતી આંજળી માવા જોમાં ને માણ જોખામાં મૂકી પુત્ર મા સાથે હીડોળાખા પર સંતેજા. તેને જાત માની મારી નાખ્યો. જાગેલી માતા પુત્રશોકથી કાયા પજારીને મરી. સવારે કહે આવી સાચી વાત જાણી એટલે વેપારીએ પલ્લુ પ્રાણત્યાગ કર્યો.

વળી, ગુરુને ત્યાં શિષ્યશિષ્યાના પ્રણયની વાત પલ્લુ સિંહાસનખત્રીશીની એકત્રીશમી વાર્તા- (૩પાવનીની વાર્તા)માં આવે છે. એકની એક કથા કે ઘટનાની જુદીજુદી વાર્તામાં પુનરુક્તિ કરવાનાં શામળમાં આવ્યા બીજા પલ્લુ કીકીકે દબાંતો મળી આવશે

યતં વહુતરં મદ્રે સ્વત્પ તદનુતિષ્ઠતિ ।

इति चित्ते समाध्याय कुरुष्व जनरंजनम् ॥

ભદ્રે, 'બહુત મદ્ર ન થોડી રહે' એમ વિચારીને જનરંજન ચાલુ રાખ.

આ શ્લોક સાંભળીને પ્રેક્ષકોમાં રહેલા રાજકુમાર રાજગાદી મેળવવા ઉતાવળો થઈ વૃદ્ધ પિતાને મારી નાખવાના યોત્તે કરી રાખેલા દાવતરને એમ સમજીને માંડી વાળે છે કે રાજા હવે જીવ્યો તેટલું ક્યાં જીવવાનો છે. આ સાંભળી રાજાને શ્લોકને પ્રતાપે જીવ બચ્ચાનો આનંદ થાય છે. તે જ પ્રમાણે નપુંસક શ્રેષ્ઠપુત્રની વહુ પરપુરુષ પાસે જવાનો વિચાર એમ સમજીને માંડી વાળે છે કે હવે થોડી જુવાની બાકી રહી તેમાં કુળને કલંક શું કામ લગાડું? અને વૈરાગી બનેલા વેપારીનો પુત્ર આકરો આચાર પાળવાથી ત્રાસીને અને સંસારસુખથી હોભાઈને કેટલાયે વર્ષના સંકલ્પવિકલ્પ પછી કરી સંસારી થવાનો નિર્ણય કરી નૃસ જોવા જીભો છે, તે પણ 'બહુત મદ્ર ન થોડી રહે'નો બોધપાઠ સમજ સાધુપણું છોડવાનો વિચાર માંડી વાળે છે.

(૪) દૃષ્ટાંત બીજું (સાહસકર્મ ઉપર): અજાણ્યા પર મોહી પડીને નાસી ગયેલી રાજપુત્રી

જીના અસતીત્વ કે જાશકર્મની અનેક વાતો જાતક, કથાસરિત્સાગર, પંચતંત્ર, શુકસમિતિ અને જૈન કથાસાહિત્યમાં મળે છે. પણ આ વાતને મળતી કથા અન્યત્ર હું શોધી શક્યો નથી.

(૫) દૃષ્ટાંત ત્રીજું : મૃગને રાખી બેઠેલી સિંહણ

જીવનીચની પ્રીતિનાં ફળ કેવાં ખૂરાં ઊંચ છે તે દર્શાવવા મદને આ દૃષ્ટાંત આપેલ છે. ચતુર્થજ્ઞાસની મધુમાલતીમાં મધુ પણ માલતીને સમજાવવા માટે મૃગસિંહજનું દૃષ્ટાંત આપે છે. તેના ઉપરથી આ લેવાવાનો સંભવ છે.

મધુમાલતીમાં પ્રેમચાર્યના કગતી રાજપુત્રી માલતીને પ્રધાનપુત્ર મધુ, જીવની સાથે પ્રીત બાંધવા જતાં નીચને કેમ જન ગુમાવેલા પડે છે તે ઉપર મૃગ-સિંહજનું દૃષ્ટાંત કહે છે. તેમાં મૃગને સિંહજનું પ્રેમવચનોમાં વિશ્વાસ નથી આવતો અને તે પૂર્વવિશેષવાળાનો વિશ્વાસ કરવાના માદાં પરિણામ ઉપર કાગડા ને ધુવડું દૃષ્ટાંત (પંચતંત્રના ત્રીજા તંત્રની મુખ્ય કથાનો સાર—તેમાં પડેલા તંત્રની 'ટીટોડો ને અમુક'ની વાત આડકથા ૩૫)

આપે છે. પણ પછીથી તે સિંહણના અસામયને વશ થાય છે, ને અંતે સિંહને હાથે મૃત્યુ પામે છે. શામળે આપેલી ક્યામાં સિંહ મૃગ ને સિંહણ વચ્ચે આડો વ્યવહાર હોવાનું સમજી જઈ વેર લેવાની યુક્તિ રચે છે ને હરણના બધા સગાસંબંધીને બોલાવી સૌનું કાસળ કાઢી નાખે છે. મધુમાલતીમાં સિંહ પોતાના જાતિસ્વભાવ પ્રમાણે જ હરણને મારી નાખે છે. તેમાં એટલો વિશેષ છે, કે મધુએ કહેલું દૃષ્ટાંત તેના અંત ફેરવીને માલતી સામું કહે છે. માલતી કહે છે કે હરણને સાવ એવી રીતે મરવા નહોતો દીધો. સિંહ મૃગ પર તરાપ મારે તે પહેલાં સિંહણે હરણ ઉપર પડી તેના શિંગડાથી વીધાઈને પ્રાણભાગ કરેલો ને એમ હરણની પહેલાં મરી તેણે પોતાના પ્રેમની સમ્બાઈ બતાવેલી.

મધુમાલતી પહેલાં આ દૃષ્ટાંત ક્યાંય મળે તો શામળના આ બાબતના મૂળ આધાર પર વધુ પ્રકાશ પડે.

મધુમાલતીમાંથી મૃગ-સિંહણના પ્રસંગવાળો અંશ મૂળરૂપે પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે.

પશ્ચિમ ભારતીય પંચતંત્રમાં (૪/૪) સિંહણે શિયાળનું બચ્ચું ઉછેર્યાની વાત છે. રાજકુમારી અને પોતાની વચ્ચે રહેલા મોટા અંતરનો ખ્યાલ આપવા મદન અનેક ઉપમાનો આપી સંબંધની અયોગ્યતા પર ભાર મૂકે છે (કહી ૧૯૧-૨૦૬). મધુમાલતીમાં અને ખાસ તો હીરાણુંદસુરિના વિદ્યાવિલાસ-પવાડામાં (કહી ૨૩-૨૬) આવું જ વક્તવ્ય જોવા મળે છે. હીરાણુંદની કૃતિમાં પ્રધાનપુત્ર મનમોહન પોતાની અને રાજપુત્રી વચ્ચેના અંતર માટે સાગર-ખાખોચિયું, સિંહ-શિયાળ, મુલત-કાચર, કલ્પવૃક્ષ-વણ, મેરુ-સર્પપ, કેકાણુ-ખર, જાદર-ખાસકું, જાણુ-મૂરખ, કસ્તૂરી-સસણુ, દેવ-માનવ, અમૃત-કાંઈ રાજપદ-સેવા, કનક-પિત્તળ, સૂર્ય-દીવો : એટલાં ઉપમાનો આપે છે.

(૬) વફાદાર હરણી

એક જ રાતનો સમાગમ છતાં ખોડા શિયાળને અનુસરીને મૃત્યુને ભેટવા જતી પતિવ્રતા હરણીની વાતનો સળંગ આધાર મને અન્યત્ર મળ્યો નથી. પણ તેમાં આરંભે આપેલી વનનાં પ્રાણીઓએ સિંહ પાસે દરરોજ વારા પ્રમાણે એક પ્રાણીને મોકલવાની કદેલી ગોઠવણની વાત મૂળે પશ્ચિમ ભારતીય પંચતંત્રની સિંહ ને સસલાની (૧/૮) વાત પરથી લીધેલી છે. પંચતંત્રની એ વાર્તામાં છે તે આધારખીજ આપણને મહાભારતની એક્યકાનગરીને પીડતા બકાસુરની

વાતમાં મળે છે. બકાસુર સાથે દરેજન એક 'માણસને વારા' પ્રમાણે લક્ષ તરીકે મોક્ષવાની ગોઠવણ છે. આનો પડથો રામજની સિંહાસનમંત્રીશીની દસમી વાર્તા (ગરબવસેન)માં છે. ત્યાં ઉજ્જેણીની પીરતા વેતાળ સાથે પ્રગળને દરેજન વારા પ્રમાણે એક માણસનો ભોગ મોક્ષવાની ગોઠવણ કરે છે.

(૭) સ્ત્રીચરિત્ર

સ્ત્રીની કુલદાવૃત્તિ અને વિશ્વાસઘાતી સ્વભાવ ઉપર ખંડિત મોહનાને અંગસેન અને દુધાનું દૃષ્ટાંત (દૃષ્ટાંત પાંચમું) કહે છે. મદનમોહનામાં આપેલી કથા-આકથામાં આ જ સ્વાત્તમ છે. તેમાં કટલાક નમૂનાના આધાર-બીજાના ઉપયોગ થયા છે. આ વાર્તા પણ રામજ લોકકથામાંથી લીધી જણાય છે. પંચમી લોકકથામાં રામ રસાણુ ને રાણી કાક્યાની વાત છે.* રામ રસાણુ શિકારે જતાં પાછળથી તેની રાણી કાક્યા ઉપર મુઝ રામ હોદી આવે છે. રાણી તેને નિમત્રે છે. રાણીની ચોરી કરવા મૂંઝાં એંશી પોપટ, છાંરી મેના ને એંશી મોરમાંથી એક મેના રાણીની ખરાબ ચાલથી સંચિત બને છે. તે રાણીને મેણાં મારે છે અને પોપટને કહે છે કે ચાલો આપણે અદીધી ચાલ્યા જઈએ. રાણીથી બીજો પોપટ તેને ટાઢી પાડે છે. પણ તેની રીખને અવગણીને તે ચોતાનો તિરસ્કાર બક્ષત કરે છે. રાણી તેની કોરી મરડી નાખી ને ફેંકી દે છે. મેનાની દશા જોઈને પક્ષી પોપટ રાણી પાસે મેનાની ઉદ્ધત વર્તણૂકને વખોડી કાઢે છે, ને તેને ખરાબર શિક્ષા મળ્યાનું કહી ઉમેરે છે કે મને બદાર કાઢો તો એ કુપ્તાને બે ક્ષાત લગાવું. રાણી તેને બદાર કાઢે છે, એટલે તે લાગ જોઈને લીડી જાય છે ને રસાણુ પાસે પહોંચી જઈ રાણીની બદચાલની વાત કરે છે. રાણી હોદીને નચાડે છે. રસાણુ આવીને યુક્તિ રમી હોદીને બોલાવી તેની સાથેના દંડયુદ્ધમાં તેને ખૂંચે કરે છે. રાણી આપઘાત કરે છે (સ્ત્રીનર્તનકૃત ધ એટલે-અર્જુ ઓવ રાજ રસાણુ, પૃ. ૧૦૫-૧૩૫; ટેમ્પલકૃત ધ લીજનરુઝ ઓવ ધ પન્નજમાં પણ આ છે).

રામજની વાર્તામાં એટલો પોપટ છે. તેનામાં રસાણુના પોપટની ચતુરાઈ અને કુનેદ તમજ મેનાની વીરતા અને સ્વામીભક્તિ છે. તે જીવને જોખમે જાગૃત્ત સ્વપ્નાણીને તનાવે છે, યુક્તિ લડાવીને તેના સંજ્ઞામાંથી

* રામ રસાણુની કથાના રાજગ્રામી કથાંતરોને જોતાં શ્રી. અમરચંદ નાદરાને લેખ 'રામ રસાણુ ની વાર્તા કે રાજગ્રામી સંસ્કરણ' (બદલક ૧, ૨) અને કૃષ્ણજીવ ન દેવવાણી કૃષ્ણજીવમાં જોઈ શકાયો.

ધૂળી જાય છે અને લકાઈમાંથી ગળપૂતને પાછો ખેંચાવી લાવી વેર લેવગવે છે. જેમ ગસાપુ ડોદીને તેમ ગંગ દાણુનીને દૂંદુલમાં ખનમ કરે છે. લોકકથામાં મેનાપોપટના નિરૂપણ વિશે આગળ ઉપર જુઓ.

(૮) આદર્શ અને દિંદવાણી

પણુ આ કથામાં શામળ બીજા એક અનેક રૂપાતરે જાણીતી લોકકથાના તાણાવાણા મેળવે છે. પગદેરી આક્રમણકારી મુમયમાન આદર્શ અને દિંદવાણીની વાત ધણા પ્રાતના લોકસાહિત્યમાં ભિન્નભિન્ન સ્વરૂપે પ્રચલિત છે. ગુજરાતીમાં ગુજરીના લોકગીતનાં બે રૂપાતર મળે છે. તેને મળતુ સુદેહી લોકગીત ‘માનો ગુજરી’ છે. દેવેન્દ્ર અન્યાર્થી નોંધે છે કે ઉત્તર ભારતના બીજા પ્રાંતોમાં પણ આની સાથે મળના આવતા ગીતો મળે છે. પંજાબના લોકગીતોમાં પણ મુગન સદાગ ગામની છોડરી કે વધુને બજાજીરીથી ઉઠાની લઈ ગયાનું છે—મુક્ત પ્રાતના ગીતોમાં પણ.*

શામળે આપેલી ગંગસેનની વાતમાં દૂધાં દાણુના આદર્શની સાથે ચાલી કરીને—સ્વભાવગત કુવટાટંતિને કાગળે અને ગંગની કાઠીનટનું પારખું થેવા—આવી જાય છે. દાણુની માટે તો તે અણુધામું આવી મળેલું ખાજ છે. આશાબીનની દીકરી તેજનાં ગીતમાં આદર્શની તેજના લાધની માગણીનો આશાબીન તરવારથી જવાબ આપવા તૈયાર થાય છે, પણ ‘બગિચા સાથે બાથ બીડવા જતા સલાનારા નીકળી જશે અને આદર્શ જેવો જમાઈ ક્યાંથી ?’ એની ગૃહિણીની વ્યવહાર સમગ્રવટથી આશાબીન માથું માન્ય ગણે છે, અને આદર્શ પણ પાટલુ જવાનું માઠી વાળી લાજ પાટલુ વસાવે છે અને ગીતકાગ બટ લગોવિદ, દીકરી દઈ આદર્શને લીધાના આશાબીનના સદ્ભાગ્ય પર વારી જાય છે (કુનૈસ ગુજરાતી સભા ત્રિમાસિક, જાન્યુ.-માર્ચ, ૧૯૫૪, ૧૬૦). ગુજરીના ગીતમાં માત્ર કુતૂહલથી આદર્શને જોવા ગયેલી ગુજરી મોઢી પડેલા આદર્શનો તિરસ્કાર કરે છે, અને છેવટે દીવાગના પગક્રમથી આદર્શ પાસેથી છુટકારો મેળવે છે. શામળની દૂધા આદર્શ પાસે જતા ગુજરીની જેમ સોજે રાણગાર સહને જતી હોવાનું વર્ણન છે.

* ગુજરીના ગીત માટે જુઓ, મેઘાણીસ પાલિન રહિયાળી રાવ, બાગ ચોષો, પૃ ૧૪૨ પુષ્કર ચ દરવાર, ‘ગુજરી—ગુજરાતજુ અને જુ દેવી’, વ દના, નવે. ૧૯૫૩ ‘ગદમદલની ગુજરી’, વ દના, જાન્યુ ૧૯૫૪ દેવેન્દ્ર સત્યાર્થ, ‘સાન જુ દેવી લોકગીત’, પ્રેમી અભિન દન ચ ધ, ૬૧૫, ‘■ દેવી લોકગીત’, બેવા કુવે આપી રાવ, ૨૦૬

ઉપયુક્ત અને તેવી બીજી લોકરૂચી ઉપરથી ચામળે મદનમોહનનું પાંચમું દંડાંત લીધું જણાય છે.

(૯) ચતુર ને સ્વામીલક્ષ્મી પોપટ

ગંગસેન ને દૂધાની વાતમાં દામોદરે પોપટ બાદચાહ પાસે જવા તૈયાર થયેલી દૂધાને સમજાવે-વ્યવસ્થા છે, ને સ્વામીલક્ષ્મીને પરિણામે આવી પડેલી મૃત્યુની દરોહરીને શુદ્ધિચાતુર્યથી પાર કરી ગંગસેનને સમાચાર પહોંચાડે છે. મનુષ્યની વાણીમાં બોલતા પછી તરીકે પોપટ તથા મેના (શુક્ર અને સારિક્ષ) વેદ અને અશોક-લેખોથી માંડીને સંસ્કૃત સાહિત્ય અને જૈન જ્ઞાતકોમાં તથા ભારતની અર્વાચીન લોકરૂચીઓ અને ભારતીય લોકરૂચીના પરદેશી રૂપાંતરોમાં દેખાય છે. ઘણુંખરું ડાહ્યા, ચતુર, શુક્લિઆજ્ઞ, સ્વાર્પણચીત્ર, દુઃખલંબક ને કાચદંડ સ્વામીલક્ષ્મી તરીકે તેમનું નિરૂપણ હોય છે. તેમનું આચરણ પ્રાણીદંડી મનુષ્યનું જ હોય છે. કાદંબરીના ચાલસ, ઇતિહાસપુરાણવિચારદ પોપટ વૈશંપાયન ને બંગાળી વગેરે લોકરૂચીના વિદ્વાન પોપટ હીરામણ જણાવે છે.

અનેક લોકરૂચીઓમાં સ્વામીના પરદેશવાસ દરમિયાન સ્વામિનીના રક્ષક-ચોકીદાર તરીકે પોપટ કામ કરે છે, અને પોતાની શુદ્ધિ ને ચતુરતાથી છત્વનું જ્ઞાપન બહારીને પણ આવી પડેલા સંકટમાંથી માર્ગ દર્શાવે છે, કે પછી સ્વામીને પાછો બોલાવી લાવે છે. ગ્રામજનક (જાતક ૧૯૮ તેમ જ ૧૪૯)માં પોતાની દુરાચારી સ્ત્રી પર નજર રાખવાનું રાધ અને પ્રાપ્તપાદ નામના પાશ્વિન પોપટબંધુઓને સોંપી બ્રાહ્મણ વેપારવ્યવેષ બહારગામ જાય છે. ગંધના ના દહેવા, છતાં નિર્મલ બર્જિત્યાર કરતી બ્રાહ્મણી પોતાને રાક્ષસ મારે પ્રાપ્તપાદને ડાકી મરડીને ચૂકામાં ફેંકી દે છે. પાછા આવેલા બ્રાહ્મણના પૂજ્ય છતાં અપ્રિય સત્વ દેવતામાં સાર નથી એમ જણાવી, ‘દલે હું અદી નહી રહી શકું’ કહી રાધ જંગમમાં ભેડી જાય છે.

આવે પ્રસંગ શુકસપ્તતિના આરંભમાં આવે છે. જોડીપુત્ર મદનવિનોદ પરદેશ ખેડવા ગયા. પાજળથી તેની સ્ત્રી પ્રભાવતી સ્વૈરિણી સખીઓની સંગનથી પરપુરુષને મળવા જતી હતી. ધરમાં નીતિનિપુણ શુકસારિકાની જોડી હતી. સારિક્ષએ પ્રભાવતીને ટપકા આપીને જળાં વારી. પ્રભાવતી પડીને તેનું ગળું મરડી નાખે તે પહેલાં તે ભેડી ગઈ. પ્રભાવતી ફરી જનરને સાં જતા તૈયાર થઈ. એટલે શુકે મીઠા વચનોથી તેને અનુમોદન આપ્યું, અને સાથે ‘આવા કામમાં પ્રભાવતી મુશ્કેલીમાં આવી

પડે તો અમુકે જેમ માર્ગ મદતો હતો તેમ માર્ગ મદી સમગ્રે ખરી ? એમ પૂછ્યું કુતૂહલ થતા ગુફે પ્રભાવતીને તે વાત મ્હી અને તે ગત પૂગતી તેને બહાર જતી રાખી એમ સીતેર દિવસ કાંઈ નહીં કાંઈ વાર્તા દીધી ગુફે પ્રભાવતીનું શીન ઉગાર્યું શામળની મુઝામહોતેગીના આરજ અને નિર્વાહ આજ પ્રાગના છે પણ તેમા મેલ્યા દેનાગી મેના દુની નધી જતી રાધ જાતમ્ના ચોપનની જેમ પ્રભાવતી તેની ડોઝ મરડી, પાખ તોટી, ચાચ ચીગીને તેને મરણુતોન અવન્યામા આગમા નાખી દે છે પણ ચોપટ ધૂપી ગીતે તેની આરવાગ કરી તેને સાથ ને છે

આ પહેલા ગળ ગસાનુની કથામા મેનાચોપન જે ભાગ ભજવે છે તેનો ઉચ્ચેષ્ઠ મ્યો છે તેમા મેના જાતમ્ના પ્રૌ દંપાદ અને શુક્સપ્તતિની સાગિમની પ્રતિનિધિ છે, પણ તેનો ચોપટ મદનમોહનાના ગગસેન ને દૂધાના દૃષ્ટાતમા આવતા દામોદરા ચોપનનો સગો ભાઈ છે તે જુદી લકારીને બલિયાગી ગમ્પા પાસેથી છટકી જાય છે અને ચોતાના આમીને ખોતારી લાવે છે

શામળમા અન્યન સિંદામનગત્રીચીમા મેનાચોપનની (પ્રદરમી) અને શુક્સાગિમની (અ નીશમી) વાર્તામા મેનાચોપટ વચ્ચે 'કાલ નીચ—નર કે નાગી ?' એ અંગે વાદવિનાદ થાય છે આનુ મૂળ કથાસરિસાગમમા આવતી વેતાવપ અવિરાતિની ત્રીજી વાર્તા ('ગળ અને મેનાચોપનની વાર્તા', ટાની-પેન્ઝર, ૬, ૧૮૩-૧૮૦ મેનાનપચ્ચીમીના ઉપાતરામા આ વાત માટે જુઓ ટાની-પેન્ઝર, ૬, ૨૬૮ અને પછીના)મા છે અને ત્યાં સીઓ વધારે દૂર ને દુબ હોવાનો વિક્રમ નિર્ણય મે છે ન દળત્રીશીમા પ્રમાતુર નદરાજ ગત્રે પ્રધાનપત્ની પાસે આવે છે, ત્યારે ચોપન પ્રધાનપત્નીને ધીરજ આપી ગળને આવ રે છે અને ચતુગઈથી પ્રધાનને ગળના પુત્રને ત્યાંને દરાવી પ્રધાનપત્નીને પુત્રી હંગાવે છે અને રાજનો કુટ આશય સિયિન કરાવી નાખે છે

(૧૦) વિશ્વાસ સ પાદન કરીને વિરોધીને મહાત કરવો

ગગસેન અને દૂધાના દૃષ્ટાતમા (દૃષ્ટાત પાચમુ) મણુનીને ત્યાં રહેતી દૂધા પાસે પહોચેરા ગગ, તેની જીલ ઉપર અમન મૂકી ચોતાને એ વાર પહેલાની જેમ તે ખવરાવવાની અબજખા પૂરી કરવા દેરાને બદલે દૂધાની જીલ બહાર બહાવે છે અને પછી જીલ પમ્ડી લઈ તેને જાયમને ત્યાંથી ભાગે છે આને સાવ મળતો તો નહીં પણ સુખને બદલે વિરો

ધીની છૂટ (કે નાહ) હડી રીવાની વાત ક્યામાવિત્યમા મળે છે ક્યામરિત સાગરમાની 'સિદ્ધિંગીની વાર્તા' જુઓ (દોની-પે-ગ, ૧, ૧૧૭-૫૮ મુ ૨, ૫, ૯૩-૧૦૮) વણિને ત્યા કામનાળી વગીકે ગડેલી પૂતું સિદ્ધિંગી મેનો મુવનુંનિધિ એગિને નાગ, ત્યારે તેની પાળી બીજા નોમરે સાથે વણિ નોન - વા નીમ્યો દુન્યી તેણે વડના ગ્રાહની પાને સિદ્ધિંગીને જોડ સિદ્ધિંગીએ પણ મેને આવતો દીધો એટલે તે કાઈ ન જુએ તેમ ગ્રાહ ઉપર ચડી સતાર્થ ગઈ તપાસ ગવા આવી પહાચેનામાથી એ નોમર ગ્રાહ ઉપર ચડયો તેની નજરે પડેલી સિદ્ધિંગીએ તેને પગચોડે પોતે તેને પડેથી જ ચાલની દની અને પોતે હાવેકુ ધન તેને માટે જ હતું એમ કહી તે નોકને પ્રેમપૂર્વક બેગી અને સુખન કી વેળા તેની છત્રને એમએ બચકુ ભરી રીધું એમરે વેદના ને ગભગમથી બદાન નો ગ્રાહ ઉપર થી નીચે પડ્યો તેના મોમાથી હોલી વધુ વધુ અને તે 'સન ૧' એમ અમરુ બોલ્યા ગતો દતો તેને ભૂમન માનીને ભડકેલો વણિ ને તેના બીજા નોમરે ત્યાથી પલાયન કરી ગયા

તેજ પ્રમાણે જૈતાનપ ચવિંશતિના આલકમા 'નાન અને મેનાપોપ' ની વાર્તામાં પોપ બીની નીચતાનુ જે દષ્ટાત આપે છે તેમા એ એવો પ્રસંગ છે કે કુતંગ વનુદત્તા તેના જાના વચને સુમન કવા ભય છે, ત્યા તે વનમા ભગવેલો, વેનાગ તેનું ના દી ખાપ છે (દોની-પે-ગર, ૬, ૧૮૮ તેના ઉપાતંગે માટે, ૨૬૬-૨૭૧) આજ વાન ગામગની સિંહાસનગત્રીમાં મેનાપોપની વાર્તામાં છે

(૧૧) 'વીંગે વન કડીંગ'

પુરવેગે પતિ સાથે જઈ પેલો ખેડવાના સમયનમા મોદના, આગ વગા આવી પડના પોતાના પતિ સાથે પુનવેગે પંદેશમા ચડી ગરવા મથેલી ગજપુનાસીની વાન ક છે (અનાગ થા હરી) આ દષ્ટાત એ આગી રીતે પ્રચલિત હોમ્યા પ થી લામજો રીતુ જાણાય છે

સિધી હોમ્યાએમા ગજપુનાની વાન આ પ્રમાણે છે (ટેલર ઓવ ઓલડ મિલ કોન્કેક્શન પૃ ૬૩-૭૪) વેગપુગના મોકો પંતામસિદ્ધી દીંગી રાજપાના સુદગના, ચનુગઈ અને બદાકુની માટે દિંદબ મા પચથેલી દની બચપણમા જ તેની સાઈ ઉમરકોના સોદા રાજુન અનાગમિદ્ધના દીંગા અગિતસિદ સાથે થયેલી જિવના મદા ભજનો અજનો છૂંવા બદન

અનારસિંહની જાગીર આંચડી લેવામાં આવી ને તે દુરદેશમાં ભૂંડે હાથે મરણ પામ્યો. વિધવા ગરાસણીએ નિરાધાર પુત્રને મોટો કરવા પાછળ જાત ધસી નાખી. અજિતસિંહ ઉમરલાયક થતાં તે પણ ચાલી ગઈ. અજિતસિંહે જાગીર પાછી મેળવવા સિંધના મહારાજને અરજ કરી, પણ કશું ન વળ્યું. પછી તેણે પોતાના સસરા પરતાપસિંહને લગન કરી આપવા માટે કહેવરાવ્યું. પણ સંદેશો લઈ જનાર એવા ખજર લાવ્યો કે રાજબાલાની તો ઘણી ધઝઝા હતી, પણ પરતાપસિંહ વીશ દબાર રૂપિયા વિના રાજબાલાને હાથ સોંપે તેમ નથી. નિરુપાય અજિતસિંહે જેસલમીરના તેમના એક જૂના શરાફ પાસેથી એવી શરતે એટલી રકમ મેળવી કે જ્યાં સુધી તે વ્યાજ સાથે પૈસા પાછા ન વાળે ત્યાં સુધી અજિતસિંહ અને રાજબાલાએ પતિપત્નીનો વહેવાર ન રાખવો.

પરણીને અજિતસિંહ સાસરે રહેતો હતો. પહેલી રાતથી જ સતી વખતે તે પોતાની અને રાજબાલાની વચ્ચે ઉઘાડી તરવાર મૂકતો. તેનું આત્મ વતન અને ઉડિ ઉડેનું દુઃખ જોઈ રાજબાલાએ ખુલાસો પૂછતાં તેણે વીશ દબાર રૂપિયાના કરજની અને તે સાથે રહેલી શરતની વાત કરી. પતિને દુઃખે દુઃખી રાજબાલાએ પરદેશ જઈ પૈસા રળી લાવવાની વાત કરી. પોતે પણ પુરુષવેશમાં પતિની સાથે જવાની જાહેર કરી. થોડેસવાર થઈ બંને જણુ ઝાનાંઝાનાં મંઘરાતે નીકળી પડ્યાં.

ઉદેપુરના રાણા જગતસિંહને ત્યાં બંને જણુ ગુલામસિંહ અને અજિતસિંહ નામના સાળાબનેવી રજપૂત જુવાન તરીકે નોકરી રહ્યા. એક વાર સિંહના શિકારમાં ગુલામસિંહે (રાજબાલાએ) અસાધારણ પરાક્રમ કરી રાણાને મૃત્યુના મુખમાથી ઉગાર્યો, પ્રસન્ન થઈ રાણાએ તેમને અંગરક્ષકોના ઉપરી નીમ્યા. અને અજિતસિંહને રાજમહેલના પ્રતિહાર તરીકેની તથા ગુલામસિંહને શયનગૃહના પ્રતિહાર તરીકેની કામગીરી સોંપી.

આ નવી ફરજથી બંનેને એકબીજાનો આત્મ વિયોગ સહેવાનો આવ્યો. વરસ થવા આવ્યું છતાં તેમને મળતા પગારમાંથી બહુ ઓછું બચતુ હોવાથી વીશ દબાર કંચે જન્મારે ભેગા થશે તેની દશી કંદપના ન હતી. તેવામાં એક શિયાળાની રાતે માવઠું થયું. વરસાદવટોળમાં ગુલામસિંહ અને અજિતસિંહ જુદાજુદા ઓટ્ટી કરતા હતા. અજિતસિંહને ફરજ પરથી છૂટા કરી રાણા શયનગૃહમાં ગયા. અધારી મેઘલી રાતે એકલવાયા, વિરહે પીડાતા ગુલામસિંહે એક એવા લાવાઈનો દુહો લલકાર્યો કે મેઘ મૃગજાગ વરસે છે,

નવીમા પુ મથા છે, વીન્થી મગકે છે, બીની ધત્તી મહેકે છે, પણ મારું દેયુ જી રહ્યું છે. ધરે જતા અગ્નિત્તિદને દાને આ યોદ્ધ પડતા, તેણે આમે દુહો વચમયો, એવા અર્થનો કે ભગવાન દયાગુ છે, દુખીયાનો ખેતી છે. ધત્તી ભરે સ્ત્રી દોષ, આખ સદાયે જગતુજ છે. કાઈ આગવા ભવના ક્યાં આ ભવે આપણને નહે છે, અને આપણી વચ્ચે વિલેગ પાડે છે.

જગત્તિદની ચતુર રાણી આ દુહા માંભયી પામી ગઈ કે પ્રતિદાશ પતિપત્ની છે, અને સયનગૃહની ચોટી કન્યા સીજ છે. તેણે ગણાને વાત કી ગણાને ગમે તે ન જીનયું. બનેને બોવાની ભાર દઈને પૂજા અગ્નિ તિદે માયી દર્શન જણાવી. ગણાએ દામીને બોવાની ગુનાખતિદને સીના કપડામાં સ્નાન દેગવી. અગ્નિત્તિદને જોઈની રમ આપી. તે જોસતમીર જઈ શગદનુ દેવું ભગપાઈ કી આવ્યો. ગણાએ ગાજ્યાવાને 'પ્રાણુક્ષક દેવી'નું મિત્ર આપ્યું, મોટી જગીર અને મહેન આપ્યા. તે ગત અગ્નિત્તિદ અને ગાજ્યાવાની પહેલી મિત્રતાત બની

આ જ ક્યા વીગનદેરે મેઘાણીની સૌગંધની રમધાગ, ચોથા ભાગમા (૫. ૮૮-૯૮) 'દસ્તાવજ' નામ મંત્રદાઈ છે તેમાં ગ્રાપૂતાણીનું નામ ગાજ્યાવાને બદલે ગાજ્યા છે, અને બાકાનો અગ્નિઓ અને ગામે નનામા છે ગણાને બદલે બાદશાદ છે. ગ્રાપૂતનો બાપ વાણિયાને ત્યા જગીર ગીરે મળી ગયો છે પગણની રમ પણ વીરા હજાર નહીં, એક હજાર છે. બાદશાદને ત્યા બને મામાદઈના હોવાનું કહીને રહે છે. તેમા બનેને જુદા રહી ચોટી કન્યાની વાત નથી, અને એકની ગ્રાપૂતાણીજ વિન્દપીરિત થઈ એક દુહો બોડે છે. દુહાની બાપા મારવાડી છે. બેગમને બેમાથી એક પ્રતિ દાર જી હોવાની સજા પડના નિષ્કૃંચ મવા માટે એક ખાસ ક્તોગીયોગ્ય છે બને ગ્રાપૂતોની નજરે પડે તેમ ચૂડે ઉભાવા મૂકેયું દૂધ ઉભરાવા માટે છે ગાજ્યામા રહેની ગૃદિણીથી બોલી જવાય છે, 'એ...એ દૂધ ઉભરાય !' એ પત્ની બેગમે બોવાની પૂજા પુરુષવેશમા રહેલી ગાજ્યા શરમસકોચ વ્યક્ત કર છે બેગમ રાજ્યાને સીના કપડા પહેગવે છે ગાજ્યામહેનમાં જ રહી ધત્તસાગ શર દરવાની બાદશહની હિદાગતાને ગ્રાપૂત એવા કાગળે નમર છે કે દેવુ ચૂતે જી આપ્યા પત્નીજ તેમનું મન છૂટે. એવે તેઓ પોતાને ધરજ સોદાગગત ઉત્તે છે

મેઘાણી કહે છે કે 'ગાજીગાજ્યા' નામની એક પુરાણી ચોપડીમા

બંને ભાઈ તરીકે પોતાને જાહેર કરે છે. સાળી અથવા મામાદીની દીકરી પત્નીનું સ્થાન લઈ શકતી હોવાથી, એમ કહેવું એ ભરમમાં સાચી વાત કહી ગણાય. શામળમાં ભાઈના સંબંધ કયો છે, તે પ્રમાણે દસ્તાવેજમાં ગણાસણી 'નાનેરો ભાઈ' જનીને સાથે આવીશ એમ કહે છે અને વિરહાતુર રજપૂતાણી ચોટી કરતાં જે એકદલ દુહો બોલતી હોવાનું શામળ તથા દસ્તાવેજમાં છે, (અને એ તો કથાના ચમત્કારની બેમાંની એક આધારસિદ્ધા છે) તેમાં વીગે કે બાંધવ પાપાનો શબ્દ છે. સિંધી કથામાં એ જ દેશલે જુદું પદ અને જુદો પ્રસંગ છે. બીજાં જે રૂપાંતરમાં વિરહાતુર બનેલી એકથી સ્ત્રી જ પોતાના હૃદયભાવ ગીતમાં વહેરાવે છે, રાજબાણામાં દંપતી સામસામે એકબેક દુહો બોલે છે. સમય પણ શામળ (ત્રાવણ) તેમ જ દસ્તાવેજ (અપાડ)માં ચોમાસાનો છે, રાજબાણામાં શીયાળાના માવડાનો. આગલા બંનેમાં બપૈયાના 'પિયુ' 'પિયુ'ના પોકારથી ભાવાવેશમાં રજપૂતાણી વિરહગાન કરે છે. રાજબાણાએ ગાયેલો દુહો આમ છે :

દેશ વીગાં, પીયુ પરદેશાં પીયુ બંધવાન્દે વેશ
જે દી' જલશાં દેશમેં તે દી' બાંધવ પીયુ દેરેશ

✓ શામળે આપેલ રૂપાંતરમાં વિરહિણીએ બોલેલા દુહા ધણી કાવ્યમય—શબ્દાર્થની ચમત્કૃતિ વાળા છે.

સિંદના મુખમાંથી આશ્ચર્યહાતાને બચાવ્યાનો પ્રસંગ શામળમાં નથી.

રાજબાણા અને શામળમાં રજપૂતાણીને વરતી કાઢવા માટે કંઈ ખાસ કમોટી યોગ્યતામાં આવતી નથી. દસ્તાવેજમાં એક કસોટી વડે તેને ઓળખી કદાચ છે.

મને લાગે છે કે આ કસોટીની વાત અહીં ચર્ચાગ્રાસ્ત કથાને અંશતઃ મળતી બીજી એક લોકકથા—'સ જ ના' કે 'તેજમલ દાકો'ની અસરથી આવી હોય. તે કથાની ચર્ચા આગળ જતાં જ કરી છે.

ધરે જતાં રજપૂતદંપતીને દસ્તાવેજમાં ગાડાં ભરીભરીને સરપાવ મળે છે. શામળમાં પણ તેમને 'મોટી વેલ એક મોરે ભરી' અપાય છે.

(૧૨) પુરુષવેશે પરદેશ ખેડતી નાવિકા

મધ્યયુગીન લોકકથાને પુરુષવેશે પરદેશ ફરી સાહસ ખેડતી નાવિકાની કથના ધણી આકર્ષક લાગી છે. પશ્ચાત્તિ કે પશ્ચિમચરિત્ર (વિમલચરિત્ર,

૩૪,૨૧-૨૩; રવિપેણ, ૩૪,૪૨-૪૪; સ્વયંભૂ, ૨૬,૧૮)માં રાજપુત્રી કલ્યાણમાલા રાજપુત્ર કલ્યાણમાલ તરીકે રાજ્ય કરતી હોવાની વાત છે. અને એવુંજ વસુદેવહિંદીમાં (પુંડ્રાલંકામાં, મૂળ ૧,૨૧૩,૨૧૫,૨૧૬; ગુજરાતી ભાષાંતર, ૨૭૭-૨૮૨) છે. પરદેશ ખેડવાની વાત કથા-સરિત્સાગરમાં છે. તેમાં દેવસ્મિતાની કથામાં (ટોની-પે-ઝર, ૧,૧૬૭; કથા-સરિત્સાગર, ૨,૬,૧૭૯) દેવસ્મિતા પુરુષવેશે પોતાના પતિની રક્ષા અર્થે કટાક્ષ્મીપ જતી હોવાની વાત છે. હંસાવતી-વિક્રમચરિત્ર-વિવાહમાં પુરુષવેશે પ્રવાસ ખેડતી હંસા પ્રયાગના અપુત્ર રાજથી દત્તક લેવાઈને ગાદીપતિ બને છે. કામાવતીમાં પણ મોહનાની જેમ નાયિકા પુરુષવેશે અનેક સ્ત્રીઓ પરણે છે. લોકકથાઓમાં તેજમલના લોકગીતમાં (રઠીયાળી રાત, ભાગ ત્રીજો, ૨૪-૨૯) શત્રુની ફોજનો સામનો કરવા દાકરની સાત પુત્રીમાંથી તેજમલ પુરુષવેશે શસ્ત્ર સજ્જને નીકળે છે. સેનામાં રહેલા તેના સાથીઓ તેજમલ સ્ત્રી છે કે પુરુષ તેની ખાત્રી કરવા ઘણી કસોટીઓ યોગ્ય છે, પણ તેજમલ પોતાની ચતુરાઈથી તે બધી પાર કરી પોતાના ખરા સ્વરૂપની ખબર પડવા દીધા વિના વિજય કરીને પાછો ફરે છે. આમાં સ્ત્રીના સ્વભાવની લાક્ષણિકતાઓને આધારે કસોટીઓ યોજવાની અને સાવધ રહી એ કસોટીઓ પાર કર્યાની વાત ઉપર ભાર મુકાયો છે. દસ્તાવેજની કથામાં પુરુષવેશમાં રહેલી સ્ત્રીને વરતી કાઢવા એક લાક્ષણિક કસોટી યોજવાની વાત છે તે આપણે જોઈએ. તેજમલને મળતી રાજસ્થાનીમાં સજના કરીને લોકકથા છે (રઠીયાળી રાત, ભાગ ચોથો, ૧૧-૨૦). સજનાની વાત આ પ્રમાણે છે :

રાજા હાડરાવના બીજા સામંતોની જેમ સજનાના અપુત્ર બાપને પણ જાતે કે તેને બદલે તેના પુત્રને નિયમ પ્રમાણે હાડરાવને લાંબા વરસ લશ્કરી નોકરીએ જવાનું છે. સજના મરદવેશે હાડરાવને લાંબા પહેાંચે છે અને ધાયડમવ નામે લાંબા રહે છે. હાડગવ તેને રાજમહેલમાં જ કામગીરી આપે છે. તેને સજના સ્ત્રી હોવાનો રહેમ જતા તે પોતાની ભાભીની મદદથી ફળફૂલ લેવાની, નહાવાની ને જમવાની કસોટી ગોઠવે છે, પણ સાવધ અને ચતુર સજના દરેક વેળા પુરુષસહજ વર્તન રાખી ભરમ જાળવે છે. છેવટે એક શય્યામાં સજનાની કસોટી પ્રયોજવાની હોય છે, ત્યાં તે તે દિવસે જ સજનાની નોકરીની મુદત પૂરી થાય છે ને સજના હેમખેમ પોતાને ઘર પહોંચી જાય છે. આ કથાની કેટલીક વીગતો મદનમોહનાના ‘વીરો વર કરીશ’ વાળા દૃષ્ટાંતને મળતી છે તે ધ્યાનમાં આવશે.

પુરુષવેશે કૃત્તીકૃત્તી મોહના છે-રે સોપારા જન છે અને ત્યાની રાજકુવરીનું સપ્તવિધ વાળી તેને પરણી રાજપાટ મેળવે છે હું સાવતીવિક્રમ ચરિત્રમા મોહનાની જેમ હસા પણ પુરુષવેશે પ્રયાગના અપુત્ર રાજા વડે દત્તક સેવાઈને ગાદીપતિ બને છે, તે વાત ઉપર આ પહેલા ધ્યાન ખેંચ્યું છે

(૧૩) બળતામાંથી નાગને ઉગાર્યાના પ્રસંગ

બળતા દવમાંથી મોહના નાગને બચાવે છે અને પ્રત્યુપગાર તરીકે વાસુન્ત્રી વશનો એ નાગ સપ્તવિધ, અતપિત, ક્રોધ ને અધત્વનો પ્રતિગર અને વધ્યાને પુત્રોત્પત્તિ એવા પાંચ અમલની ગુણો ધરાવતો મશિ બેઠ આપે છે એ પ્રસંગનું મૂળ નળાખ્યાનમા છે. મહાભારતનો પ્રસંગ આમ જ દમયંતીને છોડીને જતા નગે ધોગ વનમા મહાન દાવાનળ બળતો જોયો તે આગમાંથી તેણે કોઈ પ્રાણીના જીવે સાદે અને વારંવાર યોગાતા વચન સ્મરણ્યા, 'હે નાગ, હે પુરુષલોક, હોડ હોડ'. 'ખીશ નદી' એમ ટૂંકી આગમા પ્રવેશોના નગે કુડાળુ વગીને સતેશ નાગરાજને જોયો તે નાગે કાંઈ જોડી ધૂળતા ધૂળતા નાગને કહ્યું, 'હે નાગજન, એક પગલું પણ ન ચાલી શક્યાનો મને શાપ છે, તો તું મને બચાવ, હું તારું મારુ કરીશ, તારો મિત્ર બનીને રહીશ માગ જોયો ખીજે કોઈ નાગ નથી હું હળવો બની જઈશ, તો તું મને જીવંતને જતદી મહાર નીચળા જા' એટલું યોદ્ધાને તે નાગ અગુમ જેવડો બની ગયો તેને લઈને દાવાનળથી મુક્ત જગ્યાએ નાગ પડેાચ્ચે (નરોપાખ્યાન ૬૩, ૧-૮), નરોપાખ્યાનના પ્રાચીન ગુજરાતી રૂપાંતરમા આ પ્રસંગ માટે જુઓ, ભાનજુદત નળાખ્યાન (૧૬ મી સદીનો આગ લ), કડતુ ૨૫ મુ, સ્કરિવધનંદન નવરાય દવદતી ચરિત (૧૪૫૬), મદીરાજનું નવ દવદતી રાસ (૧૫૫૫-૫૬), કડી ૭૪૫-૭૫૬, પ્રેમાનંદનું નળાખ્યાન (૧૬૮૫-૮૬), ૫ ૧૦૮-૧૦૯) નાગને પણ નાગ તરફથી દેવતાઈ જે મળે છે

કથાસંગિત્રાગર (૨, ૧, ૧૪-૮૧)મા એક સગર પાસેથી સપ્તને બચાવનાર દયાળુ ઉદયનને એ વાસુન્ત્રી ભાઈ વસુનેમિ વીણા, તાવુન, ન કમ્બાની માગા વગેરે જે આપે છે

આગમગોલાની મ્યાં (કથાકોશ — ૧૧મી સનાન્દી પછીનો, ટોનીનું ભાનાત, ૮૬ ૮૭ આગમગોલાની કથા મળી ગયનાઓ માટે જુઓ કલિંગાસની કેડી, ભો જ સરેમગ, ૧૮૧-૮૩ અર્થ ૧૪૭ થી ૧૭૦૪-૫

સુધીની પાંચ પ્રાચીન ગુજરાતી રચનાઓનો ઉલ્લેખ છે.)માં દુખણી વિપ્રખાળા વિદ્યુત્રલા સર્પની વિનંતીથી તેને ખોળામાં સંતાડીને ગારુડીઓના હાથમાંથી બચાવે, છે, એટલે સર્પ તેને વરદાન તરીકે એવું એક ચમત્કારી, ઉદ્ધાન આપે છે જેમાં સર્વ ઋતુનાં ફળફૂલ હોય અને જે વિદ્યુત્રલાની સાથેસાથે બધે બધા આથી જ તેને આરામશોભા નામ મળે છે. કૃતસ સર્પને લંગતા પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાલ લોકકથા-સાહિત્યના ઉલ્લેખો માટે જુઓ ટોની-પેન્ઝર, ૧, ૧૦૧, પાદ્દીપ; આ સંબંધમાં પેન્ઝર કહે છે, 'જેમાં કૃતસ પ્રાણીઓ ભાગ લખવતાં હોય અને નાયક કે નાયિકાને સંકટ પાર કરવામાં, અથવા તો દેખીતાં અચક્ય કાગે તેવાં માથે આવી પડેલા કાયોને પાર પાડવામાં સહાયક બનતાં હોય એવી કથાઓ લગલગ એકેએક વિદ્યમાન કથાસંગ્રહમાં જોવા મળે છે...બદલાની આશા વિના કરેલા પરોપકારનો બદલો મળવાની વાતમાં જે બોધપાઠ રહેલા છે તેથી આખા વિશ્વના કથાકારો આકર્ષાયા છે. એટલે 'કૃતસ પ્રાણીઓ'નું આધામ્બીજ, દેશાંતર કરીને વિદેસીક નર્તી પણ એક સ્વતંત્રપણે સંરેખું આધારખીજ છે.' (ટોની-પેન્ઝર, ૫, ૧૫૭ પાદ્દીપ).

(૧૪). વિખૂટા પડેલા સ્વજનને ચિત્રપટ કે પ્રતિમા દ્વારા
ખોળી કાઢવાની યુક્તિ

તરંગવતીમાં એક પ્રસંગ એવો છે કે ચક્રવાકને જોઈને જેને જાતિસ્મરણ (પૂર્વજન્મ-સ્મરણ) થયું છે તેવી તરંગવતી દુઃખ ઓછું કરવા માટે એક ચિત્રપટ આલેખે છે. તેમાં ગગાકાકે ગહેતું અનુગ્રહિત ચક્રવાકમિથુન, વ્યાધ, ચક્રવાકનું વીધાલું, તેના અગ્નિસંસ્કાર અને વિરહ-અગ્નિત ચક્રવાકીનું અનુમરણ વગેરે પૂર્વલવના પ્રસંગો ઉતારે છે. અને કૌમુદીમહોત્સવ ઉપર એ ચિત્રપટ રાજમાર્ગે ઉપર પ્રદર્શન માટે મૂકી તેની દેખરેખ રાખવા મૂકેલી સખીને સચ્ચના આપે છે કે ચિત્રપટ જોઈ જે લાવાવેશમાં આવી જઈને મઠાં પામે તથા આને અંગે પૂછપરછ કરે તે જ મારો પૂર્વજન્મનો ભર્તા હોય. તેવું બને તો મને ખબર કરજો. અને એ પ્રમાણે ધનદેવ શેઠના પુત્ર પદ્મદેવને પોતાના આગલા લવના મતિ તરીકે જાણી તેને જ વરે છે. (મૂળ તરંગવતી નંદ; તેનો પ્રાકૃત સાર સંખિતતરંગવર્ધ, ગાથા ૪૫૪-૬૩૬; આનો જર્મન અનુવાદ લોયમાને ૧૯૨૧ માં પ્રગટ કરેલો; તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર, 'સાધીની કથા' નામે જૈન સાહિત્ય સંશોધક, ખંડ બીજો, ૧૯૨૪માં પ્રસિદ્ધ અને તે પુસ્તિકા રૂપે પણ બે વાર પ્રસિદ્ધ; તેના દૂક સાર માટે જુઓ, ગુજરાતી

સાહિત્ય, ખંડ પાંચમો, પૃ. ૧૭૪ અને પછીનાં; પ્રાકૃતમાં ભદ્રેશ્વરની કલાવધી (૧૩૩૪?)માં પણ તરંગવતીનો સાર અપાયેલો છે.)

આને જ મળતા કથાસરિત્સાગર (ટોની-પે-ઝે, ૩, ૨૯૧ અને પછીનાં) ઉપરથી લાંબિયા ચિત્રસેન-પદ્માવતી ચરિત્રના પ્રસંગમાં (૫૦-૧૨૧) જિનમંદિરમાં મૂકેલી સ્ત્રીપ્રતિમાન બેઈ કુમાર ચિત્રસેન તેના પ્રેમમાં પડી બપ છે. દેવળગાની સાધુના હાથેવાથી સમગ્રય છે કે પ્રતિમાવાળી પદ્માવતી અને ચિત્રસેન 'પૂર' બવમાં હંસહંસી હતાં અને હંસ નદી આવે એવા અવિશ્વાસે હંસી દવમાં બંગા મરેલી અને પાછળ હંસનું હૃદય ફાટી ગયેલું. પ્રતિમા બેનાં ચિત્રસેનને પૂર્વજ-મનું વૃત્તાંન યાદ આવ્યું અને તે મૃતિંત થયો.

પ્રિયજનની આગ મેળવવા ચિત્રાવધીની જેમ પ્રતિમાવધી (કે પ્રતિમા)નો પણ ઉપયોગ કરાય છે. કૃતપુણ્યની જૈન કથામાં આપણે એ ભેદ, શકીએ છીએ. ધર્મેપદેશમાલાવિવરણ (૮૫૮-૫૯)માં (૯૧-૯૨) તેમ જ કુમારપાલ-પ્રતિભાષ(૧૧૯૫)માં (૨૦૯-૨૧૦) કૃતપુણ્યની વાતને એ પ્રસંગ આમ છે: પરદેશ ગયેલા પુત્રનું અકસ્માત મૃત્યુ થયું એટલે, નાવારસ મિલકતને ધણી રાજા ન યઈ બેસે તે માટે ધનિક શેઠાણી દેવળમાં સતેલા કૃતપુણ્યને લેખતો ઉપડાવી લાવી, અને તે પોતાનો બાળપણથી જોવાઈ ગયેલા બીજા પુત્ર હતો એમ મનાવી, રૂંડાયેલી ચાર પુત્રવધૂઓ કૃતપુણ્યને પત્ની તરીકે આપે છે. તેમનાથી પુત્રો થયા એટલે કૃતપુણ્યને કોઈ ઉપયોગ ન રહેતાં, શેઠાણીએ તેને નિદ્રાવશ સ્થિતિમાં પહેવાના જ દેવળમાં પાછો મુકાવી દીધો. પછીથી તે મહારાજા શ્રેણિકેને જમાઈ અને રાજ્યાધીને અધિકારી બન્યો. એટલે તેની આગલી ચાર સ્ત્રીઓ અને પુત્રોની વાળ મેળવવા તેના મિત્ર અન્નપદ્માદે એક મુક્તિ રચી. બે દારવાણું એક યક્ષમંદિર કરાવી તેમાં બગાળ કૃતપુણ્યની પ્રતિકૃતિ જેવી એક યક્ષપ્રતિમા મુકી, અને આ નવા દેવળના મહિમાનો નગરીમાં સર્વત્ર પ્રચાર કર્યો. આથી યક્ષનાં દર્શન કરી આસિર્વાદ લેવા નગરનારીઓ પુત્રો સાથે આવવા લાગી. પૂર્વદારથી પ્રવેશ કરી પશ્ચિમદારથી સૌને નીકળવાનું હતું. અભય અને કૃતપુણ્ય આવતાંજવાંનું નિરીક્ષણ કરતા બેઠા. એમ કરતાં પેલી શેઠાણી ચાર પુત્રવધૂઓ પુત્રને લઈને દર્શન આવી, યક્ષપ્રતિમાને ભેટાં જ પુત્રવધૂઓ રહેવા લાગી અને છોકરાઓ પણ 'બાપા' 'બાપા' કરતા યક્ષની ઉપર ચડી બેઠા. કૃતપુણ્યે અભયને કહ્યું, આ જ મારી પત્નીઓ અને પુત્રો. અભયે

તે સ્ત્રીઓને યોગ્યતા મળાવી. કૃતપુણ્યને જોઈને તે હર્ષવેલી થઈ ગઈ. કૃતપુણ્યને સ્ત્રીપુત્રો સાથે પેલી શેઠાણીની ધરસંપત્તિ સોંપવામાં આવી ને શેઠાણીને શિક્ષા કરવામાં આવી.

કૃતપુણ્યની કથામાં અદ્ભુત ગુણવાળા મણિ વડે રાજસંકટ દૂર કરી રાજાના જમાઈ અને ગાદીપતિ થવું અને પછી પ્રતિમાની મુક્તિ વડે આગળના પત્નીપુત્રોની ભાળ મેળવવી એ પ્રસંગઘટના, મોહના પુરુષવેશે અદ્ભુત મણિ વડે સોપારાની રાજકુમારીનું વિધિ ઉતારે છે, રાજજમાઈ અને ગાદીપતિ બંને છે અને પ્રતિમાની મુક્તિથી સ્વામીની ભાળ મેળવે છે એ પ્રસંગઘટનાને ધણી મળતી છે તે તરત જ ધ્યાનમાં આવશે.

(૧૫) પ્રકીર્ણ

આ સિવાય મુખ્ય કથા અને વચ્ચેવચ્ચે દર્શાવેલી અને આડકથાઓ એવી રચના આપણા સમગ્ર કથાસાહિત્યને માટે લાક્ષણિક છે. વિદ્યા ચડે કે લક્ષ્મી (સરખાવા 'વિદ્યા ચડે કે ભુદિ' ઉપર સિંહને સજીવન કરનાર પંડિતોની પંચતંત્રમાં આપેલી કથા), પુરુષ નીચ કે સ્ત્રી (વેતાલપંચવિંશતિ, તથા શામળની સિંહાસનમંત્રીશીમાથી કેટલીક કથા, વગેરે), ઉદ્ધમ ચડે કે નશીબ—પ્રારબ્ધ ચડે કે પુરુષાર્થ (અંબડવિદ્યાધરરાસ, ૧, ૩૫-૭૮) વગેરે વાદવિવાદો પણ મધ્યયુગીન કથાસાહિત્યના ધણા માનીતા હતા.

શુકનાવળી (મદનમોહના, કડી ૮૪૧-૮૬૫) પણ કેટલેક સ્થળે દેખાય છે (ઉ. ત. શામળકૃત પદ્માવતીમાં પુષ્પસેન વનમાં જાય છે ત્યારે આપેલ શુકન-વણન). ગણિકાની કસામણી પણ શામળની કથાઓમાં અન્યત્ર તથા નર્મદાસુદરી-કથા, વગેરેમાં જણાતી છે.

પરિશિષ્ટ

મૃગ-સિંહણનું દષ્ટાંત

(ચત્રમુજદાસની મધુમાલતીમાયી*)

બાઢે સંગત-સનેહ
મધુ જપે ગતિ તેહ

મૃગ-સિંધન જેસી લઈ
સમઝ દેખ જીય માલતી

૬૪

મૃગ-સિંધનકો પ્રસંગ

ચોપાઈ

માલતી-વાક્ય :

માલતી મધુ કુ સનદ સુનાવે
કેસે લઈ સોય સુન લીજે
મધુ જપે હું કિતીએક ગાઉ
મૃગ ઈંડ આહિ હામ-કો માતો
નીલે ત્રણ ચરે દિન સારો
નૌ-દસ મૃગની આહિ તસ નારી
સિંહની-દષ્ટ પર્ષા ઉહિ હિરના
મૃગ ઈંડે મન પ્રીતમ કરના
કેહર મૃગ કી નીર જખ આઈ
એગ-હી સિંધન આડી આઈ
તેરે જીવનકી રજ્યા કિંકુ
ધલ હમ સેની સાચી પલાખી
જે તેરો જીવ હાહર રાખે
મેરે તન-કી પીર સુનાઈ
મેરે તન કું વિરહ સંતાવે
હું તો તુમ પે અયન આઈ

મૃગ સિંધન કી મોહી બતાવે
તો કું તા કો ઉતાર દીજે
જેર સુને તો નેક બતાઉ
મૃગની જૂથ-મધ્ય રપ રાતો
અતિ મેમંત વહે જિવગારો
તાએ આ કારો સિરદારી
પ્રગટગો કામ લગગો તન જરના
ચલિહો કોર હરિહર-ચરના
તજિ દે કાની ચલીઓ લાઈ
ધિર હોહિ મૃગ લાગિ ન જાઈ
મનસા બાય કિ ચિત ધરેહું
યા કો પવન સર હે સાખી
ફિર ફિર બયન સિંહની લાખે
જે તુમ-પે છલ નિહચો પાગિ
જે હું મેરી પીર છુઝાવે
મેરે પ્રતમ હોઈ સુખાઈ

૬૫

૬૬

૬૭

૬૮

૬૯

૭૦

૭૧

૭૨

* એક જ પ્રતનો આધાર હોવાથી અને ક્યાંક ક્યાંક ન સમજાવાથી અહીં આપેલો પાઠ કેટલેક સ્થળે ભેદભૂત અને રાજ્યવિભાગની દ્રષ્ટિએ અશુભ હોવાનો પૂરતો સંભવ છે, પણ ક્યાંક પૂરતો જ અહીં તેનો ઉપયોગ હોવાથી એ અશુભિ વડે તેમ નથી.

તો-ચો પીતમ નો હું પેદૂં	કીકત તોહિ બહોત મુખ દેહું	
મૃગની-તેં મો-ચેં સચ ચેહો	ચા-કો પેમ પરે-જો સેહો	૭૩

મૃગ ઉવાચ :

મુનિ સિંધન બોલેં મૃગ દારો	દમ તો આદિ તુદારો ચારો	
તું તેરેં મગ ક્યુદી ન જાઈ	મો પૂઠન કે દિત કિત આઈ	૭૪
મોહિ તેરો વિસ્વાસ ન આવેં	કપટ રૂપ તું કિત દિમ આવેં	
કુંજર-બિન સિંહ ન સંપારેં	કું તો મૃગ વિસ્વાસ રમારેં	૭૫
પૂર્ણવિરોધ મન-મું હોઈ	તા-કી ચાત ન માનેં કોઈ	
ઇસેં જોર પનીજેં હોઈ	ધૂલર-કામ જાઈ સો હોઈ	૭૬

(આ પછી “પ્રસંગ ધૂલર-કામ-કો” આપેલા છે, તે અપ્રસ્તુત હોવાથી છોડી દીધા છે.)

ચોપાઈ

સિંહની-વાક્ય :

સિંહન મૃગ-મું બોલેં વાની	તેં તો મોહિ કામ કર જાની	
ઇસી બુધિ આહિ તોઈ બોરેં	જેસેં જાજ રૂપ હોય ઘોરેં	૧૦૩
કામ સિંહ ક્યુ સગલ હોઈ	ઉતમ મધ્યમ જુજેં હોઈ	
જોર બમાઇન બહુલ જગદિ	તો સરખા કદા દાખ-કી કરિહેં	૧૦૪
કૃષ્ણમડી ઇકે લક્ષ કહાવેં	તાહિ ચચીડી સગલ આરેં	
ઉઠ પથર બધે તિર જાવેં	ઉઠ રૂલ ચીન્હે પ્રાન ગમાવેં	૧૦૫
મુન મૃગ વચન બોલ એ ઇસેં	ધૂને અચલ વનનીઈ જેસેં	
હુ તો-મું પહિલેં હી હારી	વચન ટરેં તો કુર-કુર મારી	૧૦૬

મૃગ ઉવાચ :

હુટ હોઈ ચોર જાહિ ધરેં	સો મુનિ સાધ દેખ તકાં ડરેં	
ઉન-કેં મન ઇસીકિ બાજેં	કૂકેં તકે રૂપ-કેં દાજેં	૧૦૮

દોહરા

સિંહની-વાક્ય :

યત ઘોટેં મુખ મુડ ચલે	જા હા કહિ વિધાય	
મુનિ હો મૃગ તું મો-અચન	તા-કું સહિ ન ખાવ	૧૦૯
જો પશુ રૂઝ ખેત નહિ હોડે	સિંહ ચરણ આપન ન ખડે	
ઇસેં હોય તાહિ સિંહ ન મારેં	લક્ષ-જાતિ મજા મિર-સે દારેં	૧૧૦

ભાગિ જાહિ તાહિ જો ગહીઈ	તો પુનિ સિંહ નામ કિત લહીઈ	
ભાગે તાહિ દેખ-કે ગજે	ધસે કમ્મ' કરત કુલ લજે	૧૧૧
વાયાબધ સાર કરિ ગહૈ	ઉન કું દેવ દેવ સખ દહૈ	
ઝો બચન આકારથ કહૈ	ઉવે અપનો સુકૃત-કું દહૈ	૧૧૨
સુનિ મૃગ-બચન તખે સય પાઓં	તજે ત્રાસ સિંહન-પે આઓં	
અખ તૂંમ કહે સોઈ હૂં કરિહું	તો પ્રતીત રચિ કાહુ-સુ ન ડરિહું	૧૧૩
સિંહન ઉર લાયો મૃગ રસીઓ	તૂં તો પ્રાંન નેહ મન બસીઓ	
તો-કું મે ઇહ દીની દેહ	તૂં પૂરખ સુખ પેમ સનેહ	૧૧૪
મોહું સુરત-સુખ મેહુ સુખારી	મૃગલી લલી ક સિંહન નારી	
યા-કો મોહિ પરખો દીજે	કદ્દપ-કોટ કામ-રસ કીજે	૧૧૫
સિંહન તન બિરહાગન જરે	મૃગ કે જીવ-કી ધરક ન દરે	
મિટે ન ત્રાસ સિંહ-કા જો-યોં	પ્રગટે નહી કામ-રસ તો-યોં	૧૧૬

સોરઠા

સિંહની વાક્ય :

તોનતન ઓરહી ચાહ	મો-મન કહૂ ઓરહી દહૈ	
જયું ગુંજે-કી ગાહ	મન-કી મન-માહિ રહે	૧૧૭

ચોપાઈ

તો તન ચાહ સુરત મુ મડે	મેરે મન-કી ધરક ન હડે	
ધાખે પ્રાન કામરસ આસે	જ્યો દીપક પ્રગટે તમ નાસે	૧૧૮
ધાખે ધામ ધર્મો નહિ સુજે	ધાખે યુગ ન સનમુખ ઝૂજે	
ધાખે કામ-અગન નહિ બૂજે	ધાખે પડિત અરથ ન સૂજે	૧૧૯

સિંહણી વાક્ય :

અણ દેખે બિસ ખાઈ મરિહું	તું બુઝણ કામ કિતોઈક ડગિહૈ	
મરખો મિટે ન બિન મૃત મરીઈ	નિસ્વારથ ધોખા કિત કરીઈ	૧૨૦
બહોત કયા કહતે રસ શીકા	આજે સમો સરસ રસ નીકા	
સિંહન મૃગ બોહ લાંત રિંઝાયો	જીવ-કો સમ સદેહ મિટાયો	૧૨૧
બસ કીનો રત-કે રસ કૂંચો	મગ રાચ્યો ધર-કી પ્રીય ભૂચ્યો	
અતિહિ ઉમગ ફિરે મદમાતો	મૃગ-સિંહન ધસે રસ-રાતો	૧૨૨
બઢે પેમ કહૂ કહત ન આવે	એક એક બિન પ્રાન ગમાવે	
સિંહનિ અતિ આછો પગપાવે	મૃગ કારન સખ જીવ સંતાવે	૧૨૩

પદિએ મરત મરત નહિ આરો	અમ તો ભયો સિંહ દોગારો	
સગત કે ક્ય પાયો પૂરો	જૂ સુગન કે સગ મયર સુરો	૧૨૪
ચીતે વિરથ દેખિ મૃધ દોરે	સિધનિ ધાવ મારિ ઉર ફોરે	
જીવ મુખ પાવે હસે ફેલની	તિન તૈ વૃથા જરત છંદ કરની	૧૨૫
આસપાસિ પસુ રહે ન કોઈ	સિધનિ મૃગ રહે બાનિ દોઈ	
એસે દિનશ ભયે તહા કેતે	દોજિ મેં છંદ હિ ન ચેતે	૧૨૬
તો નૌ સિંહ સેન તે આયો	સિંહન તા કે આહટ પાયો	
નિતીછંદ દૂર હુ સાહમી આઈ	ખીનૌ આદર યોહોત બકાઈ	૧૨૭
અશુભને તો હુ મૃગ જોહો	ભાગે જાત સિવ કિત ખોહિ	
મૃગ કર દાર યોહોર હુ કૃચો	અપનાઈ અપની સમ ભૂ પૌ	૧૨૮
ગીધો મરે ક વીધો મરે	તા કે દોસ મૈન સિર ધરે	
હને ચને ન હુ રહે ટાપૌ	આયો સિંહ દોગ મૃગ મારૌ	૧૨૯

ચોપાઈ

માનતી વાળ્ય

મુણુ મધુ કુમર નૂ દક્ષત નિસાયૌ	એસે નાહિ સિંહ મૃગ મારૌ	
મો કુ ઇતો પ્રપચ ન કીજૌ	છંદ પ્રસગ મો પે સુન લીજૌ	૧૩૦
યા દિન સિંહ સેન તે આયો	સિંહન તા કે આહટ પાયો	
ધરી આપર મુખ સુરત જાળ કીનો	કુ નિ જન પીએ નુ ચિત દીનો	૧૩૧
નદીનતીગ ચન આએ દોજો	મૃગ બેરો દેખ્યો ઇ સોજો	
સિંહનિ ખેર દોમ ખખારી	આઈ મૃત દરે નહિ દારી	૧૩૨
દેખ સિંહન ભાગે કુત દિરના	મરિખ સુધિ તાહિ કદા મરના	
હાય હાય કરિ મનમે રાવે	સિંહન મલિન વદન મ જોરે	૧૩૩
જાહ જીવ તખ કાજે મ્હાવે	મો દેખત મૃગ માન ગમાવે	
હૂ પાપની ઇતનો નહિ ચીની	કરતા કૌન કુણુ મોહિ દીની	૧૩૪

સોરઠા

જાહ જીવ બે કાજ	જો પ્રીતમ અતર ધરુ	
સિંહન કે કુન લાજ	જો મૃગ પદિતી ના મરુ	૧૩૫
હે મરખો છંદ વાર	જીવન કે લાલચ કરુ	
છંદ ન દોઈ કિરતાર	જો મન પ્રધુ અતર ધરુ	૧૩૬
મો ગતય ધી પ્રીત	મૃગ કે તો સોભા ભઈ	
અખ મરખો કી રીત	અતર જિજ પારે દઈ	૧૩૭

સુધં પર મર જાઉ
સાચી પીત સુનાઉ

કા જાને કેસી લાઈ
મૃગ નેનાં દેખત મરું

૧૩૮

ચોપાઈ

બિધ-કા અંક લિખે કમ જોઈ
મૃગ-કી મોત સિંહન-કા સાકા
બેઠા હિરન સિંહ-ને દેખ્યો
જીવતો મૃગ બેઠો રહ્યો
કેહરી મન-મે એહ બિચાર્યો
સુનત સિંહ અતિ કોપ ચઢિ આયો
તો-હું સિંહન આડી આઈ
કૂટે સિંગ દોહ ઉર આગે
ચોઢા મૃગ ઉઠ્યો સિર આરી
નિકસી આંત કરે જા કૂટો
પર્વત-સિકા પરે જયુ આઈ
ગિરે બુંદ સર્ગ તે જોસે
સતીન કોઈ ઇસો સતં કરે
ઇસે સરન રિન-મે લરે
તો-હૌ સિંહ આચે મૃગ માર્યો
ઇસી ગત કારન કિંહ કીની

તા-મે કહુ ન અંતર હોઈ
ચિત દે સુને સમઘ ઓ તા-કા ૧૩૯
માંતુ ઇહ કર-કે લેખ્યો
ફેસે ખીહાઈ (?) હકી હૈ ૧૪૦
તો-હૌ બિધ ઉહ બેર ખખાર્યો
ફેર ઉહે મૃગ ચેતન પાયો ૧૪૧
પરી દોરિ મૃગ પર જાઈ
નિકસે પીંહ સાંગ-સે લાગે ૧૪૨
સિંહન ગિરિ મોટ જમું કારી
બચન પ્રમાંજુ ન કીઓ તમ છૂટો ૧૪૩
માંતુ વાજ સર્ગ-તે ધાઈ
સિંહન મન તન કીનો ઇસો ૧૪૪
જયુ પતંગ દીપક તન જરે
સિંહન કરી જયુ કોહ ન કરે ૧૪૫
સિંહન-કારન મૃગા પજાર્યો
વચન પુકાર ધાહ ઇકે દીની ૧૪૬

દૂહો

મુખ દેખે-કી પ્રીત
મહ કુન ન્યારી રીત

ઇસી તો સખ-કો કરે
મૃગ પેહલી સિંહન મૂઈ ૧૪૭

x

x

x

હાંનિ વહિ સુખદુખ-સે દોજી
દોયે હસે ન મને કોઈ
યું કહિ સિંહ ગયો બન જાંડી
મધુ મોન્સુ તૂં કહત બિચાર્યો

સો કયુ મિટે બનૂં મિસ ધોહ
કરતા કરે જા સિર પર હોઈ ૧૪૮
માલતી કયા કહી ઇહ મંડી
ઇસી લાઈ તબે મૃગ માર્યો ૧૪૯

ઇતિ મૃગ-સિંહન પ્રસંગ

ભૂમિકામાં નિર્દિષ્ટ ગ્રંથાદિની સૂચી

અંબડવિઘાધરરાસ, મંગલમાણિક્ય-
કૃત, સંપા. બ. ક. ઠાકોર, મુબઈ,
૧૯૫૩.

આશાબીલની દીકરી તેજની લાવણી,
કાખંસ ગુજરાતી સભા ત્રેમાસિક,
મુબઈ, જન-સુ.-માયં, ૧૯૫૪,
(૫. ૧૨).

પતિકાસની કેડી, ભો. જ. સાહેસરા,
વડોદરા, ૧૯૪૫.

ઉપાહરણ, વીરસિંહકૃત, સંપા. ભો.
જ. સાહેસરા, મુબઈ, ૧૯૩૮.

એકુવેન્ચનું ઓવ રાજ રસાલુ (ધ),
સંપા. સી. સ્વીનટન, કલકત્તા,
૧૮૮૪.

ઓશન ઓવ સ્ટોરી (ધ) (કથા-
સરિસાગરનું અંગ્રેજી ભાષાંતર),
ટોની અને પેન્ડર, દસ મંથ,
લંડન, ૧૯૨૪-૨૮.

કથાકોશ (ધ), ટ્રેન્ચરી ઓવ
સ્ટોરીજ (અંગ્રેજી ભાષાંતર),
ભાષાતરકાર સી. એચ. ટોની,
લંડન, ૧૮૯૫.

કથાસરિસાગર, સોમદેવકૃત (૧૧ મી
સદી), નિલુપસાગર પ્રેસ, ૧૯૩૦.

કામાવતિની કથાદિ, વીરજીકૃત,
પ્રાચીન કાવ્યમાળા, ગ્રં. ૮, સંપા.
ઠાંટાવાળા અને શાસ્ત્રી, વડોદરા,
૧૮૯૦.

કાવ્યાદરી, દણ્ડીકૃત, સંપા. તૃસિંહદેવ

શાસ્ત્રી, લાહોર, ૧૯૩૩-૩૪.

કુમારપાવપ્રતિબોધ, સોમપ્રભકૃત,
સંપા. જિનવિજય મુનિ, વડોદરા,
૧૯૨૦.

ગદમદલની ગુજરી, સં. પુષ્કર
ચંદરવાકર, વદના, જન-સુ. ૧૯૫૪.
ગુજરાતી સાહિત્ય, ખંડ પાચમો,
સાહિત્યસંસદ તરફથી, મુબઈ,
૧૯૨૯.

ગુજરાતી સાહિત્યનાં સ્વરૂપો (પદ્ય-
વિભાગ), મં. ૨. મજમુદાર,
વડોદરા, ૧૯૫૪.

ગુજરી—ગુજરાતજી અને જી-દેલી,
સં. પુષ્કર ચંદરવાકર, વદના,
નવેબર ૧૯૫૩.

ગુજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી,
કે. કા. શાસ્ત્રી, અમદાવાદ,
૧૯૩૯.

ચતુર્જીન્દાસ કી 'મધુમાલતી', માતા-
પ્રસાદ ગુપ્ત, નાગરીપ્રચારિણી
પત્રિકા, ૫૮, ૩, ૨૦૧૦ (૧૯૫૪),
૧૮૭-૧૯૨, કાશી.

ચંદ્રચંદ્રાવતી, શામળકૃત, પ્રાચીન કાવ્ય
ત્રેમાસિક, ૭, ૧, ૧૮૯૧.

ચિત્રસેનપદ્માવતીચરિત્ર, જીવિવિજય-
કૃત, સંપા. મૂવરાજ જૈન, લાહોર,
૧૯૪૨.

જાતક (ધ) (જાતકત્યવણના), સંપા.
વી. દાહિસ્થાન, લંડન, ૧૮૭૫-
૧૮૯૭.

ગતક (ધ), સ્ટોરીંગ ઓવ ધ
 લુદ્ધ કોર્મર બર્થ (અગ્રેજ
 ભાગાંતર), સંપા. કોવેલ,
 કેમ્બ્રીજ, ૧૮૯૫-૧૯૦૩.
 લેન ગર્મર કવિઓ, મો. દ. દેસાઈ,
 ભાગ ૩, પાં ૧, મુંબઈ, ૧૯૪૪.
 ચાતાકમકથા, સં. ચન્દ્રસાગરચરિ,
 મુંબઈ, ૧૯૫૧.
 ટેન્ગ ઓવ ઓફ સીદ, સી. એ.
 કી-કેડ, ઓક્સફર્ડ, ૧૯૨૨.
 ધર્મોપદેશમાલાવિવરણ, નવસિદ્ધ-
 ચરિત, સંપા. લા. ભ. ગાંધી,
 મુંબઈ, ૧૯૪૯.
 નવ-દવદંતી રાસ, મહીરાગદૂત
 (૧૫૫૫-૫૬), સંપા. ભો. જ.
 સાહેસરા, વડોદરા, ૧૯૫૪.
 નવરાવદવદંતીચરિય, કવિવર્ધનકૃત
 (૧૪૫૬), સંપા. અનેસ્ટ બેવર,
 શ્રીકાકેશીયા, ૧૯૫૧.
 નવોપાખ્યાન, મહાભારત, આરમ્બક-
 ધર્મ, અધ્યાય ૫૦-૭૮, કીટીકલ
 સંસ્કરણ, પૂના, ૧૯૪૧.
 નવોપાખ્યાન, પ્રેમાનંદકૃત (૧૬૮૫-૮૬),
 સં. મ. પ્ર. દેસાઈ, અમદાવાદ,
 ૧૯૫૧.
 નદ્યત્રીશી, સામગ્રી, સંપા. શ્રી
 અને મોદી, વડોદરા, ૧૯૨૪.
 પંડિતચરિત, સ્વયંભૂત, સંપા. હ.
 સુ. ભાપાણી, મુંબઈ, ૧૯૫૩.
 પંડિતચરિય, વિમલચરિત, સંપા.
 હ. પાકોળી, ભાવનગર, ૧૯૧૪.

પદ્યચરિત, રવિચેલુકૃત, સંપા. દરબારી-
 લાલ, મુંબઈ, ૧૯૨૮-૨૯.
 પદ્યવતી, સામગ્રી, બૃહદ્ભાષ્યદોહન
 પ્રથમ ખોલે, પૃ. ૩૪૧-૩૯૭,
 મુંબઈ, ૧૯૧૩.
 પ્રથમકોશ, રાજસેખરકૃત (૧૩૪૮-
 ૪૯), સંપા. જિનવિજય, મુનિ,
 ૧૯૩૫.
 બત્રીસ પુતળી, સામગ્રીમદૂત હરિદર
 પુસ્તકાલય, સુરત, ૧૯૪૮.
 બિન્દુલકાવ્ય, બિન્દુલકા, કાવ્યમાલા,
 તેરમો ગ્રંથક, પૃ. ૧૪૫-૧૬૯,
 મુંબઈ, ૧૯૧૬.
 બિન્દુલકાવ્યચિત્ર, સાનાચાર્યકૃત
 (૧૫૫૯-૬૦ પહેલાં), સંપા. જ.
 વિ. રાવળ, પ્રાચીન કાવ્ય મુદ્રા,
 ભાગ ૪ થો, પૃ. ૧૫૭-૧૮૪,
 ૧૯૩૧.
 બેનગાખ્યાન, ભાલચુકૃત (સોગમીનો
 આરંભ), સંપા. રા. સુ. મોદી,
 અમદાવાદ, ૧૯૨૪.
 મધુમાલતી નામક દો અન્ય રચનાએ,
 અમરચંદ નાદલા, હિંદુસ્તાની,
 ૯, ૧, ૯૫-૧૦૨.
 મસ્તિનાકાવ્ય, વિનયચંદ્રચરિત,
 (૧૨૨૮-૨૯).
 માધવાનવકામકૃદવા ચોપાઈ, કુશલ-
 લાભકૃત, મગધુદારસંપાદિત
 માધવાનવકામકૃદલામ્રંથમાં પરિ-
 સિદ્ધ રૂપે, વડોદરા, ૧૯૪૨.
 માધવાનવકામકૃદવામ્રંથ, ગણપતિ-

કૃત (૧૫૨૭-૨૮), સંપા. મં.
૨. મળમુદાર, વડોદરા, ૧૯૪૨.
માનો ગુજરી, સાત શુદ્ધી લોકગીત,
દેવેન્દ્ર સત્યાથી, પ્રેમી અભિનંદન
મંથ, પૃ. ૬૧૫-૬૨૦, ટીકમગદ,
૧૯૪૬
રઠીયાળી રાત, સંપા. ઝવેરચંદ
મેઘાણી, ભાગ ૧-૪, ૧૯૪૬,
૧૯૨૮, ૧૯૨૯, ૧૯૪૮.
રૂપસુંદરકથા, માધવકૃત (૧૬૪૯-
૫૦), સંપા. ભો. જ. સાંડેસરા,
મુબઈ, ૧૯૩૪.
'લોકવાર્તાનું સાહિત્ય', મં. ૨.
મળમુદાર, ગુજરાતી સાહિત્ય,
ખંડ પાંચમો, મુબઈ, ૧૯૨૬.
વસુદેવહિરિડ, સંધ્યાસગણિકૃત, અંશ
૧-૨, સંપા. ચતુરવિજય અને
પુણ્યવિજય, ભાવનગર, ૧૯૩૦-૩૧.
વસુદેવ-હિંદી, પ્રથમ ખંડ (ગુજરાતી
ભાષાંતર), ભાષાંતરકાર ભો. જ.
સાંડેસરા, ભાવનગર, ૧૯૪૬-૪૭.
વિદ્યાવિદ્યાસિનીની વાર્તા, સામળકૃત,
બૃહત્કાવ્યદાન, મંથ ત્રીજો.
પૃ. ૨૩૯-૩૪૫, મુબઈ, ૧૯૦૯.
શામળનું વાર્તાસાહિત્ય, નં. જ.
ત્રિવેદી, અમદાવાદ, ૧૯૪૮.
શુકસંપત્તિ—લઘુવાચના, સંપા. આર.
સ્મીટ, લાઇપ્સીચ, ૧૮૯૩.

શુકાબલોતેરીની વારતા, સામળકૃત,
અમદાવાદ, ૧૮૭૭.
સદયવત્સ સાવલિંગા કી પ્રેમકથા,
અગરચંદ નાહટા, રાજસ્થાન,
ભારતી, ૩, ૧.
સંખિતતરંગવર્ધકલા, સંપા. કસ્તૂર-
વિજયગણી, સુરત, ૧૯૪૩-૪૪.
સાધ્વીની કથા ('સંખિતતરંગવર્ધ'ના
જર્મન ભાષાંતરનું ગુજરાતી
ભાષાંતર), ભાષાંતરકાર નં. ઈ.
પટેલ, જૈન સાહિત્ય સંશોધક,
ખંડ બીજો, પૂના, ૧૯૨૪.
સિંહાસનબગીચા, સામળકૃત. ભા.
૧-૨, સંપા. અં. ભુ. જાની,
મુબઈ, ૧૯૨૬.
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર, ભાગ બીજો,
સંપા. ઝવેરચંદ મેઘાણી, રાણપુર,
૧૯૨૬.
સ્વયંભૂચંદ્રસુ, સ્વયંભૂકૃત, ૪-૮,
સંપા. ઈ. દા. વેલ્લુચેર=પરિ-
શિષ્ટ, 'અપભ્રંશ મીટ', —
જનનંદ ઓવ ધ યુનીવર્સિટી ઓવ
બોમ્બે, મંથ પાંચમો, ૧૯૩૬,
૪૧-૮૩.
હંસાવતીવિક્રમચરિત્રવિવાદ, મધુસદન
વ્યાસકૃત (૧૫૫૯-૪૦), સંપા.
શં. જ. રાવળ, મુબઈ, ૧૯૩૫.

મદનમોહનનો ગ્રંથપાઠ

કવિતા શાંભલ ભટે કહેલી મદનમોહનાની કથા

છપા

પારવતીનો પુત્ર, ઘરસૂત્ર ન ચંતાંમણી ગાજે
સ્તનાવલીની ખાંણ, છત્ર જાંઘાં શીર-પર છાજે
સીંદુર મેવંત્રાં સાર, આહાર મોદીક મણી (૧ ભૂ) માળ
પરમેશ્વર પેહોડો પુળએ, રાજસજ્જેશ્વર-સળ
ગુણનાએક લાએક-લખણ, દાએક ન છુદ્ધિ સાએક ભાંણું
ગજવદન ગુણ-આગલો, શાંભલ ધ્યાન ધરે તેહનું

૧

કહે

કહું કથા મદનમોહના	જે સત્યવાદી સાર	
બુધી પ્રાકમ ચાતુરી	અરણ્ય ન અકલ અપાર	૨
પુન્ય વાધે પાતીક મટે	ગુરુ-પદ ઉપજે ગ્તાન	
શોભા કહુ સંક્ષેપથી	મહીપત-મોટંમ માંન	૩
સ્લોક મુણતાં સત્યવાદીનો	પુરંણ મન પરસન	
ફલ ચંદ્રાચણ-વરતનુ	રેવાનુ દરશન	૪
પવિત્ર દેશ પુરવ-વીએ	મધુપુર મોહન માંન	
મુક્તીપુરી મહિમા ઘણો	જે ભુમીયે પ્રગટ્યા લગવાંન	૫
અડસેક તીરથથી અધિક	જુમના-તટ જસ-જીત	
મહીમા મોક્ષ-પદમી-તણો	નીગમ નેતી કેહે નીત્ય	૬

પ્રથવી-પ્રદક્ષણા પાંચ શત	કરે જે કરે જોડ	
માહાલે તે મથુગંપુરે	દાણુ-માત્ર નહીં ખોડ	૭
વપુ પડે વંણારશી	કંનકે તોલે કાએ	
અઉત ઉપાએ એકાદશી	માહાલે મથુસં-માહે	૮
જલપાંન કરે જમુના-તાંણાં	ગોવંદ-તાંણા ગુંણુ ગાયે	
તે જાંમને શીર પગ દેઈને	સેહેજે વૈકુંઠે જાયે	૯

તેહ નગરનો નરપતી	મધુસુદન માહાસુલ	
હરી-લકતી હરીચંદ્ર-સી	સોભાએ સંમતુલ	૧૦
જોડ જુધિજર-સારખો	અન્જનનો અવતાર	
બલરાએ-સરખો બુધનીધી	દેવ-સખો દાતાર	૧૧
સૂર પુર શોભીન સદા	સદા સદાશીવ-સેવ	
ઓપીત ઇંદ્ર-આકાર-વત	દાતા દાએક દેવ	૧૨
લક્ષ્મી ભાવીકે ભગવાનનો	બ્રામણ ઉપર ભાવ	
શાસ્ત્ર ન સકલનો સીધુ સુખ	બુધ્ધ-તણો એહ બનાવ	૧૩

પુત્રી એકે તેહેને પદ્મની	લાએકે લાવંન લાખ	
અકલ-તણી અરણ્ય અતી	જેહની શાહાજી જ પુરે શાખ	૧૪
તે રૂપે રંભા-મરીખડી	સતી-માહે સરદાર	
હાંમ કાંમ મૃગલોચના	દીલ ધણુ દાતાર	૧૫
નખ-શીખ સોભા નીરખતાં	અંબુજ-દલ-ચાં નેન	
હંસાંગત ગજગાંબ્યની	અત્રત વદને વેણુ	૧૬
દેવાંગનાથી દસ-ગણી	નાગાંગના-વત નીધ	
રૂપવંત રૂડી રંમણુ	રતી-સખોવડ રીધ	૧૭
કેશપાચ તો કપીલ-કૃત	કાલો કાલી-નાગ	
ચોહો-વીધે ગુચો ચોટો	દીલવટ લાવંન-લાખ	૧૮
ભર્યો માંગ ભરપુર પુર	સોંદરે સોભીન સર્વ	
જલધારા શીવલોગ પર	ધણો ઉપજાવણુ ગર્વ	૧૯

વદન શરદ-ધંદુ-જસુ	અંગુજ-દલ-શી આંખ	
ભંભર ભમરાવલી ભજંત	પાંપણુ ભમરા-પાંખ	૨૦
રસના અમૃત-સારખી	સ્વર કોકીલા-વાણુ	
દંત-પંગતી ડાડમ-કલી	જશ-રૂપા જુવતી બાંણુ	૨૧
ચીખુક ચાડ ચતુરાન્તણુ	અધુર પ્રવાલી અમુદ્ય	
શ્રીવા પોત ન કપોત શી	નીલગ્રીવ-સમતુલ્ય	૨૨
નૌતંમ નાસીકા કીરવત	તલ-ફેલ, તેલની ધાર	
શ્રવણુ શીપ-ચોલીત સદા	ઓપીત અપરંભપાર	૨૩
ઉર અદ્ભુત ઓપમ અધીક	ચક્રવાક-જુગ-જોડ	
કનક-કલશ સુધા-સહીત	ક્ષણુ માત્ર નહી ખોડ	૨૪
ઉદર પોયણના પાન-વત	ધણુ ચોલીત ગંભીર	
ત્રીવલી ત્રવેણી-સંભી	સંધણુ શુધ શરીર	૨૫
નાભી દક્ષણવંત-વત	પુઠ કેલતુ પત્ર	
રંભ-ખંભ જંધા-જુગંમ	તોલ ઘણેરી તત્ર	૨૬
કર કરિ-સુંક-સરીખડા	અંગુલી મગની શીંગ	
મધ્ય મહથેલી મહીમથન	નખ તારાવત ધંગ (?)	૨૭
કટી વખાણું એહની	બાંચે સર્કાનિ લંક	
ગત ગયંદ ઓપીત અધીક	ક્ષણુ માત્ર નહી વંક	૨૮
જાવક-રંગ પાની જશી	સભ ચોલીતા સોલ	
નીલવટ કુંમકુંમ કેશરી	મુખ તાતાં તંબોલ	૨૯
રત્નજડીત કર ચુલો	ચંપક-વર્ણા ચીર	
ચરણા ચોલી ચોલતા	નીરમલ નારી નીર	૩૦
માતા તેહેની મદસુદના	માહા મનોહર માંન	
રાંમા રૂપવંતી ઘણું	શુણવંતી શુણ-ગાંન	૩૧
કુઅરી દેખી કરી કલપના :	‘એ જુવતી, બેબાન-વેશ	
પુન્યવંત પનોતો કેા પુરશ	દેવી તે ઘેર દેશ	૩૨

સંભા-સભા સભાવધી
તેહેને કાણુ પનોતો પરણુશે
આરાધી હુશે જેણે અંખીકા
તે નર એ નારી વરે
પ્રાણે દેહ પ્રાણે કરી
નીલે તપ કરુ નરમદા
કંથ-સમીચે કાંમની
વાત કરી વીનતા-તંણી
'પુત્રી એ પરણાવીએ
ધરજી'માઈ કરી સખીચે
પીતા અંતામાં પડાઃ
એ દેખી છવ છવાડીએ,
દેશ-દેશ વર ખોલાવીએ
કુંદન મલે કેા કારમુ

રંભા મ્તીનુ રૂપ
ભાગ્યનીધી જે ભુપ ૩
અહર-નીશ પુજા ઈશ
જેણે શીવને સમર્પા શીશ ૩
કે કનકે તોલી કાચે
એ જુવતી તે-ધેર જાયે' ૩
જેડી છે એકાંત
ભાગી મનની પ્રાંતઃ ૩
પુન કરીએ બહુ ધેર
શુણવંત ધણેરો ધેર' ૩
'એ જુવતી પર-ધેર જાયે
એનીના કયેમ રેહેવાયે ૩
વારુ જોઈએ વતન
તો રુડું જડીયે સ્તાન' ૩

આપાઈ

કરે વીચાર એહેવો જેટલે
પ્રતાપવંત ગ્રોહો પરધાંત
શુભ વાસ્તા કીધી ઘણી
'તમો કહો તાંહાં કંન્યા દેઉ
પ્રધાંત કહેઃ 'હું' પુર પારખો
પંડીત એક આંખો બારણે
મુકદેવ પંડીત ચોખીન સદા
માન દેઈ તેરાંખો રાયે
આસન બેસણુ, મુલ સંનમાંન
સંતોખીને નાખ્યો મુખી
'આ મોહના માહારી દીકરી
પંડ પ્રાણુ એ તો માહરી

ઈજ્જત આંખો તેટલે
મહીપતીએ દીધુ બહુ માન ૪૦
પછે કહી વાસ્તા તંનયા-તંદીપીઃ
લાભ જશ લાખેણો લેઉ' ૪૧
જેઉ વર સુંદર સારખો
મુકો એહેને ભંલુવા-કાણે ૪૨
તે કુડ વાત ન જોલે કદા'
પુરાં દાંત ને પંચ પસાયે ૪૩
લક્ષ ભોજન, દક્ષણા ને દાંત
રાજ્ય-વચનથી રીઝો રુખીઃ ૪૪
છે કુવારી નથી એ વરી
તેહેને શીશ કયે તાહરી ૪૫

શાહાસ લણવાયો એહને સાર
જોતીક, પુરાણ ને પીંગલ-પાઠ
કહી વાત સહુ કેા શીધ કીધ

અગંમ-નીગંમ જે અપરંમપાર
અધ્યાંતંમ અતી ઉતંમ ઠાઠ' ૪૬
વસંતપંચમી મહુરત લીધ ૪૭

દોહરો

સત્તએ રૂદે વીચારીઉ
પંડીત-પ્રતાપ પાવક-શમે
અગની ધત મલે એકઠાં
કાં સતી કાં સાધવી
કાંમી પુરશ ને કાંમ્યની
એકએક-ઉપર મન ધસે
ચમકપાંહાંણુ એ ચતુર નર
એક પંડીત એક પદ્મની

તંન જોણુ છે તત' :
મોહનાં ગુણ-નીધ ધત ૪૮
સ્થીર ઉકાલો યાએ
કાં રંક કાં રાએ ૪૯
મલે ઉપજે મોહ
લ્યંમ ચંમકપાંહાંણુ-પર લોહ ૫૦
લોહ મોહના લીન
જલ ને જલચર મીન' ૫૧

પરપંચ રચ્યો એક પુરખતી
બુધ વીચારી જોહો ગુણે
એકાંતે તેડી અરલકી
'એક પંડીત આન્યો પુર-નીએ
પણુ અવગુણુ એક મોહોટો અધીક
મુખ જોતાં તે મનુશનુ
રાખુ એહેને રાજમાં
હું મુખ દેખે એહેનુ

ચીતમાં ધંરૂ ચરીત્ર
વીણા વાંણી પવીત્ર ૫૨
શીખામણુ દીધી સાર :
તેહેમાં લક્ષણ વીશ ને ખાર ૫૩
કોઢી તેહેની કાએ
પ્રોડુ પ્રાછીત થાએ ૫૪
તુને લણવા-કાજ
તેહની મુજને લાજ ૫૫

છપો

અદેખો જે અનંત, આખે તે થાએ અંધો
ન દે વીપ્રનો આહાર, તે ખારે માસ રહે મંદો
વહેરો કરે વંચંત, તે થાયે ખર્ચણી
કરે અલક્ષા-લક્ષ, વસ્ત બુંડીનો લોગી

ગૌ-સી-પ્રદા-હત્યા કરે, જર હુડી ને જોડીઓ
 સાંભલ કહે તે પાપથી, કાચા કુપ્પી કાઢીઓ ૫૬
 પાપી-કેરે સંગ, પોતે પણ પાપી ઘેઈએ
 ઉપજે પાપની બુધ, પાપી-પરજાંયે રહીએ
 પાપે પાપ પરજાંસે, પાપનો ને વેલો વાધે
 પાપી સંગ કુસંગ, પાપ-સહ બુધ્ય ન સાધે
 કાચાએ કાઢ ના પાપ-ન્યણ, પંડીતની કાચાએ કાઢ છે
 સાગર સર્વ વિદ્યા-તલો, પણ ખરી એક એકેમાં ખોડ છે' ૫૭

ચોપાઈ

કહે કુવરી: 'સાંભલ રે તાત	વીસ્તારીને કહું' એક વાત	
પાપ-પુન્યની એ સી અરજ	આપણે તો વીદ્યાની ગરજ	૫૮
ચારંણીના ગુણ કરવા તાત્પર્ય	મુપડા-ગુણ ચહેવા-કાજ	૫૯

ઢાહરો

ચારંણી તો થોથા રમે	કાઢી નાખે સાર	
મુપડું ચાર સંઘરે	છાંડે માંહેથી છાય'	૬૦
પાપ પુન્ય શાને કહો	સીક મંનાવો દુખ	
પુરંજી વીદ્યા પાઠે લણુ	ન્યાહાણ નહી એહેતુ મુખ'	૬૧
પ્રતીજ્ઞા પેરપેરની	અધિક કરાવી આપ	
પંડીતનુ મુખ નીહાલે પ્રેમદા	તો પ્રલોકાલનુ પાપ:	૬૨
'સીવધ ગૌડવધ વીપ્રવધ	બાલકવધ બહુ પેર	
મુખ નવ ન્યાહાણ એકનું	મુખે રાખો ઘેર'	૬૩

પછે રાએ પંડીત-કને	જોકે બુધ-નીધાન	
કપટ-થકી કયા કહી	મહીપતે દીધાં માન:	૬૪
'કાહી છે માહારી દીકરી	જોહો પ્રકાર છે બુધ	
મુંદર-રૂપ સલગ્રણી	સંઘવી સોજા મુધ્ય	૬૫

અવગુણ એક તેહમાં અધીક	રાંમામાં એક દેશ	
જન્મ-નક્ષત્ર ચીત્રા-વીએ	ડાકચણનો એક દેશ	૬૬
પાટા બાંધે પ્રેમદા	આપે કેહે છે અંધ	
મુખ જોવું ઘટતુ નથી	ધાઈક મોહોટો ધંધ'	૬૭
પંડીતે પ્રતીજ્ઞા કરી	દલ નવ આંણુ દુખ	
'ધંધર-આંણુ એ નારનું	માંડ ન જોવું મુખ	૬૮
ગમન કરે ગુરૂપત્નીનું	ચોરે તલ કે હેમ	
એહેવિ પ્રતીજ્ઞા પંચ સત	મુખ જોવાનો નેમ'	૬૯
અરસપરસ કરી આગન્યાં	વચમાં આંણા ઈશ	
ભણવા મુકી ભાંચની	ગુરૂ-પુરણને દીસ	૭૦
પરદો બાંધ્યો પટકુલનો	કોહોને નચ્ચ દેખે કોએ	
ભણે પાઠ તે ભાંચની	હરખ ઘણેરો હોએ	૭૧
પુત્ર એક પ્રધાનનો	મદન નામ માહામુલ્ય	
કાયા કંદ્રપ-સારખો	રાંમા તો રતી-તુલ્ય	૭૨
પુછવા વાત પંડીત-કને	આવે કો-એક વાર	
ચોદ વીઘા ચોસઠ કલા	લક્ષણ વીશ ને બાર	૭૩
નાય' ભણી તે નેહથી	અવતારીક છે અંધ	
અતીસે ઓપમા કેટલી	તે સીખી વીઘા સઘ	૭૪
ઝોહો કકા-બારાખડી	કૌમોદી-કેશ કેહેણુ	
સીંધુ, સારસ્વત શીખીઆં	વીઘા-વીલાસી વેણુ	૭૫
છએ ભાસામાં છયે થઈ	ભગણ-તગણના ભેદ	
કાવ્ય, કૌક, ગીતા, ગણીત	વાણી, વ્યાકંણુ ને વેદ	૭૬
મહીમા માણી માધનો	ગુલાલરી-ગુણગાન	
સંગીતશાસ્ત્ર ને સોરઠો	ત્રોહો-વીધ તાલી, તાંન	૭૭
સીંધુ થઈ ને શાહાસની	અકલની અણુવ એહ	
અગમ-નીગમ જોતીક-જનીત	ન્યાઅ-વાત-પર નેહ	૭૮

સાખી, સ્યમસ્યા, ચોરકો	દોંહો, દુમેયો દાખ્ય	
પુરવછાઓ ને પરજીઓ	ભાતભાતની ભાખ્ય	૭૯
કવીત, કુંડલીઓ, કોકિલો	ગાહો, ગાથા ને ગીત	
સાવજ, સપાખર, શંમસ્યા	રૂડી વીઘા રીત	૮૦
છંદ છત્રીશ પ્રકારના	અડીઅલ, આડલ અઘ	
અરંદ, ચોખરો ને ચાતુરી	હુંદે રાખે હંધ	૮૧
લેખા ગણવે લેખવે	કહેવા અધકા અરથ	
પેહેલી-પરખણ	પારખું મુશ વાતે સમરથ	૮૨

પારખુ ભેવા પંડીતે	પ્રેમદા-ઉપર પ્રીત્ય	
પુષ્ટી વાત પટંતરે	રાજસભાની રીત્ય :	૮૩
‘માહાર પુછું ને કહો મુને	લખુ સમસ્યા લાખ	
તો જાણું તુજને ખરી	લણી લલેરી લાખ :	૮૪

સમસ્યા

કેતકી-પત્ર-સમાકાશ	નારી છાં(? નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષર	
આઘે ક ને અંતે રો	તે જાણે તે પંડીતા	૮૫

કોહરો

કાંમની કેહે : ‘કેહેવુ કમું	કહી તંભા વટાર	
ખીજુ પુછા બુધ્ધ-યકી	નીચે કહ નીચાર’	૮૬

સમસ્યા

‘ચંદ્રખીબ-અમાકાશ	પુરશ છાં(? નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષર	
આઘે પા ને અંતે હ	તે જાણે તે પંડીતા	૮૭

કોહરો

‘પાપક કહો તે પંડીતા	અલથ એ શાં કેહેવુ	
કહો સમસ્યા સોલતી	વીલાવંતનાં વેણુ’	૮૮

સમસ્યા

‘વરતુલાકાર-સમાકારા નારી છાં(નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષરા
આદે કા ને અંતે જી જે નંણે તે સપંડીત’ ૮૯

દાહરે

‘કવીતા કહી તે કાકળી હેતે સોલે હાથ્ય
ભારે પુછ કાંઈ બ્રાંહ્મણ જે સોલે મુજ સાથ્ય’ ૯૦

સમસ્યા

‘ડળી-આકાર-સમાકારા પુરશ છાં(નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષરા
આદે અ ને અંતે સો જે નંણે તે પંડીતા’ ૯૧

દાહરે

‘કલ્પે અરીસો કવી તમે એ સમસ્યા સેહેલ
વહે વીપ્ર મુલ વાસ્તા જે માંણે નીજ મેહેલ’ ૯૨

સમસ્યા

‘સરપાકાર-સમાકારા પુરશ છાં(નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષરા
આદે ચો ને અંતે લો જે નંણે તે પંડીતા’ ૯૩

દાહરે

‘અતુર કલ્પે તમે ચોટલો સોલીત શાંભા-શીશ
પુછે વાત પુરાણી’ રામાએ કીધી રીસ. ૯૪

સમસ્યા

‘વસ્ત્રાકાર-સમાકારા પુરશ છાં(નામ) ત્રચ્ચે-અક્ષરા
આદે કા ને અંતે લ જે નંણે તે સપંડીતા’ ૯૫

દાહરે

‘કાગલ કલ્પે તમે કોડથી તે મે જુગતે નંણુ
કાહી વાત કોહો કાહરા જે પંચ કરે પ્રમાંણુ’ ૯૬

सभरूया

‘सौंग-सहीते जन्भीओ। लोभनमां सौंग जाये
लोभन झीरी प्रथ यथो। सौंग झरीने थाओ’ ६७
‘वात गंभी,’ चीनता कछे: ‘आधिन-तछो। तुं छद्र
सौंग-अहीते जन्भीओ। ते आतुर “जीजनो अद्र”’ ६८

भभरूया

‘आद्य-अक्षर-अर्थ’ जग-शुवाडंछु अंत्य-अक्षर-अर्थ’ भीकु
मध्य-अक्षर-अर्थ’ सटु-संधारणु सो भे नगरै दीकु’ ६९

दाहुरे।

छांभनी कछे: ‘काजल कहुं मुजने लाशु भीकु
अगा-नेलीना नेनमां अछापछु जेते दीकु’ १००
‘बाला था तव सय-यु भाया बडा हुआ तव काम न आया
मे कहे दिया वा-वा नाम कोहो पडोत के छोडो गाम’ १०१

छपे।

‘लोह समारे कवन, जोग मले काहा कहे सजन (मज्जन)
कवन खघ लीए भार, बनीता बर बाहा-ये रजन
खरो अरि रखे बाहा, सुम गसाई को रघे
आखी थप्ट काहा-ये जेर, प्राजे पामे बाहा वघे
अष्ट प्रदन पुछत अधीक, आद्य-को अक्षर ले अबे
तव कवी शमलदाम कहे, ‘हार’ एहे उतर दीओ तवे’ १०२

दाहुरे।

‘‘लोहार’, ‘जहार’, ‘काहार’ कहत ‘बीहार’, ‘खार’, ‘सुहार’
‘आहार’, ‘प्रहार’ ए अष्ट हे आद्य अक्षर लीए ‘हार’ १०३

छपे।

‘कनक-दान दीयो कवन, माहादुख कवन काहावे
पर-मुख-को दीन कोन, घनो दुख रवी कीम पावे

तनक तुच्छ सो काह, चत्रुभज-कु काहा चाहिए
 हरखे कुन सुन राग, घरे कोन सब कर-माहि
 पंडीत जान के पुछीओ, आद्य-को एक अक्षर लीओ
 तब कवी शामलदास जु, "रण" एही उत्तर दीओ ' १०४

६।६३।

" 'करंण', 'मरंण', 'परण', 'घरण' 'तरण', 'चरण', हीत होए
 'हरंण', 'घरण' ए अष्ट हे कवी केहे वृजत कोये " १०५

७५।

' नदी-मे मुकीओ नाव, दुध ल महीपी को दोवे
 इक्ष-छोल चवाए, पढाओ मीना मुख मोहोवे
 काजल ओपाओ आख, साख आवे-की दीजे
 इश्वर-के गुण गाओ, मध-को मोहोल करी लीजे
 एही अष्ट पटराणीआ, कथन नरण-आगु कीओ
 सामल कहे, " पारी नही " उतर एसो ए दीओ ' १०६

६।६४।

" ' पारी नही ' एसो कीओ ठीक वनाइ ठाठ
 उतर एक समजी सब प्रथक् प्रथक् ए आठ " १०७

७५।

' दाखु काहा देदार, घणो दुख कोण अवस्ता
 काहा जन-को तजु शग, अपत्य पीनो कोण रस्ता
 सरल अग्नि कोण आच, असीशे जर कुण पामे
 जस ज्योख कर कवण, भव सहु शीर कोण नामे
 पुछत अष्ट पटराणीआ, वृष्ण केहे, आद्य अक्षर लीओ
 "परण" (रपण) समजो सब सुदरी, कवी सामल एसो कीओ ' १०८

‘કાગદ સમ કર કાઢાણ, જાહુ કહો પુન્ય પામુ
 નારી નીચ કુળ કાઢામ, ઘાઢાણ ચીત ઠર કુળ ઠામુ
 ઢાણુ કુન કા વદન, સાત કુપ કર પુરણ
 પારસ નાચ કુળ રાગ, ગાણ મે કાઢા કર ચુરણ
 કનૈઝા જુ પ્રતે કામની, બઘ્ટ ઇહો પુછત બવે
 માથ અક્ષર લે “તર” કહો, કવો ગામલ સમજો સવે’ ૧૦૬

દોહરો

‘પીર તો પરમુ જેહે, “ચલો પરમુ મટક્યો મન”
 “પર-મુ પીર પરમો નહો તો પરમુ મપનો તન”’ ૧૧૦
 ‘વાક્ય લખુ એ વેહેણીએ સ્વામીને દીધી શીખ
 પ્રાણુ દેયમુ તુજને બુધ્ધ-ચક્રી એ ખીક’ ૧૧૧

મમત્યા

‘વણુ પાણી એ નીપજે અકવ વસ્તમા સાગ
 માન-વધારણુ માનવી મુણુ પ્રાણુ દાતાગ’ ૧૧૨

દોહરો

‘વીપ્ર તમે “વમ” ન કહા અવર દેહે તુને દેહેણુ
 પ્રગા નીપજે પણીએ વણા તમે એ વેણુ’ ૧૧૩

મમત્યા

‘અતુગ અચલ ચાલતી થાકી ગઈ દો દીસ
 પાણી લાગી દોડવા બાહારે ખેડુ ગીસ’ ૧૧૪

દોહરો

‘લગણુવ તે “લેખણુ” કહી થાપી તે ભાગી ચાચ
 શીશ કટે સમી થઈ પ્રમાણી દેહે પાચ’ ૧૧૫

સમત્યા

‘જીવ-વીઠાણુ બાનવર દોમુખ પગનશ દીડ
 પીટ ખવરાવી પીટીએ તે બોચે મધુન મીક’ ૧૧૬

દોહરો

‘મેહિતા તંમે “મૃદંગ” ઠહી - સોલે માંનુની સાંચ
સાખ્ય કહો કેઈ શાસની વીલા વાંણી વાંચ’ ૧૧૭

છપો

‘ચાર ચાર મુખનાં ચાર, પુરખ પરાકંમી પરખા
નહીં કેા ઉચ ને નીચ, સરવે જણુ સરવ-સરીખા
ચાર વચે જે નાય’, પ્રીત્ય ઘણેથી પરણ્યા
નેપુસક જે તંન, આઠ એ વેગે વરણ્યા
અલગો ધાયે એકે આઠમાં, તો સાતે જણુ નહી કાંમના,
એક ધાયે આઠે જણે, કેહો અક્ષર એ નાંમના’ ૧૧૮

દોહો

“પલંગ” કહો પંડીત તંમે ઇસો જે પાઈઆ ચાર
અરબક નપુસક તે ઉપલાં સુખ સંઘલાંમાં સાર’ ૧૧૯

છપો

‘નાંમ’ કેહતાંમાં નાય’, અંત્રીક્ષ અવની-પર સાંધી
વીના-ધુને, વણુ-વાંક, રેહે લોહો-પાસા-ખાંધી
માંનવ જંન જે-ચાર, ચઢી રહ્યા-પર જેસે
આધીપાછી જાએ, ફરી કેકાંણે પેસે
ચીસે। નાંખે ચોહો-મુખે, ધ્યાન ન આંણે કેા દેહમાં
પંડીત હસે તે પારખે, નર-નારીના નેહમાં’ ૧૨૦

દોહરો

‘સાખાસ વીપ્ર સલક્ષણા કહુ તંમે મોહોટંમ માટ
તંમે કહુ અંમે લહુ ખાંતે “હીડિલા-ખાટ”’ ૧૨૧

છપો

‘પંખીનુ ટોલુ પ્રોહ, ઉરતુ અંત્રીક્ષે આબ્યું
વનમાં વડ ગંભીર-તાણું, મક્ષ લાવે મંનમા લાબ્યુ

એક એક એકેકે પાંન, બુધ્ધ-થી પંખી બેઠાં
 વધ્યો પંખી તાંહાં એક, તારે સર્વ ચોંતામાં પેઠાં
 ફરી બેઠાં એકેકે પાંનડે બે જણા, તારે એક પાંનડુ વધ્યુ,
 કહો પંખી એ કેટલાં, કેટલાં પાનડાં છે સંધુ' ૧૨૨

હોહા

પ્રેમદા કહે: 'મે પારખું કયા સંભલાવુ કરણ,
 ચતુર પંખી એ ચાર છે વડે પાંનડાં ત્રણ' ૧૨૩

છપે

'વાટે જાતાં જંણુ બેઠ, એક મઠં એક મેહરી
 એક આંખાનુ મણ, તે-તલે પડી અગણીત ફેરી
 બે જંણુ વાલે ગાંઠ, તાહારે તે બાલા બોલે
 તંમ પાસે બે ભાગ, માહારી પાસે એક ભાગ અતોલે
 એક તાહારામાંથી પડી જડી, તે મે કીધી છે છવી
 સરખીયો થઈ તે સેહેજમાં, કાહો ફેરી કેતી હતી' ૧૨૪

હોહા

'છત ભેતાંમાં છેડે હતી એકે બાંધી'તી ચાર
 એક જડે ત્રણ ત્રણ થે પંડીત પ્રોષા પાર' ૧૨૫

છપે

'પંખીનાં ટોલાં બેય, ઉડતાં'તાં આકાસે
 અંપકવનમાં તેહ, ગયાં તાંહાં પ્રેમલ-પાસે
 બોલુ તેહમાંથી એક, "આપણુ બે વનમાં રહીએ
 તંમ-માંહાંથી અંમમા એક, આવો તો સરખાં થઈએ"
 તારે બીજુ ટોલું બોલીડ, "એક અંમમાં બે આવો તમે
 તો થઈએ તંમથી અંમણાં," કેતાં પંખી? પુછુ અમે' ૧૨૬

દોહા

‘એ વાતમાં સંધિ કસો શાહાજ સાખ્ય સહુ સાચ
બાર હતાં એ બગલડાં એક સાત એક પાંચ’ ૧૨૭

છપે

‘મીત્ર હતા જંણુ બેહ, તેહ કેહે રંમવા બહુ
એકે સવા સેર, ખાંતથી લીધુ ખાહુ
બીજે પુણે શેર, ત્રીજે જણુ તેહેમાં જમીઓ
પૈસા આપી વીસ, રાજી થઈ તે તો રમીઓ
વીસ પૈસા એ વેહેચવા, તે તો કૌંતંગ-સારખુ
શાંમલ કેહે સમજુ ખરો, પંડીત તેણે પારખુ’ ૧૨૮

દોહા

‘સવાસેરન્વાલે સાડાસતર વાજબી લાગ લીધા વઢી
પુણેસેરન્વાલે પોતે કહુ આપ લાઈ મુજને અઢી’ ૧૨૯

છપે

‘ગુણવંત ગોલાકાર પુરસ અંઝીતનો લરીઓ
સાંઓ સહજ હશ-વીશ, કબુલ તે નરને કરીઓ
તે નર-પાસે બાએ નાર, હુખ તેહેને હે છે
અહર-નીશ આઠે ભાંમ, અધુર-રસ તેહેનો લે છે
તેહે પુરસને મારતાં, પાપ ઘણેરું થાયે છે
શાંમલ કેહે ઉથ ને નીચ જન, રૂધીર-ભાંસ સહુ તેહેનુ ખાએ છે’ ૧૩૦

દોહા

‘“મધપુડા” કહો મુખે જુઓ વીચારી બંણુ
અકલવંત તે જોલખે પંચ કરે પ્રમાણુ’ ૧૩૧

છપે

‘એક રાએને ઘેર, ઘણા હાથી ને ઘોડા
ઉટ હતા અનેક, બીબા સાથી સભોડા

અહી મણ હાથી ખાએ, ઠોઠ મણ ઉટ લણીએ

પાંચ સેર ખાએ અસ્વ, ગુણુ તેહેના ગુણીએ

સો મણ દાંણો નીત્યે વરે, સો લાવે નીત્ય સાથીઆ

કેટલા અસ્વ ને ઉટ છે, અંમલ કેહે, કેતા હાથીઆ' ૧૩૨

દોડા

‘અડતાલીશ તો અશ્વ છે

સોલ તો સોલે હાથીઆ

તારે વીંચ વાંછી વરે:

જેજ્યો ચીતમાં ચુકતાં

રીસ કરી રાંમા રહે

‘સંતાપો સાચા-શકે

ભાંમની કહે: ‘રે બ્રાંમણા

ભુલી હું તો ભાંડજ્યો

ભુલે ભારે ભારથી

તાહારી ભણાવી ભુલું નહી

ચીડી લખી એક અતુર નર

‘તુ હૈંઈ-દૈંટી વાંચજે’

‘પુરણ ઉટ મંચાવન

આલીસ અશ્વ અતી આપતા

‘કય’ વીચાર મન કોલીઆ

પુછ ત્રાહીત ત્રીજો જાણુ

કાંમની કહે: ‘કયેમ કોલીઆ.’

સાકયણુ સેજ ખર

પ્રેમદા મન પ્રમાણીઉ:

હું અંધ એહેવો એ કોલીઓ

સાકયણુ કેહે છે સેહેજમાં

પ્રયંચે પરદા આંધીઆ

છતે ઉટ છત્રીશ

રહે. માં કરસો રીસ’ ૧૩૩

‘વીનના કરો વીચાર

નીચ-મુઘ છે નાર’ ૧૩૪

વરે વીનતા મુખ વાંછુ:

મુ પંડીત છે કે પાંહાણુ’ ૧૩૫

મુજને ગણી દેખાડ

નહી તો સીદ વધારો રાઠ ૧૩૬

ભુલે બ્રાંમા ભેદ

એ તો વાંછી વેદ’ ૧૩૭

પગી પરદા-માહે:

તે તરણી ખીજ તાંહે. ૧૩૮

પ્રોઠા હાથી પાંચ

સાંમા એ તો સાંચ’ ૧૩૯

કુણુ સાચુ કોણુ જુઠ

સુ અટકલ જોસે ઉટ’ ૧૪૦

‘તુ આંખે છે અંધ

ધારે છે મુ ધંધ’ ૧૪૧

‘કપટ કરુ મુજ તાત

વ્યપરીત દીસે વાત ૧૪૨

એ તો માહા ઉતપાત

તે તો માહારો તાત ૧૪૩

પુરસન્ધરીત્ર પરમાંણીઉ	લભાવા તે ભુપ	
શકે પુરશમાં શુણુ ઘણો	કે છે રૂડુ રૂપ	૧૪૪
પામે પુત્ર પ્રધાંનનો	કાયા હુજે કાંમ	
મદન-રૂપ મદન-સભો	મદનસેન તે નાંમ	૧૪૫
તે બોલો તરતીબતર :	‘સાચાં છો બે સર્વ’	
લેખુ બેનુ લાખેલું	દેાગટ એ રચો ગર્વ	૧૪૬

પાછો પટ કર્યો પ્રેમદા	દીકુ દીવ્ય દરશન	
મોહ પાંમી એ તો મોહના	પુરંણુ થઈ પરસન	૧૪૭
વરુણુ વાઉ કુબેરન્વત	અવનવો દીકો ઇંદ્ર	
અહ-શુણુ તારા દેવતા	કે સ્વ્ય રાજા ચંદ્ર	૧૪૮
પ્રધાંનન્તણો સુત ‘પાટવી	મદન નાંમ મકરંદ	
વદનપંકજ વરણાગીઓ	કંદ્રપ આનંદ-કંદ	૧૪૯
દંભયંતીન્નલથી દશગણો	માધવાનલથી ‘મેર	
રોહુણીપતન્વત રુચડો	સાચા જોડેનાં સેર	૧૫૦
બત્રીશ લક્ષણુ બુધ્ધનીધી	ચૌકિદ વીઘા શુંણુન્નાંણુ	
કલા બોહોતેરી કાંમવત	પંડીત પુરંણુ પ્રમાંણુ	૧૫૧
નીરમલ નેત્રે નીરખીઓ	ધારંણુ ન સ્ફૂ ધીર	
કુંદન હીરામાં જડુ	ભદ્યું સાકરમાં ખીર	૧૫૨

સંમરી મન્ય શીવ-શાક્તને	સંમર્યા સીતાન્સંમ :	
‘એ વર આપો અંબીકા	નીત્યનીત્ય જખીએ નાંમ	૧૫૩
પ્રીતે પુજુ ગોચને	કરુ ઘણાં નવરાત્ર	
આપે આવુ આરાસુરી	જગ્ન કરુ હુ બાત્ર	૧૫૪
પ્રીતે પ્રતીશા કરી	સંમરી મનથી માત :	
‘એવીના પુરસ પ્રથવી-વીએ	માહારે તાત ને બ્રાત	૧૫૫
જનમ-જનમનો તુ ધણી	જનમ-જનમ હુ નાય	

આશયી એમ અંબીકા	વીનવે વારંવાર	૧૫૬
પામ્ય લાગી ષંડીત-તણે :	‘હુ છુ તાહારી રાંક	
ટુકેરા તંમને કહા	તે દામા કરે મુજ વાંક	૧૫૭
તુ ભારે બ્રંમા-સમો	કે તુ વીધ્યુ હેવ	
વીતમ વાત કહુ અમ્યો	બ્રાંત ન રાખુ લેવ	૧૫૮
પિતા માહારે પરપંચ કયો	કયો તંમ કાયા કાઠ	
એહેવી અંધ કહી મુજને	જુગતાજુગતી ભેડ’	૧૫૯
ચંડીત કહે : ‘પુત્રી મુણે	હુ શુરુ તુજ તાત	
કાહી શીસ તુ દીકરી	વેદ-વચન વીખ્યાત	૧૬૦
અંતરથી કહે આગના	જે હોએ મંનતુ કાજ	
સીવ-આજ્ઞા સાચુ કહો	લેસ માં ધરશે લાજ	૧૬૧
વરણુ મે મંન તાહેર	તુ ભેળનંવંતી જાણુ	
અનંગ-પ્રવેશ છે અંગમાં	પરવશ છે તુજ પ્રાણુ	૧૬૨
તે મંન મુકી મુજને કહે	તણ લાજ-મુરજાદ	
ધ્વિર-આંણુ એ વાતમાં	કહે મંન આત્મી ઉલાદ’	૧૬૩
કર જોડી કહે કામ્યની	બોલે મુકી શીસ	
‘સૂચ’ ચંદ્ર જે સાખીઆ	વચ્યમાં આંવયા ઈશ	૧૬૪
પુત્ર એક પ્રધાનને	મદનસેન માહામુસ્ય	
સોલ વરસે સલશણે	ત્રીલોકમોહનનુસ્ય	૧૬૫
નરખ્યો મે નેહે કરી	ચાતુર ચતુર-સુજાંણુ	
પ્રધવીપત્યથી પંચગણે	મામુદ્રીક સેધાંણુ	૧૬૬
પંચ લઘુ પંચ દીરઘ છે	પંચ ઉનત પંચ રકત	
દીરઘ બાદ દીરઘ કપોલ છે	અત્રીત વાંણી વકત	૧૬૭
કરણ પ્રજાતે નેત્ર છે	‘દંત દાદંમ બત્રીસ	
અધુર રકત અતી જોપમાં	કેશ મોરંગી સીસ	૧૬૮
કનીષ્ઠ આદે તરજની	આઉં-રેખા હોએ	
ધારણુ ધન-રેખા-તણી	કલી ન સકે કાએ	૧૬૯

અનામીકા મધ્યમા-વચ્ચે	ઃ	બુધ-રેખા બલવંત	
તે પાછલ છે જાગતી		જશ-રેખા જસવંત	૧૭૦
હથેલી-વચ્ચે હાથીઓ		સાથીઓ છે સરદાર	
તે-જોડે ત્રીસુલ છે		તે દેશમતી દાતાર	૧૭૧
અંશુહાના અથમાં		જવ-લક્ષણ જસ-રૂપ	
અંકુશ છે તે-આગલે		ભારે કરંમનો ભુપ	૧૭૨
પોહોચા-કેરે પાછલે		મંણીબંધની - માલ	
મછાકાર છે મોહોવટે		તે ભોગીનો , ભુપાલ	૧૭૩
શકટાકાર છે શ્રીમુખે		અધાકાર અંનુપ	
ધનકાર જ ધેનુમાં		તે સજતેજ માહારૂપ	૧૭૪
વીસ વસા બેઠા વચ્ચે		વેડે ચરમ-આકારે ચંદ્ર	
ધરમાકારે ધર્મ-તાંણી	,	અવતારીક કોએ ઇંદ્ર	૧૭૫
મંણીપુરથી અંશુઠે		સોસે રેખા-સંતાન	
ભાંડર ભાગ્ય-રેખા-તલે		અકલ-તાંણુ અનુમાન	૧૭૬
શ્રી-રેખા છે સોલતી		લક્તી-રેખા ભરપુર	
મુક્તી-રેખા છે માહાલતી		ન્યાવટ-રેખા તુર	૧૭૭
જાત્રા-રેખા જાગતી		સલ્ય-રેખા છે સાર	
કુરંમ-ચક્ર છે કરંમધે		તે દેવાંસી દાતાર	૧૭૮
માહારા માત-ખીતા તંમે		મીત્ર સજંન મોસાલ	
મંનંમાન્યુ માગ્યુ અમે		તંમે કરે પ્રતીપાલ	૧૭૯
સાંભલે છે સુત પ્રધાનનો		પડીત બેઠો છે પાસ	
લાજ-મુરજાદા તણ કહું :		‘પુરો મંનની આશ	૧૮૦
પ્રતારા મેં તો કરી		અધીક સંમથી આપ	
પુરશ બીજ પ્રયવી-વીખે		મારે તો ભાઈને બાપ	૧૮૧
એહે મદન હું મોહના		આજ મેલાપક હોએ	
સાત જન્મનો સ્વામી તું		પરજ્યાં પેટ-જ-માહે	૧૮૨
એહે ગાંધવ વીંહા કરી		પરજાવો તંમે પ્રીત્ય	
બીજે કે જાંજો નહી		તો તો રુડી રીત	૧૮૩

પ્રધાન-તણો સુત પ્રીછીયોઃ
 વગર-નાંકે માહરો
 એ તે છાંનુ કેમ રહે
 મોત આબુ માથા-પરે
 જગત બાધુ તે બાંધુએ
 અણુઘટતું કયેમ દીણએ
 પ્રધાનવટુ પીતાનાંણુ
 સ્વજન સહુને દે સુલીએ
 હાલ દહાવે તાણુવે
 ફટ ફટય ફટય સદુ કેા કરે
 માર પડસે મુજ માતને
 પેટય પડ્યો કેહેસે પાંહાંણીયો
 કેહેસે અંગારો અરબકો
 હુઃખ દીધુ હુશર્મન થઈ

દર જોડી કુવરી-આગલે
 કીંકર જનને કંથ કહો
 પાંમરના પાંમર અંચો
 કીંકરના કીંકર અંચો
 કોડી-કોડી કોસીરીઆ
 હોંગ-મરીના તોલીઆ
 શવટી ગત્ય મુ બાણીએ
 તંમને કરવી નવ્ય ઘટે
 લાજ જસે લક્ષ લોકમાં
 ગુણુદીણાં યાચો ઘણું
 ચતુર નહી એ ચંતની
 નીચ બુધી નારીનાંણી

‘કાંચની કુકુ કીધ
 લાખેણો હવ લીધ ૧૮૪
 જમાંડ જેવડો માર
 નીચે એ નીરધાર ૧૮૫
 વીસ્વ કાલસે વાંક
 તુ રાજા હું રાંક ૧૮૬
 હવ-સહીત તે જાએ
 લખ્ય બાધી લુટાએ ૧૮૭
 મારે મોહોકંમ માર
 કેહેસે સવ’ ગુમાર ૧૮૮
 તપસે માહારો તાત
 વીસ્વ બાધી વીક્ષાત ૧૮૯
 કુલ-ગોલુ એ કાગ
 રડો નહી એ રાગ’ ૧૯૦

‘એ મુ બોલીઆં બોલ
 એ તરણી નહી તોલ ૧૯૧
 સેવકના સેવક સત્ય
 ગુણુદીણા અંચો ગત્ય ૧૯૨
 લાલચી લોભી લંડ
 પ્રીછવીએ પાખંડ ૧૯૩
 રાજસીઆંની રીત
 પાંમર-સાથે પ્રીત્ય ૧૯૪
 કાંચની ખોસો કાર
 કેહેસે લોક ગુમાર ૧૯૫
 ચેતડ-નાંમ ચરીત્ર
 પ્રેમદા નહી પવીત્ર ૧૯૬

મુજમાં સુ દીકું માંન્યની	હું મુરખ ગુણ-હીણ	
પરવસ ચાકર પાંમરો	દેહ દાંમણો દીન	૧૯૭
વંણીક તે સી વરણમાં	વણીકમાં ચો-વીવેક	
કાકો કોસેરીઆ-તંણો	ન નાંણે એકે એક	૧૯૮
તુ રૂપે રંભા રાજવી	સુખપાલે સોહંત	
અંમ્રીત-લોજન ઇંછ-ચક્રી	માહામાને મોહંત	૧૯૯
પટકુલ પેહેરે પંચવરણનાં	સજે સોલ શણગાર	
હીથો હીડોલાખાટ-પર	અલખત અપરમપાર	૨૦૦
તાંબોલ તાતા ત્રીવીધના	ખાંન ખાંન સુખ સાંણ	
રાગ રંગ રંજીત રમો	મોહીત મંન-મેહેરાંણ	૨૦૧
મોહોટી મત્ય મોહંન મહત	મોહોટમ પદમી માંન	
ખાસ ખેલ ખલખત ખરી	રાગ રંગતતું તાંન	૨૦૨
અંમે માહાજન મજુરીઆ	અડધાંનના ખાનાર	
ખાંધે લીજે કોથલો	ભયે ઉપાડુ ભાર	૨૦૩
અંમ્યો નાંણતા ડાહ્યરાં	પણ તુ ગુણ-હીણ ગુમાર	
કબુલ કરો છો કર્કિરો	તુ મુરખની સરદાર	૨૦૪
હું અજ ને ગજ તું	તુ સીંહ હું સીઆલ	
તુ નાગ હું અલસીઉ	તુ અરણ્ય હું ખાલ	૨૦૫
તુ હીરો હું કાચ કે	તુ નાંણ હું અનાંણ	
તુ કંચન હું કથીર હું	ઓલખ્ય એ એ'ધાંણ'	૨૦૬

એમ કહીને ઉઠીઓ
ખાંહે થહીને બેસારીઓ
'જે તુ નાઠો ને આવે નહીં
સીંહત્યા ક્યાંકાં છુટસો
દંતુસલ હાથી-તંણાં
મુરા ઉઠાં સાંમદ થઈ

રુદે ધરીને રીસ
ખોલે મેહેલુ શીશ :
તો પાડુ માહારો આંણ
હોચે તુજને હાંણ
નીકડ્યાં નવ પેસંત
ખલહીણ થઈ નવ બેસંત' ૨૦૯

પંડીત કહે : 'મુણે પ્રેમદા	કથા સંભલાવુ કરણ	
જેવી વાત કર્યા-ધરી	તંન જોશુ જણ તંણ	૨૧૦
જેહ ધરી એ આચરું	તાહારે તાત બાંધુને તત	
તાહારું માહારું ને એકનું	માથે લખીઉ મત	૨૧૧
ગુને એક નહી ગુદરે	રુદે છટે નહી રીસ	
એહેર-વચે સદ્ દેખતાં	અવ ખેદાવે રીસ	૨૧૨
તુ કેહેજે તાહાગ તાતને	હું હુંકારો દેશ	
જયેમ ત્યંમ કરી દરાવમું	તો તુ લાહો લેમ	૨૧૩
વાત્સવીમસ હોએ નહી	મહીપત ન હોએ મીત્ર	
જુગદાં જુહાન્વીના નહી	ચતુગ મુણ ચરીત્ર	૨૧૪
તમે સજ રૂઠ દીહા નથી	નથી દીહા વકરા વાધ	
અકલાબ્યા અહી દીહા નથી	લેસ જટે નહી લાગ	૨૧૫
મહીપત મીત્રાઈ નહી ગણે	નહી ગણે પુન્ય કે પાપ	
દાવો કરે ધરી એકમાં	તે વેદ-પુરાણે છાપ	૨૧૬
વણીક-તાત થાસે વાંઝીઓ	મારી વીનતા જોસે વાટ	
તંમ્યો બાલક ચઈ છુટસો	અંતર નહી ઉચાટ	૨૧૭

વીસ વચા વીનતા વહે :	‘વીત્ર સાંજસો વાંણ	
કરુ પ્રતીખા તે મુણે	જુગત્ય કરીને બાંણ	૨૧૮
શ્રીસુરજચંદ્ર જે સાખીઆ	ઈધર વચ્ચમાં આપ	
જે તંમ મુએ છવુ અમ્યો	તો પ્રલે-કાલનું પાપ	૨૧૯
એહેવા એક કરોઠ શંમ	ક્રીધા કાંમ્યની એ કાજ	
તંન મંન ધંન જોતી કહું	લેસ ન સખી લાજ	૨૨૦

પ્રધાન-નુત કહે : ‘પદ્મની	એહેસા ન કરીએ કાંમ	
ધીરે ધીરે ધારીએ	તો તો રીએ સંમ	૨૨૧
અણસમજી ઉતાવળ	કાંમ ન કરીએ કોએ	
સીચે માલી સો ઘડા	પણ રતુ-વીના ફલ ન હોએ	૨૨૨

કહું વાત તે-ઉપરે જો છો ચતુર-મુખાંણુ
શાસ્ત્ર શાખ્ય પુરે સદા પંચ કરે પરમાંણુ : ૨૨૩

ચોપાઈ

ગોકુલપુર ગુંણવંતુ ગાંમ	નરંદ્રપાલ નરપતનુ નાંમ	
સત્યવાદી મુલટ કેહેવાએ	બાંધે ધરમ-તણી ધ્વજાએ	૨૨૪
વરંણુ અઢારે વાસો વસે	ધરમ-મારગ-ઉપર સહુ ધસે	
વીંમ્ર વીઘાવંત વીવેક	ન્યાઅશાસન-તંણા છે નેક	૨૨૫
રેહેતો ગોકલીઆ ગાંમમાં	ન્યાઅશાસન-તંણા નાંમમાં	
દેવસરમા દીજ દેવસ્વરૂપ	બ્રાંમણુ બ્રંમવીઘાનો લુપ	૨૨૬
ભણો ગણો સંતોષી મુખી	દાંમ નહી ગાઠે તે દુખી	
નીરમલ કુલની નીરમલ નાય	અધીક ધરમ પાલે આચાર	૨૨૭
કંથ પોતાનો છે કવી	નીત્યનીત્ય વાતો જોડે નવી	
પેરપેરનાં લખે પુરાંણુ	મોહોટી વીઘાનો મેહેરાંણુ	
કોહોને ન જાયવા જાએ	જેહેવુ કરમ લખુ તે ખાએ	૨૨૮

દાહા

નારી બોલી નેહ-મું	“તું સાંભલ પંડીતરાજ	
વીઘા બાલ્ય તું તાહેરી	કહું છું મુકી લાજ	૨૨૯
ભાત્ય ભાત્યની વીઘા ભણો	ધરમાં વેઠે લુખ	
બાલ્ય વીઘા બુધ્ય તેહેની	દામ-હીણુને દુખ	૨૩૦

છપે

જેહેની ગાઠે ગરથ, તે બહુ વીઘા ભણીઓ
જેહેની ગાઠે ગરથ, તે નહી કોનો રંણીઓ
જેની ગાઠે ગરથ, તે પંડીતમાં પુરો
જેની ગાઠે ગરથ, તે પણ સાંમદ સુરો
જેની ગાઠે ગરથ છે, તેહેને પંડીત જાણુવો
વીઘાવંત દરીદ્રતા, તે પંડીતને મુરખ પ્રમાણુવો ૨૩૧

વીઘા ન મુકાએ હાટ, ઘરેંલુ નવ ઘડાએ

વીઘા વસ્ત્ર ન વણાએ, વીઘા ન ચુલે ચઢાએ

વીઘાનો નવ્ય થાએ લોટ, વીઘાથી નવ ભાગે ભુખ,

વીઘા પાટો નવ ખંધાએ, વીઘાએ નવ જાત્ય દુખ

વીઘાથી વપુ રહે નહી, વીઘા નવ્ય પીવાએ પાંણીએ,

દરીદ્ર વેઠે ડહયો થઈ, તે સાંભલ કેહે મુરખ જાણીએ ૨૩૨

વીનતા ન પાંમે વસ્ત્ર, તન નવ પાંમે ટોપી

નાત્ય ન પાંમે રીત્ય, લાજ-મરજાદા લોપી

પીત્રી ન પામે પંડ, સરીર ન પાંમે સેવા

સ્રી ન પાંમે શણગાર, દાંન ન પાંમે દેવ।

ભુખે બાલક તો લડલડે, દીવ્ય સાધન નહી દેહની

શાંણા સંભળુ સમજાએ, વીઘા બાલ તુ તેહની ૨૩૩

વીઘા ભણીયો તેહ, જે ઘેરે વર્ષભવ રૂડો

વીઘા ભણીઓ તેહ, કાંમ્યની કર કંનકનો ચુડો

વીઘા ભણીઓ તેહ, જે સદાવત આપે

વીઘા ભણીઓ તેહ, જે કષ્ટ પીઆરાં કાપે

વીઘા ભણીઓ તેહ જન, જે સકલ કલાગુણ સારખા,

શાંભલ કેહે જીજ બાપડા, પાશાણ-સરીખા પારખ્યા ૨૩૪

વીઘાવંત વીદેસ, જાએ તે વીઘા શાહાની

નગણ-તંણા ગુણ ગાએ, કાઢો એ રીત ક્યાંહાંની

વીઘાવંત થાએ દીન, થઈને માન જ માગે

તે વીઘામાં વાટ, પ્રીત્ય-વીણ પાગે લાગે

અતી દુખ પાંમે અરલકાં, વીનતાને નહી વીટી છલો,

શાંભલ કેહે સીને મં-યે, ભરથાર મુરખ તે ભલો” ૨૩૫

દાહા

ચરકા લાગે ચતુર નર.

ચુણાં ચીત્તજીનાં ચરીત

કવીરાજ તે કાલી-સુખો

પંડીત પુરંલુ પવીતઃ ૨૩૬

“મુરખ છે તુ માંતુની વીવેક ન જાણે મત
પંડીત જીવતો જાણવો મુરખને જાણવો અત ૨૩૭

છપે

વીઘા-આગલ લાછય, રેહે છે નીત્ય કર જોડી
વીઘા-આગલ્ય લાછય, રેહે છે આધુ ઝોડી
વીઘા-આગલ્ય લાછય, પાગ્ય નમે છે પાસી
વીઘા-આગલ્ય લાછય, દીનપણે છે દાસી
સદ-વીઘા શીરોમણી, સદવીઘા તાંહાં ધનં કસું
સામલ છે સદવીઘા વીના, પાંમર જનં પોઠા પશુ ૨૩૮

દોહા

કાંમ્યની તુ કાં કલકલે કુઠા ધનને કાજ
સ્ત્રોત વેચે એક સુંદરી રાંમા લોગવ તુ રાજ્ય” ૨૩૯
એક લેખ લખીને આપીઓ હેતે નારી-હાથ્યઃ
“અતુરા વેચ્ય ચૌટે જઈ કેા શ્રીવંતને સાથ્ય ૨૪૦
સવાલખ ટકા-સહીત દે જે તુજને હાંમ
ગરથ લેઈ ઘેર આવજે કાંમ્યની કયં મુલ કાંમ” ૨૪૧

અતુરા ચાલી ચૌઉટટે કાગલ છે કર-માંહે
દાંણી દીમચંદશા-તણે તનં એક આંચો ત્યાંહે ૨૪૨
સોલ, વરસે સલસણે સકલ-કલા-ચમેત
દીઠો કાગલ કર કાંમની-તણે હેઠે ઉપજુ હેત ૨૪૩
વાંચી જોઓ વાંણીએ રૂઠો અધકો અરથઃ
(સવા લાખ ટકા-તણે ગણીને આચ્યો ગરથ) ૨૪૪

છપે

“સહસા ન કરે કાંમ, જે હોએ દલના ડાહ્યા
સહસા ન કરે કામ, તે નબ્ય જાએ વાણ્યા

સહસા ન કરે કાંમ, જે હોએ પંડીત પુરા

સહસા ન કરે કાંમ, જે સત્યવાદી મુંરા

સહસા કાંમ કરે નહી, તે જથવંતા જાંણીઆ

સાંમલ કેહે કાંમ મહસા કરે, તે પંડીત નહી પુંજ પાંહાણીઆ ૨૪૫

સહસા કાંમ કરનાર, કોઈક દીન શીશ કટાવે

સહસા કરે જે કાંમ, માંન-મરજાદા મટાવે

સહસા કરે જે કાંમ, જર જોતામાં યોએ

સહસા કાંમ કરનાર, મુખે તો તે નવ મુખે

સહસા કાંમ કરનારને દુખ દાવાનલ અંગ અડે

યાંમલ કેહે મેહેસા-કાંમથી વીમાસણ પોદુ પડે" ૨૪૬

ચોપાઇ

વણીક-પુત્રે વારુ વાચીઉ

ગંણીને આખ્યા તેહેને દાંમ

પંડીત-પાસે આવી નેહ

- શામ્બ-આખ્યથી તે સાંચીઉ

કાંમ્યની કેહે: "થડ મુજ કાંમ" ૨૪૭

સીતલ થયો પોતાને દેહ

સાહા શ્લોક લેધને ગઓ

સેજ્ય મુવાની મધ્ય મેડીઓ

પંનર વરથની પરણી નાર

કોડે ઘેર મંગલ કાહાવીઉ

ખાંધી રાખડી મુલ દીન સાંચ

તે દીવસે વીદેસે વાંહાણુ

પીતાને મુખ ધરમુત્ર

હા ભખર જાવે જાએ

પોતાને મંદીગ જઈ રહો ૨૪૮

તે કાગલ તાંહાં ચોડીઓ

સોલ વરસનો સાહ-કુંમાર ૨૪૯

તે સ્રીને શ્રીમંત આવીઉ

થયા મમવાહા પુરંણ પાંચ ૨૫૦

પુર પાટણ કીધાં પરીઆણુ

પરદેસનીએ પરવરીઓ પુત્ર ૨૫૧

કાલા પાંણી અરણુત-માંહે)

એ વાત અહીયાંથી સ્ત્રી

દેવ ત્રુકે યયા દસ માસ

તાતથી સવાઓ આવ્યો તંન ૨૫૨

ઘેરે ઘરુણી તેહેની સી ગત્ય થઈ ૨૫૨

ઇશ્વરે પુરી તેહેની આશ

અમુલખ રુડો રાજસ્તાન ૨૫૩

અસાકંત-તણો જ્યેમ વાધે મેહ
ગુકલ-પક્ષનો જેમ વાધે ચંદ્ર
ઉતરાયણ વાધે જ્યેમ સુર
વાહ-થડી વાધે જ્યેમ અગ્ન
વધે એમ વણીકનો ખાલ
આબુશણ તો એપે તંન-તંતંલુ
કાને કુકલ લોલક-લોલ
શદીઆલો મુત ગજસ-રૂપ
તંન દેખીને માતા ઠરે
હરખે વાધુ જોખંનપણુ
વાધુ રૂપ એમ અપરંભપાર

વીઢેસે ગયા 'તા જે વાંહાંણુ
અપરંભપાઠ કમાયા ગ્રથ
કાલાન્પાણી-કેરો માલ
છીપાં વાંહાંણુ ખરી ખાડીએ

દોહા

દીપચંદ હાંણીનો દીકરો
તે અતુર-શીરોમણ-આગલો
“જેઉ ચરયા મુજ ઘર-તંણી
જેઉ માતા-પીતા ઘણું
જેઉ મેહેલ ને મેડીઆ
જેઉ ઘરુણી ઘરસુત્રને
કટાર એક કરમા લીઆ
જેઆ મંદીઁ માલીઆ

માંનુનીની મેડીયે ચઢો
દીપક દસે દીસા-ચકી

વાધે એમ દેવાંસી દેહ
અરણુવ ભરે જ્યેમ વાધે ઇંદ્ર ૨૫૪
નર ભેટે વધે જ્યેમ નારી-નુર
ઘત હોમે વાધે જ્યેમ જગ્ન ૨૫૫
પીતર-પીતા કરે પ્રતીપાલ
રૂપ-સ્વરૂપ તો અનોપંમ ઘંણુ ૨૫૬
લક્ષણ ખત્રીશ કલા મુખ સોલ
ભારે કરમનો લોગી ભુપ ૨૫૭
અધીક હેત હૈઈડામાં ધરે
અતોલ તોલ છે તરુણી-તંણુ ૨૫૮
બુધ્ધ-ચકી વીતાં વરસ ખાર

તે આબ્યાં નશ-અમીપે મુજાંણુ ૨૫૯
સરો વેપારી-કેરો અરથ
નાંણુવટી થયા સરવ ન્યાહાલ ૨૬૦
વાંહાણુવટી ઉતરા વાડીએ ૨૬૧

દયાલચંદ દાતાર
તેણે વપુએ કર્યો વીચાર ૨૬૨
જેઉ કુસલી-ખેમ
હૈઈડુ કરીએ હેમ ૨૬૩
જેઉ વણુજ વેહેપાર
જેઉ આચાઁ-વીચાર ૨૬૪
મધ્યરાતે આબ્યા મેહેલ
સંઘલી સોભા સેહેલ ૨૬૫

દીકુ ઝાકઝમાલ
ખરી ખુશીનો ખ્યાલ ૨૬૬

હીચોલાખાટ હીરે જડી	પરવાલીના પાટ	
ધંમકે ધુધર ઘેર ધન	સ્વાદીકમણીના કાઠ	૨૬૭
અરણકની પાકી છે આંગુલી	દેહેમાં દાઝણુ દુખ	
મુસ્તકે માના બોલા-વીખે	અંગુલી માને મુખ	૨૬૮
રાંમા છે રંભા-સંમી	ભરજોળન છે વેસ	
અંગ ઉર ઉઘાડુ ઘણું	શીર છુટા છે કેશ	૨૬૯
જુલકાં છુટાં છે મુત-તાંણાં	ઝોપમા જોહેવો ઇંદ્ર	
બલે દેવ દેવાંસીઓ	બાંણે સરદનો ચંદ્ર	૨૭૦
નીદ્રાવસે જોડ્યો થયાં	એકએક-ઉપરે હાથ	
આંગુલી માના મુખ-વીખે	બાંહે ભસવી બાથ	૨૭૧
મતાવીસ વરસે મુંદરી	તે સતરની જણાએ	
બાર વરસે છે જોટડા	તે ગુણ બાવીસ ગંભીર	૨૭૨

દયાલયદે દલ વીચારીઉ	“એ જુવતી-કેરો ભર	
લોગવે છે માહારી ભાંમની”	ખરો આંણો દલ ખાર	૨૭૩
“માંણે છે મરદ ને માંતુની	અધીપત્ય યદને આપ	
એ પાપીને મારતાં	પલક ન ભેસે પાપ”	૨૭૪
અંતરીખ બારી યદઉતર્પી	તલચું હુંઈટથી હેજ	
હીચે નર ને નારી ઓ	બાંહાં મુખ-સેભ્યા સેજ	૨૭૫
કાઠી કટાર ને કોપીઓ	મારે છે મુતને લ્યંમ	
એટલે બીતે દીકડા	કાગલ ચોડોડા ત્યંમ :	૨૭૬

શ્લોક

“સહસ્રા વિદધીત ન ક્રિયામવિવેકઃ પરમાપદા પદમ્ ।	
વૃણુતે હિ વિમ્શ્યકારિણ ગૂણલુધ્યાઃ સ્વયમેવ સપદઃ” ॥	૨૭૭
વાંચ્યો તે ફરી પાંણીએ :	“સહસ્રા ન કરીએ કાંમ
સવાલાખ ટકા મે આપીઓ	ચોડા છે એને કાંમ
સહસ્રા કાંમ કરુ નહી	વીચારુ એહેવું વસ્ત”
વધી પાછા ગએ પાંણીએ	તે વેલાએ તસ્ત

ખીજે દીવસે બોહો નથમાં	વાએ ચાલી વાત	
વાંહાંણુ વીદેસી આવીઆં	શ્રીવંત શેઠના સાત	૨૮૦
સજન સાંહાંમાં ચાલીઆં	ગડગડીઆં નીસાંણુ	
સુંદર રથ શણગારીઓ	બંણે ઉઠીઓ ભાંણુ	૨૮૧
આગલ અખલખ અસ્વ-પર	પોતા-કેરો જે પુત્ર	
કાંને સુકાકલ કાટીનાં	સોભાવીત ઘરસુત્ર	૨૮૨
માત તાત ને મોશાલીઆં	સગા સહોદર સાથ	
મોતીની થાલી ભરી	શ્રીફલ લીધાં હાથ	૨૮૩
મલાં ભેટા મા-બાપ-શું	તેહેને પાસે તન	
પીતાએ પુત્ર ન ઓલખે	તે મલા મેલીને મન	૨૮૪

પીતાએ પુકું પટંતરે
એ કાણુ જનુનીકેરો જણ્યો
તાત કેહે “તે તન સુણો
એ કુલ-લીપક કુલ-તારણો
પંચ મસાવાડા પેટથી
ધંધરીએ ઉછરીઓ
અમ્રીત ભરીઆ આંખથી
અંમૃત-દ્રવ્યે નીરખીઓ
એહેની પાકી છે આંશુલી
એક ઘડી કાલે ઉઘીઓ
એહેની માનાં મુખમાં આંશુલી
એહેને હરખ તમારો ઉપનો

“એ કાણુ રાજવી-રૂપ
ભારે કરમનો લુપ” ૨૮૫
એ તમારો તન
આપણું તન મન ધન ૨૮૬
તમે આલ્યા ચતુર-સુભાંણુ
ત્રુઠા દીનકર ભાંણુ ૨૮૭
ત્રુઠા અમ્રત-મેહ
દીવ્ય દેવાંસી દેહ ૨૮૮
નીદ્રા તણ દીન પાંચ
સીતલ થઈ તે સાંચ ૨૮૯
પોહોઠોતો પાસા-માંહે
એ આંગ્યો છે આંહે” ૨૯૦

દીવ્ય દુંદુભી ગાજતે
નર નારી નેહે મલાં
ખોલ્ય કરાવી ખાંતથી
સવાલાખ પેહેલા આપીઆ

ઘણા હેતથી ઘેર
પુછી સંઘલી પેર ૨૯૧
જેણે પેલો લખોતો પાઠ
ફટી આપા લાખ જ આઠ ૨૯૨

ડાહ્યા દલમાં દાખલ્યો	જેહેનાં નીરમલ નાંમ	
સહસા સઘ કરવુ નહી	રૂડુ કે ભુંડુ કાંમ	૨૯૩
મુણે રાએની દીકરી	જે ભારત એ ખાલ	
હત્યા બેસત શીર-ઉપરે	આવત માથે ગાલ	૨૯૪
વલી મુણે રાએની દીકરી	તમે ચતુર-મુજાંણુ	
અઘટતું કાંમ ઉતાવલુ	કરવુ તેહ અજાંણુ	૨૯૫
દીવમ દશખારેક ઘલ રખે	વલતી કરજ્યે વાત	
વાત વીચ્યાર્યાંનીના કરે	તો યાએ માહા ઉતપાત	૨૯૬

ચોપાઈ

વગર-વીચારુ કરે જે મત	તે તો નીસ્થે પાંમે અત'	
રાજપુત્રી-મતે કેહે રૂખી :	'મુણે માંતુની કહું માહા મુખી	૨૯૭
તે-ઉપર કહું એક કથા	જેમ્ય વાત જાંણુ છું જથા :	
દાંમેદર-રાએ-તંણીદીકરી	ભરજેખંન તે ગરવે ભરી	૨૯૮
દમલપુરી-માંહે તો તેહ	(કહું કથા મંન આંણી નેહ)	
રહીઆલી રાંમા રૂરે રૂપ	ભાંમની જોતે ભારે ભુપ	૨૯૯
તેહેના વીવાને કારણે	બોહો મંડપ રચીઓ ખારણે	
દેશદેશના આવ્યા રાએ	મુરના જેહેવી કરી સલાએ	૩૦૦
મુલ શંભુગારી છે હાથંણી	અધસવત-કેરી સાથ્યંણી	
જુવતી પોતે ઝાક-ઝમાલ	વાડુ કર ઝાલી વરમાલ	૩૦૧
ઈછાવર વરવાને તેહ	નારીને મંન ઉપ-યો નેહ	
પીતા કેહે પુત્રીને વાત :	" માંલલ મુંદર માહારી માત	૩૦૨
દેવી-કેરે દેહેરે જાઓ	સીવ પુણને મુખીઆં યાઓ	
પઠે સલામાં આવો તમે	મુંદર સઝ દેખાડુ અંમે	૩૦૩
ચતુર પુરશ કેએ ચીતમાં ધરે	તેહેમાંથી ઈછાવર વરે "	

સખીઓ સાથ્ય લીધી દશવીસ કહી વાત ચઢાવી સીથ ૩૦૪

પુનઃ કરવાને કારણે
 ઘેર મલા છે નર નરપતી
 એ વાટે જતાં કૌતક હોએ
 એક સોદાગર ઉતર્યો વાટમાં
 અન્ધ હટ વેચી આવીએ
 દર્શન કરતો દિહેશ-માંહ
 મીઠે મીઠે તે જોડેની મલી
 નારી કહે: “સુ તંમારું નામ
 શો વેપાર ને શી છે જાત્ય
 કહે શોદાગર: “સુંણો કામ્યની
 માત્ય-જાત્યનું સું કાંમ તાહરે
 પુજન કરી પાછાં ખસવરો
 નાત્ય-જાત્ય તો પુછીયે તાંહ
 ગાંમ-કાંમ તો પુછીએ સાર
 નહી વીહીવા ને નહી વેપાર
 નીચમાં નીચ અકરમી અમો
 રંકમાં રંક અમો છુ રંક
 ડાહ્યામાં તો તમો ડાહ્યાં
 કૂટડામાં કુટડાં છે તમો

બુધ્ધ-નીધાન્ય ચાલી ખારણે
 દેવ્ય છત્રવંતા છત્રપતી ૩૦૫
 કલી ન શકે તેહેને કાએ
 હરીકૃષ્ણ-કેશ હાટમા ૩૦૬
 સોદો વેચી પાછો લાવીએ
 એટલે તરણી આવી ત્યાંહ ૩૦૭
 દીકે ડાહ્યે જે જંણુની ગલી
 તમો રહો છે તે કાણુ કાંમ ૩૦૮
 નીચ, ઉચ કે શી તંમ નાત્ય”
 બોલી દાસો છે ભાંમની ૩૦૯
 સુ સમપણુ કરવુ માહરે
 કરતાં હોએ તે કારજ કરો ૩૧૦
 વીવા-વાજન કરવુ હોએ જાહ
 જે સાચે કરવો હોએ વેહેવાર ૩૧૧
 પુછાનો શો તારે પાર
 ઉચમા ઉચ તરણી છે તંમો ૩૧૨
 અધીપત મોહોટા તંમો એ અંક
 ઘેલામાં ઘેલા શુંણુ માહરું ૩૧૩
 વડવામાં વડવા તે અંમો ૩૧૪

દાહા

જાત્ય-જાત્ય તાંહાં પુછીએ
 જાહાં દેવી હોએ દીકરી

હેત ઉપજ્યુ હરી પડી
 એક ચીત તાંહાં થઈ ગઈ
 શોદાગર-પ્રતે સુંદરી
 “તંન, મંન, ધંન સમરપીઉ

પુછીયે ગાંમ, નાંમ ને કાંમ
 કરવું હોએ વીહીવા-કાંમ” ૩૧૫

પ્રીત્યે આવી પાશ
 તે ડાહી સંમજી દાસ ૩૧૬
 બોલી બાળત બાંક:
 જયેમ પટકુલે ગાંક ૩૧૭

તુ લેઈ જા મુજને લાડકા	અકલ ઘણેથી આપ	
જો તુ અજર કરે એ વાતમાં	તો પ્રેલે-કાલનુ પાપ”	૩૧૮
પુરશ કહે: “સુંણ પ્રેમદા	સહસા કરે કયંમ કાંમ	
ચતુર-તાંણા એ ર્યેહેન નહી	તાહારુ મુરખ નાંમ”	૩૧૯
દાશી કહે: “ડાઘા તાંમો	કરો છા પરદેરી-બુ પ્રીત	
રાએ તણ રહીઅત વરો	રૂડી નહી એ રીત”	૩૨૦
કોહોનુ વારુ નવ્ય કડ	હેઈકુ ન રહું હાથ્ય	
શાંટે બેરીને સંચરી	તે ગઈ શોદાગર-સાથ્ય	૩૨૧
શાંડ સલકાવી સલકાવી	સરક જ લીધી હાથ્ય	
સરવ પરીવારને પરહરી	તે ગઈ શોદાગર-સાથ્ય	૩૨૨
શંવરા-મંડપના રાએ સરવ	શજ થઈ બેઠા સાથ્ય	
તે મુકીને પરવરી	ગઈ શોદાગર-સાથ્ય	૩૨૩
શ્રીની બુધ્ય તો પાંનીએ	હરે ન રહું હાથ્ય	
મુકી મેહેલ ને મેડીએ	ગઈ શોદાગર-સાથ્ય	૩૨૪

મા-ખાપ વાટ જોઈ રહાં	સજન પાંખ્યાં શોક	
“કટય કટય કટય” સહું-કો કરે	“ત્રાહે ત્રાહે” કરે લોક	૩૨૫
આબ્યા 'તા જે રાજવી	તે પ્રીછા સંઘલી પે	
મુરખ જાણી માનુંની	ગઆ સહુ સદુને ઘેર	૩૨૬

વીનતા આલી વાટમાં	સ્વાંગી જાણે શ્રીવંત	
મંદીર પોહોતાં માંન-સુ	પાંખ્યાં પાર અંનંત	૩૨૭
તે મંદીર માલુકારુ	ઘરમા શાલ્યો બે-આર	
છએક નાંહાંનાં છોકરાં	નીચ-જાતી એક નાર	૩૨૮
જુવતી તે આંખી પડી	દીડી નહી રુડી રીત્ય	
“કહે રે હલા તુ કુંણ છે”	પરહરી પલકમાં પ્રીત	૩૨૯
“હસ્યા કેમ લાબ્યો મુંને છતરી	કડ કયેમ કુડુ કાંમ	
જાત્ય-લાત્ય પુઝી અખો	કયેમ ન કહુ સાચુ નાંમ	૩૩૦

તું તો જાત્યનો દેહ છે	હું રાજાની પુત્ર	
છેક નીચ, ને ઉચ હું	‘કર્યે’મ ચાલે ઘરસુત્ર”	૩૩૧
મેઘવાલ કહે: “માંનુની	મે ચેતાવી તુજને આપ	
તે’ તાહારુ નબ્ય સંભાલીઉ	તો પ્રેમદાતાહારાં પુરંણ પાપ”	૩૩૨
નારી કહે: “ર નીચ જન	તુ પાછો વસ્ય પુર-માંહ	
સોખ્ય મુને શીવ-કેહરે	આપણુ જે મહીઆં તાંહ”	૩૩૩
“જ્યેમ આબ્યાં ત્યેમ જાઓ સુંદરી	શીદ આબ્યાં અંમ શાથ્ય	
કુણે સુખપાલ મોકલી	હેતે’ શ્રીફલ હાથ્ય	૩૩૪
કાપડ વણા રે કાંમની	કરો ઘર-કેરાં કાંમ	
તો તો એ મંદીર તાહેરુ	રહો કરીને કાંમ	૩૩૫
પાંન, ફુલ, સુગંધ-મું	હીંચી હીંડાલાખાટ	
તો જાઓ તમારા તાત-ઘેર	દેખાડી દઉં વાટ	૩૩૬
નથી તેડવા હું આવીઓ	નહી આવું મુકવા-કાજ	
આગલ-થી ઠાહાપણુ ક્યાં ગઉ	જે મુકયૂ રેડુ રાજ	૩૩૭
નારી નીચ સભાવની	કરે સેહેસા સંગ	
પછે કાઆમાં કલકલે	એ તે કયાહાનો ઢંગ”	૩૩૮
કાંમ્યની મનમાં કલકલી	કરમાં લીઓ કટાર	
રાલી જે ચ્યારેક વ્યાધને	પડો ભોએ ભરથાર	૩૩૯
કટાર પોતાની કુખમાં	દગલો થઈ પડી ધરંણુ	
મુખ-સાગર સરવે તજું	માંનુની પાંમી મરંણુ	૩૪૦
આપઘાત હત્યા થઈ	ધંણા પાપમાં ગરક	
સહસ્રા કામ કર્યા-થડી	નારીઓ લેગળ્યુ નરક	૩૪૧
રાજ-શપેઠ રાણીએ તણ	તજ સુખ ન શરીર	
જેખનપંહે મરવું પડું	નારી ઉતાડૂ નીર	૩૪૨
પરાંણે પ્રાણ તજવો પડો	લખ્ય ગંભાવી લાજ	
એ મહશા કાંમ કર્યા-થડી	એકે ન મુજે કાજ’	૩૪૩

રાંછી કહે: 'રૂખી મુણે	શીદ પુરો છે સાખ્ય	
એક વાત તમે કહી	એહેવી હું જાણુ લાખ્ય	૩૪૪
કેહું મારૂ તમ્યો નવ્ય કરો	જો વેદ લગાડો વાર'	
(કોપ કરી કરમાં ધર્યો	તે કાંમ્યનીએ કટાર	૩૪૫
મરજન કરૂ તે માંનુની	પુજ્યો દેવ દીનીશ)	
'આત્મધાત અમો કરૂ'	તે પાપ તમારે શીશ'	૩૪૬

એક વીંત્ર બીએ વંલીક-મુત	વીચાર કરો મન્ય આપ:	
'શ્રી-સંગથી મુખ ગઈ	પ્રગટુ પ્રોટુ પાપ'	૩૪૭
એક વાત નવ્ય ઉકલે	એકે ન પડે મુજ	
પંડીત પ્રોટો પ્રાકમી	ધંછી વીચારી ગુજ્ય:	૩૪૮

ચોપાઈ

'તરૂણી એ સુ મુજ તુને	વંછુ-મોહોતે મરાવે મુને	
કાં કરે તાત માહારો વાઝીઓ	ગુલુ માહારો સંઘયો ગાંછીઓ	૩૪૯
ખરો પ્રગટાવો ખંધરોગ	લોગવશો નહી એકે ભોગ	
અક્ષ અવતાર તમારો પંલુ થયો	જીવ અપુટે માહારો જશે	૩૫૦
એ કયેમ આડી અવતો આંક	તુ રાજા ને હું તો શક	
કાં કરવો માહારી ધાત	વીનતા કહું તે સાંભલ વાત	૩૫૧
એ-ઉપર એક કહું આક્ષાંન	વીનતા ક્યં તેહેનુ વ્યાખ્યાન:	

હીમાચલ-ખાસે એક પાહાડ	તે દેખીને ધુન્ને હાડ	૩૫૨
એક શીંહ દેહેતો લે-માંહ	પરવત-તણી છત્ય ગંભીર ત્યાંહ	
સીંહીકા એક શીંહની મુંદરી	મદ ન જોજન ને ગજવે ભરી	૩૫૩
ચારા-કારણ ગઈ એક દીશ	ભણે નીત્ય હુન્તીનાં શીશ	
ગઈ સીંહીણી વનમાં વ્યાહરે	વનના વનજર નાંઠ તાહારે	૩૫૪
એક અગણી યાદયો હેઠા પડો,	તે સીંહીકા-કેસ ચીતમાં ચડો	
મુંદર સીંગણ ને મુંદર દેહ	નારીને મન પ્રગટો નેહ	૩૫૫

કાંમ્યની કાઆએ પ્રગટો કાંમ
અગલો તે કીંકર કાંપીઆ
આશનાવાસના કીધી ઘંણી
તે અગને આલ્યંધન દીધ

ઠરી રહી નારી તે કાંમ
ચીંતનીએ રૂદે આંપીઆ ૩૫૬
વડી ચેતના અગલાન્તણી
કાંમ્યનીએ કરૂણા બહુ કીધ ૩૫૭

તારે અગલો બોલ્યો વાંણ
નારી મે તારૂં નેહુ નીરખ્યુ
વીપરીત વાત-તણો એ આંક
હું કીડી ને તુ તો ગજ
તુ તો સારદુલ, હું અલસીઉ
તુ મેરુ ને હુ તો કાંકરી
એ વાતે મુજને છે હાંણ
તાહારી ધનિત જોઈથી થયે
ઘંણા કહ્યા અગલે પ્રતીબોધ
કાંમી અંધ ન દેએ આંખ્ય
નારીની તો નીચી બુધ

“સાંભલ ચતુરા ચતુર-મુજાંણ
પ્રેમદા તાહારૂં મન પારખ્યું ૩૫૮
તુ રાજા ને હું તો રાંક
તુ મંણીધર, હું મેડક મજ ૩૫૯
તુ કઠા' ને હું કલશીઉ
હું તો ઠેર ને તું ઠાકરી ૩૬૦
વીનતા એ વાતે નહી વાંણ
માહારો જીવ અણખુટે જશે” ૩૬૧
કીધા કામ્યનીએ મન્ય શોધ
તે શાંમા તો નવ રહી સાંખ્ય ૩૬૨
શ્રી-માંણસમાં તે શી મુધ ૩૬૩

છપે

પંડીત-કેરી નાર, તે મુરખ-મુ માંણે
કુલવંતાની કાંમ્ય તે પાંમર-મુ પ્રમાંણે
જે જસવંતાની જીવલ્ય, તે વાણોતર-સાથે વલુધે
નરપત્ય-કેરી નાર, ગુમાર-ગોલા-મુ ગુધે
સુરા-કેરી સુંદરી, કાચર-સંગે કાયા દીએ
સામલ કેહે સલાવ શામાન્તણો, બુધ્ય-હીણી તે કયેમ બીહે ૩૬૪

ચોપાઈ

તે તરુણીએ તો લલ્યા તણ લાવ થકી મૃગલા-મું ભણ
પુરંણ પ્રીલ દેખાડી ચેર તેડી ગઈ ચોતાને ઘેર ૩૬૫

ચીંહી-સ્વાંમી આવ્યો માહાસુર પ્રતાપવંત પ્રાકમી પુર
 વીનતા ઢેઢે : “એ મારો વીર સયલ હતુ એહનુ શરીર ૩૬૬
 એ-ઉપર ખુંને આવી દઆ” કુડા બોલ કંથ-આગલ કહ્યા
 મોહો-મોલો એહને બંધવ કહ્યો રંક થઈ તે તો ઘેર રહો ૩૬૭
 સ્ત્રીચરીત્ર તો અપરંમખાર માંને ને ગરધવ ગુમાર ૩૬૮

છપે

ઘડી એકમાં ઢેઢે વીર, ઘડી એકમાં ઢેઢે મોંઘો
 ઘડી એકમાં ચાંપે ચરણુ, ઘડી એકમાં ઢેઢે સાંમે
 ઘડી એકમાં લક્ષ લહે, ઘડી એકમાં સરવસ્ત આપે,
 ઘડી એકમાં ઢેઢે તાત, ઘડી એકમાં કંથ કરીને ચાપે
 ઘડી એકમાં અમીત આપે, ઘડી એકમાં તો વીજ દીએ,
 પરણ્યો મેહેલી પરપુરશ રમે, તે બુધ્ધ-હીણી સ્વાથી બીએ ૩૬૯

ચોપાઈ

હેત ઘણુ નારીને હોએ સ્ત્રીહ તેહેની નીત્ય ચમ્યા ભેએ
 બત્રીય-લક્ષણે મનમાં લહું કોએ-આગલ તેણે નબ્ય કહું ૩૭૦
 ભેએ પરપંથ નારી-તણે રતીઆલો રીશે ભરાંણે ધણે

એમ કન્ટાં તો બહુ દીન થયાં તાંહાં મુખી તો સાંખી રહાં ૩૭૧
 ને જંમ થઉ તે તેમ ચહું કંથે કાંમ્યની-આગલ કહું ૩૭૨

છપે

છાંની ન રહે વાત, રીત્ય બુંદી કે રૂંદી
 ઘમ્માં કરીએ ગુઝ, તે દેશમાં વાગે હુંદી
 છાનો ન રહે સ્વભાવ, સુર, કાયર કે દાતા
 છાંનુ ન રહે ઘમ્મીદ્ર, તાત, ભગની કે બ્રાતા
 છાંની વીઘા રહે નદી, લીલા-લહેર લક્ષ્મી-નાંણી,
 હડકાઉ પાપ છાંનુ રહે નદી, ને ખોરી દાટો ભોમી ખંણી ૩૭૩

ચોપાઈ

સીંહિ ભેઈ [ચર્યા તેહ-તંણી:	“એ ધણીઆંણી માહારી-કેરો ધણી”
પુરણ નીસાં પોતાની કરી	સ્નેહેથી જોલાવી મુંદરી ૩૭૪
જોડ્યો મધુર વચન એ વેંણ	ચતુરા-ચંગે ચંમકાવી નેણ:
“જે ઘરમાં બાંધવ રાખ્યો તંમે	તે-ઉપર રીઝુ છુ અંમે ૩૭૫
એહેના કુટુંબ-પરીવાર છે ઘંણાં	તે તો પીહરીઆં છે તંમ તંણાં
તે રેહેતાં હશે વંનમાં દુખે	તંમ્યો ભોખ કરે છે મુખે ૩૭૬
તેહ આપણો નહી વેહેવાર	“તેડી લાવો બાપો પરીવાર”
જીવતીનાં સગાં જાણીઆં	એક સહસ્ર અગલાં આંણીઆં ૩૭૭
તે હેમાતી ધઈ ને આવીઆં	લાંમનીના મંનમાં લાવીઆં
જીનાં વેર તે નવ્ય સાંખીઆં	મસલીને મારી નાંખીઆં ૩૭૮
વંનચર રેહેતાં વનમાં ફરી	એક જુઝાથી સર્વ ગયા મરી ૩૭૯

છપે

વેરી ધન લેનાર, વેરી જે ખાએ ચાડી
 વેરી દુઃખ દેનાર, વેરી કરે વાતો આડી
 વેરી તાત હણનાર, વેરી જે ભોખ્ય મુકાવે
 વેરી ખુએ વેહેવાર, વેરી અવસર મુકાવે
 અનેક વેર એહેવા અધીક, હાડવેર સુ કહું કથી
 સામલ કેહે વેર વીલીચાશુ, તે સમોવડ કેા નથી ૩૮૦

ચોપાઈ

તે પ્રેમદાનુ પાંણી ગઈ	અઘડાનું કુલ નીકળન થઈ
તેહેવો મલો હંમારો ભોગ	લાંમની તાહાગ માહારા ભોગ ૩૮૧
તંમારુ દેવત ખોશો દેવ	ભોખંમ થાશે અંમારો જીવ ૩૮૨

દાહા

વીનતા કેહે ‘મુંણ વાંણીઆ	કાણગપણ તુ કાપ્ય
આંચ નહી આવે આપણે	વચન સ્થીર કરી થાપ્ય ૩૮૩

કહું વાત પટંતરે
તુજ સાથે તંન માહરું

તે તુ મુંબુજે કાંન્ય
મંનસા સીધ તુ માંન્ય ૩૮૪

ચોપાઈ

કહું તુજને એક રહી કયા : જોય પુરશને ગંમતી જયા :

માહાવંનમાં એક રહેતો વાઘ
સારફલ નવહથો સેર
પાડે પ્રાસકો ધંધે ધાએ
કાએ ચારો, કરે નહીં મુખે
કાણુ નવ પાણી પીવાએ
અહર-નીસા વ્યાઘ તે વંનમાં ફરે
સહુ જનાવર મલીઆં વંન
“આપંણુ પટલ કરી ચાપીએ
તારે તો મુખે રહેવાએ
વીચાર કરીને તેડો વ્યાઘને :
તાહારી શુકામાં આવે નીત્ય એક”
જેહેનો વારો તે નીત્ય જાએ
એમ કરતે દીન બહુ થઆ

અશ્રુત અભેદી પ્રોઢો પાઘ ૩૮૫
બાધુ વન તેણે દીધુ જેર
દસ-નીસંજનાવર તે નીત્યે ખાએ ૩૮૬
કોહલા દંન કાહાડે છે દુખે
કાએ મુખે નવ નીદ્રા યાએ ૩૮૭
ઘાતો જનાવર-ફેરી કરે
કરે વિચાર માહોમા અંન્ય : ૩૮૮
અઠેક જનાવર નીત્યે આપીએ
જો વારાફરતી નીત્યે જાએ ” ૩૮૯
“નીત્ય નીત્યે એક લાગને
વ્યાઘ ચતોખો કરી વીવેક ૩૯૦
વ્યાઘ આરોગી મુખીઓ યાએ
જેહેનો વારો તે નીત્યે ગઆ ૩૯૧

એક દીવસે સીઆલ ખોડીઓ
પેહેલે દાઢે તેહેને કહું :
ખોડા પગે તે નહીં હીંડાએ
પેહેલે દાઢેથી જાવો તંમ્યો
“રાંમ રાંમ” કહી ખોડો ચાલીઓ
પડી રત્ય આંચુ એક અરંણુ
તેહેની શુકામાં વાસો રહો
એક પુરસ ને એક જ નાય

તેહેનો વારો આંખો જોડીઓ
“તાહારુ આવીશ આવી રહું ૩૯૨
એક દાઢે નહીં જવાએ
સહુ-કો આસા આપુ અંમ્યો” ૩૯૩
મંન-સાથે માહુ માલીઓ
એક શુકામાં બેડી 'તી હરંણુ ૩૯૪
તાંહાં તો એક તંમાસો થઓ
કરી રહાં બે તેણે કાય ૩૯૫

છપે

અગ્ની-પામે પ્રત, તરત ઉકલે તે તાપે
 મીની પાસે પચ્ચ તરત, કયેમ રહે આપોઆપે
 તરકર-પાસે રહે દ્રવ્ય, તે અરંભ કેમ મુકે,
 તેતર બાજને પાસ, ચોટ કરે નવ્ય ચુકે
 લોભી-પાસે લાલ લક્ષ, ત્યંમ કાંગી-પાસે કાંમ્યની,
 સાંમલ કેહે, સોબત મલે, જાએ તેહેની કયંમ જામ્યની ૩૯૬

ચોપાઈ

ખોડુ સીઆલ ને સાજી હરંભ રહાં રાત, કેહી વાતો કરંબુય
 ગુણે ગુણ મલ્યો તેહેનો જાતી-સલાવ દાખ્યો દેહનો ૩૯૭
 જાતી-સલાવ ન-મુકે કોએ જો કીડી થઈ ને કુંજર હોએ ૩૯૮

છપે

કેસર-કથારા-માંદા બરાસ-ઠસ્તુરી બેહેકે
 પાછલ કનકની પાલ, લક્ષધા મોતી લેહેકે
 નરમદા-ગંગોદક-નીચ, જવેર-જડીત જારી
 સોલકલા સુભ-રૂપ, શીચે નરપત્ય-નારી
 એમ કરતાં તે ઉગીઆ, લસંભ છાડ લેખે લટે,
 બદગો ઉઠે બોહો ગુંબે, સાંમલ જાત્ય-સલાવ તો નહી મટે ૩૯૯

ચોપાઈ

તેણે તેહેનો કીધા સંગ રાત્ર એકઠાં રૂટે રંગ
 પ્રાતુરકાલ થયો બ્યાહરે કેહે હરંભી વાંભી તાહરે : ૪૦૦
 " હુ એકલી ને તુ પંભુ એક સ્ત્રીએ એકઠાં વાસ વીવેક
 કાલક્ષેપ કરીશે ઘંભી થઈ રહેસુ ધંભીઆંભી ધંભી " ૪૦૧
 તાહારે સીઆલ ખોડો બોલીઆ મન-તણો પડદો બોલીઆ :
 " બ્યાધ-પાસે વારો માહરો શાને શંગ કડ તાહરો ૪૦૨

સાચી વાત કહુ છુ તુને
રહા-કેરો નથી કાંઈએ લાગ
એમ કહી ખોડા ચાલીઓ
એક રાત્રની પુરંણ પ્રીત
“હું છુ ને એ નર મરે
એક રાત્ર રહો સીઆલ
હું પંણ એકેની સાથે બાઉ
એમ કહીને ચાલી સાચ્ય

વ્યાધ શુક્રમાં જુવે વાટઃ
એટલે બે જણ દીકાં તેહ
“આજ તમે બે કયેમ આવીઆં
માંડીને તેણે કહી વાતઃ
એક રાત્રનાં નર ને નાર”
કહે છે ખોડીઓઃ “કહું તુને
કહી હકીગત્ય રહી રીત
એક કહેઃ ‘મુને’ ને હરંણી કહેઃ “મુને
તે વ્યાધને આન્ય જ્ઞાન
વચન તેહિના નવ શુક્રીઆં

તે તો હતાં પમુની બત
તાહારે છુવે છુવુ અંમે
તાહારે મુખે મુજને મુખ
શીવ-આજ્ઞા કહું છુ સાચ
માહાર કહુ બે તે નવ્ય કહું

એક પંડીત બીજે પ્રધાન
એક વાત તો મન નવ્ય કરેઃ -
હા કેહતાંમાં દેાપે રાએ

વ્યાધ લક્ષ કસ્તે એ મુને
વાટ ભેતો હસે એ વાધ” ૪૦૩
તે હરંણીએ કહે ધાલીઓ
ધઈ એ લોકાચારી રીતઃ ૪૦૪
અરે દેવ અષ્ટતુ કરે
હું છવીસ હવે કેતા કાલ ૪૦૫
એકની ગત્ય એકેવી દુ થાઉ”
એક-એક વલગીને હાથ્ય ૪૦૬

“આજ દેાએ નાન્યુ શાન્માટ”
મનમાં ઉપન્યો છે સંદેહઃ ૪૦૭
અથકું લક્ષ તે કયેમ લાવીઆં”
“એકકાં રહાં અમે એક રાત્ર ૪૦૮
હરંણી કહેઃ “પ્રથમ મુજને માય”
પ્રથમ લાઈ માય તુ મુને” ૪૦૯
એક રાત્રની પુરંણ પ્રીત
મુક્યાં છવતાં દેઈને માંન
બે જણને છવતાં મુકીઆં ૪૧૧

હું તો છુ માંનવીની ભાત્ય
તાંમાજ મનથી માંનોતમે ૪૧૨
તાહારે દુખે મુજને દુખ
આવવા નહી દેઉ ઉની આંચ ૪૧૩
તો તાહાર સંમદ નીશ્રે મરૂ’

કથા સાંભલી તેણે કાન્ય ૪૧૪
‘ના કહીએ તો નીશ્રે મરે
પીલાવે સદને ધાંણી-માંહે’ ૪૧૫

અધીક દુખ-અરણ્યમાં પડા	નારી નેહ-ચક્રી તો 'નડા' ૪૧૬
દોહરો	
પંડીત કેહે : 'સુણો પ્રેમદા	કરે વીખાંણુ શા મોહોએ
નારી કોની છે નહી	તુ પણ કોહોની ન હોએ ૪૧૭
જસ જર જીવ સમરપતાં	તંન મંન ધન દેઅંત
પ્રેમદા પોતાની નહી	કળુએક જીવ લેઅંત ૪૧૮
માઆરૂપ એ માન્યની	જોઈ કરોડાં લાખ
કો થઈ નહી થાએ નહી	કહીએ તે ઉપર શાખ્ય' ૪૧૯
મંદન, મોહના સાંભલે	ભણે ભલેરી ભાત્ય
આક્ષાંન કથા એ-ઉપરે	વીપ્ર કેહે છે વાત : ૪૨૦
‘સંલરદેશનો દેસપત્ય	
માંનીતો મહીપત્ય-તંણો	માંનશંઘ મહામાંન
સુરપુર શાંમદ શુભે	એક ગંગસેન પ્રધાન ૪૨૧
અનમી અતલીબલ અધીક	ધરમ-ધાર-ધર ધીર
તાતી તરુવાયો બાપે તરંણુ	વીરાધી-તણો તે વીર ૪૨૨
ભાલો ઉછાલે ભુપતી	કમરે એ કટાર
કબાંન કર તેર ટંકની	દુસે હિત હથીઆર ૪૨૩
ખાંણાવલી બદીઓ બહું	ભાટ-મ-કેરો મેર ૪૨૪
અફીણુ અઢી પૈઈશા-ભરે	ખાએ ખાંત્યથી ખેલ
સાત શાંમદ મરદન કરે	સવા પાસેરેક તેલ ૪૨૫
દુધ સવા મંણુ નીત્યે કટે	શાકર સેર મુલ પાથ
પ્રાસન કરે પ્રભાત્યમાં	અતલીબલ એ આંચ ૪૨૬
સીકાર રમે નીત્યે સેરનો	મંણીધરની મણી મરોડ
જીતે જોરાલા જોધને	હાકી જીતે હોડ ૪૨૭
કરે કાંમ મન-ચીતવ્યાં	અજીત કેહેવાએ આપ
દેહે પુરશ ઘણો દુબલો	છેલ-પુરસમાં છાપ ૪૨૮
અંન અઢી-પાસેર જમે	પકે તોલે તરત

સાત પૈસા-સાર વાવરે	ગુણ થોડેઈ ઘટ	૪૨૯
પાંન ખાએ નીત્ય પાંચ-ચે	તેલના ત્રણ ટાંક	
સુખસાગર સોલા ઘણી	અલખત આઠે આંક	૪૩૦
સાત જોનન ચલે-ચકી	ગાડા નાંમે ગાંમ	
અપ્રસંધ તેહેનો અધીપતી	નીરમલ નરપતી-નાંમ	૪૩૧
દુધાં તેહેની દીકરી	બુધ્ય-સાગર વરસ બાર	
કુવારી તે કન્યકા	તેણે કીધા મન્ય વીચાર	૪૩૨
પરંણે નહી તે પ્રેમદા	વીપરીત યદ છે વાત	
એક દીવસ સીક્ષા કરી	માત, તાત ને બ્રાત:	૪૩૩
“તુ થા-માટે પરંણે નહી	એ તાહાડ નહી તોલ	
જે તુ કહે તે પાલીએ	ખાઈ તમારો બોલ”	૪૩૪
પ્રેમદા કહે: “પરણ અંખો	કંથ જોઈએ તે કાઠ	
બોલુ પાલુ, પલાવલું	હઠ, હીંમત નહી હોડ”	૪૩૫
માત-તાતે મંડપ સ્થો	સચંવર સુભ પેર	
દેશ-દેશાવર ગાંમનાં	નરપત તેડા ઘેર	૪૩૬
પદની પુરંણ પ્રેમદા	શતી-સીરોમણ-સાર	
ગુણ રૂપે ગંભીરતા	પ્રાક્રમ અપરંપાર	૪૩૭
એહેવુ ભંડી આવ્યા અધીક જન	રાઅ રાંણાને રાંક	
મલા અલીએ મહીપતી	અણેએ આઠે આંક	૪૩૮
વર કુડા વરણાગીઆ	આવ્યા ઓપાવી અંગ	
તે ભેવા જુગતે કરી	ગયો ગુણવંતો ગંગ	૪૩૯
અફીળીઓ નર ને આકસો	મેયો-મેયો વેશ	
ગુણ જાણે સદ્ ગંગનો	દક્ષિણ, ઉતર દેશ	૪૪૦
ભાટ-ચારણ ભસો કહે	સ્ત્રીએન કેરો સંમ	
ગુણસાગર ગુણ-ગંગનું	નવે ખંડમાં નાંમ	૪૪૧
પાંન સમારે પગકમી	બેઠા છે એકાંત	
પરંણાં-ઉપર તો પ્રાંન નહી	નહી ભામ્યનીની જાંત્ય	૪૪૨

કર વરમાલા તે કંન્યકા	જોતી જોતી જાએ	
તેજ-પુન્ય તરતીખતર	રાએ-કેરા રાએ	૪૪૩
બુધ્ય-નીધાન બેઠા હતો	નારીને મન નેહ :	
“કોણ દેશનો દેસપત્ય	દીવ્ય દેવાંશી દેહ ?”	૪૪૪
દેખાડો તે દાસીએ :	(માન્યનીએ દીધાં માન)	
“શંભર-કેરા સ્વામીનો	પુન્યવંતો ગંગ પ્રધાન”	૪૪૫
પગ ખેચી રહી પ્રેમદા	પુરશ દેખતે પાસ	
પોતે લાજ કરી રહી ,	એક ડાહી બોલી દાસ :	૪૪૬
“માહારી રાંણી કેહે મુખથી	તે ઉતર આપો આજ	
વરમાલા આરોપે કંઠમાં	લેસ ધરોમાં લાજ ”	૪૪૭
ગંગ કેહે : “સુણુ ગુણવંતી	પુછ ગમે તે પેર	
પરંણ ખીજે તુ પરાક્રમી	તુને ગંગ ન તેડે ઘેર	૪૪૮
સાંમા તુજ-સરખી સહસ્રધા	પરણી છે મેં પ્રીત્ય	
એકે નાડે કેા નબ્ય રહી	એ સંભાની રીત ”	૪૪૯
ગુણવંતી કેહે : “ગંગ મુણુ	બોલે છે મોટા બોલ	
નવખંડના નરખતી મલા	તેહેમાં નહી રહે તમારો તોલ	૪૫૦
નીચ નારી નીચે કહી	એ તો રૂડી શઢ	
એક નાડે સ્વામી રહો	તે મુજને દેખાડ ”	૪૫૧
“સ્વામી-કારતીક હંતુમાનલ	લક્ષ્મણ ને શ્રીરામ	
કે ખીજે મુકદેવલ	એ નર અશલી-નાંમ	૪૫૨
મત્યન્હીણાં જે માંનવી	અન-આહારી અતીસ	
દેખાડો એ દેશમાં	જે જસ-લેઅંણુ શીશ ”	૪૫૩
“અશંભરયે સ્થાનુ સહુ	કે કુચારા કેં દ્રવ્ય કેાડ	
વૈલવમાં વીનતા તણ	તે જેવરો જોડ	૪૫૪
ઇદ્ર-વેદુ ધરુણી અબછરા	ઇદ્રાણી મુલ જ્યોગ	
ગરીબ ગૌતમની ગોરડી	પ્રાંદાણીમાં શો લોગ	૪૫૫

પારાસુર રૂપી પક્ષકર્મી	ખરો જેહેનો ખેલ	
વીમલ જાતી વીર તણ	માછંજુમાં ચો ખેલ	૪૫૬
રાવણ મોટો રાજવી	મંદોવરી મું માંજુ	
એસી લાખ અંત્યાવરી	તોએ પરવશ પડીઓ પ્રાંજુ	૪૫૭
કૈચક સાલો વૈસટનો	આઠ સત સ્ત્રીઓ સાથ્ય	
મોહો પાંગ્યો સુરખ થઓ	તે સેએદ્રીને હાથ્ય	૪૫૮
વાલી વીહટ વાંદર વીન્ધમાં	ખલ-ખુધી ખનાવ	
જીવ-સહીત તે જસ ગઓ	શાખી-ઉપર લાવ	૪૫૯
એહેવા કહું કેટીધા	જો છો ચતુર-મુજલુ	
ચતુર નર તે કયેમ કહા	માહારે મન્ય અર્જાવુ	૪૬૦
અરજ કરૂ ઉભાં અંગ્યો	જોડીને જો હાથ	
એક રાંમા-ઉપર ગહો તંમો	તો સ્પરસ કરૂ તંમ સાથ	૪૬૧
બુધ્ય કરો બીજી-પરે	તે દીવસ હું તાલ્ય	
એકે સોઠે સ્વાંમી રહો તંંગ્યો	તો સ્પર્સ કરૂ તંમ આજ	૪૬૨
બુધ્ય કરો બીજી-પરે	તે દીવસ હું તાલ્ય	
એક સોઠે સ્વાંમી રહો	તો રીધ લોગવ સંભ્ય”	૪૬૩

ગંગા ફેહે: “મુજુ ગોરડી	મુને પરજા-ઉપર નહી પ્રીત	
સલામાં સાચા યઆ	તે નહી રૂડી રીત	૪૬૪
ફેહેસો કયાંહં મટ્યો નહી	પ્રવીણા-પાલક પેર	
તેન્માટે પરજું અંગ્યો	સખુ માહારે યેર	૪૬૫
સલા દેખતાં યાચું કહું	વેદ પઠાવુ વાક્ય	
નર બીજો નરખો તંમો	તો નીંગે કાપુ નાક	૪૬૬
કરૂ પરીણા પલકમાં	દલમાં બંજુ જે દીસ	
તે દાદે તાહારા જાચું	નીંગે હેડું રીચ	૪૬૭
પછે નાક નારીનાંજું	અલપ કરૂ હું આપ	
સલા ચડુ-કો દેખતાં	કહો તે તંમને પાપ”	૪૬૮

નારી કેહે: “સુણો નરપતી	ખોટા શંભ શા ખાઓ	
દેસપતી સહુ દેખતાં	પાંણી તાહારૂ જાઓ	૪૬૯
કુલવંતી હોએ કાંમ્યની	ચાતુર ચતુરા પંથ	
ધરતી ઉથલ થાએ તોએ	ન કરે ખીલે કંથ	૪૭૦
કયેમ કરી કહું તુજને કંથજી	સમજો શંભશા અંથ	
પુરવથી પશ્ચિમ ઉદે	તોએ કરે ન ખીલે કંથ	૪૭૧
શતીઓને આધારથી	મહી-પર વરસે મેહ	
સૂર્ય, ચંદ્ર ને શ્રીપતી	એ દૈવત શતીનો દેહ	૪૭૨
પાકે ધાન શાની-શત્રે	અરણ્ય રહે મુરબદ	
શતી-આધારે મેહની	શીદ કરો છો વાદ	૪૭૩
જે જુવતી જારી કરે	ડાહી હોએ દીસ	
બાથ ભરે બહીઆ-શંજે	સ્વાંમીનુ છેદે શીસ	૪૭૪
સ્વાંમીને તો શાંશો પડે	જીવ્યા-કેરો બંધુ	
નારીનુ નાક છેદે ક્યાંહાં	પોતાનો ન રહે પ્રાંધુ	૪૭૫
પંડે રાખવો પડે દોહલો	તો નાક-ઉપર શી ચોટ	
રહે તે પુન્ય-અતાપથી	નહીં તો સ્વાંમીની શી ખોટ”	૪૭૬
પ્રધાન કેહે: “સુણુ પજની	લેસ ન પામે' લાગ	
દર દર ન હોએ ગોધીકા	કેએક હોએ નમેરો નાગ	૪૭૭
પુસ્ત હોએ પ્રથવી-વીએ	શીર-પર બાધે પાથ	
સુલતાન-ચેર કે એક જંજી	શીથ સોહંતા વાધ”	૪૭૮
અરસપરસ એ બે જંજી	વચન સાલતા વેદ	
ભાર રાખો સહુ ભુપતી	ખાંત ન લાગી, ન લેદ	૪૭૯
વરમાલા આરોપી વીધવીધે	ખરણા રૂડી પેર	
પટરાણી કરી પ્રીતથી	સખી પોતાને ઘેર	૪૮૦
રીત્ય-ભાત્ય કેઠે કરી	આખ્યા ગ્રથ-ભંડાર	
વાત ચાલી બાધા વીથમાં	નર તેહેવી એ નાર	૪૮૧

જોડુ બે જુગતાઈનું	લયેંમ ઈદ્રાંલી, ઈદ્ર	
લયેમ રતી-કાંમ રંછત રહે	લયેમ ચોહણી ને ચંદ્ર	૪૮
નેહ-વધાગણુ નીન્ય-નીત્યે	છવ ઝોક, દો દેહ	
લયેંમ જલ-સાથે જલચગં	લયેંમ દાદુર ને મેહ	૪૮
લયેંમ દોઝેલ ને આંખ-વંન	લયેંમ મેહ ને મોર	
પલક-પલક વાધે પ્રીતડી	લયેંમ ચંદાહ ચકોર	૪૮

કવીત-છપે

લયેંમ વીલાવંત વીલાચ, મલે તો માહાસુખ પામે
 સાધુ-સાથે સાધુ, મલે તો માહાસુખ વામે
 પવીત્ર-ચંગે પવીત્ર, મલે તો પુન્ય પ્રમાણે
 સાચા-સાથે સાચ, મલે તો જસ ઝેહ લાલે
 કાંમ્યની-સાથે કાંમ્યની, જુઠા-ચંગે જુઠા મલે
 શુભે શુભ જેવા જુગન, ભાવ શભાવ-જોયો ભલે ૪૮૫

આપાઈ

બુધ-સાગર બેને બનાવ	સતી, મુરનો એહેયો ભાવ	
વાધી પ્રીત અતીને ધંણી	કરે મત્ય ધણિઆંત્રી, ધણી	૪૮૬
ચંદ્રાંબીની કરે બદુ સેવ	દલથી કંચને લાલે દેવ	
તંન, મંન, ધન ને મુખ્યા પ્રાંતુ	બેલે અપ્રીત-ચરખી વાંતુ	૪૮૭
જગાડીને વલતી જામે	ગમ્ય ગમ્ય-નીતો નીન્યને	
પાંત્રી પાઈને વલતી પીએ	લાલો નીત્યે લાખેતો લીએ	૪૮૮
પોદાડીને પોટે સેજ	દેઈલ-આયે નખે રેજ	
મુમે મધુર્ગ ગાએ ગીન	પ્રીત-જનને ઉપજાવે પ્રીત	૪૮૯
કરે મોંઝ ચતુર નિજાં	નગ-નુ નેન ચમકાવે પજાં	
દાવ-જાવ જાનીએ ધાએ	પચ-સાકર ને પ્રેમે પાએ	૪૯૦
મુખડુ ભેઈને દાલણ કરે	ઝેક-ઝેકને દેખીને નન કરે	
ઝેક-ઝેક દીડે ભાગે મુખ	વળ-દીડે રહે માહા દુખ	૪૯૧

એક ઘડી અલગાં નવ્ય થાએ ॥ સાત્ય વાસો દેહી નવ્ય રહેવાંએ ॥
 શકારે જાએ તો આવે તસ્ત ॥ વીનતા-સાથે જોહેવું વેસ્ત ॥ ૪૬૨
 તે સહુ જાણે જાધુ ગાંમ ॥ નર-નારી-તંજુ જે નામ ॥
 આનંદ કરતાં જાહુ દીન વહી ગયા ॥ સમાચાર વલતી રયા થયા ॥ ૪૬૩

કવીત-છપે

અતીસે જેહિમાં રૂપ, તે કરૂપાં જાણે
 અતીસે ડાહ્યાપંજુ અંગ, તેહેને મુરખ પ્રમાણે
 અતીસે સુખ સરીર, તેહેને દુખ-દલાસે
 અતીસે જેહેને પ્રિત્ય, તેહેને વેર-વીલાસે
 અતીસે જેહેને લાઠ છે, તે રજલે છે ઘેર-ઘેર
 સાંભલ કેહે, અડકારી સોલીઆ, તે પરઠે દુખે પેર-પેર ॥ ૪૬૪

દોહરા

એક દીન તે સયજી	સંભર-કેરો સ્વાંમ	
જાવું જરૂર પરદેશડે	કટકાઈ-તાણું છે કાંમ	૪૬૫
સેંન્ય જ સજ કરાવીઉ	ડુંડી ફેસ્વી દેસ :	
“સાથે આવે શાંભદ સહુ	પરમુલક પરદેસ	૪૬૬
કેસરીઆં કપડાં કરો	જયંમ જાતી હોએ જાંન	
શીરખંધ જાંધા શીર-પરે	ત્રાહ-વીધ મેલાં તાંન”	૪૬૭
ખીજા સહુ સાથી જોલીઆ :	“મહીપત દો છો માંન	
એ કયેમ સાથે આવસે	પુર-પત્ય ! જે પરધાંન	૪૬૮
એ તો મુખ દીઠે લોજંન કરે	મુખ દીઠે પીએ નીર .	
તે તે એકલી કયેંમ રહે	જોહેતુ એક શરીર	૪૬૯
પ્રેમદા-સાથે પ્રીત છે	તેહેને કયંમ દુલાએ	
એક ઘડી અલગી રહે	તો અંન-નીર નવ્ય જાએ”	૫૦૦
પુર-પતીએ પરધાંનનુ	હસ્તું દીકુ મુખ	
કેહે : “આ સહુ-કો મુ કેહે ?	દેહ ન ધરશે દુખ	૫૦૧

અવાઅ, તો તો આવજો	નહીતર કેહેજો નાએ	
વેચાંણુ છો વીનતાન્તાણું	આ કેહે ડે સરવ સલાએ	૫૦૨
આગલી દુલણુ રૂઝડી	વારૂ કહો એક વસ્ત	
સકલ સલા સદુ શાંલસે	ત્યંમ તમો કહેને તરત”	૫૦૩
ગંગે મન્ય વીચારીઉ :	“હવડાં કહેસું નાએ	
હસી પડસે લોક સદું	પાંણી પંચમાં જાએ	૫૦૪

કવીત-છપે

નારી-વસ્ય જે નાહો, તેહ બુધીનુ બુદું
 નારી-વસ્ય જે નાહો, તે બુંડાંમાં બુંડું
 નારી-વસ્ય જે નાહો, રાએ પણ રાંક-સરીઓ
 નારી-વસ્ય જે નાહો, પાંમર જન તેહ પરીઓ
 નારી-વસ્ય જે નાહોલો, દાંમણો દીસે દેહને।
 સાંમલ કેહે, સ્વામી હત્યો ન મુંદરી, અદ્રલ અવતાર છે એહને। ૫૧૫
 જુવતીએ હત્યો જન, તેહને મુરખ જાણો
 જુવતીએ હત્યો જન, તેને પાંમર-પેર પ્રમાણો
 જુવતીએ હત્યો જન, કાર ઘટે તે કાઠે
 જુવતીએ હત્યો જન, તે હતે નહી કાહો-જોડે
 જન જે જુવતીએ હતીઓ, કાર ફીરત્યને જસ ગઓ
 સાંમલ કેહે, નાયે હત્યો નાહોલો, તે તર્ણાથી હલુઓ થઓ” ૫૦૬

ચોપાઈ

ગંગે એમ વીચારૂ મન :	“હુ પણ જુવતીએ હત્યો જન	
કાહાપણુ માહારૂ વેહેતુ ગઉ	હશારથ સલામા થઉ”	૫૦૭
નારી નેહ-થી જાઓ થઓ	રાએ-રાંણા-સુ જોઈ રહો	
પ્રધાન પ્રીઠા પ્રાકંભી બદુ	રાઅ-સહીત જોઈ રહા સદુ	૫૦૮
સી-શંગથી તો અવલુ થઉ	કાહાપણુ વેહેતુ પુરે ગઉ	૫૦૯

દોહરો

ગંગ કુદે: “ઘેલા તંમ્યો	પ્રીધી નહી કાંએ પેર	
સભા-માંહાંથી સદુ-કો ચલો	રખે જાઓ કાંએ ઘેર	૫૧૦
આજા માગે જોરત-કંને	તે રાવત નહી, રાંડ	
અરવે ચઢો સહુ આ ઘડી	મોહોના મું કોહો માંડ	૫૧૧
આ દસ હગલાં આગલ અંમ્યો	તે ભુપત્ય-સાયે ભાર”	
જોમ કહીને એકલો	યઓ આપ અથવાર	૫૧૨

કાએર ઠેશરીઆં કરે	લળાડી જન લવંત	
બકવા કરે તે બાપડા	હરદે આપ હારંત	૫૧૩
ગાજંલુ મેહે વરસે નહી	લશંલુ કુતાં ન ખાએ	
થોડા-બોલા રંલુ રહે	ઘણા-બોલા ઘેર જાએ	૫૧૪

છંપે

તાતી બાંધે તરવાર, નાસે તે સદુથી પહેલા	
તાતી બાંધે તરવાર, વલે તે વાટેથી વેહેલા	
તાતી બાંધે તરવાર, ગુણુ પોતાના ગાએ	
પડે ઉગમણી બુંબ, પોતે આથમણો ધાએ	
વાંકાં મેહેલે પાઘડાં, અંચલ અર્ધ પ્રથમ ચઢે	
નાંખી એ હથીઆર નાસે ઘણા, જાદે ધાએ શીર-પર પડે	૫૧૫
ગાંડા-ઘેલા, ગુણુવંત, મેલો મોટંમ નવ માણે	
નહી ટેક, તરતીળ, અહંકાર મનમાં નવ્ય આણે	
વાંકાચુંકા નવ્ય થાએ, વાંકા બોલ ન બોલે	
પોતે નવ થાએ પ્રોહ, પર-પરદો નવ ખોલે	
વીર-હાકે વાગે જ્યાંહાં, તોંહાં પ્રડતા મનમાં ધરે	
લ્યંમ ગોલા ચાવલ છડે, લ્યંમ વેરી-પર કર વાવરે	૫૧૬

જોવાઈ

પાંચુ જોડી રહ્યા સદુ પાસ, સદુ-કો મટી કહું: “સેવાસ”
મહીપત્ય કેહે: “માહારા શમ ખાઓ જરૂરપણે તો મંદીરે જાઓ ૫૧૭
શીખ માગો, શોપો ઘરબાર માલ-ખત્યાનો, કણુ-કોઠાર”. ૫૧૮

દોહરો

સદુ-સદુને મંદીર ગયા	પુર-પતીએ દીધાં માન	
મરકલે મન માલતો	ઘેર આગ્યો પ્રધાન	૫૧૯
નારી કેહે, “સુણ નાહોલા	મે આજ જોલખીઉં આપ	
તે સાચુ જો નવ્ય કહો	તો મુજ માર્યાનું પાપ”	૫૨૦
પ્રધાન પ્રેમદા-આગલે	કહી માંડીને વાત :	
“મુશાફરી ચાલી માહરી	વીપરીત-જોડેવી વાત	૫૨૧
પ્રથમ બીડુ પાંનનુ	મે ચક્રવર્તી ચીસ	
આજ અમારે ચાલવું	આ ધડીયે આ દીસ”	૫૨૨

નાર કેહે: “સુણ નરપતી	જીવ અમારો જાએ	
તમ-પાખી અંગે એક ધડી	તે વરણ-જરોજર થાએ	૫૨૩
ખીઉં ચાલો પરદેસડે	મુને મંદીર ખાવા ધાએ	
એક પલક રહો તંગ્યો	તો તંન દુક ધઈ જાએ	૫૨૪
કંથ મોર કાઠાંમણા	ગજશ-રૂપી રાએ	
એક કાલુને એક ભુજ	મુને તમ-મીના તે થાએ	૫૨૫
ખાંન-ખાંન ખાલું નહી	ન ધરું હું શણગાર	
જીવ ધરું નહી દેહમાં	એ દુખ અપદંભપાર	૫૨૬
અમલ ખવત્તવો આપથી	હેત ઘણેથી હાથ	
પાંચુ રાખો ખીઉં માહરી	તો તેડો તમ-શાથ	૫૨૭
એક પલક એક શત કલપ	થાએ જે મુજને ઠેક	
ખીઉં-પાખે જે પ્રેમદા	તેહનુ જીવત વેક	૫૨૮
રાખુ તો પાણી ઘટે	ગએ ઘટે મુજ શરીર	
જે તને કહે તે કરું”	મેઝણે ભરીઆ નીર	૫૨૯

આધીનપણે ઉભો રહો	સીંસનમુખ તે નીર	
ગલગલો થઓ ઘરૂણી-થકી	ચાલાં નૈંણે નીર	૫૩૦
ગંગ કેહે: “સુણો ગુણનીધી	હું પંથ કરું પ્રવેશ	
જો ઘડી ઘેર રહું અંમ્યો	તો યાએ હથારથ દેશ	૫૩૧
ઓ ફેરકે નીશાંણુ નરેસનાં	જોવા મલો બાધા દેશ	
જો જાવા નહીં છો નારી તંમે	તો આ તંન હું એ તજેસ	૫૩૨
માટે હલાંહલ કરો ને શીખ છો	ઘડી ન લાહો વાર	
ભાગોલે ભુપતી-સહીત	ઉભા છે અશવાર”	૫૩૩
કાંમ્યની કેહે: “કંથ, સુંદર	જે વાહાલા-તંણો વીજોગ	
આજ-થકી અંમ્યો તજ્યો	ભુપત્ય-કેરો લોગ	૫૩૪
પાન તજ્યા, પટકુલ તજ્યાં	તજ્યાં પલંગ, પોશાઅ	
તજ્યુ સર્વ ખટરસ-સહીત	તજાં ગીત, ગાથાઅ	૫૩૫
તજ્યા શંણુગાર ને સાવટું	તજ્યાં અંજન નેણુ	
તજાં વાજાં ને વચ વીધી	તજ્યાં વીવેકનાં વેણુ	૫૩૬
તજ્યાં સીંદુર ને કુંમકુંમાં	તજાં પથરંણાં, પાટ	
તજાં હાવ-લાવ ને હથાં	તજાં હીંદોલાખાટ	૫૩૭
સોડો પેરૂ સવા સેરનો	જાગું તે દીન ને રાત્ય	
રાંમ-નાંમ રસના જપુ	મધ્યાંન-મધ્ય, પ્રભાત	૫૩૮
જવનો લોટ જંમુ અંમ્યો	અઢી પાસેરા અંન	
જલ-સાથે ઘોલી પીઉ	શોખ્યુ તંન, મંન, ધંન .	૫૩૯
ગાઉ ગુણુ શ્રીરાંમના	ગાઉ ગંગનાં ગીત	
ગંગ-દરસંન દાખુ દલે	ગંગ-પ્રાંણુ-પર પ્રીત	૫૪૦
નઅંણે નરખુ ગંગને	સ્વપને દેખુ ગંગ	
મંત્ર જપુ મૂખે ગંગનો	નેત્ર તે ગંગનું અંગ”	૫૪૧
પાંચ-સે પ્રતીજ્ઞા કરી	તરૂણી રૂડુ તોલ	
સંમ કીધા શો સાંમટા	બોલી બાબત બોલ	૫૪૨

પંનર પરદસણા કરી	પ્રેમદા લાગી પાગ્ય	
ગંગા દેહે : “સુણુ ગોરડી	મન ગમે તે માગ્ય”	૫૪૩
“માણુ છુ હું એટલું	વેગા વલણુ કરે	
જાંહાં દેખે મુજ જેવડી	તાંહાં તુ ચીત નંધરે	૫૪૪
બોલ્યા છે તો પાલવ્યો	એક પત્નીનું ત્રત	
રાજ્ય દીઠે ધણુ રીછયે	રાજ્યનીના તો મરત”	૫૪૫
કાલાવાલા કોટીધા	કહાં ધણેરાં કહેણુ	
રાજની તા ધણેરા રીઝીઓ	સુણાં વીનતાનાં વેણુ	૫૪૬

અમીત ચોઘડીઉ અધીક સુણ	લગ્ન લાગ્યેલું લીધ	
ગંગાસહીત તે ગાંભ-પત્ય	પંચ કોટથી ક્રીધ	૫૪૭
રાંમા સહી ઘેર રીઝમાં	પીઉટ ક્રીધા પંચ	
હાહાઓ પોપટ હાંમોદરો	તે કામ્યનીને ચોપો કંચ	૫૪૮

ચોપાઈ

પોપટ, પદ્મની મંદીર રહાં	વલતાં ચરીત્ર તેહેનાં સાં ધ્યાં	
તણુ પક્ષ થઈ નેટલે	કૌતક એક થઈ તેટલે	૫૪૯
કામલ-કેરો રાગ અધીપત્ય	અસુર-ગત્ય મોહોટો મહીપત	
દેવ, હાંનવ અવતરીઓ અંસ	શબ્દ કથપી વીરંચી-વંસ	૫૫૦
આદે, અંત્યે સાથે છે એહ	અપાર માત માંટે (?) નહીં નેહ	
અતક્રીબલ પરાકંમી પુર	ઉતારે નરપતી-કેસં નુર	૫૫૧
અનમી નર નમાવ્યા નેટ	ઝીલ્યા દેશ, સમુદ્રના બેટ	
ગાજે મેંહે એમ બોલે બોલ	તેમંભણીકો વનનુ તોલ	૫૫૨
અઘર શેર અંન-કેરો આહાર	બુપત સંઘલ્લા માને ભાર	
પંચ તોલ નીત્યે મદીરા પીએ કોહોનો	બીહીવણુઓ તેનવ્ય બીહો	૫૫૩
પાસેર અટ્ટીણુ નીત્ય ગ્રાચંન કરે	માહાબલીઆ-કેસં બલ હરે	
સુલતાનચેર નાંમ તે-તંહું	પુરંણુ બલ, પરાકંમ ધણું	૫૫૪
એસી સહજ ચઢે અશવાર	જસવંતા જન માહો-ખુઝાર	
દેશ છતવા આલ્યો તેહ	ગાજે લયંમ અસાટો મેહ	૫૫૫

શોભીત સામદ સાથીઆ
સાંઠે સહસ્ર ચ્યાર ભરપુર
નાલ, ગોલા, ફરશી, ત્રીશલ
દેશે-દેશ ઝીતવાને કારણે
ખાંણાસુરને વંશ બલવંત
પુતલાં જીતી ખાંધે પાએ
ઝીતતો-ઝીતતો આખો તાંડે
સરોવર-પાલે ડેહેરા દીધ
જેહેને રાએ શોપુ 'તું ગાંમ
તેણે તો પુતલુ આપીઉ
જેવો શંભો તેવું દાખીઉ
મુકાંમ કરીને મોટંમ પડે

એ હડોલે એક સહસ્ર હાથીઆ
જુનલ્ય બરદાર જાલંમ તે શુર ૫૫૬
ખેદે વેરી-કેરાં સુલ
નીકલ્યો કાબલથી ખારંણે ૫૫૭
અધીક જોર ને તોર અનંત
નમે નહી તે-સાંભો થાએ ૫૫૮
મોટંમ શંભર-નગર જ માંહે
ગાંમ સરવે ઘેરીને દીધ ૫૫૯
નરોત્તમ તો તેહેનું નાંમ
તેહેનું ગાંમ કરી થાપીઉ ૫૬૦
રીધ્ય આપીને નમ્ર રાખીઉ
અગીઆર દીવસ એ ગાંમે અડો ૫૬૧

વાગે ચોઘડીઆં નીલ્ય નીશાંણુ
સંગીત વાળં વાળે ઘણાં
ઘડીએ-ઘડીએ રાગે રંગ
અંધડીઆં-તાંણુ એ જોર
શરણાધ-કેરો નીધ્ય નાદ
રંણુકારે અંણુકારે અંણુઅણી
ઈંદ્રસલા જેહેવી તાં નૃત
શ્દીઆલાં વાળં રીધ્ય-રૂપ
હોશી-કેરાં એ મંન હરે
નવમી સીધી તે તો શાંચ
દશમી નીધી તે તો વીવેક
પંનરમુ રતન કીસ્તાર
પંનરમી વીલા તે તો પુન્ય
વેદ પાંચમો તે તો નાદ
તોલ તેરમુ તે તો તાંન

ઢોલ, ઝદંગ વીધવીધ વીખાંણુ
મંન હરખે માહાચતુરા-તાંણુ ૫૬૨
શોભે તે શાંમદનો શંગ
ઠેકારાંથી વાળે ઠોર ૫૬૩
શંગીત-વીલા શોભીત શાદ
કંણુકારે કંણુકારે કિંકંણી ૫૬૪
મુરનાઅકની શોભા શસ્ત
ભરી શભામાં ભારે ભુપ ૫૬૫
ઠાકાર-લોક-કેસં ચીત ઠરે
વરૂવી નહી જેહેને મુખ વાચ ૫૬૬
નીરમલ નરમાઈના નેક
કે જુગમાં મોટો દાતાર ૫૬૭
તોહોતેરમી વીલા તે મુન્ય
સાતમો રસૂંતે શોભીત શાદ ૫૬૮
વરીકરંણુ-વીલા તો ગાંન ૫૬૯

દોહરા

મધ્યરાત્ર્યન્તરે તે માંનુંની	બેડી'તી પોતે મોહોલ	
સકલ કલા, શુભ, ચાતુરી	સંઘટ્ટી વિષા સેહેલ	૫૭૦
રામાએ રાગ ચાંભલો	ધન્યાશી ધન્ય-ધન્ય	
પરવશ પડી તે પ્રેમદા	વીબ્હલ થઈ છે મન	૫૭૧
કાંભાતુર થઈ કામ્યની	કામ્યાએ પ્રગટો કાંમ	
અસુરમાં અંતર અડું	મુલુ નરપતતુ નામ	૫૭૨
મનમથ પ્રગટો મનમાં	હરદે ન રહું હાંમ્ય	
નીલજ નાય' તે તો થઈ	પ્રોહ માહા પ્રગટો કાંમ	૫૭૩
“વાળાં વાળે છે જેહનાં	સોલે છે સરૂવા સાહ	
એ નૃત્ય તે ફેલેવી હશે”	વીનતાને લાગે વાહ	૫૭૪

વાલ-વાલે મોતી હઠ્યાં	સજા શંભુગાર જ સોલ	
અરજાં, ચોક્કી, ચુંદડી	મુખ તાતાં તબોલ	૫૭૫
કસ્તુરી, કેશર, અરગલ	અબાધ્ય બેહેકે બરાશ	
કાનલ નેણે આરીઆં	વીધ્ય-વીધ્ય ભોગ-વીલાસ	૫૭૬
પારીજાતકે, મંદારનાં	હોરી શા મુલ હાર	
ભાલ તીલક બઢી ભાતનાં	ઓપમા અપરંખપાર	૫૭૭
હાંમ્ય હાંમ્ય મૃગસોયના	અંચટ્ટી ચીતે ચેહેન	
દાવ, ભાવ, કટાસ કેત	થઈ અવશ્ય એન	૫૭૮

કનક-ખાંજરે કીર છે	દામિદર હાલો દેહ	
બોલાવી તે બાલકા	નારી-પથ' બદ નેહ	૫૭૯
પોપટ કહે : “મુજો પ્રેમદા	મધ્યરાત્રે ક્યાંકાં માંજ	
શબ્દગર સહ્યાસ્વાંથી-વીના	એ દાદાપંજ અભાંજ”	૫૮૦
વીનના કહે : “દે વીર! મુંજ	વાળા વાળે છે વેર	
તેજે મન માહાકુ હડ	ખરે પાંખી હુ' ખેલ	૫૮૧

રહે રાગ માહારે વશે।	જેવા-અરંભ જાઉં	
આવે તો તેડુ તુજને	ક્ષણ-ક્ષણ ખોટી થાઉં”	૫૮૨
“ફટ-ફટ ભુડી પાપંણી	માંન્યની મુરખ માંન	
વાળાં વખાણે અમુરના	કુટા તાહારા કાંન	૫૮૩
ગુણ-સાગર ગુણ-નીધ્ય ગંગા	નર સુરામાં સુર	
રાજવીઆંનો રાજવી	નરપતી-કેરું નુંર	૫૮૪
દાતા દેવાંશી દેવરૂપ	ભુપ-તંભો એ ભુપ	
તે-ઉપર મંન નબ્ય ઠરૂ	ઝાહાપણ પડીઉં કુપ	૫૮૫
ખાલ્ય બુધ્ય એ તું-ખાલીકા	ખાલ્ય પશકંમ ચેર	
નાકે છેદશે નારી-તાંભું	જે ગંગ આવશે ઘેર	૫૮૬
મુરતકે છેદશે એ મુઠનું	વચન પાલશે વેદ	
વચન ગરત જાશે નહી	બ્રાંત ન રાખીશ લેદ	૫૮૭
ગંગા વેહેશે ઉલટી	પશ્ચિમ ઉગશે ભાંણ	
ગંગ-વચન ગઈ નહી કરે	પ્રીછજે પ્રેમદા પ્રાંણ”	૫૮૮
સુક-પ્રત્યે કહે સુંદરી :	“સાંભલ મુરખ મરમ	
મુજ-સુ મેલ રાખે નહી	તો ફેડુ તાહારૂ કરંમ	૫૮૯
ગંગ ખોલ્યો તે ગુણ ધણા	વહેવશવુ એહના વાક્ય	
સુખાનુ શીશ કેમ છેદશે	કેમ છેદશે માહારૂ નાક	૫૯૦
પારખ્યું જોઉં પરંણા-તાંભું	જે ખોલ્યો છે ખોલ	
વચન મુકાવું એહનું	તસ્ત ઉતારૂ તોલ	૫૯૧
અશ્વ અસી હજારનો	અધીપતી છે ધશ	
જોઈએ તેહનું એ પારખુ	કયેમ રાખે છે શીશ”	૫૯૨
મુકે કહે છે : “સુંલુસંખણી	ભુડણ-કેરી ભુપ	
ચેત્રડથી ચોશઠ ગણી	ખાલ્ય રત્નીઆલુ રૂપ	૫૯૩
ઠાટ ઠાહાપંણ ને શાંણપણ	ખાલ્ય બુધ્ય, શંણુગાર	
વીખાણે છે વરણાગિઓ	ગંગ-સાટે ગુમાર	૫૯૪

શેષનાગ તણને અલશીઆં	કંચન મુકીને કાચ	
ગજ મુકી ખર-ઉપર ચઢે	ખાસ્ય તાહારો તાચ	૫૬૫
કમોદ મુકી કુશાલ જંમે	ચીંહ મુકી શીઆલ	
ધેવર મુકી દેખર જંમે	બુધ્ય તાહારી ખાસ્ય	૫૬૬
બ્રંહા મુકી ભરડક ભજે	શીવ તણ ભજે ભુત	
અત્રીત મુકી તું વીધ પીએ	ફટ ધુતારી ધુત	૫૬૭
અરુણ તણ આગીઓ ભજે	ગંગ તણ નાહે ગેહ	
શક્તી મુકી શેવે શંખ્યણી	ખાસ્ય ડાહાપંણુ તુમ દેહ	૫૬૮
માહાદેવ તણ માંભો ભજે	રાંમ તણ જપે રાંડ	
ચીર તણ ચીધરાં ધરે	એ દેવ-તણો તુમ ડંડ	૫૬૯
સ્વાટિક તણ લે અંખલો	કેવડા-સાટે કંથેર	
ચીંતામણી-શાટે ચણોડીઓ	મુકડ-શાટે ખેર	૬૦૦
કેશવ-સાટે કાજલ કરે	મુત્ર પીએ તણ દુધ	
ગાએ-શાટે લે ગ્રધવી	ખાસ્ય તાહારી બુધ	૬૦૧
પુન્યવંત પનોતો પણકંભી	તજે ગુણવંતો ગંગ	
નીચ-જાત્ય નીરમાલીઓ	રાંડ કરે રયો રંગ	૬૦૨

હરી હાથ દેખાડીઓ :	“જખ મારે તું છલ	
ગંગ માહારે મન્ય અલશીઉ	એ કામલીઓ ઇલ	૬૦૩
અંમનું તું આવે અડો	અધકી દેખાડે આંચ	
પાંખ ત્રેહાવું પલકમાં	ભાગી નંખાવું ચાચ	૬૦૪
હસ્યા મેહેણાં હે છે મુજને	ચીત નાંખે છે ચોટ	
મરડી નંખાવું તાહરી	કામલીઆ-પાસે ઠોટ”	૬૦૫
“જખ મારે છે તું જંખંણી	જો આવરદા હોએ	
ઈસ્વર જો ઉગારસે	તો મારી ન શકે ઠાએ”	૬૦૬

માલ લીધો ઠેઈ લાખનો	ઝવેર, જડાવનો જાંણુ	
નવ સત સણને સંચરી	અલપ-બુધી અખાંણુ	૬૦૭

કનક-પાંજરૂ કરે ધરૂં	પોપટ છે તે-માંહે	
ખીજે કર દીપક વડો	તરૂણી ચાલી ત્યાંહે	૬૦૮
રંમઝંમ કરતી રીઝતી	ઠંમઠંમ કરતી ઠાઠ	
હગમગ ગત્ય દેખાડતી	વીનતા વહી તે વાટ	૬૦૯
સરોવર પાલે સંચરી	મધ્યસ્થત્ય-તણા તાં મેલ	
જાંગડીઆં ગોલે જોખમાં	ખરી રમત્ય તાંહાં ખેલ	૬૧૦
આવી સભામાં ઉભી રહી	મંનમાં મોટી રીઝ	
પ્રખા-રતે જંમ આભમાં	ઝળક ઝળુકે વીજ	૬૧૧
કાલા-ઘેડેલા સદુ કર્યા	માર્યાં મોહનાં ખાંણુ	
ભુરકી નાંખી જોલવ્યા	પરવશ પડીઆ પ્રાંણુ	૬૧૨
કાખડીએ દીઠી કાંચની	ઉઠી ઘેઠા થાએ	
“આવો આવો આવો” કહી	દીધાં પંચ પશાચ	૬૧૩
“આ જે હાથી, ઘોડલા	આ રથ, ગરથ-ભંડાર	
એ તે સરવે તાહરા	મોતી-કેશ હાર	૬૧૪
હું ચાકર તાહારો ચીંતની	મુઠો માહારી શાશ્વ”	
એમ કહી મુખ-મરકલે	હેતે ઝાલ્યો હાથ	૬૧૫
મુખ-આગલ મુકયો ડાબડો	મુખ-આગલ મુકયાં પાંન	
મુખ-આગલ મુકયું પાંજરૂં	કરી નેને નીશાન :	૬૧૬
“મારી નાખો એ મુઠને	તાંન કરો એહેનો તાબ્ય	
ખડભડ કાઢો એહની	તો રીઝે લોગવો રાજ	૬૧૭
જો એ જતશે જીવતો	દાવો કરશે દીશ	
તો માઈ નાક વઢાવશે	તાહારુ છેદાવશે શીશ”	૬૧૮
કાખડીએ પોપટ કાઢીઓ	જોલ્યો મીઠા જોલ :	
“કહો તે એહેને કીજીએ	તાહારૂ વધારૂ તોલ”	૬૧૯
જોડી તો શંભઝો નહી	પરમુલક પરદેશ	
કાલો-ઘેલો થઈ ગઓ	દેખી વીનતાનો વેસ	૬૨૦

પોપટ મોડ્યો પ્રીતથી	કાબલીઆ ભાશા-સેદ :	
“મુકી ઘો કેહે છે માંન્યની	વાચા વાંછી વેદ”	૬૨૧
એહેવુ જાંછી ઉડાડીઓ	પ્રીછો નહી તે પાંછુ	
જઈ બેઠો મોભારીએ	વદતો વદને વાંછુ :	૬૨૨
“રહે રંગ તે શાંશતી	તુ થવાએ એહેવી થાએ	
કાલ્ય હાવું છું ગંગને	ધંણા વળાડુ ધાએ	૬૨૩
જવાએ તાંહાં મુધી જજયો	આજ કાલ્ય દશ દીશ	
કાબલમાંથી કાપમું	એ દુશમનનુ શીશ”	૬૨૪
કામ્યની કેહે : “મુણુ કાબલી	નાશી શકે તો નાશ	
પોપટ મુકયો છવતો	મુકો છવ્યાની આશ	૬૨૫
એશી હજાર અશવાર છે	એને મંન્ય એ આઠ	
ગંગને મંન્ય સદુ ઘેલીઆ	કરાવ તાંહાં ઠાઠ”	૬૨૬

ચોપાઈ

એ વાત અહિથી રહી	બે જણની શી ગત્ય થઈ	
કુચ કરીને કાબલ ગઓ	પોહોતો ગાંમ તે મુખીઓ થઓ	૬૨૭
ચોટી મુકી ચારે દેશ	વીકટ વાટ વાસે જઈ વેશ	
મુંદર સેહેર અનોપમ હોએ	નાર કાબલ દેખી મંન મોહે	૬૨૮
કાબલ મોટુ નમ્ર ચોહાએ	દરવાજા તેહેના દેવાએ	
તેજ ખીજ તરવીજ જ ધણી	નમ્ર વીટી-મોહિ જેહેવો મણી	૬૨૯
સાત માલ અટારી જાંહાં	તે તરણી ઉતારી તાંહાં	
ખાએ-પીએ ને કરે ઘેઘાટ	આરતને મંન અત્ય ઉચાટ	૬૩૦
“ઓ આંચો, ઓ આંચો ગંગ”	એમ ભણકારા વાગે અંગે	
કાબલીઓ તો મુએ નીલ મુખે	કામ્યની દલ દાએ છે દુખે	૬૩૧

પોપટ તો પરવરીઓ પંથ
ગંગ હતા એન્ધાપત-સાધ્ય

ચાતુર ચીંતા કરતો અંધ
પોપટ બેઠો જઈ જમણે હાથ ૬૩૨

ગંગા કેહે : “મને અચરત અડુ
લલે લલે આંચો તુ બ્રાત
શકે કાંચની નબ્બ લે નીર
શકે અંન એણીએ તબ્બ

આહાં આવવું તુજને કયેમ પડુ
કાહો કાંચે ઘર-નગરની વાત ૬૩૩
શકે ચાંમાનુ પડું શરીર
ભાવ-થકી લોજન નવ ભર્તુ” ૬૩૪

દાહરે

કેહે પોપટ સલક્ષણો
“ઘરૂણી તંમારા ઘર-તંણી
કાંને સાંભલો કાબલી
મધ્યરાત્રે મોજાં માંણતી

હિતથી બેઠો હાથ્ય :
તે ગઈ સુખાને સાથ્ય ૬૩૫
સાંભલાં વાળાં સાર
નીશરી ગઈ તે નાર” ૬૩૬

ઘણી રીશ ચઢી ગંગને :
ભુખ્યો રાખ્યો કે મારીઓ
મહારા ત્રેહે-વીજોગથી
ચોક-સમુદ્રમાં સુંદરી
નીકલી ગઈ કેહે નારને
ત્રુટે જીલ ન તાહારી
પાંખની બાંધી ગાંઠડી
તડકે નાંખ્યો તાપવા
“નીંદા કરે નીજ નાચની
જુઠા બોલ કેહે જીલથી

“પોપટ પાપી પ્રૌઠ
માટે બોલે ગુણ ગુઠ ૬૩૭
નવ રાંધે, નબ્બ ખાચે
તો તાહારા ગુણ કાણુ ગાચે ૬૩૮
નંદા કરે છે નેટ
ફાંડ તાહારૂ પેટ” ૬૩૯
નવ પાઉ તેહેને નીર
સુકાંણુ તેહેનુ શરીર ૬૪૦
તેહેને માડ કાંચ
તે નહી તાહારૂ કાંમ” ૬૪૧

એક પોહોર કર્યો આકલો
ઉછર્યો પોતાના હાથનો
પાછો તેણ્યો પાંણુ પર
માથા-ઉપર કર ફેરવ્યો
“જીલ જુઠી જાપીએ નહી
નગર-લોક સદુ સુ કરે

મરવા જેહેવો થાચે
માટે આંણી મંન દઆઅ ૬૪૨
કુંકારો, પાઉ નીર
ધારણુ દીધી ધીર : ૬૪૩
કાહો સાચી વીગત્ય વાત
શી છે તાંહાં વીક્ષાત ૬૪૪

મારા શંભ દેઉ તુજને	ઈસ્વર-આંલુથી આપ	
જથારથ જો નવ કોણે	તો પ્રલે-કાલનુ પાપ”	૬૪૫
પોપટ કહે : “તું પંડીતો	હું મુરખ અજાણુ	
ખખર કહું તુજને ખરી,	તો તો પરહુ પ્રાણુ	૬૪૬
તુ વેચાણુ વીનતા-તણો	નારી-ઉપર નેહ	
કાએર દીધો કંથસ	દૈવત જોઉ દેહ”	૬૪૭
અથ - ઈતી માંડી કહી	વીતક-કેરી વાત :	
“કાળલ પોહોતી કાંમ્યની	એ તો માહા ઉતપાત”	૬૪૮
સાંભલી પોતે સર્વથા	ગંગને પ્રગટુ જ્ઞાન :	
“શંભાચરીત રમાડીઉ	મેલ ઉતાર માંન”	૬૪૯
કોહોને વાત કહી નહી	આપ થઓ અશવાર	
સુકને શંગે લેઈ સંચર્યે	તે માંન્યનીનો ભરથાર	૬૫૦

કાળલ પોહોતો કેપમાં	ચોક્કી હાંમો-હાંમ્ય	
દીધા દરવાજા દેસના	પેશી ન શકે કે નાંમ	૬૫૧
માલણુને ઘેરે ઉતર્યો	વાડી-મધે વેદ	
વીતગ પોતાની વાતની	જાંત ન રખી લેદ	૬૫૨
જેહેન કહે : “સુણો બંધવા	ચીત ઠેકાંણે રખ	
અંતરમાં અંતર રખે	તેમાં મુરજ સાખ્ય”	૬૫૩
ધન્ય વાહ્યા સહું ધેનનાં	હડી રજ અપાર	
કાલીશાલી વેલાનીએ	પેહો એ અશવાર	૬૫૪
માલણુના મંદીરનીએ	રહો હરીને હાંમ	
સાત દીવસ તે સાંમટા	ગંગે નરખ્યુ ગાંમ	૬૫૫
નીસાન્યરથા નારીની	મેડી, મેહેલ, અવાસ	
અથ તોહની ચીત ધરી	પુર પ્રવેશ રહો પાસ	૬૫૬
માંન્યની તે મેટ સુએ	પરવાલીની પાટ	
કાળલ ને એ કાંમ્યની	હીચે હીકોલાખાટ	૬૫૭

માઝંમ રાત્ર મધ્ય-મંણુ ધરી	વીજલીઆં વહંત	
ઘોર અંધારી ઘમઘમે	ફદ્યે કાંમ ન રહંત	૬૫૮
ઝંમઝમઝંમ ઝંમઝમે	તંમરા-કેશં તેગ	
ત્યંમ તંમતંમ તરકર-તણો	વાધે ઝમણો વેગ	૬૫૯
ધરી ઢાલ્ય શીર-ઉપરે	કરમાં ધરો કટાર	
ગંગ ગોહ નાંખી ચઢો	ઉચો આપ અટાર	૬૬૦
ઝરમર મેહલો વરસતો	ઘણા વાઉનો શોર હોચો	
ચઢો નર ચીત ધ્રુ રખી	નીજ નાંખીને ઘોચો	૬૬૧
કરી મહીરા સુતો મોહોલમાં	પોઢો પાંખી પ્રોઢ	
ઘણી ઘોર નીદ્રા-તણી	ગુણ-હીણો તે ગુઢ	૬૬૨
ખાર, ખારીઓ, ખારંણું	દીપક-જ્વેલ્ય દશ-વીસ	
ગંગે જઈ પકડો ચોટલો	શાંખા-કેડૂ શીશ	૬૬૩
કટાર કરથી કાઢીઓ	જાગી જીવતી તરત	
દીકો ગંગ ગુણવંતને	માથે આંચું મરત	૬૬૪
“મુખથી બોલી માંન્યની	તો માફું કટાર દશ-વીસ	
આ પાપીને પ્રાજે કડું	હવડાં ખેદુ શીશ	૬૬૫
નહી તો સુકું જીવતી	કહું કરે એક કાંમ	
જોખ કરો આ માલીએ	અંચો જાઉં છું ગાંમ	૬૬૬
અફેંણુ ખવરાવતી મુજને	જીલ-વડે જરૂર	
તંમ ખવરાવે એક વાર તું	પ્રીલ ઘણેથી પુર	૬૬૭
આંચો છું એટલા-થકી	નારી તંમ-ચું નેહ	
શંમ-સહીત સાચું કહું	મુકું જીવતા બેહું”	૬૬૮
વીનતાએ મંન્ય વીચારીઉ :	“એ અફેંણી અમલજ ખાચો	
કાઠી મેહલ એહેને કીકરો	તો લવની લાવઠ જાએ”	૬૬૯
અમલ ધરૂ જીલ-ઉપરે :	“લો ગ ગ એ ખાચો	
કાબલ જાગશે તો કોપસે	જરૂર અહાંથી જાઓ”	૬૭૦
જીલ કાઢતી પ્રેમદા	તે વેલા પકડી તરત :	
“શાશ કાઢે જો મુંદરી	તો તો તાહાડૂ મરત”	૬૭૧

અંતરીખ ઉપાડી ઉતર્યો	પકડી જીભ એક પાંચ	
કર બીજે કટારડી	વદે નહીં દેા વાંચ	૬૭૨
આવી અશ્વ-કિપર ચઢો	જેડો કર કેકાંચ	
પોલે જઈ પ્રતીહારના	પ્રાજે કીધા પ્રાંચ	૬૭૩
પુઠે બાંધી પગની	પરવરીઓ પરધાન	
જુબ પડી સહુ નશ્રમાં	મોડુ સહુનું માન	૬૭૪
પોપટ હીધો પાંચ-પર	ચાલો ચતુરા લેઈ	
અશ્વ પરેરો પાઠગ્યો	ગઓ મુછે તાઓ જ દેઈ	૬૭૫
ધડીઆ જયોજન ઘોડલે	ગુણવંતો ગેઠો ગંગ	
તોએ ન દેા આવી મલે	ફેડો કીધો રંગ	૬૭૬
કાબલ જાગ્યો ક્રોધ-સુ	અરોપરો અથડાએ	
સેજે ન દીડી સુંદરી	તાંહાં રયો ઘાટ ઘડાએ	૬૭૭
મનવેગી મોહોકંમ અસ્વ-પર	થઓ આપ અશવાર	
પલાંચુ-પીઠાંણો પરવયે	સણુ ન લાગી વાર	૬૭૮
લશકર તો લેખાવનું	પાછલ સહું પલાએ	
આપોપે એ એકલો	ધીર ધરંતો ધાએ	૬૭૯
નીચાંચ નાંખે નારી તાંહાં	ત્રોડી નાંખે હાર	
હેડી અસ્વથી ઉતરે	વેઠ લગાડે વાર	૬૮૦
સવા પોહોર દીવસ ચઢો	આવું સરોવર એક	
ગંગ અસ્વથી ઉતર્યો	કરવા નાહાવંણુ નેક	૬૮૧
એટલે કાબલ આવીઓ	કરડતો મુખ ને દંત	
પ્રલેકાલ-પાવક-જઓ	અતલીબલ અનંત	૬૮૨
વલગો આવી ગંગને	દેતો મોહોકંમ માર	
લયોજથી બે આવીઆ	પ્રૌઠ કરંતા પ્રહાર	૬૮૩
નંદો મેઘલ હાથીઆ	પકડી લે ચોગાંન	
માહા મોહોટા મલ પ્રસકંમી	તેલું લાચું તાન	૬૮૪

મારે એક-એકને સુકીઓ	લથળથ લાતો-ઘાત	
એક-એક-ઉપર આથડે	કરે ઘણેરી વાત	૬૮૫
તરુવાર, તીર, તસ્ત્ર નહી	નહી એકે હથીઆર	
ખખર ન રહી ગંગને	કમરે હતી કટાર	૬૮૬
શયલ કર્યો તે સુરને	લાએક પુરથ લંક	
પ્રધાન દેહે પાતલો	અસુર અતલીળલ અંક	૬૮૭
હુંશ-નાએક હેઠા પડો	ઉપર બેઠા એહ	
આઘો-પાછો થાએ નહી	પરવત-જેહેવો દેહ	૬૮૮

કાળલ-પ્રત્યે કાંમ્યની	વીપરીત બોલી વાત :	
“ગંગને કમરે કટારીઓ	ક્યં ક્યં રે ! તુ ઘાત”	૬૮૯
“સું સુ” કહી તે શઠ રહો	સંમજો નહી તે બોલ	
ગંગે તે તો સાંભલુ	તરૂણી-કેરૂ તોલ	૬૯૦
“શાળાસ રે માહારી સુંદરી	તેં લલી બતાવી વાત	
એ સું શંમજે સુરખો	તુ બેજે માહારા હાથ	૬૯૧
ખાધુ-ખીધુ માહરૂ	તે આશીંગલ કીધ	
એને કહું તે મેં લહું	રૂડી શીક્ષા દીધ”	૬૯૨
કટાર કમરથી કર બહી	ધરંણુ પડે તે ધીશ	
ચતુરે ચાપી ચંડાલને	દાવેથી દશ-વીસ	૬૯૩
હર્યા હંસ હસંમીના	મેલ પમાડો મરત	
કલ-વીકલ કરી નીકલ્યો	તે હેઠલથી તરત	૬૯૪

નારી નાઠી તાંહાં થકી	ઝંખાવ્યુ જલ-માંહાંઝ	
પડો ગંગ તે-ઉપરે	બલ કરી ગલી બાંહ	૬૯૫
કાઠી નીરથી કામ્યની	હોડે બાધા હાથ	
પીહર પોતાને શાશરે	શાંભા તેડી સાથ	૬૯૬
સાસુ, શાલક, શાશરો	પ્રીતે પડીઆં પાગ્ય	
ખાંન, પાંન, લક્ષ, લોજનો	જુવતી આપી બાગ્ય	૬૯૭

ખાંડ-તાંણી ખેલો કરી	નાહાવંણુ-કારંણુ નીર	
વાંસો ચોલવા વીનતા ગઈ	મુધ કરવા શરીર	૬૯૮
ગંગા કહે : “રે ! ગોરડી	નથી કહી કોહોને વાત	
અલગાવે મુજ - અંગને	તો તો કરું ઘાત”	૬૯૯
લોજનં કીધાં ભાવનું	મુતો જઈ તે સેજ	
સમીપે આવી તાંહાં સુંદરી	હરદે કરવા હેજ	૭૦૦
ચોટલે બાકી ચીતની	વસ્તુ મોહ્યો વાક્ય	
“પાંચ આંગળ પુરા ભરી	કહે તો છેદુ નાક	૭૦૧
જા મુકુ હું જીવતી	વેર તમુ છું વાંક”	
નાક-ઉપર નીચે કરો	કાગલ-કેરો આંક	૭૦૨
પ્રાતઃકાલે પરવર્યો	પ્રધાન પોતાને પંથ	
તાત બ્રાત તરેણી-તણાં	તેણે વીચાડ ચંત :	૭૦૩
“નીરમલ એનો નાવલો	નીચ-ઝાત્ય એ નાય	
આપણે ઘેર એ રહે નહી”	વીચાડ વારંવાર	૭૦૪
“ગરબા છો તંમો ગંગ ગુણ	અંમેયો પ્રીછા સંઘડી પેર	
તેડી જાઓ તંમો તારૂણી	નહી રાખુ માહારે ઘેર”	૭૦૫
ગંગા કહે : “ઘેલા તંમેયો	એ કાંમ આ ભવે નહી થાએ	
ખાધા-કેદે ખેત કરે	તે કાએ ચીત નવ ચાહાય”	૭૦૬
ખીતા કહે : “પ્રધાન મુંજો	ખીજ પરણાવુ બાલ	
પ્રથવી આપુ પથાઅતે	ઉપર આપુ માલ”	૭૦૭
વજર કહે : “વીનતા તાહરી	ન આવેમાહારે અરથ	
એક તેહેવી ખીજ જણી	વીખાંલુ કરે તે વ્યરથ	૭૦૮
વાપી એક કડુવી તુંબડી	ઉતરે તુંબ હજાર	
એક-એકથી કડુવું અધીક	અપરંમપાર અપાર”	૭૦૯
સમરે હેવું સાંભલું	ચદી ઘણેરી રીથ	
પોતાની પુત્રી-તણું	સત્વર છેદુ ચીથ	૭૧૦

“ફટ ફટ” કહું “દે પાખીઆ”	પ્રધાને કહું બહુ ઘેર :	
“એહેવુ જાણ્યું તો હું રાખતો	ગોઝી કરોને ઘેર”	૭૧૧
મંદીર આગ્યો મલપતો	પરધાન પોતે તરત	
પ્રેમદા બીજી પરણ્યા નહી	વચન પાઝીક વરત’	૭૧૨
પંડીત કેહે ‘મુલો પ્રેમદા’	(મેહંના સમજે મન-માહિ)	
‘ગંગની નચ્ય થઈ ગોરડી	તો ઓપમા શી કેહે આંહ	૭૧૩
ગંગ-સરીખો ગુણનીધી	મુરા-માહિ મુર	
તે-સરખાની નચ્ય થઈ	નારીએ ખોલિ મુર	૭૧૪
એ બચારો વાંછીઓ	પ્રધાન-તણો એ પુત્ર	
માત્રી નંખાવેશ માન્યની	કાં ભાગે ઘરમુત્ર’	૭૧૫

ચોપાઈ

‘વીનતા કેહે : ‘સ.ભલ દે! વાંછુ	તંમ્યો બેઠ છા ચતુર-સુમંલુ	
ફરી-ફરી દેખાડો શાખ્ય	એહેવી હું બલુ છું લાખ	૭૧૬
કબુલ મારા મનમાં કર્યો	ભવો-ભવ્ય એ તો મેં વર્યો	૭૧૭

દોહરો

તમે શીખાંમંલુ સો દીઓ	પણ એ તલે નહી તેલ	
આ અવતાર ખીજો વર’	તે મલે નહી મેલ	૭૧૮
લાખ કરોડ વરા કહું	અધીક સંમથા આપ	
આંહલ્યા જે માહરી	તે તંમ બેને શીર પાપ’	૭૧૯
કટાર કર-મધે લીઓ	સંમથા શીતાપન રમ	
મનસા, વાચા, કરમણાં	કરવા માહું કાંમ	૭૨૦

વંછીક ને વીંચે વીચારીક :	‘ગાઝી એ જન્મલ	
ના કહીએ એ નારને	તો સહુના ખુટા કાલ	૭૨૧
આગલ હનાર જેવું હશે	તેહેવું શાસે તરત	
એહે શંભો એ ચુકીએ	તો માન્યની પામે મરત	૭૨૨

અવશર ગએા અ વે નહી	વીમાંથણુ થાએ વેદ,	
પરણે એહેને પ્રીતથી	‘ શ્રાંત ન સખો બેદ ’	૭૨
શીવા લખીત સુલ લગ્નથી	મહુરત લાખીણું લીધ	
હાથ-મેલાપક હેતથી	આંખવ-વીવા કીધ	૭૨
વેદ-મંત્રની વીધથી	મંગલ-વસ્તાં ચાર	
માંહાંરૂ કીધું મલપતું	આરોગાં કંસાર	૭૨
ગોત્ર-ગની પુજા કરી	ચેહેરી પછે વરમાલ	
મીઠલ છેડા-માંડણાં	કીધુ આક-અમાલ	૭૨
નર-નારી નીચાલમા	પરણાં પ્રીતની પેર	
રાંણી ગર્ધ રંગ-મોહોલમાં	વણીક આંખો નીજ ઘેર	૭૨
વણીક વપુએ ઘટી ગએા	તરૂણીનુ વાધું તેજ	
નધરો શલાવ એ નારનો	હેંધડા-માંડે હેજ	૭૨

ચોપાઈ

પંડીત બેઠો રાજને પાશ	હેત ઘણેથી કીધુ હાસ :	
‘ બાઈમાં છે બોહો ગુણ, બુધ	સુલ, સલદાણી, સાચી સુધ	૭૨
અકલ-થકી ચોલખાંચા અંચો	રૂઠે હાંમ્ય પરણાવો તંચો	
અતુશ ચીંદે વીઘા લણી	કલા બોહોતેસ્થી છે ઘણી	૭૩
અજર એ વાતે નવ્ય કીણએ	કંન્યાદાન વેગે ફીણએ	
મંન ઉંકું અંમારૂ આજ	વીદાઅ કરો મુજને મહારાજ	૭૩
અરબક વાટ જુવે માહરી	તે આથા સખે તાહરી ’	
‘ વીમ્ર સાલલો માહારી વાત	દીચોણવી-કેસ દીન શાત	૭૩
ત્યાહાર પઠી જાલયોણ ઘેર	પરથમ કરતું તંમારી પેર ’	
અમૃત-જેહેવા બોઝ્યા બોલ	રાખ્યો વીમ્ર દેઈને કેલ	૭૩
‘ તનઆ-પાસે આંચો તાત	વીનલી-માદી દહી એક વાત	
રાંમા-દેરૂં દીકું રૂપ	હરખો લાઅગથાલી ભુપ	૭૩
કુઅરી-સાથે વાતો કરે	ગુપ, લણણુ બેઈ મંન કરે :	૭૩

દોહરો

‘કેહે તો તાહરો વીહીવા કરૂ	બાંહાં લખો વીધાતા-લેખ	
ટાલી તો ટલતી નથી	રૂકી કે ભુંડી રેખ	૭૩૬
કેહે તો સ્વઅંબર રચું	મન ગમે તે માંલુ	
કેહે તો શંભુગાઈ હસ્તાણી	ખરી અંમત-રસ-ખાંણુ	૭૩૭
ત્રણે વાતો તોસો તંબો	તે મન ઇછા હોએ	
કુઅરી તુજને લે ગમે	તે ના કેહે નહી કોએ	૭૩૮
નારી નીચું જોઈ રહો	ફરી ન ઉતર દીધ	
લોપાંણી લખ-વીખે	શરમાંલુ મુખ કીધ	૭૩૯

રાજા રાજશલા ગઓ	યડી લે વારે સત્ય	
પોતાની રાંણી-કને	વીસ્તારી કહી વાત :	૭૪૦
‘કુઅરીને કહી વારતા	તોલ બતાવ્યા ત્રણ	
ઉતર તો આપ્યો નહી	કથન શાંભલુ કરણ	૭૪૧
પુછો પાર લીઓ તંબો	માંલુ તેહેનો મરંમ	
કુઅરી કેહે તે કીછએ	ફલશે એહેતુ કરંમ	૭૪૨

માંન્યની-કને માતા ગઈ	જઈ બેઠા એકાંત	
અરસપરસ વીતગ-તંણી	લાગી મનની લાલ્ય	૭૪૩
વાત કરતાં વીનોદમા	મુખથી બોલ્યાં માત :	
‘કુઅરી કાઠ્યે તમ કને	આવ્યાં તા તંમ તાત	૭૪૪
ત્રણ વાત પુછી તુને	તેમા ફડુ બંણો સંમ	
તે વચન લોપુ નહો	કરીએ રૂકું કામ	૭૪૫
માંન્યની કેહે : ‘સુણ માવડી	ખોલે મેહેતુ શીશ	
તે કોહો તો સાચું કહું	તુજ મુજ માહે ધંશ	૭૪૬
સંદ્ર, મુરજ બે સાખીઆ	રૂડો વચ્ચમા રામ	
શમ ખાઓ તો સાચું કહું	જેહ કરૂ મેં કાંમ	૭૪૭

પ્રતિજ્ઞા કરી પ્રેમદા કયા કહી તે કુઝરીએ ‘પ્રધાનન્સુત પરણ્યાં અંધો એ સાચુ બોલ્યાં અંધો મનસા, વાંચા, દશમણા અણપુછું અંધો આચરું એમાં વાંક એહનો નથી જોરાવર જીવતીએ કહું ગોપ્ય રાખ્યુ છે મે ધણ તંમ આગલ પ્રગટ કરું	જે પોતાની માત વીરતારીને વાતઃ પુરંજી વાધી પ્રીત રાખ્ય ગમે તે રીત સાત જન્મનો સ્વામ્ય એ કંથ ને હું કાંમ્ય એણે ના કહી અનેક ન આજ્યે દીધું નેક નથી બંજીતું કાંએ જે હોનાર હોએ તે હોએ’	૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨
---	---	---------------------------------

વણબોલી રહી માવડી ‘અણધરતું તે આચરું હું તો મન સાંખી રહું વણવાંકે તેહને મારશે કારકુનનો કીંકરે કુઝરી તેહને કંથ કહે ફટ અનણ, અસાગણી લેઈ દીપક કુએ પડી તાહારા કરમમાં જે હતું આવરહા આવી હો નાશી બંધો નીચાવીએ તો જીવ તંમારા ઉગરે તે માહુ દીધું માંચની વણવાંકે મજાવસો	એકે ન સુઝી વાતઃ અધીક કરો ઉતપાત પણ બંજીશે તાહારો આપ જેસે મેહુ પાપ રહીઅત બાલ્યે રંક વંઠો તારો વાંક મુરખની સરદાર ઘેડી તુંએ મુંમાર તે મહિ તુંજ કાંમ મારી નીએ કાંમ્ય બંધમ ન બંજી કાંએ મન વીચારી જોએ તે મુરખ કીધુ મન વજીરતંજો જે તંન	૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯
--	---	---

કવીત-છંદ

જીવે જો નીચન, કાંએક દીન ધન જ પામે

જીવે જો કુખીઓ રેહ, કાંએક દીન વેદના વામે

હવે જો વંઝાએ, કોએક દીન પ્રગટે પુત્ર

હવે જો કો રંક, યાએ કોએક દીન ઘરમુત્ર
મુવાં-કેડે કાંએ નવ્ય મલે, હવડાં તો ટાલો કરે

સાંમલ કેહે, સાંન રૂંદે ધરે, કોએક દીન ઇસ્તર મલે' ૭૬૦

દાહરે

માન્યની કેહે: 'માતા મુંણો	મલે ન એકે મેલ	
પીલે વણીકનાં છાકરાં	કાટે તાતનુ તેલ	૭૬૧
કો મારો વાંક કાટે નહી	કાહાટે એહેનો વાંક	
વંશ કાટે વણીકનો	રંજાટે બચારાં રાંક	૭૬૨
પીતા માહારાને તંમે પ્રીછવો	જ્યેમ ત્યંમ ચટે નહી રીથ	
તે કરતાં જેવુ ધટે	જે કરસે જુગદીથ	૭૬૩
ટાલનાર કોએ નથી	સુખ, હપ, હાણ્ય કે મધ	
નાઠે કો હવે નહી	મેલ ન મુકે અત'	૭૬૪

માતા ગઈ તેહેના પીતા-કંને	જુગતે જોડા હાથ	
દીનપણે થઈ દાંમણી	બોલી સ્વાંગીને સાથ્ય	૭૬૫
કુચરીએ કહું તે કહું:	'સ્થો સાથ વીપરીત	
પુત્ર મહંન પ્રધાંનનો	તે પરણાંની પ્રીત	૭૬૬
જો ઈછા-વર આપો મુને	એ વરને પરણાવ્ય	
કેહોડ પોહોચાડો કુચરીન્ત	લાખ્યેણાં લાડ લડાવ્ય	૭૬૭
બીજે પુરસ પ્રયવી-વીએ	એહેને તાત ને બ્રાત	
પ્રતીજ્ઞા કરી પુત્રીએ	વીપરીત થઈ છે વાત'	૭૬૮
રાજા તો રીસે થઓ	કોખો કંતાંત, કાલ:	
'એ ત્રણે દેઉ સુદીએ	પંડીત, પુત્રી ને બાલ	૭૬૯
કીધું કાંમ કળુધ્યનું	વણુપુછે એ વાંક	
મારૂં નીસ્થે એહેને	હું રાજા એ રાંક'	૭૭૦

પકડી મગાવ્યો પુત્રને	દણ ન લાગી પાર	૭૭૧
એકાંતે જઈ દિલો કર્યો	પુછી દીધી પાર	૭૭૨
મુલ-ચક્રી માંડી કહી	રામન્દવાઈ-રીત :	૭૭૩
‘નેરાવરીથી મુજને વરી	પુરંણ આંણી પ્રીત’	૭૭૪
વચન તાંહાં વીનતાન્ત’ણાં	લખી રાખ્યો’તો લેખ	૭૭૫
મહીપત્યના મુખ-આગલ મુકીઆં	નહી તેમાં મીન ન મેખ	૭૭૬
સીક્ષા વાતો ચારની	કહાં’તાં કુઝરીએ કેહેણ	૭૭૭
કર નેહી સરવે કહો	વધાં હતાં ને વેણ	૭૭૮
વલતો તેડો વીખને	વીવેકે પુછી વાવ :	૭૭૯
‘કયેમ પરદો તે’ બોલીઓ	કીધી અલી કિત્યાત	૭૮૦
માન્યનીતું મુખ નીરખીઉ	કુડું કીધું કાંમ	૭૮૧
મુરજ, ચંદ્ર હતા સાખીઆ	તે કયંમ લાગ્યા સંમ’	૭૮૨
પડીત કેહે : ‘પ્રીયવીપતી	તોલો વાંક એક દીસ	૭૮૩
કુડું બોલું, કાપન્યો	ચો વચાએ રીશ’	૭૮૪
આદ-અંત, અધ-અલી	બાબત્ય બોલ્યો બોલ :	૭૮૫
‘જુગદીસ-આંણ જુહુ વડે	તોલ અંમે તે તોલ	૭૮૬
કટાર મારવા માંડીઓ	પુત્રી તારીએ પેટ	૭૮૭
અધરંમ અંચો એત્યરૂં	નરપત નેહ્યો નેટ’	૭૮૮
પછે તેડી પુત્રીને	અદકી દીધી આંચ :	૭૮૯
‘સુલીએ રેઉ સવન	ને નચ્યો’બોલે સાચ’	૭૯૦
પીતા-પ્રત્યે પુત્રી કહે :	‘કર કુડ-કપટનું કાજ	૭૯૧
તે સરવે માંતું અમ્યો	લોપીને તુજ લાજ	૭૯૨
લેખ ગણતાં લક્ષણ લહુ	જુઠાં પડીઓં એ તેહ	૭૯૩
પ્રધાન-મુત તે પ્રીછવ્યાં	નસ્સુ પ્રગટો નેહ	૭૯૪
નેરાવરી કરી એ જુગતે	પલ્લો રૂડી પેર	૭૯૫
બલ-હીલો એ બાપડો	ગઓ પીતાને ઘેર	૭૯૬

તાર યહી દીઠો નથી	નથી ભેડી બે દૃષ્ટ	
બલ કરી એ બેઠેને	પકડી દીધું કષ્ટ	૭૮૪
ગંભે તો દો સુઢીએ	ગંભે તો એ પરણાવ્ય	
ઉગારો છવ ત્રણેત્તણ	ગુણ રૂઠો ગણાવ્ય	૭૮૫
પછે પ્રધાનને તેડીઓ	પુછી વીપરીત વાત:	
‘માહારી કુચરી, તાહારો કુંવર	અત્ય કીધો ઉતપાત	૭૮૬
લજ્યા લોપી માહરી	તાહારી લોપી આંણ	
ઘટે તે જોડેને કરો	વદો વદનેથી વાણ	૭૮૭
પ્રધાન બોલી નવ્ય શક્યો	કર દીધા બે કરંમ:	
‘રાઅ, ગંભે તેહેવું કરો	શરે વાત રી સરમ	૭૮૮
અન્યા અંમને નવ પુછ્યો	પુછા પોતાનો પંડ	
‘જેહવો ઘટે તેહવો કરો	લો તે તેહવો દંડ	૭૮૯
વાંક નહી એ વીપ્રનો	કદાચ પડો હોએ વાંક	
તોએ વીપ્ર હણવો નહી	એ તો આઠે આંક	૭૯૦

કવીત-છપે

વીપ્ર હણે બે તાત, વીપ્ર હણે બે નારી
 વીપ્ર હુટે ભંડાર, વીપ્ર ભેશવર ભરી
 વીપ્ર હણે બે પુત્ર, વીપ્ર વણવાંકે રૂઠે
 વીપ્ર બે ચુગડી ખાએ, વીપ્ર બે લગ્નમી હુટે
 વીથ કોડ વાંક હોએ વીપ્રનો, તો દેશવટો દીજીએ
 સાંભલ, શાખ સાહાસ-તંણી, પ્રાણ-ત્યાગ ન કીજીએ ૭૯૧
 સીના વાંક થત સહસ, તોએ તેહેને નવ હંણવી
 ડાહ્યાપણ દથ હજાર, તોએ મુરખમાં ગણવી
 થતી-શીરામંણ શીધ, તોઅ જસ-હીલી ઝારી
 ઉછેરે અદકે હેતે, કોએ દંન નાખે મારી
 નારી-અવગુણ ગણવો નહી, ચતુરાં કેહેવી ચુંકવી
 ચાંમલ કેહે, સી હંણવી નહી, માન્યની છવતી મુકવી ૭૯૨

દાહરે

વાંક તો માહારા પુત્રનો	ઘો ગમે તે હંક	
સુલીએ દો કે શીસ્તંણા	કરો કટકા શત-ખંક	૭૬૩
પ્રાદ્યણુ ભુંડો કહીએ નહી	પ્રાદ્યણુ નોહે લંક	
પ્રાદ્યણુને નવ લુટીએ	પ્રાદ્યણુને ન દેધએ હંક	૭૬૪
શીનો તો સભાવ છે	ફડી, ભુંડી રીત	
પુરંણ થાએ પર-પુરશથી	કરે પરંણે પ્રીત	૭૬૫
વાંક ધણે વાંછીઆ-તણે	જે વીચારે નહી વાત	
શે વશા ઘો સુલીએ	એણે કીધા માહા ઉતપાત	૭૬૬

છપા

વરણે તે વંછીક, જે આકરૂ ખોલે	
વરણે તે વંછીક, જે પર-પદંતર ખોલે	
વરણે તે વંછીક, જે ઉતાવલો થાએ	
વરણે તે વંછીક, જે વીનતાને વાંહે	
વરણે તે વંછીકને, જે કાએ શવલે બાંછીઓ	
શાંમલ કેહે, અરીલા આસરે, વેચ્ય પરો તે વાંછીઓ	૭૬૭
વંછીક તેહેનુ નામ, જે બુદ્ધ નવ્ય ખોલે	
વંછીક તેહેનુ નામ, તોલ જોધુ નવ તોલે	
વંછીક તો તેહેનુ નામ, જે કાએ જોલું પાલે	
વંછીક તેહેનુ નામ, જે વ્યાજ-શહીતે વાલે	
વીવેકી નામ એ વંછીકનું, સુલતાન-તોલ એ થાહે છે	
વેદેવાર ચુકે જે વાંછીઓ, તે દુખ દેવા દાઓ છે	૭૬૮
વંછીકમાં ગુણ વીશ, રીશ અડે નહી અંગે	
ચોરી, ચાડી, જર, બુડ, અહંકાર આવે નહી સગે	
અધરંમ, અન્યાએ, અબીમાન, ગાંન કે તાંન ન ગણે	
નંદા નીચ સભાવ, ભુંડ કોનુ નવ્ય ભણે	

ગાલો કાઝોક દે ઘણી, તો પાછી વાઘી નવ્ય ભંણીઓ
પુક ન બોલે પાસી, વેવાર પાલે તે વાંણીઓ ' ૭૯૯

દાહરો

તેહેવાં વચન વંણીકે કહાં તેહ પુત્રનો તાત
રીઝા રાએ રૂઢઆવીએ વેહેવાર ચંભલાવી વાંત ૮૦૦

કવીત-છપે

સાચુ બોલે ચોર, તો તે બંધનથી છુટે
સાચું બોલે જો ઝાર, રાજ તે ઉપર નવ્ય રૂઠે
સાચું બોલે જો લાંડ, કંડ તેહેને નવ દેવો
સાચુ બોલે જે ધનવંત, નામ તેહેનો નવ્ય લેવો
સાચાને સુખ તો દુકડુ, સાચાનો સુસ્થ સાળીઓ,
ચાંમલ, સાચો સલસલો, લુપત એ તો લાંખીઓ ૮૦૧

ચોપાઈ

વીપ્રને કાઠી નવ દીધ પાસે હતુ તે ખુચી લીધ્ય
'વીપ્ર તાહારો મોહોટો વાંક અણધટતુ કીધુ આઠે આંક ૮૦૨
બીજો હોએ તો મારુ કાંમ મુકુ જીવતો જા તું ગામ' ૮૦૩

દાહરો

રૂપી કેહે : 'રાજા મુંણા મેં કીધુ રૂકુ કાન્ય
એ જ્યમ તારી દીકરી એથી રેસે લાજ ૮૦૪
પ્રથવી-મત્ય એ તો થસે અજીત કેહેવાયે આપ
છકેતર સત તારસે એનાં પુન્ય-પ્રતાપ ૮૦૫

કવીત-છપે

જેહેને ઝાઝાં માંન, તેહ પંજુ લીલા માગે
જેહેને ઝાઝાં માંન, નીચને પાએ લાગે

જેહેને ઝાંઝાં માંન, નીર્ધન થઈ તે હંડાએ ।

૨૭૦ ' । ઝાંઝા મુદ્દરત ભેસ, રાંઝા તે તરત રંડાએ
ત્રંધુનો મેર ઇશ્વર કરે, અહંકાર તેના સા આણવા

ઝાઝી જે વીઘા લણા, તે તો દરીદ્ર બણવા

૮૦૬

જેહે બેઠા મુખપાલ, તે દીકા કાથદી કરતા

૭૭૦ ' । જેહેની ગાંઠે લસ-જોડ, તે દીકા ભીક્ષામાં ફરતા

જેહેને પુત્ર છે પાંચ, તે તો પંડ નવ્ય પામે

જેહેની ફરતી આણુ, તેહેના દુખીઆ દીન વાંમે
મુખેદાર-ધેર સાહુખી, તે કોડી-કોડી કરતાં ફરા

સાંમલ કેહે, ચાંણા સમજાને, અહંકાર તેનાં તો નવ્ય કરા ૮૦૭
વ્યામ-સાથે વહંત, તે દીકા વૈગળી

જર-માહે ઝીવંત, ઝોઘી કરમાં લેઈ માગી
મુરારી સીર-સરદાર, કાચેર-કોંકર થઈ નાકા

સદાનત દેનાર, માંન માગે થઈ માકા
ભેખંનવંત નર-નારીઓ, તે દીકા ટાંગા-ટોસીઓ

સાંમલ કેહે, ફગ્વી છાંહડી, તે ભેસ ન ભેસો ભેસીઓ ૮૦૮
કનક થાએ કથીર, કથીર કનક જ થાએ

૭૮૦ અકરમી થાએ અમીર, અમીર અકરમી-જયો હોએ
દાસી રાંણી થાએ, રાણી દાવડીએ દાસી

સતવાદી કરે ખુન્ય, ખુની કે ભાએ કાશી
એમ એક ફરતી છ.અદી, અહંકાર તો નવ્ય આણીએ

૮૦૯ સતોક રાખે મંન-મીખે, પરમેશ્વર-પ્રીત પ્રમાણીએ ૮૦૯

દેહદરે

૭૮૧ રાજ મંનમાં રીઝીઓ મુણી વીમ-વચન

કાંએક કોપ મંન છાંડીઓ માંન તણને મંન :

૮૧૦

૭૮૨ મુક હુ છવતા તણે જણને તરત

નહી તો તમ ત્રંધુ-તંધુ મેલ લખુ'તું મૃત

૮૧૧

મોડુ નવ્ય દેખાડસો જાઓ ગમે તે ત્યાંહે
રહેસો-માં તમે રાખમાં માહારી અવની-માંહે ' ૮૧૨

કવીત-છપે

‘છંછરે હોએ નાગ, તે પણ વસ નવ થાએ
વકરે જઈને વાધ, તે આદ્યો નવ્ય જાએ
વીનતા વંડી જયેહ, તે પણ કામ ન આવે
થઓ જુઠા જે જન, તે કુટો નવ કાઢાવે
રાજા રીસે રૂઠીઓ, તસ્ત કોધ તો નવ સમે
હવડાં કાઢો તે કીજાએ, જે ઈશ્વરને સુ' ગમે ' ૮૧૩

દોહરો

પીતા કેહે છે પુત્રને : ‘હવડાં છે એવો દાવો
રૂઠો છે તમ સચ્ચ જાંહાં જવાઅ તાંહાં જાઓ ૮૧૪

-કવીત-છપે

હવે તેને જોખ, રંક તો રાજા થાયે
હવે તેને જોખ, નીચ જન ગગા નાહાએ
હવે તેને જોખ, રાગી જન થાએ માતો
હવે તેને જોખ, ગુણી જન થાએ ગાતો
હવે તેને જોખ છે, વેદના સઘલી વાંમસે
ચાંમલ કેહે, સુ' કહું તુને, હવતો નર ભદર પાંમસે ૮૧૫

દોહો

ઉજડ ખેડાં ફર વસે નીરધનીઆં ધન હોએ
ગઆં જોખન આવે નહી સુવા ન હવે કોએ ૮૧૬
સંપત્ત ગઈ તે શંપજે ગઆ વલે છે વાંહાંણુ
ગઓ અવશર આવે નહી ગઆ ન આવે પ્રાંણુ ૮૧૭

કવીત-છપે

વંઝા જનમે છે પુત્ર, મુરખ પંથુ કવીતા થાએ
 નેઠ લરીએ નવાંણ, દરીદ્ર-સીર છત્ર ધનએ
 વલે કો દીવસે વેર, ઝેર વલે જરૂરી
 ગુણક થાએ ગુણવંત, શતીયણામા મુરી
 અનેક હેવા થયા હસે, સાખ સહાજ છે સહી
 સાંમલ કહે, કહું કોડ વરાં, મળો જીવ આવે નહીં ૮૧૮
 જીવે તે પાંખે સજ, જીવે તે પાંખે નારી
 જીવે તે બેસે અસ્વ, જીવે તે થાએ વેપારી
 જીવે તે કસે જગન, જીવે તે ગંગા નાહે
 જીવે તે પેહેરે નંગ, જીવે તે લાંઠાંણાં લાહે,
 જીવે તેને સરવે મસે, વીજેગ સંજોગે થાએ છે
 મુવા કોએ દોષે નહી, સાંમલજટ ગુણ ગાએ છે' ૮૧૯

દોહરો

અમુલખ અસ્વ એક સજ કયો	દુશીલાં હથીઆર	
આબુખણ અંગે ઓપીતાં	થઓ આપ અસ્વાર	૮૨૦
માતા-પીતાએ આગના	તેને આપી તરન :	
'જે યહ તે રૂઢુ યહ	માથેથી ઉતરૂ મસ્ત'	૮૨૧
તે જીવતીએ જાણીઉ	પીડ ચાલે છે પંથ	
કાંમ્યની આવી કલપતી	જાહાં પોતાનો કંથ :	૮૨૨
'મુણ સ્વાંમી સલક્ષણ	દેવરૂપ તુજ દેહ	
પરણેા તું મુને ઓતથી	નીશ્ચે પ્રગટયો નેહ	૮૨૩
તુ પરણો મુને બીકથી	મેં કરવા માંગી માત	
ત્યાં એક વીમ્બ છે સાખીઓ	નોતાં માત ને તાત	૮૨૪
તે તો તારે આગલ રહું	આ તું ને આ કટાર	
શ્રી-હત્યા તો શ્રેયવે	આપણે અપરંખપાર	૮૨૫
સાથે તેડ ચલક્ષણ	પીઉ ત્યાંહાં મારો માણ	
ના કહીને તું નીસરે	તો તુજને, મુજને હાંણ	૮૨૬

કવીત-છપે

નાહોન્નીના જે નાર, સતીપણુ નવ્ય સુઝે

નાહોન્નીના જે નાર, બુદ્ધ એકે નહીં જુઝે

નાહોન્નીના જે નાર, આબુખણ અંગ ન ઝોપે

નાહોન્નીના જે નાર, લલ્યા સદુ તેહેની લોપે

નાહોન્નીના જે નારીઓ, તસ્કરથી ઝોધુ તોલ છે

સાંમલ કેહે, સી ભંડાં એકદી, બોહો અવગુંજના બોલ છે ૮૨૭

પુત્રી પીતાને ઘેર, રીધ્ય હોએ, પણ રાંડી

પુત્રી પીતાને ઘેર, કહેસે, એ કંથે છાંડી

પુત્રી પીતાને ઘેર, કુટુંબમાં કાકાવે ખોટી

ભોભઈ બોલે જુડ, કહેસે, કરમે ચોટી

ગરીબ હોએ ઘેર ઘરખણી, પીતા હોએ પ્રથવીપતી

સી તો સોભે સાસરે, સાંમલ કેહે, તે તો શતી ૮૨૮

દાહરે

મહીઅરનાસી માંન્યની

તેહેનાં પુરંજુ પાપ

સી સાથે સ્વામીનાંજી

તે અધીક કરમની આપ' ૮૨૯

ચાપાઈ

કંથ દેખતા કીધો કીધ એવા અધીક કીધા પ્રતીબોધ

સ્વામી કેહે: 'સામાજી સુણો ભારે બોલ શા માટે બણો ૮૩૦

તંમને વાટે કેમ તેડાએ વેલુમાં વાંઢાણુ કેમ ખેડાએ ૮૩૧

કવીત-છપે

ઘડા જેવડું સ્તન, તે પણ નવ રહે છાંનું

કરાં કરો તંમે કલપના, કેમ થાસે મંન-માનું

તંમ માટે માહારો જીવ, તે જોતામાં જાએ

તાહારે માથે કલંક, દેસ બાધામાં થાયે

મુજને હોએ મરાવવો, પસ્વશ પડવુ હોએ તાહરે
એક હાંણુ, બીજુ હસુ, જુગમાં કરવુ હોએ જાહરે' ૮૩૨

દોહરો

નારી કેહે: 'મુંણુ નાહોલા	હુ પેહરુ પુરશ-પોશાક	
જુવતી કેા જાંણે નહી	વેદ મદુ એ વાક	૮૩૩
હોડ-થકી હંડુ નહી	હંડુ રાખુ હાથ	
હલ મારુ ડગે નહી	મુખે તેડ ઘું સાથ'	૮૩૪
વણીક-પુત્રે વીચારીઉ:	'ગરજે ઘેલાં જોલ	
એ છલ છાંતુ કેમ રહે	તરણી-કેરૂ તોલ'	૮૩૫

ચોપાઈ

નારી કેહે: 'સાંભલ રે નાથ'	હેત-થકી જોરા એ હાથ	
'આડકથા તુજને કહું એક	વીનતા-કેરો જોહ વીવેક	૮૩૬
આપણુ એ ઘેઈએ એકાંત	'ભાગુ' તારા મનની ખાંત:	

રાંમરૂપ એક રૂડુ ગાંમ	રાંમસંઘ કંકસલો ઠાંમ	૮૩૭
છતુ ગાંમનો એ છત્રપતી	રૂડી કરમની રેખા રતી	
રજપુત એક તેહેના ગામમાં	નગ્નપત્યસંઘ તે નાંમમાં	૮૩૮
ચતુરસોકની કરે ચાકરી	બાંધી ન શકે કેા બાકરી	
માહાદાતા મોટેરૂં મન	અહમ્નીશા બદુ આપે અન	૮૩૯
સીવ સદાવ્રત-કેરી વળ	એણે બાધી ધરમની ધળ	
નન્યો-અક્ષર તે નવ્ય લણો	જસવંતી જતુનીએ જણો	૮૪૦
હદ્યા-અક્ષર-ઉપર હેત	સદાવ્રત-માહિ સચેત	
તેને અગીયાર વસ્ત્રનો તન	પીતા-થકી સવાઈ મન	૮૪૧
ચતુરદશ વીધાનાં ચેહેન	અંસા-અવતારી અધીપત્ય જોન	
પીતાન્તણી નવ્ય લોપે લાજ	કરે પુન્ય-કેસાં બદુ કાજ	૮૪૨

કવીત-છપે

- સપુત નામ સરદાર, કૌંડિપર નબ્ય કોપે
 સપુત નામ સરદાર, પીતા-વચન નબ્ય લોપે
 સપુત નામ સરદાર, શ્રાધ ગચ્છા જઈ સારે
 સપુત નામ સરદાર, છે સામરથ પણ હારે
 સપુત નામ સરદાર, કુટુબ-તાંણુ પોરાણુ કરે
 સામલ, સપુત સલસણો, માત-પીતા તેનાં કરે ૮૪૩

દોહરો

- માત-પીતા મુખ પામીઆ સાચો તેહ સુખંણુ
 માત-પીતાને જોણે દુષીઆ પડો તે તો પાહાણુ ૮૪૪

ચોપાઈ

- તેહ પુત-તણો તે તાત વધરીત થઈછ તેની વાત
 પીઠાઓ રોગે તે દુખે ઘેરાણો તે, નવ જોલે મુખે ૮૪૫
 નાખો લોખે, પણ જીવ ન જાણે જીવે દ્રષ્ટે, બગાસા ખાણે
 નારીએ કરમા સુકું નીર સુચુ તાંન, મન, ધન, શરીર ૮૪૬
 “હેત-થકી જોડુ છ હાથ સતી થઈઆવુ તમ સાથ”
 “સેખાસ” જહી મનડુ મોહીઈ પછે પુત્ર-સામુ જોઈઈ ૮૪૭

કવીત-છપે

- નારી તેનુ નામ, કરે સ્વામીની સેવા
 નારી તેનુ નામ, ઠંથને જાણે દેવા
 નારી તેનુ નામ, સુખ-દુખ તે-આગલ કહીએ
 નારી તેનુ નામ, સ્વામીના અવગુણ સહીએ
 નારી તે જ ન મી ચાલે, નારી સપુત સફલે ફલે
 જીવે તારે જસ જીવી લે, મરે તારે વાસે બલે ૮૪૮

દોહરો

પુત્ર કહે: “પીતા સુણે	હો આજ્ઞા કાંઈ કાંમ	
વચન ન લોપુ વેદવત	અંખો તંમારે નામ”	૮૪૯
“તાહારી માતાને જે ઘટે	તે બેઠી સુજ સાથ	
સાગવન સતીતલું	જલ સુક્યું સુજ હાથ	૮૫૦
તુને ઘટે તે તું કહે	જે હોએ તારું તોલ	
પછી સ્વરગે હું સંચરું	સુણી તંમારે બોલ”	૮૫૧
કહે કુચર: “કાંને સુણે	ધીરજ રાખો મન	
સવાઉ સદામત આજથી	આપુ અકુરનીસ અંત	૮૫૨
નયો-અક્ષર બોલુ નહી	સાચો એ તો મુત્ર	
પાંણી રાખુ પરીઆંતલું	તો તંમારુ પેટનો પુત્ર”	૮૫૩
“શેભાસ કહું છું તુજને	તેં કરૂં રૂઠું કામ”	
પીતા અલુ પામીઓ	કહેતો મુખે શ્રીરામ	૮૫૪

દીવસ-પાંણી કર્યો દીપતો	કર્યાં કુલ-કેરોં કાજ	
સદામત સવાઉ ચલાવીઉ	ધરમની બાંધી ધજ	૮૫૫
અબદ એક બે વહી ગયા	પુત્રોં કલુ કોહાર	
દાતાને ઘેરે હોએ નહી	ભારે તો બંડાગ	૮૫૬
“માગલુ આવે માગવા	કરવો પડશે નકાર	
એથી અલુ ભલુ રૂઠું	સતપુત્ર ને નાર	૮૫૭
નીરમુખ બે બચીક વસે	બે કવચન સુણીએ કરંલુ	
એથી લડા કરોડ વરાં	મોહોરું રૂઠું મરંલુ”	૮૫૮
ધણી-ધણીઆંણી કરમવંત	બેનુ એકજ ચીત	
એકાંતે વીચાર એવો કર્યો	પુર પુરંલુ બેની પ્રીત	૮૫૯

નારી કહે: “સુણો નાહોલા	ભુંડી હત્યા બ આપ	
પર-હત્યા કર્યા-ચડી	પંચ-ચલુ એ પાપ	૮૬૦

જીવસુ તો તો જર ઘણો	મુઆ-કેડે તો ફેક	
જીવ, જોખમ ને જર જસે	મેહેણા દેમે લોક”	૮૬૧
સત્યવાદી કેહે: “સુદરી	પ્રીત કહી તમ્યો પેર	
હું પરદેસે પરવડું	ઘરૂણી રહો તંમે ઘેર”	૮૬૨
“કુડું સુ બોલ્યા કંથડા	કથંમ કરે તરણાનો મેર	
હું રૂપવંત જોળનપણે	તરૂણી વરસ જ તેર	૮૬૩
માહારે તું તો જીવડો	દેખુ તાહા રકંત	
અજર થાએ એકે ઘડી	વાઉ પેહેલા વહંત	૮૬૪
પર-ધરતી પગ-દેસડે	ખાતે ઘોડા ખેડ	
અંમે કરીસુ ચાકરી	મુજને સાથે તેડ”	૮૬૫
“છત્ય છાની કથંમ રહે તાહરી	રહેશે કથંમ એક દીશ	
એ તો મે નબ્ય ઉપડે	તાહારો ભાર તો શીશ”	૮૬૬
નારી કેહે “અંમ્યો નર થસુ	ધારંજુ રાખી ધીર	
જાંહા જસુ તાહા તેવા થસુ	માના જાઆ વીર	૮૬૭
સુખ-દુખ ઠેા ઠેાએ-તાંજુ	ઠેાએ-આગલ નબ્ય કેણ	
પાપ પંચ હત્યા-તાંજુ	એ વેદ-વચંન છે વેણ	૮૬૮
સુધંશુ, ખેશીસુ, જંમસુ	ચોહાવીસુ સેજ	
અંતર બે બધવનાજુ	હેડે રાખીસુ હેજ”	૮૬૯
“કંથ કહીસ મા કામ્યની	કામ્યની જાંજુ કંથ	
કામ-વાસના કરો નહી	પરવગે સુખે પંથ”	૮૭૦
“આપણે ઘેરે જવ આવસુ	તારે નર ને નાર	
સુખે સાથે તેડે મુને	સુ કહુ વારંભવાર”	૮૭૧

ચોપાઈ

નર-નારી જુગતે જોડલા	ઘણા-મુલી બેને ઘોડલા	
શણુગાર બે પુરસના સન્ન	ભુપત્ય જોડેવા એ બે ભળ	૮૭૨
વજરને તો સુખ્યો વાસ	પુગ્લુ દ્રવ્ય મુઝ્યો તે-પાસ	
નીશા-સમે નર-નારી ગયા	મ્નેહ ઘણેથી સુખીઆ થયા	૮૭૩

ખેડ-ખેડ કરતાં જાએ
ભુપત્ય ભારે વીણા લણાં
કેને ન આણે લેખા-માહે
જાણે એક જનુનીના જણા ૮૭૪

અંદ્રાવતીનો જન્મ-અંદ્ર	અંદ્રસંઘ જાણે એ ઇંદ્ર
અલખત ધરમાં છે ઘંણી	ખાંણુ લક્ષ માલેવ ધરધણી ૮૭૫
ધારમાં ફરે તે રાજ	અસત્ય, અન્યા તનથી તાત્ય
ઇંદ્રાદે તેહેને ઘેરે નાર	લક્ષણ તેમાં વીણ ને ખાર ૮૭૬
શીશમંણી તે માહે = સતી	પવીત્ર ઘર પોતાનો પતી
તે ગાંમે આવ્યા બે અન્ધાર	જાણે કંદ્રપનો અવતાર ૮૭૭
રાંમ-લક્ષમણ સરખી જોડ	નહી કોહોને ખાંપણ ને ખોડ
દેવાંસી સરખા દીઠડા	મહીપતી-મન માંન્યા મીઠડા ૮૭૮
ખોલાવ્યા ઘણું દેઈ માંન	પ્રીત કરીને આપ્યાં પાંન :
“કોણ દેશ-તંણા છે રાઓ	કયાંહાંયા આવ્યા ને કયાંહાં જાઓ ૮૭૯
શા શા સગા ને સુ તંમ નાંમ	સુ ધારો છે મનમાં કાંમ
ખાલપણમાં ખાલે વેસ	કયંમ નીકડ્યા પંથ પરવેસ” ૮૮૦
તે બોલ્યો મન ધરતો લાજ :	“મન્ય ધરમે મોહોટા મહારાજ
એ રજપુત રાઓ, જાણે એ જાત્ય	સગપણ ભારે છું બે જાત ૮૮૧
ગાંમ, નાંમ કહું સુ કથી	અંમને કોઈ જોલખતુ નથી
ખાંધવી શી મન-સુ ખાકરી	ચીત-માહે ચાણું ચાકરી ૮૮૨
હાંણો-પાંણી હસે જાહે	તે ઠેકણે રહેલું તાંહે ૮૮૩

કવીત-છપે

કહીએ પીતાનું નામ, જે કાંઈ રૂઢું કરીએ
કહીએ પીતાનું નામ, જે કામે ઠેકાણે ઠરીએ
કહીએ પીતાનું નામ, જાંહાં જોલખે આપે
કહીએ પીતાનું નામ, જ્યાંહાં ખત લખવું હોએ છાપે
વંસ કેહેવો વીટીવાં-વીએ, ઠકરાલ દેખો ઠાકરી

નાંમ અંમાડું નાંહાંનીઆં, ચીત ચાહીએ છે ચાકરી

સુખી તે ઘરખાર, સુખી વીદેસ ન જાએ ૮૮૪

સુખી સજે શંભુગાર, સુખી ખડધાંન નવ્ય ખાએ

સુખી ન ઉપાડે ભાર, સુખી ચોશીઆલો નવ્ય વેઠે

સુખી નવ રેહે આધીન, સુખી નવ્ય માંન જ મેટે

સુખી એકલો નવ્ય સંચરે, સુખી દુખીઆતુ મંન નવ ધરે

સુખી કરે નહી કાસડું, સુખી વીકે તો નવ્ય કરે” ૮૮૫

ચોપાઈ

ઘરમાં ખંધાવ્યાં ઘોડલાં

જસવંતા રાખા જોડલાં

ખાંન-ખાંન, પુસાગો પેર

ઘણા હેતથી રાખા ઘેર ૮૮૬

પાસે મેહેલ-મેડીનો કાંમ

સુખી આપ્યો ચોકીનો કાંમ

કલોલ કોટી પ્રકારે કરે

સહુ સલા દેખી મંન ઠરે ૮૮૭

રમત્ય રમે આપે એકઠાં

સેત્રંજ, ગંજીશ, સોગઠાં

વાહે ભ્યંત્ર, કરે સુલ રંગ

સુલટ મોટાનો કરે સંગ ૮૮૮

કથા, વારતા, કીરતન કરંજી

થઆ વરસ એમ કરતાં ત્રંબુ

મુસ્તક મરડી બાંધે મોલ

સાંમત બે, વરસે છે સોલ ૮૮૯

કોએ ના પ્રીછ તેહેનો પાર

કોણે ન જાણ્યાં નર-નાથ ૮૯૦

કવીત-છપે

ચાતુર નરનુ ખીદ્ર, જેવસો કો નવ જાણે

ચાતુર નરનુ માંન, મોજ ઘેર તે તો માંણે

ચાતુર નરનો વણજ, જણાએ નહી લેહેણુ, દેવું

ચાતુર નરનુ પુન્ય, કોએ નવ જાણે કેહેવું

ચાતુર નરનો પાર, કો પંડીતે તે નવ્ય પારખ્યો

મુરખનાં મુલ જાણે સહુ, કેહે સાંમલ, શઠ-સારખો ૮૯૧

ચોપાઈ

શ્રાવણ-માસ આવ્યો, સુલ જન સત્યવાદી કરે શીવ-પુજન

કાલી અંધારી માહાજન રાત્ર સુતા માંનવી જાતો-જાત્ર ૮૯૨

ગાળે મેહે ઘણો, ધન ઘોર	દાહુર, મોર કરે બહુ સોર	
વીજલીઓ ચલકારા કરે	કાચર-કેરાં મન રૂરે	૮૬૩
દુખીઆ પુરુશની દેહે દુખ	શ્રીવંત પુરુશને માહાસુખ	
કાંમી પુરુશને વાધે કાંમ	ગાળે ગગન ધન વાધું ગાંમ	૮૬૪
જાગ્યો મેહે મેહેલીનો ઘણો	વીજયોગ સંભારે વાહાલાંતંથો	
“પીઉ પીઉ” ખર્ચેઆ કરે પોકાર,	અનંગખીડા અપરંમપાર	૮૬૫
નરનારીને વાધો નેહ,	મેહે-કેરાં પીડાવે વેહ	
ઝબકે ઝબકે ઝબકારા થાએ	ઉપર બેઠાં સંભૂ ને રાએ	૮૬૫ (ક)
ધન ગાળે, કરે છે જોખ	ગુણવંતાં બેઠાં છે ગોખ	
વચલી મેટીએ આકર બેહ	જે નરનારીને બહુ નેહ	૮૬૬
વીનાદ-વાસ્તાની બહુ વાત	વાળે ચોથડીઆં માઝંમ રાત	
ચપલાનો અમકારોં યઓ	અનંગ અંગમાં ચેસી ગયો	૮૬૭

કામ્યની કાઆએ વાપો કાંમ	મન નબ્ય રેહેવા માંડુ કાંમ	
સેજ્ય એક બેઠાં છે કરી	સપુત-પાસે થતી મુંદરી	૮૬૮
નર-સુ નેહ ધરે જટલે	પેહેલી વાત પ્રીતી તેરલે :	
“અરે પ્રભુ, એ તો સુ થાએ	બોલ-બરદ અંમાડુ જાએ	૮૬૯
પાણી જાએ પરીઆન્તાંણું	દુભાસે-પરમેશ્વર ધંણું	
નર કે નારનુ વચન જ ગઈ	વલતું તે તેમાં સુ રું	૯૦૦

કવીત-છપે

એક વચનને કાજ્ય, પાંડવ તો વનમાં લંભીઆ

એક વચનને કાજ્ય, કૈરવ-દલ શંઘલા શંભીઆ

એક વચનને કાજ્ય, બલ પાતાલે પરવરીઓ

એક વચનને કાજ્ય, હરીચંદ્રે પાંણી ભરીઓ

વચન એક શ્રીરાંમ, લંક વીશીશંણુને દેઉ

વચન જતે સરવે ગઈ, શાંમલ કેહે, વરથ એધી કુંદ ૯૦૧

છુટુ મુકીએ મન, ઉચ અલક્ષ લક્ષે

છુટુ મુકીએ મન, રાંમા પરની ઘેર રખે

છુટુ મુકીએ મન, બ્રષ્ટ થાએ ચોલા તે

છુટુ મુકીએ મન, વણસે સહુ વસ્ત્રી વાતે

મન ઉપર અંકુશ રખે, જયેમ વાલે તમ તાહાં વલે

શામલ કેહે, મન વસ્ય કરે, તેહેનાં વચન સફલે ફલે” ૯૦૨

માંનુંનીએ મન વાલીઉ

“ફટ-ફટય રે! તું પાપીઆ

એમ કહી એક હોહરો

હૈડાનુ હોઠે આવીઉ

“અપલા! કયમ અમકો તમો

વસવું વાસ મુજ તણે

બપૈઆ! કયમ પીઉ પીઉ કરે

પર-મુલક તણ આલશું

એમ કહી મન વાલીઉ

ખુશાલ થઈ ખુખારીએ

વીનોદ હાસની વાસ્તા

વાત તો વીસારે પડી

થીરતા રાખુ કાંમ :

કયમ પ્રગટો છે, કાંમ?” ૯૦૩

કહો માંનુંનીએ કેહેણુ

વદને કેહેવાઉ વેણુ : ૯૦૪

વર માહારો વીદેશ

તારે વીરો વર કરેસ ૯૦૫

પીઉ માહારો પરદેસ

પછે વીરો વર કરેશ” ૯૦૬

ધારણુ રાખી ધીર

નીરમલ પીધું નીર ૯૦૭

લંણુવા માંડા લેદ

દાણુ માત્ર નહી ખેદ ૯૦૮

ઉપર રાંણી ને રાચણ

નરપત્ય નીદ્રાવસ્ય હુતો

તે બત્રીશ-લક્ષણી બોહો ગુણે

તેજ-પુજ તસ્તીળ-મું

તે વચન વીનતાએ શાંલવું

“કાણુ બોલ એહેવો કહો?”

“વીરાને કયમ વર કરે?

કેનાર કોએ કાંમ્યની

સુતાંતાં સેન્યાઅ

બાંએ કાંમની કાઅ ૯૦૯

અતુરા અતુર-મુબાંણુ

લલપંણુ-કેરી લાણુ ૯૧૦

જે બાલા બોલી બોલ

તંનથી કીધું તોલ : ૯૧૧

એ તો વપરીત વાત

એ બુવતી-કેરી બાત ૯૧૨

પુરસ્ક નહી, એ પ્રેમદા એ મહેણીનાં વચન
કાચાથી કંદ્રપ કાઢીએ મારી નાંખુ મન” ૯૧૩

ચોપાઈ

રૂટે વીચારતાં વીતી ગય પુરંજુ પુન્ય થયો પ્રભાત્ય
રાખ હિંકવા તતગર થયો ઘરૂણીએ આવી પાલવ ઘઘોઃ ૯૧૪
“સાંભલો માહારા સ્વામી ત”યે એક પ્રશ્ન પુરું છું અંમે
વચલી મેડીએ ચાકર કોણ ? અશલી છે કે ગખ્યા એણ ?” ૯૧૫

દાહરો

શંણીને કેહે રાગજી : “કથન સાંભલો કરંજુ
પંથી પરદેશી પંથીઆ રાખે થયાં વરમ વંજુ ૯૧૬
બે બંધવ છે બાલકા રાજવંશી-આ રૂપ
સત્યવાદી, સવશણાં ભારે કરમનાં ભુપ ૯૧૭
ખાસ ખેલ, ખલખલ ખરી ચોડી સોપી પ્રીત્ય
ખાએ, પીએ, ખુખી કરે રાજવીઆંની રીત” ૯૧૮
નારી કેહે : “નરપત મુંણો કદ કથન, મુંણો કાંન્ય
મહેહ ન ગખસો તેહમાં મનસા સીધથી માંન ૯૧૯
એક કંથ, એક કાંમની એક નર ને એક નાર
બંધવ ન હોએ બે જણાં એક ભામ્યની, એક ભરથાર” ૯૨૦
પુરપત્ય કેહે : “મુંજુ પ્રેમદા મુરખ તાહારો મેલ
ખાત છે એ માનાં જણાં ખોટો તાહારો ખેલ ૯૨૧
નર થઈ તે નારી ક્યંમ રહે ? વપરીત એ તો મત
વીઘરાનીના તે કેમ રહે ? ઘણે અંગારે મત ?” ૯૨૨
નરનારીનો નેહડો નરનારીનાં નેણ
તે તો છાંનાં ક્યંમ રહે વીનતા-કેરાં વેણ ?” ૯૨૩

ચોપાઈ

ડાહી મોકલી એક દાસ પ્રીતે બે તેડાવ્યાં ખાસ
આસન, બેસણ માંડાં અતી બેઈ કરમની રેખા રતી ૯૨૪

વંચાવી કાગલ જોયાં વેણ
રાખી પરોણા પ્રીતે પેર
બે જણના કર આડ્યા કાંમ્યનીઃ
ગાતાં'તાં ગાથા ને ગીત
તે તો ગાઈ દેખાડો મુને
માન્યું તંમ ઉપર મુજ મંન
તેનો તે તંમે ગાથા ગાઓ

જુવતી હતી તે ઝાંખી થઈ
અરુણ-થકી અંબુજ કરમાઓ
લેણદાર દેખી દુખ થાઅ
એમ કરમાઈ તે કાંમ્યની
શંણીએ ચાંપી પોતાને રૂદે
દેખે રાજ, દેખે કંથ
કર પકડી સુવારી સેજ
હાથે વસ્ત્ર વીસરજન કર્યાં
અરંણા, ચોક્કી, પેહેરાવ્યા ચીર
ચતુર એકલાં બેઠાં ચાર
એ વાતનુ તો અચરત અડુઃ
માંડીને કહી વીતગ વાતઃ
સદામત-શોભા કારંભે,
શાચાં માંન્યાં સરવે વરત
શાસરવાસો પુરંણુ કરી
ગાંમ-સુધી વેલાવી દીધ

નેહુ નરખીને જોયાં નેણ
ઘણા હેત-થકી તે ઘેર ૯૨૫
“આજ જામ્યાં છો તંમ્યો જાંમ્યની
પુરંણુ મધ્ય નીશાની પ્રીત ૯૨૬
તેહોનો સરપાઓ આપુ તુને
તંમ્યો પેટ માહારાનાં તંન ૯૨૭
વીરો વર કર્યાંનો દાઓ”

તાંવ તાપે હેલી તે લહી ૯૨૮
વરુણ-થકી જ્યંમ અગન્ય હોલાઓ
કરજદાર જેહવો કરમાઅ ૯૨૯
જાંમ્યનીએ ભાલી જાંમ્યની
વાંણી અંમત-જેહેવી વદે ૯૩૦
અલપ વાત રાખી અંથ
હૈડા-સાથે આંણી હેજ ૯૩૧
પુરશ-તણાં આભુક્ષણ હર્યાં
નારી-તંણુ તોહાં વાધું નીર ૯૩૨
એ નરનાર ને એ નરનાર
“કયમ પરદેશ જાવું પડુ” ૯૩૩
“સાંભલ રે! તુ માહારી માત
જેહુ જંણુ નીકલાં છું બારંણુ” ૯૩૪
તાંને રથ જોડાવ્યો તરત
મોહોટી વેહેલ એક મોહોરે ભરી ૯૩૫
કામ પુન્ય-તંણા તાહાં કીધ

મોહનાંએ કહી એહેવી વાત.
હું નહીં મુકું તારી કેડ'
(પંડીત ગઓ પોતાને ગામ્ય

‘મુણુ રે! સ્વાંમીજી સાક્ષાત ૯૩૬
તરુણી કેહે : ‘મુને સાથે તેડ’
જાંમ, નાંમ લખી રાખ્યો ઠામ્ય) ૯૩૭

નરનારી જે ઘોર ચરાં	માત-પીતાને પાગે પડાં	
મધ્યજાત્ય-સમે ચાડ્યાં જે જાણાં	પુરશ-વેસ ગુણવંતા-તંણાં	૯૩૮
ગત્રીસ-લક્ષણ બુધ્ય-નીધાન	જાંલો અઘ્રાદશ વીધાન	
માહામદથી મનમાં માલીઆં	ચતુર નર જેહું ચાલીઆં	૯૩૯
જાંહાં દાંભો-પાણી તાંડાં જાજ	રનેકુ ધણો, તે મુખીઆ ધાજ	
મુકન વાટ-માંહે મુજાં	પુરશને પ્રેમદાએ પુછીઆં	૯૪૦

છપે

‘ડાબી થાએ છીક, કાંમ કરી ઘેર આવે
 તોરણ ગાધે ચાસ, તે લાલ લાખેણો લાવે
 ડાબી દેવ્યા દાખ્ય, તો રાજ આવે તે રીધી
 જમણો ભૈરવ હનુંમાંન, શંપત્ય, મુખ આપે સીધી
 વાજીત્ર, નાદ નૃતકી-તંણા, કુમારકા કુલે ભરી
 છત્ર, દરશન આમર, ચમર, શાંભલ કેહે, કાંમ આવે કરી ૯૪૧

દેહરે

મલે કાઠ ને કાચલા	મલે છાંણાં ને છાસ	
મલે કાંટા ને કુશકા	તો વેદ ન આવે વામ	૯૪૨
મલે વૈરાગી, વરતીઓ	મલે રજસ્વલા, રંડ	
વણુ-રીલે વીખ મલે	તો દૈવ્ય-તંણો એ ડંડ	૯૪૩
મલે જટીલ કે કાંખરાં	કે કાંચની છુટે કેશ	
મલે બુધ્ય-હીણો બાઈલો	તો હાંણુ કરે હંમેસ	૯૪૪
મલે માલણુ ફલ-ફલ-સું	મલે તંજોલી-પાંન	
મલે નાપીક કર આચી	ધનના ઢગલા ધાંન	૯૪૫
કર કાડી હોએ કુવાડો	કર કરવત સુતાર	
ફરી ન દેખે દેસને	એ કર લોહોડું લુહાર	૯૪૬
ચરંમકાર ચરંમ લેઈ મલે	મલે ચાંમઠો, ચોર	
વેચે શાવણાં, સુપડાં	તો મારગમાં રહે ઠાગ	૯૪૭

ગાતી આવે ગોરડી	ભણતા આવે બ્રંમ	
ધનં મલે ધેનું-તણું	તો તો ખોલ્યું કરમ	૯૪૮
લવણ કે લોટું મલે	મલે પાલી કે પરડ	
તેને મરંણ તો હુંકડું	મલે બરડ કે ભરડ	૯૪૯
શુંણ-સહીત ગોધા મલે	પોઠી પોઠ-સમેત	
ધ્વજ-સહીત તે ગજ મલે	તો લાભ રાખના લેત	૯૫૦
વણ-પખાલ પાડો મલે	ઉપર અશ્વારે ઉટ	
વેડાંગ વંણ-પલાંણથી	ચીંતા થાએ ચોખુટ	૯૫૧
મલે ધુંમાડો ધુંમતો	મલે મહુડાંની મોટ	
મલે તરંણાં કે તુંબડું	તો ખરે વેપારે ખોટ	૯૫૨
મલે કુમુંખી કાપડાં	મલે મોતી કે મોર	
તો દાંમ આવસે દશ-ધણે	તો વસ્ત વોરંતી વોર	૯૫૩
સારી વાત ને સાંભલે	સારૂ દેખે દ્રષ્ટ	
સારૂ કરવા ને શંચરે	તો કદા ન પામે કષ્ટ	૯૫૪
હલ, પજોઠી હાથમાં	મોટા માથા પર બીજ	
મલે કણબી ને કરશંણી	તો સંભા-સંધાતે રીઝ	૯૫૫
ખાંડે ધર્યો હોએ બેટડો	માથે હોએ ચાર	
લેશ હાકે ને ભામ્યની	તો નીચે પરણે નાર	૯૫૬
ધણ ભરૂ હોએ ગાડલું	હલપતી હાકણહાર	
ધોલા ધોરી હોએ ભેતરા	તો અલખત અપરંભપાર	૯૫૭
બુખો આવે ભાંડતો	કે કાકતો આવે લોટ	
છુટી ચાલે છેલડો	તો ખરી આણે ઘેર ખોટ	૯૫૮
કશકશતો આવે કુતચો	હરખ ઘણેરે હાંમ	
સનમુખ યદને સુંઠીએ	તો કરીને આવે કાંમ	૯૫૯
કોકીલ મલે કર કાંમઠે	મલે કટારે ભાટ	
અડગ હથીઆરે ક્ષત્રીઆં	તો વેદ શંભારે વાટ	૯૬૦

પોથી પકડી પંડીત મલે	પુંલ્યો-અસ્થો પેર	
એ મુકંનથી સંચરે	ગરથ લેઈ આવે ઘેર	૯૬૧
ખેલ, તેલ, કપાશીઆં	આટો, કુટો, ઇટ	
માંકડ-મુછો મારગે મલે	તો પડે પ્રહાર કાંઈ પીક	૯૬૨
માથા-બોડો ને માંજરો	વાંમણો, દાંમણો દેહ	
રોગી મલે 'કે રંડુઓ	તો માથે દુખનો મેહ	૯૬૩
વેદ મલે વંણ-કેથલી	પંડીત પોથી-હીણ	
વંણ-ત્રાજુએ વાંણીઓ	ખજા લાલમાં ખીણ	૯૬૪
ધાએ વસે ધોખી મલે	તો તોલ લાલમાં તરત	
મેલે વસ્ત્ર મારગ મલે	તો મેલ પમાડે મસ્ત	૯૬૫
શાંભલ શાંભા સુંદરી	અધીક મુંકન છે આજ	
કાંચક કબ્જ છે વાટમાં	પછે બેસારે રાજ	૯૬૬

શ્યામાઈ

વાતો કરતાં વાટે વહ્યાં	ઘણાક ભોજન ગામે ગામાં	
ઉતર્યા જેઠને ચૌટાં-માંહ	ખાંધ્યા અસ્થ તરતીએ તાંહ	૯૬૭
તરતીખવંત દીકાં બે તાજ	આવી શુંલકા કરવાને નાજ	
ગાંન, તાંન ને માંડો ગ્રગ	નહી પગ-મેહેલ-જુ-કેરો ભાગ	૯૬૮
હાવ, ભાવ, કટાક્ષે કરી	લે કાંમ્બી-પુસ્થ-તંજાં મન હરી	
જીવતી ભાવ કરે જેટલે	શાંભા શાંન કરી તેટલે	૯૬૯
મીઠવીઓ પોતાનો પતી	મોટંમ પદમી, મોટંમ મતી	
વસ્ત્રાગી વંધુની મલ	તોલ કર્યો શુંલકાએ તરત :	૯૭૦
“કાંચેક કૌતક-કેશં ચેહેન	નર છે, પણ નારીનાં નેણ”	
સરૂપે સારે શાંભા-આધ્ય	હેતે કોટમાં ધાલા દાય	૯૭૧
વધી ખોલામાં મુકી શીશ	એમ ખ્યાલ ગાયા દશ-વીશ	
ખરી નીશાં પોતાની કરી	ચોએ વશા ચોલે મુંદરી :	૯૭૨
“દલ રીઝવી દાઓ દેહ	લાડ કરી લલીનાને લેહ”	
ખાંમી રીઝ તે પુરંજુ પેર	શુંલકા ગઈ પોતાને ઘેર	૯૭૩

દાહરો

મોટા કણ મોતી-તંણાં	આંખલા-લેવડાં ગેહ	
તસ્ત લેઈ આવી તારૂણી	ઘણો ધરી મન નેહ	૬૭૪
મેવા, મીઠાઈ ને મોતીઆં	ભુપત્યને કીધાં ભેટ	
“તમ જોય છે, તમો લીજો”	ઠાઠ કર્યાં એમ ઠેઠ	૬૭૫
મદન કેહે : “મુણ માંતુની	સ્ત્રી-શાયે સું સુલ	
વેથવાં હોએ તો વણીકને	તેડી કરાવો મુલ”	૬૭૬
ગુણકા કેહે : “ઘેલા થયા	શે મોતીમાં માલ	
તમ સરખા જો રીઝસો	તો કરો નીમેષમા ન્યાહાલે”	૬૭૭
મોહનાં કેહે : “જો મોતીઆં	ઝેનો તો નહીં અરથ	
કદાચ ચ્યાર હોએ જોડુઆં	તો ગણીને આપુ ગરથ”	૬૭૮
કપટે મોલી કાંમની	પુરણ પ્રીત્યે પેર :	
“સાથે આવો તો સુંગીએ	ખીજાં જો માહારે ઘેર”	૬૭૯
પીનાસ-કાલ વપરીત બુધ્ય	કરનારો તે દૈવ	
જાલ-સલાવ જુવતી-તંણો	જે જાએ લોલમાં જીવ	૬૮૦
મદને વારી મોહનાં :	‘કરીએ નહીં એહેવુ કાંમ	
એહે અજાણી નાર છે	એહ અજાણું ગાંમ’	૬૮૧
‘જખ મારે છે’ કહી ગયો	થઈ ઘોડે અશ્વાર	
ચતુર ચૌટામાં રહો	નારી સાથે ગઈ નાર	૬૮૨
વેડાંગ બાંધ્યો તે વાટમાં	મોહોટાં તેહનાં મેહેલ	
ચરીત્ર લણી બહું ચીતની	સંઘલી વાતો સેહેલ	૬૮૩
આદર-લાવ અતીસે કરો	ચત વાતે સનમાંન	
મોતી મુખ-આગલ ધરાં	પ્રીત્યે મેલાં પાંન	૬૮૪
ખીજ એક દાસી મોકલી	મદન-વાસેથી મરમ	
વાત બતાવી ભાંમ કરી :	‘અતીસે વાતે અધરમ	૬૮૫

ચુગલી થઈ છે ચોતરે	વપરીત વારંવાર	
આતુર નર ચોટે ઉતર્યાં	તેમાં એક નર ને એક નાર	૯૮૬
નારી-તણો નીચે કરો	રુડુ દીકું રૂપ	
ચેતો ચેતો રે ! ચતુર નર	એ ભાંમ્યની લેશે ભુપ	૯૮૭
કપટ વાત એ રામ્યની	અમે શાંભલી કરંભુ	
માટે ચેતાવા આવીયાં	તમે આન્યા અમારે શરંભુ	૯૮૮
પેલી ભાગોલ પુરવ દસા	અંમ્યો કાઠી મુકીયાં કાંમ્ય	
છ ભોજન છતરાલ છે	તે રહેસે તે કાંમ	૯૮૯
પરવરો તમે પંથડે	ક્ષણ મા લાહો વાર	
જાઓ, ઉતાવલા જઈ મલો	ભાંમ્યની ને ભરથાર	૯૯૦
છેલુ જો પડશે તમને	વીનતા જોસે વાટ	

વાત સાંભલી વીરમે થઓ	અંતરમાં ઉચાટ	૯૯૧
‘અરે ઈશ્વર એ સુ થઈ	ભાંમ્યની સાથે લોગ’	
વેડાંગ બેશી વાટે વહો	વેદ પડાં વીજોગ	૯૯૨
બીક ઘણી તે બાલને	વલી વંછીકની ભત્ય	
નાસે નેવુ ખડખડે	ભોલી ભયાંનક ભાત્ય	૯૯૩
તરકર દેખી તરકડે	પાગ ન મુકે પ્રીત્ય	
બીકણુ એથી બીજો નથી	રૂડા વણીકની રીત્ય	૯૯૪

કવીત-છપે

સ્થાનક બેઠો તાંહાં સિંહ, વંન ગઓ તાં હરણું	
સોદા-કાંમે શીઆલ, તાતો મલે તાંહાં તરંભું	
ભોજન-કાંમે શીમ, મૈથુને સ્વાન-સરીખો	
કુરકટ મરકટ-રૂપ, પુદ મોહોટા પરીખો	
બલીઆથી બેહેરો થાએ છે, ગરીબ-સાથે ગાને ઘણું	
લખવે કચેરી-કુટણો, તે તોલ કાહાં વણીકાં-તંભું	૯૯૫

સહું ભરે છે પેટ, વંણીક ભરે છે વાંસો

કેા જર મુકીને જાએ, પાછું લીધાને શાશે

હીંગ, મરી, જીરા-માહિ, જર તે વાણી નાંખે

વહાલાં સગાં-સહોદર, રનેહ તેહેનો નબ્ય રાખે

આપંજી ને નાંજી માગીએ, તેહેને કેહે : “માંગો દોકડા”

એ માગે ને અરધીઉ, કેહે : “લાવ્ય રૂપેઆ દોકડા” ૯૯૬

વાસે નહી જાંહાં વંણીક, તે તો ઉજડ વેહેવુ

વાસે નહી વણીક, ત્યાંહાં વાસો નબ્ય રેહેવું

વાસે નહી જાંહા વણીક, ત્યાંહાં ભંડાર નવ ભરવો

વાસે નહી જાંહાં વણીક, ત્યાંહાં વેપાર ન કરવો

વેહેવાર, વીવેક, વીલા નહી, વસે નહી જાંહાં વાંણીઓ

વરંજી અઢારમાં વેહેવારીઓ, શાંભલ કેહે, જુગતેં જાંણીઓ ૯૯૭

જીવનઆ-પ્રતીપાલ, દલ દાતા ને દાંનો .

વણુજ, વણુર ને વ્યાજ, મોટંમ મહીપત્રે માન્યો

જરૂરી મજૂરી અનેક, કપટ કીંકર ને કંણીઓ

દોશી, દાંમ, દલાલ, ભારે ભંડારી ભાંણીઓ

શુભ્ર-સાગર, ગરૂઓ ઘાંજી, લેલો-દેલો લાઅક લહો

વવેક વીમલ વર વાંણીઓ, શાંભલ ભટ કવીએ કહો ૯૯૮

મઠ હેડાનો ધીઠ, નીરમાં નાંજાં નાંખે

ડાહો અદલ દીઠ, ભાથ ભુંડુ નબ્ય ભાંખે

અંગમાં પ્રગટે બુધ્ધ, સમે પ્રમાણે મુઝે

કરે લાખોના વણુજ, જર-વોહોણો એ મુઝે

કાશીર કરે કોડી-તોણી, ખર્યે કોડ જથ જાંણીઓ

ચ્યારે વરંજીમાં ચતુર નર, વીવેક જોતાં તો વાંણીઓ ૯૯૯

કરે વણીક વેપાર, વંણીક વીવેકી, ડાહો

અકલ ઘાંજી અપાર, વંણીક ન જાએ વાહો

વણીક કરે નહીં પાપ, વણીક જારી નવ્ય જાણે

વણીક રહે ગાલો સાંખ્ય, વણીક અડકાર નવ્ય આણે

વણીક ન થાએ આકલો, માહાજનમાં મહીમા ધણે

બંદી-જોડાવણુ જરૂર છે, ચાંમલ, તોલ એ શાંકા-તણે ૧૦૦૦

દોહરો

બીડે ઘણું ખાએ ઘણું

ઘણી કેરીર કરનાર

ઘણો વીવેક ને વણજમાં

શાહાવટમાં સરહાર

૧૦૦૧

ચોપાઈ

તેહ મહાન તો નાહો તરત

જાણ્યું : 'માથે આંચુ મસ્ત'

મોહના શુભકાને ઘેરે ગઈ

વલતી શી ગત્ય તેહની થઈ ૧૦૦૨

શુભકાએ તો જોડા હાથ

જોડી તો મોહનાને સાથ :

'માહારા ગાંભ-તણે કાકરો

અતીસે લંપટ છે આકરો ૧૦૦૩

તેને જાણુ તંમારૂ થઈ

એકાંતે તેડી મુજને કહું :

"એક નર ને બીજી છે નાર :

જાત નીકલી કરે એ જાર ૧૦૦૪

જસ-જસવંતા દીસે જોર

આંખ્યા હાથ આપણે ચોર

એ પુરશને પ્રાજે કીજીએ

નારીને આપણુ લીજીએ" ૧૦૦૫

દલ દયા ઉપની છે મુને

તેડી લાવી હું મંદીર તુને

કાહાદી મેહેલો ૥ તાહારો કંથ

પુરવ દયા, પશ્ચિમનો પંથ ૧૦૦૬

માટે મંદીર માહારે રહો

કાંમ-કાજ તે મુજને કહો

ચોખીતા પેહેરો શંભુગાર

જોગવો નીત્યે નવા ભરંધાર ૧૦૦૭

ચુવા ચંદન, જોડેક બરામ

લક્ષ્મી લીલા-લહેર, વીલાસ

ખાઓ, પીઓ ને ખુબી કરો

પ્રીત્ય પરદેશીની પરહરો ૧૦૦૮

જે ન ગમે વાત ને અંમને નડો

તો પુરપત્યનાં કાલાઅહે પડો

પ્રીત કરો તો રાખું પાસ

દરણાં દલાવસે, કરસે દાસ ૧૦૦૯

મુજ સહીત દાસી તાહારા સહું

રાએ લુંગની કરસે વહું' ૧૦૧૦

દોહરો

ચટકો લાગો ચીંતની :	‘કળત્ય આવી હું કાંમ્ય	
હીમત્ય મુકી હાર નહી	રૂઝ કરસે શ્રીરાંમ’	૧૦૧૧
‘સાળાસ, શાળાસ’ કહી સુંદરી	પ્રીત્ય વધારી ચેર :	
‘માહારે ભેઈએ જોટલું	હું રહું તાહારે ઘેર’	૧૦૧૨
લગાર મુખ મુરઝુ નહી	વરવી ન કહી વાત	
અરુણ જોટલે આથમ્યો	થઈ અંધારી રાત્ય	૧૦૧૩
સુતી સહું કે સુંદરી	ભરનીદ્રાવસ હોએ	
જન એક જાગે મોહના	કલી ન શકે કોએ	૧૦૧૪
ચાતુરને નીદ્રા કસી	નવ્ય આલસ રાખે અંગ	
ચતુરા પડી છે પાશમાં	થઓ ગુણકાને શંગ	૧૦૧૫
ઉઠી મન આસન તણ :	‘જરૂરપણે હું જાઉં	
ગુણકા ગુણ દીધો મુને	કાંઈકે આશીકલ થાઉં	૧૦૧૬

છપો

આપણને પાણી પાએ, તેહેને લોજન દીજે
 આપણને નામે શીશ, તેહેને શત ડંડવત કીજે
 આપણને ઘાસે દામ, કામ નોહોરાનુ કરીએ
 આપણો ઉગારે પ્રાણ, આપણ તેહેને અરથે મરીએ
 ગુણ-કેટે ગુણ દશ-ઘણો, મનસા, વાચા, કરમે કહી
 અવગુણ-કેટે અવગુણ કરે નહી, તો પીત્રી પંડ લેસે નહી ૧૦૧૭
 પીત્રી તારે લે પીંડ, કુડ, કપટ તે કાચુ
 પીત્રી તારે લે પીંડ, જોલીએ સહુમા સાચુ
 પીત્રી તારે લે પંડ, ગુણ-કેટે ગુણ કીજે
 પીત્રી તારે લે પંડ, વેર પીતાનુ લીજે
 પીત્રી તાહારે પંડ જ લેહે, કષ્ટ પીરાઆ કાપીએ
 સાંમલ કેહે, પડ ગ્રહે, જો વ્યાજ-સક્રીતા આપીએ’ ૧૦૧૮

ચોપાઈ

તે ગુણકા પોલી'તી જાંહાં
તેહેના મુખમાં હુચો દીધ
ઉધ-મધે દીધી છે આંચ
કાપ્યા હોઠ બે આંગુલ એક
કાપ્યો ચોટલો બોડી કરી
ચોલો પુશ્યન્તણા શંભુગાર
ધર્માન્ય કુણે આપે ગર્હ
વંણીક વાલ્ય દીસાએ ગચો
ભરથાર-સાંમ્યની-કેસા ભોગ
ચાલી ચતુરા ચતુર મુજાંણ

જીવતી વાટે ચાલી જાંએ
તેમાં એક જલે છે નાગ
પરમેસ્વરનુ ધરીઉ ધ્યાન
કરે તરફડાટ જુરે ધણું
અસ્વ-ધકી ઉતરીઆં હેક
પગ મુકી પંનંજ કાલીઓ
પોટલીએથી રીચું નીર

તે પનંગને તો વાચા થઈ
'તે' બલતો રાખ્યો મુજ દેહ
સરપ બોલીઓ સામા-સાથ
'એહે અમુલખ ચોલો ગાંચ
સરપ-તણું ચડુ હોએ જેર
મણી મેલે તે જીવતો યાએ
બીજો રગતપીતે ગલે

તે વેલા તરૂંછી આવી તાંહાં
કટાર પોતાના કરમાં લીધ ૧૦૧૯
છેદુ નારીકા આંગુલી પાંચ
હેલા કરંણુ બે કરી વીવેક ૧૦૨૦
મધ્યરાત્ર્યન્સ'મે નારી નીશરી
'આપે અન્ધ ઉપર અસ્વાર ૧૦૨૧
વાટે તેહેની શી ગત્ય થઈ
સમાચાર તેહેનો શો થયો ૧૦૨૨
વેહેતી વાટે પડો વીજયોગ
પ્રેમદા એકલી પંથ પ્રમાણ ૧૦૨૩

દવ દીઠો બલતો વન-માંએ
નાહાનો નવ્ય પામે લાગ ૧૦૨૪
પ્રભુ મુને યાઓ શંનમાંન
દુખ જાંહું તરૂંછીએ તે-તણ ૧૦૨૫
મુકી હલ અગનીમાં ઠેક
જોડેક મુખ તેહેને તો બાલીઓ ૧૦૨૬
શીતલ થઈ છે તેનુ શરીર

કથા કાંમ્યની પ્રતે કહી: ૧૦૨૭
નીચે મુજને પ્રગટ્યો નેહ
હેતે મંછી એક આપો હાથ: ૧૦૨૮
પ્રોલા ગુણ એહેમાં છે પાંચ
મસ્તો હોએ, ધાતો હોએ કેહેર ૧૦૨૯
જેર-દુખ સમુદુ જાએ
દેહ અગનીની ચેરે બલે ૧૦૩૦

મણી ઘસી ચોપડીએ તરત
ત્રીજો હોએ કાચા કોઢીએ
તેહેને ઘસી પાચો દીન શાત
ચોથો કોએ આંખે હોએ અંધ
અંજન કીધે કાપે કંઈ
પાંચમી વંઝા હોએ વેદ
આઠ દીવસ પાઈએ એ અરભ
હું છું વાસુકી-કેરો વંશ
રૂઝ એ માહારે પાસે રતાંન
દેવતાને દુલભ છે એહ
તેં તો કંઈ માહારૂં કાપીઉ
વલી એક કહું છું તુને
તરત આવી ઉભો રહું ત્યાંહ
હું ચાકર થઈ રહું તાહરો

‘કંચન-ત્રેહેવી કાચા વરત
લક્ષ પાપે થયો લોઢીએ ૧૦૩૧
કાચા નીરોગ ભજે તે બ્રાત
પડલ આજ્યા ને લોચન બંધ ૧૦૩૨
ધજબંધ દેખે તે દ્રષ્ટ
નાવે રતુ ખરો એ ખેદ ૧૦૩૩
ઘંણી વંઝા પણ ધારે ગરભ
અવનીમાં પડો છે અંસ ૧૦૩૪
ભલવી રાખે તુ કરી જતાંન
તુજ ઉપર મુજને છે નેહ ૧૦૩૫
એહ રત્ન મે તુજને આપીઉ
લીડ પડે શંભારજો મુને ૧૦૩૬
વીખમ-વાટે કે વસ્તી-માંહે
તુ તો પ્રાણ-દાતા માહરો’ ૧૦૩૭

અધીક પ્રીતે તે મંણી આપીઓ
જોતાં નગર તો જુગતે જાએ
કલો પારખ કોટીધજ કાંમ
નીશાવાસો રેહેવા-કારંજો
મોટા જાંણીને દીધા માંન
એકા વાત કરવા એકાંત્ય
‘મલીન તંમારૂં કેમ વદન
‘સાંભલ પંથી માહારા બ્રાત
છપન કીડ ટંકા છે ગરથ
ઘણે પાપે દુ તે ગાંજીઓ
નથી જોતુ કોએ માહારૂં મુખ
જ્યાહારે માહારો જીવ જ જાએ

ચતુર નર પંથે ચાલીઓ
જઈ પોહોતો મહીડાપુર-માંહે ૧૦૩૮
રેહેતો વાંણવટી તે કાંમ
બાંધ્યો અરવ તેહેને બારંજો ૧૦૩૯
ભાવતાં લોજન, મેવા, પકવાંન
ભલપણ જાંણી ભાગી બ્રાંત્ય ૧૦૪૦
રીધ્ય છે ને કાં કરો રૂદન
માહારા દુખની કહું એક વાત ૧૦૪૧
એ તે સે આવે મુજ અરથ
નય જનમથી હું વાંજીઓ ૧૦૪૨
દેહમાં પ્રગટું છે મોહું દુખ
ખરો દ્રવ્ય ખાલશાઈ થાએ ૧૦૪૩

એક બેહેન-તાંછી દીકરી
 નથી પરણાવી મેં તે બાલ
 એમ કહીને આંધુ ભર્યાં
 'સાંભલ રે વણીકનાં તંન',
 રતુન્સમે તુજ નારી ઠાઠ
 રેહિસે શ્રમ પ્રસવસે પુત્ર
 નાગે કહું'તુ તાંહાં ત્યંમ કડ
 હંડામાં પ્રગટું બહુ હેત
 'તંમ પાસે માથુ છું અંધો
 તંમ વીના પરણાવુ આપ
 રીત્ય-ભાત્ય તાંહાં કોટે કરી
 સસરા-પાસે માગી સીખ
 'જરૂર જાતરા માહારે જબું
 લક્ષ કોડનો આપ્યો માલ
 પીઠરમાં તે કંન્યા રહી

લીધી છે પાલવા પ્રીતે કરી
 હવડાં તેહેનો કંન્યા-ઝાલ' ૧૦૪૪
 તે પંથીએ મનમાં ધર્યાં
 ધીરજ રાખને તાહારે મંન્ય ૧૦૪૫
 મણી ધોઈ પાઓ દીન આઠ
 સોભા રેહીસે તાહારે ઘરસુત્ર' ૧૦૪૬
 તે નર-નારીનુ રૂઢઆ ઠરૂ
 મુખ્યુ તંન, મંન ધંન-સમેત ૧૦૪૭
 આ કંન્યાને વસ્ત્રયો તંમ્યો
 તો પ્રસેકાલનુ માથે પાપ' ૧૦૪૮
 મોહનાએ માંલુકદે વરી
 મંન-માંહે ન આણી બીક ૧૦૪૯
 ઇંદ્ર દેવને ઓરીકલ થયું
 તે મુકી આપ્યો તતકાલ ૧૦૫૦
 મોહના-કેરી શી ગત્ય થઈ ૧૦૫૧

દોહરા

આસી ચતુરા અંચલ ચીતે
 મનુશા-દેહ સફલ રૂંધ્યો
 દ્રસેન્ધ તાહાં પુરપતી
 દુખ-દાવાનલ દેહમાં
 અકલાઓ ઘણું અધીપતી
 રનાંન કરી સમરપવાં
 દુનીઆં મલી છે દેશની
 'એહેવો રાજ્ય મલ્યો નહીં'
 મોહનાએ મંન વીચારીઉ
 જીવે મંનુશ તો જસ થસે

જાંહાં બદ્રીકેદાર
 બીતો શુભ સંસાર ૧૦૫૨
 અંધ જ બેઠો આંખ
 મુખીએ ક્યેમ રહે શાંખ ૧૦૫૩
 આળ્યો સમીપે ન ઇશ
 માંડુ તેણે શીશ ૧૦૫૪
 સદ રહીઅતને શોક:
 'ત્રાહે ત્રાહે' કહે સદ લોક ૧૦૫૫
 'શે અરથે આવે રતન
 આજાં કરી રાધુ જાત' ૧૦૫૬

‘મહીપત તુ મરીશમાં	ગુણવંત આળ્યો ઘેર’	
અંજન કીધુ આખમાં	પુન્ય-પ્રીતની પેર	૧૦૫૭
ચપલાવત ચક્ષુ થયાં	તરૂણ જોડેલું તેજ	
અતી સુખ પામ્યા અધીપતી	હૈડે પ્રગટુ હેજ	૧૦૫૮
કન્યા ઘેર કંનકાવતી	દીધુ કન્યાદાન	
‘રાત્ર્યપાટ આ તુજ તંલુ’	મોહના પાંખી માંન	૧૦૫૯
તાહાં કરશ-પુટ કરી બોલીઓ :	‘સુણો સસરાણ સત્ય	
જેવો દેશ માહારે ઘણો	પરમેશ્વર રાખે પત્ય	૧૦૬૦
જરૂર જાવું છે જાતરા	આવીશ થોડે દીશ	
પુણ્ય પરીબ્રજને	ગોકરણેશ્વર ધીશ’	૧૦૬૧
સુકી માંતુની મંદીરે	ચાલ્યો ચતુર-સુખાંશુ	

દમલપુર-દીશે ગઓ	જ્યાંહાં લીમ ભાલેશે ભાંણુ	૧૦૬૨
પદમાકર પ્રધાન છે	પુન્યવંતો બહુ પેર	
મોહનાંએ અસ્વ બાધીઓ	તે શુંલુનીધીને ઘેર	૧૦૬૩
ખાન-ખાંત, બક્ષ, લોજના	લવ્યંગ, શોપારી લીધ	
અરશપરસ અધકેરડી	વીતક વાતો કીધ	૧૦૬૪
વાત કરતાં વણને	આખે આસુ-ધાર	
દુખ-અગ્નિવમા તે ખડો	અપરંમપાર અપાર	૧૦૬૫
‘કોહો છા તે સરવે ખરૂં	નર જાગા વીજોગ	
એક જ એક છે દીકરો	તેહેને છે જૈરાગ	૧૦૬૬
સોલ વગ્સે સ્વલક્ષણો	કલા મોહોતેરી બાર	
પદમનીથી પંનર-ધણી	નવ વરસની નાર	૧૦૬૭
તેના પીતાને તંન નથી	એ કંન્યા છે એક	
દુખ-દાવાદલ દેહમાં	વપરીત એક વીવેક	૧૦૬૮
એ દુખે દાઝી ગયાં	દહન કરીસુ દેહ	
એ દુખ કેમ વેઠી સકું	નાહાંતંહીઆન્સ નેહ	૧૦૬૯

છેલે ક્યારે પાંછી ગઈ	તોલ કરતાં તરન	
દીન બે-ચ્ચાર દશ-વીશમાં	માથે આંચુ મરત'	૧૦૭૦
માહાદુખ પાંખી મોહનાં:	‘હૈડે સખો ધીર	
શ્રીકૃષ્ણ કરાર એને કરે	બલભદ્ર-કેસે વીર’	૧૦૭૧
પાઓ મંછી ઘશી ઘશી	જસ પાંખી તે જયોગ	
હણ એકમાં ખોઓ ધરવરે	ખરતાલે ખેરોગ	૧૦૭૨
કંચન-જોડેવી કાચા ચર્ધ	જ્યંમે અદી સેર અંન	
સુખ-સાગર અતી ઉલટો	માત-તાતનુ મંન	૧૦૭૩
પ્રધાન-પુત્રી પધની	પરણાવી બદ પ્રીત	
આખ્યાં ગજ, રથ, ઘોડાં	મજસ રૂઢી રીત	૧૦૭૪
વીશ દીવસ વાસો રહાં	કરી સશગને અરજ:	
‘જાવુ જરૂરી જાતરા	શ્રીકૃષ્ણદેવનુ કરજ’	૧૦૭૫
મેહોલ સુકી મંદીરે	પરવરીઓ તે પંથ	
ચંચલ અન્ન ચલાવીઓ	સમરી ઉમીઆ-કંથ	૧૦૭૬

ચાતુર સુભટ દીશતો	ચીતમાં ચ તા ધરંત	
ચંદ્રાવલીનગરી વીખે	ચંચલ ચોહોતો ચંત	૧૦૭૭
ચંદ્રમેન-રાજ ચતુર	ચંદ્રાવલી ઘેર નાગ	
ચંદ્રવદની ઘેર દીકરી	અધીક રૂપ અપાર	૧૦૭૮
દોલત ડુનીઆં અતી ધંછી	ધંછી લખી ધરસુત	
કાચા કુટી કાઢીઓ	પેટ નહી તેને પુત	૧૦૭૯
રક્ષાપીત રોગે રહો	સુવે રૂઢી ને માંસ	
લસ વીળીની વેદના	પાપ-તાણો પ્રશંસ	૧૦૮૦
અંન, નીગ, નીદ્રા નહો	અજણ આહુ બાંમ	
‘કરવત મુકાવુ કાસીએ	બાવું તેણે કાંમ	૧૦૮૧
પ્રાગે જઈ માને કડું	દેહ પડે ને ગંગ	
તો તો સ્વરગે સીધારીએ	જ્યંમ ત્યંમ રૂઠો રંગ’	૧૦૮૨

પાટ શોખો પરધાનને	રીધ્ય-સીધ્ય સરવે રાજ	
પ્રસ્તાનું કરે પુરવીએ	તંન કરવાને તાલ્ય	૧૦૮૩
વીશ્વ બાધુ જોવા ગઈ	કલકલ કરે કલ્પાંતે :	
‘પ્રાગે જાએ છે પુરપતી	કરવા દેહનો અંત’	૧૦૮૪
મોહનાએ મંન વીચારીઈ	ભારે દીઠો ભુપ	
પાછો વાલ્યો પુરપતી	રૂઠો રાજસ-રૂપ	૧૦૮૫
સુભ વચને સંતોખીઓ	ધારંભુ દીધી ધીર	
મંછી ધસીને ચોપડો	સુધ્ય કરું શરીર	૧૦૮૬
દેવાંસી દેહે થઓ	ભારે પાંખો લોગ	
કોઠ ટક્કી કંચન થઓ	રૌશ્વ કાખ્યો રોગ	૧૦૮૭
પરસન થઓ તે પુરપતી	મંનમાં થઓ મગન	
કન્યા પરણાવી કોડથી	લીધું લાખેલુ લગન :	૧૦૮૮
‘આ રાજ્ય-પાટ સરવે તાહરું	આ તે તારો દ્રવ્ય	
ગજ, રથ, ઘોડા, માલ, ધન	આ ચાકર તાહારાં સરવ’	૧૦૮૯
તેર દીવસ તો તાં રહો	માગી વેદ વીદ્યાએ	
‘જાત્રા જઈને આવસું	તાહારે આનંદ થાએ’	૧૦૯૦
અશ્વ સજીને એકસો	પરવરીઓ તે પંથ	
પ્રદક્ષણ પ્રથવી-તાંણી	ચંચલ રૂઠું ચંત	૧૦૯૧
ગઓ કરતો ત્યાંહા ગુણ-નીધી	સોપારા ગુણ-ગાંમ	
ધરમરાજા ધણીપતી	નીરમલ નરપતીનાંમ	૧૦૯૨
ચકવે રાજ ચોખુટનું	કુંકલ-પરજંત કરંત	
દુશમન દોખી દેશપત	તેહેના દરપ હરંત	૧૦૯૩
અનમી નર નમાવીઓ	સીર સોહાવું છે છત્ર	
શીહાસન સોના-તંતું	પુઠલ પ્રોહા પુત્ર	૧૦૯૪
આંણુ ફરે અવની-વીએ	અજીત નાંમ કેહેવાએ	
પેશકસી સહુ પુરપતી	જરૂર આપવા જાએ	૧૦૯૫

અલખત ઘણી, અપુત્રીએ	એ મોહોટો અન્યાએ	
કૃષ્ણાવતી ઠંદ્રપન્થની	કોડામણી કન્યાએ	૧૦૯૬
લાડકવાઈ લાડકી	ખાલા બુધનીધાન	
પ્રાકમ જોતે પદની	વીસ ખાર વીધાન	૧૦૯૭
પીતા જુએ નીત્યે પદની	કુલ-સુધે તે કાંમ :	
‘કાશ્ય એને પરણાવશું	એ શાત પુત્રને કાંમ	૧૦૯૮
ઘજ્જમાઈ કરી રાખશું	તેહેને સુપસુ રાજ	
એમ દીવસ નીત્ય નીગમે	કુખ કરે તાં તાજ	૧૦૯૯

એક દીવસ કૃષ્ણાવતી	ચોઢી હુંતી તે સેત્ય	
ખાંવના અંદન, બરાસનાં	બેઠેક તસ્તીળ તેજ	૧૧૦૦
પુષ્પ પાથરા પલંગમા	પુરુષની ચોલી ચીર	
ગુલાબ, અંતર ને અરધજ	નીરમલ તેહેનાં નીર	૧૧૦૧

કવીત-છપે

કુલ-કી માલા બની એક સુંદર, હાથ-મેં કુલ લીએ જ ખરી હે,
 કુલ-કી સારી, કુલ-કી ચોરી, કુલ-મેં ખાસ સુખાસ ભરી હે
 નેન લએ દો કુલ-ગુલાબ વો, નાસીકા કુલ-કી કાચી કઢી હે,
 સામલ દેહે, એ કુલ હી કુલ-સું, કુલ-સું આપ વીધાતા ઘરી હે ૧૧૦૨

કાહનું

કેશર, કંબુગર, કરતુરી	અંપક, અમેલી, બાએ	
સુગંધ શત-સહસ્રધા	કામલ તેહેની કાએ	૧૧૦૩
દીપક બલે દોન્દસા	ઝલકે ઝાકમઝોલ	
ગોલા વરસ જ ખારની	કરે નીત્ય કલોલ	૧૧૦૪
સાહેલી સરખી સહુ	સોખીત દીશે સાત	
રંમત્ય રંમાડે રીઝવે	આનંદ કરે દીન-રાત્ય	૧૧૦૫
મદમત મેહેલાં માલતી	જુવતી જોખન-વેશ	
ભરનીદ્રામાં ભાંચની	છુટા શીરના કેશ	૧૧૦૬

સવા ગજ સોહામણા	ભુમી-સુધી ભાગ	
ખશખોઈ લેવા કેશે થઈ	ચડો નહેમેરો નાગ	૧૧૦૭
કર વાગો કાંમની-તણે	ડસી અંશુકે તરત	
પુરવ-જનમ-વેરે કરી	માંનુંની પાંખી અલ્ય	૧૧૦૮
અરુણ-ઉદે ઉઠી નહી	વાઝે ચાલી વાત	
પ્રાણુ-રહીત થઇ તે પ્રેમદા	અધકે મન્ય ઉતપાત	૧૧૦૯
માત-તાત તાંહાં આવીઆં	કરતાં કાપજ કેહેર :	
‘પાગે તે પનગ ડશે	જુવતીને ચડીઉ છે એહેર	૧૧૧૦
જીવે છે જુવતી, જીવ છે	હજુ હલાવે હોઠ’	
ઓશડવેશડ ઉતારણાં	ઉપાચ કરા કે કાટ	૧૧૧૧
દેશે હુંડી ફેરવી	ગલી-કુચીને ઘેર :	
‘પરણાવું તેહેને પદ્મની	જેહે ઉતારે એર’	૧૧૧૨
કૈક હાંમ્ય ઘાલે ઘણા	ભુવા ગુણીઆ, ગુણવંત	
જડી, મોહરા જોઆ ઘણા	ઓશધ ક્યાં અનંત	૧૧૧૩

કવીત-છયે

તાલ્યે પાંશરી હોઝે, તેનો તો જોસ મલે છે
 તાલ્યે પાંશરી હોઝે, તેનો તો મંત્ર ફલે છે
 તાલ્યે પાંશરી હોઝે, તેથી વીખ વલે છે
 તાલ્યે પાંશરી હોઝે, તેનો તો ફાલ ફલે છે
 તાલ્યે પાંશરી હોઝે છે, તેહેને અવલાનુ શવલું થાઝે છે
 સાંમલ કેહે, તાલ્યે હોઝે પાધરી, તેહેના ગુણ તો સહુ ગાઝે છે ૧૧૧૪

દાહરો

મહીપતને મોહનાં મલા : ‘દેહ ન ધર્યો દુખ
 જુવતી કન્યા જીવસે ઈધર લાગસે ભુખ ૧૧૧૫
 દેવત છે એહની દેહમાં પિંડમાં છે હજી પ્રાણુ
 વીખધરનું છે વખ ચક્ર મંણીધર મોહોટો મેહેરાણુ’ ૧૧૧૬

મંણી ચોઢી ઠંક-ઉપરે	વલગો વરૂંની પેર	
આલસ મરડી ઉભી થય	તરત ઉતાડે એર	૧૧૧૭
લેજેકાર જશ થયો	આણુંદ ફેલો અંગ	
તે વેલા ને તે ઘડી	રૂડો કીધો રંગ	૧૧૧૮
કલસ ચીત્રાવ્યા કંનકના	દીધું કંન્યાદાન	
ગામ જમાડું મહીપતે	ગુણનીધીએ દીધાં માન	૧૧૧૯
દરીદ્ર ભાગાં દરીદ્રનાં	બાચક જશ બોલંત	
ભાટ, ચારણ ને પ્રાણંણાં	‘લલો લલો’ કેહંત	૧૧૨૦
હીરા, માણક, મોતીયાં	કંનકે તોલી કાએ	
રીત્ય-ભાત્ય પુરંણ કરી	કોઠે પરંણી કંન્યાએ	૧૧૨૧
ચુર પુશ મહુરત લીએ	દીધો પટા-અભીશેખ	
છત્ર ધરાવ્યું શીશ-પર	ફરી કરમની રેખ	૧૧૨૨
આનંદ-ધન પ્રખા વહી	તાપ કર્યા ઝરવે તાલ્ય	
ધરજંભાઈ કરી રાખીઓ	રીધ્ય-નીધ્ય સોંધ્યુ રાજ્ય	૧૧૨૩
આંણુ વરતાવી એહની	મોહંના મહીપત-માન	
‘ખાઓ, પીઓ, ખુબી કરો	લો મંન-ગમતાં દાન’	૧૧૨૪
હસ્તી-ઉપર વાહંન કરે	ચમર ફેરે છે રીશ	
દોહાઈ ફેરે છે દેશમાં	પ્રસંન ઉમીઆ-ધશ	૧૧૨૫
મદંન સંભારે મંન-વીએ	સુકે સુખ નીસવાસ	
તેજ, વૈભવ તસ્તીબતર	મોહોટે અલી ઉડવાસ	૧૧૨૬
પાંન, ફુલ, પ્રેમલ નહી	નહી પાટ, પલંગ	
સ્મત્ય-ઉપર રાશી નહી	આભરંણુ ધરે નહી અંગ	૧૧૨૭
પરંણી છે જે પ્રેમદા	તેહેને દીધી આશ :	
‘સુખ માહાડું બેગો નહી	પુત્ર તે ખટ માસ	૧૧૨૮
તંમારે વીખ વાલવા	તંત્ર કર્યો મે તરત	
ખટ મહીનામાં બેલીએ	તો માથે બેહુંનુ અત	૧૧૨૯

પાગ ધરશેા માં પલંગ-પર વાત કરતા દીન વીતસે	રખે જૂઓ મુજ મુખ સીવણ કરસે મુખ'	૧૧૩૦
સંતોખી સખી સુંદરી 'જગત-જનુની જસરૂપ એ મા વંઝા બંધાવે પારણા આશા પુરે અંખીકા મદનને મેલવ તું માવડી મદન-વીના મહીમાં ઘણા મંત્ર જપે જગદંબનેા મદન ખટ માસે નહી મલે	શુભ આરાધ્યા શંભઃ જપીએ જાપ જગદંબ શુભ આપે શંભુગાર નોધારાં-આધાર કેહે તુ મુજને માર વેલવ સરવે વાર અહોનીસ પુજે ઈશ તો શીવને સુંખીસું શીશ'	૧૧૩૧ ૧૧૩૨ ૧૧૩૩ ૧૧૩૪
પ્રપંચ રચેા એક પ્રેમદા અંન અવેરી આપવા ચારે દસે મુકી ચોકીઓ મારગ વલતો મોકલો ચ્યાર વાટતુ ચૌટકું પંથી જાએ જે પંથમાં ચ્યાર ચીતરી પુતલી જેહવી પ્રહ્લાએ ઘડી	ધરમની બાંધી ધજ સદામતની સભ્ય 'જે કો પંથી જાએ જારે સદામત ખાએ' દેહેરૂ કીધુ દેવ તે કરે સદાશીવ-સેવ સ્વઅં પોતાને હાથ્ય સ્વઅં વીધાતા નાથ	૧૧૩૫ ૧૧૩૬ ૧૧૩૭ ૧૧૩૮
શ્રીમુખ પ્રત્યક્ષ મોહનાં હાથ, પાગ ને નાસીકા તાદસ, તદત, તેવડી બ્રંમા બુલે ભાંત્યમાં ચેહેન જણાએ ચેંતની મુખ ખત્રીસી હશી રહી ચરંણા, ચેલી, ચીર ચીત સરદપુન્યમ-ચંદ્ર-સારખી	નખ-શીખ કેસ, કપોલ સભ્યા અંગ મુલ સોલ નહી મીન ને મેખ સાંમુદ્રીક સ્તી રેખ હાવ-ભાવ, કટાક્ષ ભંમર ભંમર ભાક્ષ આબ્રણ અતી ઉદોત ચંતામંણીની જોત	૧૧૩૯ ૧૧૪૦ ૧૧૪૧ ૧૧૪૨

કાંચની કનકલતા-જાસી	કરું ચીત્ર એ કાંમ	
તે-મધે લેખુ લખ્યું	નીરમલ મોહનાં નામ	૧૧૪૩
મોહનાં જોડે મદન લખ્યો	બત્રીગલસણો બોલ	
સુખારવંદ કમલ-જાસું	કંદ્રપવત કપોલ	૧૧૪૪
કરંજી-પરજાત તે આંખડી	દીચણુ-સુધી હાથ	
અન્નન-ખાડું અરજુન-ચંમે	લંછો પ્રથવીનાથ	૧૧૪૫
મદન નામ લખુ તાહાં	લખુ ઘર, ઘરસુત્ર	
ચેહેન, ચરીત્ર, લખી ચાતુરી	પ્રધાન-તળો એ પુત્ર	૧૧૪૬
તે પામે પંડીત લખ્યો	ચીતર્યાં મરવ ચરીત્ર	
વીશ્વામીત્ર-વશીટ-વત	પુન્યવંતો પવીત્ર	૧૧૪૭
કરમાં આપ્યો કારડો	પાટ બેસવા પાસ	
પુસ્તક-માંહે ટીપણું	અરણક લણાવાની આશ	૧૧૪૮
અકલ્ય આધારે એધાંણનાં	અલંગકત અનેક	
સુકદેવ નામ શોહાંમંલું	વિદ્યા વપુ વીવેક	૧૧૪૯
પામે પ્રધાન જ ચીતર્યો	જે પોતાના પતીને તાત	
સાંમદ સુરજીદોમંણી	અરુઆપંલુ ગુણ ગાત	૧૧૫૦
આરે વાટ ને ચોહોવટે	આર પુતલાં ચીત્ર	
દેહેરું પામે દેવનુ	પરીબ્રહ્મ પુન્ય પવીત્ર	૧૧૫૧
દેહેશમાં ચીત્રો પુખ્તી	જે પોતાનો તાન	
ચીતરી શલા સોહામણી	જોવા અરખી વાત	૧૧૫૨
ચોલે લંકાર સદાવતે	ત્યાંહાં અન જન્મતે લગ્ને	
દરશન ને પુત્ર કરે	તે તો મુખીઓ થાએ	૧૧૫૩
મોહના તો મહીપન થયો	પુરંજી પરતાપીક પેર	
મદન-તાણી ગલ્ય શી થઈ	ગુણક-કેરે ઘેર	૧૧૫૪
નસાડો નર નમેરીએ	જુદુ બોલી જોર	
તે પાછું જોવા નવ્ય રહો	ચીત્ર વગ્ને લ્યંમ ચોર	૧૧૫૫

વાવ્યનો કર્યો'તો વાએદો . . . ત્યાંહાં નવ દીડી નાર
થઓ વીદેશથી વીન્નેગીઓ . . . અરણ્ય ન દુખ અપાર ૧૧૫૬
લે, ભુખ્યો, તરયો ઘણું . . . ભારે લખીને આવો ભોગ
ગરથ-ભંડાર ને ગોરડી . . . વાહાલાં-તણો વીન્નેગ ૧૧૫૭

કવીત-છપે

કળહું ચડે ગજરાજ, કળહું અણવાણો પાએ
કળહું અમ્રત ભોજ્ય, કળહું ખડધાંન ખાએ
કળહું પંચ પૌશાક, કળહું નાગા ફરે
કળહું સેવક સાથ, કળહું ક્રીકર રહે
કળહું સદાનત દેત હે, કળહુંક શીક્ષા ખાડીએ
સાંમલ, સંભરીએ સંમ-કુ, છેક હીમત્ય નવ્ય છાંડીએ ૧૧૫૮
કળહું કસ્તુરી-સેપ, કળહુંક છાર-હી ચોલે,
કળહુંક સાકર-દુધ, કળહુંક વીખ હી ચોલે
કળહુંક અતી ઉલ્લાસ, કળહું રાઢ હી ચોલે
કળહુંક સેત્ય કમખાઓ, કળહુંક ધરંણે સોલે
કળહુંક કાંમ દસ કોટીધા, ચીત ગણતામાં ચુકીએ
કળહું ગાંઠે કોડી નહી, તોહે હીમત્ય ન મુકીએ ૧૧૫૯

ચોપાઈ

હીમત્ય રાખી સમરી એ સક્ત . . . ભાવ-ચક્રી માંડી બહું ભક્ત
'વારંભવાર હું સી કહું વાત . . . મોહના મેલવ તું મારી માત' ૧૧૬૦
જપ, જખના કરતો જાએ . . . ગઓ રૂપાવતી-નગરી-માહે
રામચંદ્ર તેહેનો રાજન . . . માહા દાતા, મોટેર મન ૧૧૬૧
રાંમાદે ઘડંણી સુલરૂપ . . . ભાગ્યનીધી ભાગ્યની ને ભુપ
અરણ્યાંનાંમ અરણકી એક . . . વીઘા વખાણ વપુ વીવેક ૧૧૬૨
બહુ-ગુણ બાર વસે થઈ . . . ખીતા-અતે એક જ વાત કહી :
'સ્વઅ' ઈચ્છા-વર વસ્તુ અમ્યો . . . વર ખોલી માં ભેસો તંમે ૧૧૬૩

નથી જોવો મારે સઝે કે રંક
નથી જોવો વીઘા કે વાંચ્ય
એક પૂછું તેહેનો ઉતર દીએ
એટલુ પણ મારે પાલવું

જે ઠા પંથી પંથે પસે
પુછે વાત જુએ ચાતુરી
જેથી ઉતર નવ્ય દેવાએ
સાંમ વદન કરે તે દીસ
તરત તળવે તાંહાંથી ઠાર
પછે જાએ ગાંમ કે શીખી ખાએ

મદનસેન તે ગાંમે ગએ
આસન, ખેશણ દીધાં માન
લાંચની નીત્ય અંખાને લજે
'અરે ! અંખા, તું માહારી માત
એહેને જ્ઞાન વાતોનું થજ્યો
દીઠા દેવાંશી-શે દેહ
'પ્રથમ પ્રશ્ન એક પૂછું તુને

નથી જોવો વરણાગીએ વંક
નથી જોવી ધનની ખાણ ૧૧૬૪
તે મુજને વેચાથી લીએ
વચન જતુ હોએ તે વાલવું ૧૧૬૫

તેહેને માનુંની તેડી મલે
અતી પરણાની છે આતુરી ૧૧૬૬
તેહેને સ્ત્રીએક કંકજ થાએ
ચુનો ચોપડે તેને શીશ ૧૧૬૭
આપે એક શોનાની મોર
મપારસ તેની નવ્ય થાએ ૧૧૬૮

પદમની-પાસે જઈને રહે
હાજર કીધાં ફેફલ-પાંન ૧૧૬૯
અલીમાન મનમાંથી તજે :
કરુ વીનતી જોડી બે હાથ ૧૧૭૦
એ પંથી માહારો વર હજ્યો '
નારીને મન પ્રગટ્યો નેહ ૧૧૭૧
તેહેનો ઉતર આપો મુને ૧૧૭૨

કવીત-૭૫

તજવુ તે તે મુંઝ, મુંઝ પરહરવું પ્રીતે
ખાલવું તે તે મુંઝ, શોભે તે કહી રીતે
કરવુ તે મુંઝ કામ, યત તે તે મુંઝ કહીએ
લઠ તે તે મુલાવ, મુ કેહે લાએક લહીએ
કરવી કાંમ તે મુંઝ, ભુંડા કેતા લાખીએ

ઉતર આપે એ અધીક, તેહેને કંથ કરીને રાખીએ' ૧૧૭૩
મદન કેહે : 'રે ! માનુંની
પરણને તાહારે ગમે તાંહાં

પુછ ગમે તે પેર
નહીતર બેસી રહે ઘેર ૧૧૭૪

કવોત-છપે

તલ્ય લંપટ જે ગોર, તલ્ય નારી નીશંકી

તલ્ય તસ્કર જે તંન, તલ્ય વાસ વાટ જે વંકી

તલ્ય મુરખ-મું મેલ, તલ્ય જુવટે જે રમવું

તલ્ય ખોટા-મુ ખેલ, તલ્ય પરનાતે જમવું

તલ્ય તનૈઆ તુ પારકી, તલ્ય મોહોટા-મુ મુમત કર,

તલ્ય હુસ હુતામ-પર, સામલ કેહે, તલ્ય જુઠં જર ૧૧૭૫

પરહર પ્રીત પરનાય, પરહર નાય કુછોલી

પરહર પુત કપુત, પરહર્ય મીત્રજન લોલી

પરહર સંગ કુસંગ, પરહર વાસ કુવાસે

પરહર્ય અટકણ અન્ધ, પરહર નેહ નીથે (?)

પરહર કાંમ જ પુન-વીના, પરહર ચોર, ચાડી ચીતે,

સાંમલ કેહે, પરહર પાપ-મુધ્ય, પરહર પરનંદા નીથે ૧૧૭૬

બાલ્ય પ્રાણે પ્રીત, બાલ્ય નીરધન્યનુ છબ્ય

બાલ્ય બુધ્ય કબુધ્ય, બાલ્ય ખાડુ જલ પીવું

બાલ્ય શોભની સેવ, બાલ્ય કરપી-ઘેર નાણું

બાલ્ય ચતુરાનો ચાલ, બાલ્ય અભાનુ દુઝાણું

બાલ્ય વસવું જે સાસરે, બાલ્ય બનેવી-ઘેર રહેવું

સામલ કેહે, બાલ્ય બુધ્ય તેહેની, દરીદ્રપણે ડાહ્યા પણ થવું ૧૧૭૭

ન સોલે શંડી-રૂપ, ન સોલે વીપ્ર-વીણ વીણ

ન સોલે સેન્ય-વીણ લુપ, ન શોલે સીધની નંદા

ન શોલે આપ-વીખાણ, ન શોલે જરજન જુઠું

ન સોલે નીર-વીણ ન્યાવાંણ, ન સોલે રંક-પર રૂઠું

ન શોલે દેવલ દેવ-વીના, ન શોલે ગ્રહ ધરૂણી-પાખે

સાંમલ કેહે, શોલે નહી, જે રીધ-વીના રાજ રખે ૧૧૭૮

કર સંગત અતી ઉચ, કર સદ્ગુણી સેવા

કર ફીરત્ય, જસ લોભ, કર કારજ જસ લેવા

કર પરમાર્ય-કામ, કર પુજન પરીશ્રદ્ધે

કર વીઘાએ વીલાસ, કર્મ ધ્યાન કુલ-ધરમે
કર્મ ઉદ્ધમ કર્મ પાપથી, કર્મ સદ્ગુણી સુલ સાયમાં

સામલ કેહે, કર્મ સફલ જનનમ, હરી-હીરો લે હાથમાં ૧૧૭૯

ડાટય શોભનુ ધન્ય, ડાટય અદાતાનુ મુખ

ડાટ કરપીનુ કાજ, ડાટય સ્ત્રી-પાપે જે સુખ

ડાટ જે ધરનું છીદ્ર, ડાટય જે વાત જ છાંની

ડાટ જે આપ-કલક, ડાટ જે દુખદાઅકે દાની

ડાટ ડાહાપણુ દરીદ્ર, ડાટ ભીક્ષાના ભોગને

સાંભલ કેહે, ડાટ દેહ-દુખ, ડાટ ભોજવરી ભોગને ૧૧૮૦

ભઠં સદાએ ભીષ, ભઠં સ્ત્રી-રુખ ખાવું

ભઠં અદાતા દેહ, ભઠં વીરોએ જાવું

ભઠં ઉદ્ધમ-વીના આહાર, ભઠં જોસીઆલા રહેવું

ભઠં વેરીન્વીખાણું, ભઠં સીર મેહેલુ સેહેવું

ભઠંચ ઝીત્ય જુઠાન્તણી, ભઠંચ પરધન ચીતે ચીતવ્યું

સાંભલ કેહે, ભઠં તે પડયો, જે વીપ્ર-આયે ઝીતવું ૧૧૮૧

સુ કરે બેહેરો નાહ, સુ કરે અપગ અટારી

સુ કરે શુંગો સગ, સુ કરે નપુથક નારી

સુ કરે પાપી પુન્ય, સુ કરે કપુત કુલ-કામે

સુ કરે વરતીઓ વેહ, સુ કરે નગ્નત જે નામે

સુ કરે રંક જે રૂડીઓ, સુ કરે ધન્ય-હીપો નેહ ધરે

સામલદાસ કપીતા કેહે, કરપી કીરત્યને સુ કરે ૧૧૮૨

કરપી ન ખાએ અંન, કરપી ન પેહેરે અંગે

કરપી ન આપે દાન, કરપી ન સચે રંગે

કરપી ન માટે જગન, કરપી સુખે નવ્ય સુવે

કપી ન પોખે પંડ, કરપી વાહાણુ નવ્ય કોએ

કૌશીરું કરે કંપી ઘણી, બાંધે રખે દાંમ એ છુટસે .

સાંમલ કેહે, તરકર અગન્ય, કૌએક હાકયંમ છુટસે
ભાંમ્યની ભુંડી તેહ, જે પર-પુરથે પેહેધી

બ્રાહ્મણ ભુડા તેહ, જેહ અતી લોભે અંધી ૧૧૮૩

સુદ્ર ભુડા તેહ, જેહ વીપ્રને નંદે

ભેગી ભુડા તેહ, જેહ જર વાહાલો વંદે

વંશ ભુડા શુણ્ઘીણ, રાવત ભુડા રંણથી હરે

સાંમલ કેહે, ભુડા તે કવી, જે ધ્યરપીની કીરલ્ય કરે ૧૧૮૪

દોહરો

પુછ વક્ત્રી કાંહે પુછવું જે નીચે હોએ નાંમ

તું તારે મંદીર રહે માહારે કૌટીયા કાંમ ૧૧૮૫

માહારે પરણાનો ખપ નથી નથી વાહાલુ મુને રાજ્ય

સુ કહીએ પરવશ પડા કેહે મુ તુંજને કાજ્ય' ૧૧૮૬

‘સાખાશ, સાખાશ’ શાંમા કેહે ‘ખરી વાતનો ખ્યાલ

તંનક પુછે તે તું કેહે તો આરોપુ વરમાલ ૧૧૮૭

કપે-કવીત

કોહોને કહું ધીકાર, ખાલ્ય તે કોહોને જુએ

બ્યથં કહોનો વેશ, વાટે શું શું સૂએ

વેર કવણ કેવાએ, ધન્ય ધન્ય કવણ કહીને

શેલો તે તે શુંઅ, ભોગ તે કવણ લણીને

વાહાલુ વરંણ-વરંણને, કોણે ખોલે ને કોણે રચ્યો

સાંમલ કેહે, કોણું મુઓ, કોણુ જીવતો, કોણુ મુખ પુલે મડ્યો ૧૧૮૮

દોહરો

ઉતર આપ તું એટલો તો વર માહારો હોએ

વરમાલ આરોપુ કંઠમાં તેહમાંના કેહેનારો નહી કોએ' ૧૧૮૯

કવીત-છપે

‘ધીકાર સુરતુ સહજ, કીકર કાઝરનો કાઢાવે

ધીકાર ગુણીઅલનો ગુણ, જે ગુણ નગણના ગાએ

ધીકાર સ્વરૂપ રૂપ, જે કરૂપ-આગલ કર ઝોટે

ધીકાર કાલ્ય, કવીરાલ્ય, જે જસ કપીના ભેડે

ધીકાર પાત્ર સુપાત્રને, કુપાત્ર-પાસે રંજીત રહે

સાંમલ વીલા-આતુરી, ગરથ-કાલ્ય સળ ગુણ ગાએ ૧૧૬૦

બાલ્ય જમણો હાથ, નીચ-આગલ નીચે ઝોટે

બાલ્ય તે કવીનું કાંમ, જે જસ અદાનાનો ભેડે

બાલ્ય તે રાંમાતુ રૂપ, જે ભર-કાંમે ભાએ

બાલ્ય પડીતનો પાક, જે ગુણ હીણાના ગાએ

બાલ્ય રાલ્ય તે રાઓનું, જે રહીઅત રંગઠી ધન હરે

સાંમલ કેહે, બાલ્ય કવીપણું, જે કપીની કીરલ્ય કરે ૧૧૬૧

ભણો વીલા તે વ્યરથ, ભે વીવેક નવ્ય ભણ્યો

રથો ગરથ તે વરથ, ભે મહીમા નવ્ય માણો

ધર્યો વેળ તે વરથ, જે અર્હકાર અતી આણો

વરણ ઉત્યંમ તે વ્યરથ, ભે નંમંથ્ય નીરમલતા નાણો

કાહાપણ વ્યરથ દરીદ્રતા, અવતાર વ્યરથ પુન્ય-કામ-વીણ

સાંમલ કેહે, વ્યરથ સાંણપણ, રૂંદે સુન્ય શ્રીરાંમ-વીણ ૧૧૬૨

નશુંણને નમણ તે વાટ, વાટ વીખાંણ વેહેરીનાં

વીવેક-વીણ વીલા વાટ, વાટ મોહાટંમ મેહેરીના

ગુણકા ગણાવ્યો તે વાટ, વાટ જે હાયો હોડે,

વાટ ભરે જે હંડ, વાટ જુવટે જર ભેડે

વાટે જસ તે વાટ છે, વાટ કુડ-કપટ કર કાંમનું

સાંમલ કેહે, વાટ ઉઠી જનમમાં, રૂંદે નાંમ નહીં શ્રીરાંમનું ૧૧૬૩

ગરવે ચોલે અહસ્ત, દાંમ ચાલે દાંને

ધરણીથી ચોલે ઘર, માનવ ચોલે માંને

દેવલ્ય શોભે દેવ, દેવ શોભે પુર પુને

સુર કર શોભે સર, સુર શોભે રણ કુળે

માગણુ શોભે મીઠાશથી, મુકઠે ગાંન શોભે ઘણું

શાંમલ, સત્ય શોભે શ્રષ્ટમાં, ત્યંમ કંધણ-કીરતનથી કવીપાણું ૧૧૮૪

ભાંમ્યની ભુંડી ભોગ, ભોગ ઘેહેલુ ધરસુતર

પાલ્યક પુત્ર તે ભોગ, ભોગ તે પુત્ર કપુત્ર

ભોગ જેની દેહે રોગ, ભોગ જે પાપે રહ્યું

ભોગ જે વાહાલાથી વીજોગ, ભોગ જે કવેલા મરુ

ભોગ પ્રેમ પરનાર-સું, ભોગ મમત મુરખપણું

ભોગ ભગત્ય ભાવે નહી, શાંમલ કેહે, ભોગ એતા ભાણું ૧૧૮૫

દાતા-શોભને વેર, વેર કાચર ને સુરે

જોગી-જોગીને વેર, વેર મુરખ ને પંડીત પુરે

વેર સાચા ને જુઠ, વેર શુભકા-શતીને

વેર સુર, અસુરને, વેર જોગી-જતીને

વેર પાખંડ-પુરાણને, વેર મુરખ ને પંડીતપણું

વેર ધરંમ-અધરમને, સેહેજે વેર એતાં ભાણું ૧૧૮૬

ધન્ય કરે પર-કાજ, ધન્ય પરમારથ પ્રીછે

ધન્ય દાતાની દેહ, ધન્ય સહુનું મુલ ઈછે

ધન્ય ભને ભગવાંન, ધન્ય સદામત આપે

ધન્ય દયા દલ-માંહે, કષ્ટ પીસ્યાં કાપે

ધન્ય ઉપગારી જેહ જન, ધન્ય વાંછી અમત વદે

શાંમલ કહે, ધન્ય ધન્ય ત્યાંહાં, બાંહાં બાંહાં રામ વસે રૂદે ૧૧૮૭

સુરને વાહાણુ સર, વીરને વાહાલી વીલા

પવીત્રને વાહાણું પુન્ય, નીચને વાહાલી નંદા

શતીને વાહાણુ સત્ય, રાજ વાહાણું રાજને

પાપીને વાહાણું પાપ, જર વાહાલો આઝાને

દાતાને વાહાલો માગણો, કાંમીને વાહાલો કાંમ છે

શામલ, વાહાલો સ્વાસ્થ્ય મુહુ, રૂડા જનને વાહાલો સંમ છે ૧૧૯૮

ખોટે ખોડ સરવ, ખોડ પરનારી પાંચ્યો

ધરમ, કરમ નહીં લજન, મથા દન તેણે વાંચ્યો

ખોડ કો કો લોક, ખોડ ચોરી ને ચાલી

ખોડ લાંચ લેનાર, ખોડ જે વાતો આલી

ખોડ જે પાપે રચ્યો, ખોડ જે પુન્ય નવ્ય પરીછીડ

સાંમલ કહે, ખોડ તેમણે, જેણે નવ્ય ખાધું, નવ્ય ખચીડ ૧૧૯૯

રચ્યો ન કંઈ જે પાપ, રચ્યો જે ન કરી નંદા

રચ્યો નવ્ય લીધા ચાપ, રચ્યો જેણે મહુને વંદા

રચ્યો જે ધાર્યો ધરમ, રચ્યો જે જુઠ નવ્ય બોચ્યો

રચ્યો પ્રાણ જે સીલ, રચ્યો તત્ત્વ જ જેણે તોચ્યો

રચ્યો જે ખચ્યુ હાથથી, રચ્યો જે કાલોને મુખે ગઈ

સાંમલ કહે, રચ્યો તે ઘણુ, જેણે પરમારથ નીત્યે થઈ ૧૨૦૦

મુખો તે મુરખ બંધુ, મુખો જે નર કુનારી

મુખો જેહેને ખંડોગ, મુખો જે રંભુ-શીર ભારી

મુખો તે જેને શીર કલંક, મુખો જે આપ જસ આપે

મુખો કચડુ કરનાર, મુખો જે રંભુ પાપે

મુખો જે પરવશ પડો, મુખો તે વીનતાવસ દૂખો

શામલ ભટ સાચુ લણે, માંન-હીણ માંનવ મુખો ૧૨૦૧

જીવ્યો જસ લેનાર, જીવો પરમારથે પુરો

જીવો દેહ દાતાર, જીવો તે સત્યવાદી મુરો

જીવ્યો જે ભાવીક ભજન, જીવ્યો તે જગત્યે બંધો

જીવ્યો જે દીવ્યંત, જીવ્યો જે ક્ષીણે વખાણો

જીવ્યો નર તે બંધુવો, જેહેની આશા મહું-કો કરે

સાંમલ કહે, જીવો તેહ જન, જે સંજ પડનાં હરે ૧૨૦૨

પડી તેહેને મુખ ધૂલ, જેહેણે રંક રંભડા

પડી તેહેને મુખ ધુલ, જેણે કૈક લોવંન ભંભડા

પડી તેહેને મુખ ધુલ, જેણે વેહેતી નીકે પગ દીધા

પડી તેને મુખ ધુલ, અલેખે અપજસ લીધા

ધુલ પડી તેહેને મુખે, જેણે ધુલે ઢાકણ કરૂ દાંમનુ

સાંમલ કેહે, ધુલ તેને મુખે, જેણે નાંમ ન ભાંલું શ્રીરામનું ૧૨૦૩

ઢાહરે.

અતુગ વાત ચોવીશ એ
નહીતર વલાવી દે મુને

પુછ ગમે તે પેર
તુ બેઠી રહે ઘેર'

૧૨૦૪

પીતાન્પાસે પુત્રી ગઈ
'એ વર મુજને પરણસે

મંનમાં થઈ મગન :
લ્યો લાખેણ લગન'

૧૨૦૫

માત-તાત રીઝાં ઘણું
'હુખે નીકલો દેશમા

જોઈને વરનુ રૂપ :
કોચક ભારે ભુપ'

૧૨૦૬

મુલાસ્-લગને કરી

વરી કંન્યા તાંહાં એહ

હુંદભી વાગ્યાં દેવનાં

હુધે પુઠા મેહ

૧૨૦૭

રીત્ય-ભાત્ય પેશમણી

ગજ, રથ ને ઘોડાએ

'ખાઓ, પીઓ, ખુબી કરો

સાથીઆ સન્નેડાએ'

૧૨૦૮

ગાંમ, નાંમ પુછ ઘણું

સાચી નં કહી વાત

સાસરામાં તે સોલીઓ

મુખ-સાગર દીન સાત

૧૨૦૯

શસરો, સાસુ ને સુંદરી

કહ્યાં તેણે તે કેહેણ :

'જાવુ જાતરા માહરે

વીસ્વનાથનુ વેણ

૧૨૧૦

યોડેક દીવસે આવમું

ખાસુ, પીસુ ખેલ

તાહાર-વીના તો નહી મલે

માહારે એકે મેલ'

૧૨૧૧

સીખ માગીને સંચર્યો

પ્રથવી-પ્રદક્ષણ-કાલ્ય

ફૂંતો-ફૂંતો તાંહાં ગઓ

લ્યાહાં કરે મોહનાં સલ્ય ૧૨૧૨

ચતુર ગઝો તે ચૌટડે	દીડી પુતલી ચ્યાર	
મુરછા ખાઈ હેઠા પડ્યો	તે અસ્વથી અસ્વાર	૧૨૧૩
ત્યંમ સાખ પડે ગલી	માસ જોઈમાં જોમ	
મદન પડો પ્રથવી-વીજે	સોઠ પ્રગટ્યો ત્યંમ	૧૨૧૪
મુંદર-રૂપ સલસણો	પછે ધારણુ દીધી ધીર	
આસનાવાસના સહુ-કે કરે	ને પાવા માંડુ નીર	૧૨૧૫
કોચક ગ્લાન જ આવીઉ :	‘મોહનાં કાંઠાંથી માંન	
ક્યાંકાંથી મુખદેવ પંડીતો	ક્યાંકાંથી પુર-પરધાન’	૧૨૧૬

માંહે જુએ તો સસરો રાગોણુ	દીડી સરવ યાલાએ	
તે જોઈને મદનને	કૌતક-જોડેલુ થાએ :	૧૨૧૭
‘મદન-નતણી મુંદરવી આંહાં	ખીજો મદન હું મેઠ	
એ તે પ્રાકમ પુતલી’	વપુએ વીચાડુ વેદ	૧૨૧૮
અંન, નીર બેઠો તણ	એકે ન મુજે પેર :	
‘મને માહારી મોહના મલે	તો જાઉં માહારે ઘેર	૧૨૧૯
શોએ વસા એ સેહેરમાં	સોએ વથા એડેનો લેખ	
મુજ મલવા મુક્યાં આંહાં	તેહમાં નહીં મીન, નહીં મેખ	૧૨૨૦
જો બ્રહ્મા હાથે ઘટે	તો ચીત્ર-વીચીત્ર ઘડંત	
જો સારદા હાથે લખે	તો કાંઈક ખોટ પડંત	૧૨૨
એ લખનારી મોહનાં	મુક્યાં પુતલાં વાટ	
સંચ-પ્રપંચ રૂડો રચ્યો	તે મુજ મલવાને માટ’	૧૨૨
આરાધી બેઠો અંબીકા	ધારણુ રાખી ધીર	
તણ બેઠો તે કાંમમાં	નીદ્રા, અંન ને નીર	૧૨૨૩
ખાએ નહી, પીએ નહી	ન કરે કો-મું વાત	
એમ દરે વહી ગચ્છા	સેહેને દીવચ સાત	૧૨૨૪
લેલે-મજનુ-ચો થઈ ગઝો	જાંણે ચુંદ્રન્યકોર	
એ જાંણે ચીત્ર લખાઈ ગઝો	તદવત થઈ ગઝો જોર	૧૨૨૫

ચોકીવાલે ચર્યા લહી	કરૂ સવલે જાંણ :	
‘પંથી પંથ એક કોઈ પરવર્યો	તે પાડે છે પ્રાંણ	૧૨૨૬
પુતલી જોઈ પ્રથવી પડો	દેહે પ્રગટ્ટ છે દુખ	
સાત દીવસ થયા સાંમટા	ભુંડી વેઠે છે ભુખ	૧૨૨૭
રૂએ રહીઆલો રાજવી	અખલખ-ઉપર અસ્વાર	
પુતલી જોઈ પ્રથવી પડો	ક્ષણ ન લાગી વાર	૧૨૨૮
ખોલાંયો ખોલે નહી	જંમાડો નવ જંમંત	
રમાડો રમે નહી	લમાડો નવ લમંત	૧૨૨૯
કેહેસો અંમને કહું નહી	માટે કરીએ જાંણ	
પુછે તેડીને પ્રીતથી	કાં પંથી તજે છે પ્રાંણ’	૧૨૩૦
ચટકો લાગો ચીતમાં	હૈઈંડે ઉપનું હેત	
વધાંમણીઆને આખીઆં	આભુક્ષણ વસ-અંમેત	૧૨૩૧
ચડી અસવારીએ છત્રપતી	વહ્યો ચૌટાની વાટ	
દીઠો દેવ દયા-નીધી	મટા અતી ઉચાટ	૧૨૩૨
મદન દીડી મોહના	મોહનાએ દીઠો મદન	
અરસપરસ આનંદ અતી	હસા યેનાં વદન	૧૨૩૩
આલીંગન ઉઠી મલાં	લીડાં અંગોઅંગ	
આનંદ-ધન ઉઠો અતી	રૂડો કીધો રંગ	૧૨૩૪
સુખ-સાગર-માંડે બીલીઆ	ખીલીઆ અંબુજ આજ	
પાપ સંઘલાએ પીલીઆ	કીધાં પુન્ય ગહું કાજ	૧૨૩૫
જાચીક મલીઆ જકતનાં	દશ કોટીક દીધાં દાંન	
કંચન-વરસાત વરખાવીએ	માગણુ પાંગ્યા માંન	૧૨૩૬
હરખ-તણાં આંસુ પડાં	પ્રીત્યે વલ્યા પરીસ્વેદ	
સોભા-સાગર ઉલટો	વરસા સુખ ધન વેદ	૧૨૩૭
ભુખ, તરસ, નીદ્રા ગઈ	ટલી દાંમણી દેહ	
પ્રેમ-પુર-પ્રભા વહો	માહા સુખ માંણો મેહ	૧૨૩૮

ગજ-ઉપર વાહન કંડ	પ્રતાપ પુરંબુ પેર	
કંચન-મેહે વરસતો	તેડી આંબુયો ઘેર	૧૨૩૯
પવીત્ર પાક પંચામ્રતે	ખટ-રસ કંચન થાડ્ય	
મહન-મોહના જુગતે ન્યમ્યાં	આંણીને અઢકો વાહાલ	૧૨૪૦
પુરંબુ વાતો વરસ પાંચની	અરસપરસ કંત કીધ	
અથર્વતી કથા કહી	લાખેલો લાહો લીધ	૧૨૪૧
વાટે જે પંચ કન્યા વરી	મેહેલી છે પીહર પ્રમાંબુ	
કથા કહી તે કાંમ્યની	‘સુંણીએ સ્વામી મુળંબુ’	૧૨૪૨
‘મુજને વરી એક માંબુની’	તે કહી વીતગ વાત	
ખગર કેહેતાં ખાંતે ગઈ	રંગસેર રૂડી રાત્ય	૧૨૪૩
શ્રી-સરથારનો સંગ નહી	નહો કાઆમાં કાંમ	
‘નર-નારી તારે યસું	ન્યાહારે જામું ગાંમ	૧૨૪૪
રેડો વેશ રમાડવો	ભાગવી નથી ઈહાં બ્રાંત	
કર્યા-છે કાલ તે પાલવા’	એમ કહું એકાંત્ય	૧૨૪૫
સહસ્ર-ચંડી શત-ચંડીઆ	લક્ષ-ચંડી મદુરત લીધ	
માહારેડ્ર ને અતીરેડ્ર તે	કેટીક-ચંડી કીધ	૧૨૪૬
પ્રધાંનવટ ને પાટવટ	મહનને સોંપ્યો મેલ	
કો ત્રીશુ’ તેા જાંણે નહી	બ્રાંત્ય ન સખી ભેલ	૧૨૪૭
એમ કરતાં એક માસ દીન	વીલ્યા કરતે વીલાસ	
મોહના મન, વીચાર કથં	આબ્યાં સાસુ-સસરા-પાસ :	૧૨૪૮
‘પેશકસી પ્રગણા-તાંણી	લેવા જાવુ લક્ષ વાર	
કંડ વીકટ જન પાધરાં	આપણો એ અધીકાર’	૧૨૪૯
સેન્ય મજ કરાવીઉ	સાંમત સોલ હઝાર	
નીરધોખ નીથાંબુ ગરગટે	લાએકે હરવીની લાહાર	૧૨૫૦
સોપારા-ધઢ સેહેજમાં	ધરમેંદ્ર ધર-ધીશ	
શોંપુ રાજ તો તેહને	પ્રશન ઉમઆન્ધશિ	૧૨૫૧

કંઘાવતી જે કાંમની	તેહેને તેડી સાથ	
સંગ, રંગ કો-સુ નહી	હધડુ રાખુ હાથ	૧૨૫૨
ચંદ્રાવતી-નગરી-વીખે	ચંદ્રસેન્યને ગાંમ	
ત્યાં મોકલી વધાંમણી	પોહોતા તેણે ઠાંમ	૧૨૫૩
ચીત્રાંગના જે ચંતની	ચંદ્રવદની-સા ચેહેન	
સાથે તેડી સંચરા	અલખત અધકી એન	૧૨૫૪
દમલપુર ડેરા દીઆ	જાંહાં લીમ ભડ લુપાલ	
પદમાકર પ્રધાન છે	માંહાએ ઘણેરો માલ	૧૨૫૫
વધાંમણી તેહેને ગઈ:	‘નેચ્ય આંચો જમાત’	
ચરણે નમે તે ચીતથી	પુજ પવીત્ર પાત્ર	૧૨૫૬
પંચ દીવસ પ્રાગુણ રહો	અદકી આપી આચ્ય	
પદમની પદમાવતી	ચુંદી તેડી સાથ	૧૨૫૭
બદ્રીકેદાર બુધ્ય-નીધી,	આવાં પંથે પુર	-
પુરેંદ્રસેન્ય છે પુરપતી	સામંદ મોહોટો મુર	૧૨૫૮
ખખર પોહોતી કણ્ઠ એકમાં	જરૂરપણે તે જાએ	
મોતી-પુષ્પે વધાવીએ	પ્રીત્યે પ્રણમાં પાએ	૧૨૫૯
આઠ દીવસ એકઠા રહો	માગી શીખ વીદાએ	
કનકાવતીને તેડીઆં	ઉલટ અંગ ન માએ	૧૨૬૦
મહીડાપુરમાં માલીઆ	મધુ તેનો રાજન	
પાગ્ય પ્રણયો પ્રીતથી	આપી અદકુ ધન	૧૨૬૧
કલો કામદાર તેહેનો	વીવેકી વજર	
માંણકદે તેહેની દીકરી	નારીમાં જહૂ નીર	૧૨૬૨
પરણી મુકી’તી પ્રેમદા	જેસારાં મુખપાલ	
મુખાસન સોહાંમણું	ઉપર અદકા માલ	૧૨૬૩

ચાંચા ચતુર નર ત્યાંહાં-ચક્રી	લ્યાંહાં સમચંદ્રનુ રાજ્ય	
રૂપાવતી-નગરીન્વીખે	કીધાં રૂડાં કાજ	૧૨૬૪
મદન પરણો છે મમતથી	હાકે' છતો એ હોડ	
અરૂણાનુ રૂપ અતીધણું	બાણે ચંપાનો છોડ	૧૨૬૫
બાંધુ થકે ત્યાંહાં જુગતથી	નેહેનાં ચાંચા નીર	
ત્યાંહાં મદન મહીપત્ય કહો	મોહના તો વજર	૧૨૬૬
રહા પડણા રીજથી	એહેજે વીલ્યા દીન સોલ	
ખાંન-ખાંન ખલખલત-ચક્રી	કીધા છે કલોલ	૧૨૬૭

અપરંમપાગ અલખત અતી	અસંખે અલેખે દાંમ	
લક્ષ્યા લક્ષકર લેઈને	માણ્યા મધુપુર ગાંમ	૧૨૬૮
ધરંણીપત્ય ખુલ સદુ :	'આંચો અનમી એહ	
મુકસે કે એ મારસે'	થઈ દાંમણી દેહ	૧૨૬૯
કર ભેડી સદુ કરગરે	પ્રીત્યે પ્રણમે પામ્ય :	
'એહ રીધ્ય તો રાવડી	કાંઈ આપો મુજને બામ્ય'	૧૨૭૦
કો મુખ તરંણુ લેઈને	કો કર બાંધી મલંત	
કો આલોટે આધીન થઈ	કો ભડ-ભાંહે ભલંત	૧૨૭૧

કાસદ છાનો મોહ્યો	પ્રધાન જ કેરે વાસ	
'બીટીસો માં હું છું બેટો	આવું છું તાંમ પામ	૧૨૭૨
મોહના રૂડી માંતુની	તે છે માહારે સાથ	
હવડાં વાત કરસો નહી	હેડુ રાખજો હાથ'	૧૨૭૩

મદનમુદન મનમા ડરો	જે મોહનાનો તાત	
'આપણો દેસ દેમ ઉગરે'	કદી વજરને વાગ	૧૨૭૪
'હાદી હતી એક દીકરી	તે પરણી ગઈ પરદેશ	
રાજ લેસે એ રાજવી	હવે હું હાથ ઘસેશ	૧૨૭૫

પુત્રી હોત પરણાવીના તો છવ, ગાંભ ને જર રહત 'ધ્રુવે માં ધીરજ રાખજો' 'એહેને મલવા અમે જસું	એને પરણાવત આજ રહંત લોકમાં લાજ પ્રધાન કેહે તે પ્રીત સજ કરો મુલ રીત'	૧૨૭૬ . ૧૨૭૭
પ્રધાન પોતે પરવર્યો વીતગ વાસ્તા સહું કહી મોહના તો થઈ માંતુની સોભા સાંમદ મુરમા	જઈ જોઠો એકાંત લાગી મનની બ્રાંત મદન થજો રાજેંદ્ર જોતાંમાં તો ઇદ્ર	૧૨૭૮ ૧૨૭૯
પુત્ર-પીતા પ્રીતે મદ્યા 'હું તે તન હું તાહરો 'પંથ સોકયો પટરાણી કહો' 'હું નારી તન સારખી'	ટલા છે તનના તાપ: તું તે માહારો બાપ' મોહનાએ મુકયો મરંમ : લાગ્યો સંઘલો ભરંમ	૧૨૮૦ ૧૨૮૧
'એ મદન વર તો આપણો શીવ-શક્તી ત્રુકાં તમને	આપણુ એહેની નાર ત્રુકાં શ્રી ત્રીપુરાર'	૧૨૮૨
પ્રધાન ગજો છે પુરવીએ 'મહીપત્ય તાહારી મોહનાં મદન પુત્ર જે માહરો અનમી અધીપતી એ થજો	જ્યાંહાં મદનસુદન સચ વેદ વધાર્યાપાચ તે ચાકર તુજ તરત શીર સોહાવ્યુ છત્ર	૧૨૮૩ ૧૨૮૪
છત્રપતીની દીકરી પાચ પરણમવા આવીઓ માહા-હરખે મુગજ થઈ મલવા ચાડ્યો મહીપતી	છચ પરણ્યો છે છેલ માંણવા તાહારે મેહેલ' હરખના વાગ્યા બાંણ ગડગડીઆ નીચાંણ	૧૨૮૫ ૧૨૮૬
માતાએ જાણી મોહના જામાત્ર વધાવ્યો જુગતથી જેજેકાર જશ હુજો	સખીઓ-સહીત સુખપાલ મોતીની ભરી થાડ્ય માહાસુખ, પામ્યા માંન	૧૨૮૭

‘સસરા સહ્ય એ તાહરું’	હું તો તાહારો પ્રધાન’	૧૨૮૮
મદનમુદન કેહે : ‘મદન મુલો	તમો રાજ-અંમતુલ	
માહાદેવને માથે ચઢે	પારીખતકનું કુલ	૧૨૮૯
ગંગા-જલ દશણાવતમાં	લ્યંમ તુલશી ને શાલગરાંમ	
વીપ્રને વધી વેદીઓ	દાવા ને પાંચે દાંમ	૧૨૯૦
કામદુરધા ને હુઝંણી	ચીકિ પંખાસો પુર	
કવી ને વધી વીખાંણીઓ	સત્ર કરમાં ને ચુર	૧૨૯૧
આગર ને પુરે ચઢે	ચઢે વરઘોડે ઇંદ્ર	
લક્ષ્મી ને લીલાધરી	ચરદ-રુ ને વધી ચંદ્ર	૧૨૯૨
વ્યાધ ને વધી વકારીઓ	છંછેડો વીધચર સાપ	
પાવક હોએ પરજલો	અતી અત રેકુ આપ	૧૨૯૩
પ્રધાન-મુન તું પ્રાકમી	લ્યોઅ ચઓ જમાન	
કુદન-માહે હીરો જડો	પુજવા જોઅ તું પાત્ર	૧૨૯૪
નવ-ખંડ-તણા તું નરપતી	છત્રપતીમાં છાપ	
આઠ સેહે ગાંમનો હું અધીપતી	તેહે કરે સલાંમી માફ’	૧૨૯૫
‘એ તંમને જોલવું નવ ઘટે	એ કરવું ન ઘટે કાજ	
હું તે કીંકર તાહરો	એ અરવે તંમાડ રાજ’	૧૨૯૬

મંદીર પધાર્યા માંન-મું	તેડાં માત ને તાત	
માંડીને સરવે કથા કહી	જે વીતક-કેરી વાત	૧૨૯૭
છેએ રાંછીઓ છત્રપતી-તાંછી	સામુતી કીધી મેવ	
‘અમારે ઉમઆ તંમો	મમરો શ્રી માહાદેવ’	૧૨૯૮
ગજ ચાલ્યુ ગમનુ	ચઓ દેવાંશી દેહ	
વસુધા વીથ વચા દલે	માઆ વરસે મેહ	૧૩૦૦
રહીએન-મુ રીઝી ગહાં	અસત્ય, અન્યા તાન્ય	
ગોડ, પ્રાવડ, ગુજર-ધન	એક-છત્રે ધરું રાજ	૧૩૦૦
મદનસેન્ય મહીમા ઘણો	દીધાં રૂડાં કાજ	
મદાવત સોહાવીઆ	ધરમની બાંધી ધજ	૧૩૦૧

માંન પાંખી ઘણુ મોહનાં	ઘણી લક્ષ્મી ઘરસુત્ર	
પ્રતાપવંત પોતા-શંભા	મગટ્યા પંચ જ પુત્ર	૧૩૦૨
મુખ-સાગર મુખ-ધાંમમાં	મુખ-સેલ્યા મુખપાલ	
મુખ-દાતા મુખ-દેવલો	નર કીધા બહુ ન્યાહાલ	૧૩૦૩

મુખદેવ પંડીત પ્રાકમી	મુખ-સાગરનુ સાર	
તેહને તેહુ મોહલું	પાચ્ય નમાં નર ને નાર	૧૩૦૪
ત્રાંખા-પત્રે ત્રીશ ગાંમ	લખી આખ્યાં તરત	
સલા-મધે મોહાવીઆં	વેદ-પાત્ર જે વસ્ત	૧૩૦૫

મદન-મોહનાંની કથા	કડી કડી રસાલ	
પંડીત હમે તે પ્રીછશે	પ્રીછશે હશે જેમાં માલ	૧૩૦૬
સાખ્ય, સંમત્યા ને શાંણુપણ	વાત વીવેકી વાદ	
જાણુ હશે તે જાંણુશે	અતી પાંખે ઉલાહ	૧૩૦૭
છપે, ચોપાઈ, હોહરાં	સમસાની જે સાખ્ય	
સંસ્કૃત-મોહિથી સોધિયું	લણે દીજ ગુજ્યર-ભાખ્ય	૧૩૦૮
સાદી ભાખ્યા ને સાદી કડી	સાદી વાત વીવેક	
સતવાદીપણ ને શાંણુપણ	નરપતિ-કેરો નેક	૧૩૦૯
નર-નારીની ચાતુરી	નર-નારીનાં ચરીત્ર	
સુરપણુ ને શાંણુપણ	પ્રાકંભ પુન્યપવીત્ર	૧૩૧૦

સતવાદી નર-નારીનો	સુણે શીખે મહીમાએ	
વીજયોગ ભાગે તેહના	આશા પુરંણુ થાએ	૧૩૧૧
મેલો નર-નારી-તંણો	ભાવે શંગલા ભોગ	
આશા પુરે અંખીકા	ટલી જાએ વીજોગ	૧૩૧૨

શ્રી ગોઠમાલવી વીત્ર મુલ	વેગંનપુરમાં વાસ	
મુત શ્રી વીરેસ્વર-તંણો	શ્રીમુખ સાંગલદાસ	૧૩૧૩

લઘુ બંધવ લાધા-તણે	આનંદબાર્ધનો તન	
પીતા પરથોતમ-તણે	માહાફલ-ઉપર મન	૧૩૧૪
મુડામાં એક મુઠ્ઠી	સાગરમાં મુકન્યંચ	
એ રીતે કેહેનારો કવી	પ્રમાંણ કરે જે પંચ	૧૩૧૫
મદન-મોહનાની કથા	કહું મન મેહેલી મોહ	
સાંમલ ભટ કવીતા કેહે	સહુ બોલો શ્રી રંબુછાડ	૧૩૧૬
શ્રેષ્ઠતા, વક્તા સાંભલો	નાંહાના ભટનો શીશ કર જોડ	
સાંમલ ભટ કેહે બોલજો	જે જે શ્રી રંબુછાડ	૧૩૧૭

પાઠાંતર

[કડી, પંક્તિ અને પ્રતના ક્રમે]

૧. ૧. ખ. પારવતીના પુત્ર સુત્ર^૧ ચતામણી, ગ. શ્રી પાન્વતીનો પુત્ર ધગસુત્ર ચીતામણી જાને, શ્રો. જાને. ૨ ક. રતનાવીની, સને, ખ. રતનાવની નીચાણ જાણ છત્ર શીર જાને, ગ. શ્રો. રતનાવલીની પાણ, સીર ખીરાને, છ. છત્ર જેના ૩. ખ. ચીંદુર રેવત્રા શાગ હાર મોદીક મણી બને, ગ. સેનત્રો, મોદીક વીગને, શ્રો. હાગ, આર, મણે. ૪ ખ. પુળએ, રાને, ગ. પુળયે, ગને. ૫. ક. સાએડ રાણ, ખ. ગુણયાએડ નાએકે રાયદાણે દાએકખુધી રાએડ ભણ, ગ. ગુણનાયેક લાયેક ગણુ દાયેખુધી સાયેડ સણ, છ. રાએક રાણ ૬ ખ. ગળનદ ગુણઆગતો રામલ કેહે ધાન ધર તેહ તણ, ગ. ગળનદ, રામલ ધાન ધર તે તણ, છ. ગળનદ, તે તણ, શ્રો. ગળનન
૨. ૧ ખ. કહુ, મોહેના, ગ. કહુ, મોહેના ૨ ખ. જે રતવાદી રાર, ગ. સતનાદી. ૩. ખ. ખુધી પ્રાક મ, ગ. પ્રાક મ ૪ ખ. અગણુવ, ગ. અણુવ
૩. ૧. ખ. પુન વધે પ્રાંતીક, ગ. પુન વધે પ્રાતીગ ૨ ખ. વાધે ગ્વાન ૩ ખ. કહુ રાખેપથી, ગ. સોલા કહુ ૪ છ. મોટા
૪. ૧. ખ. શુણે તે રતવાદીઓ, ગ. સતનાદીનો, શ્રો. સુણે જેહ સતવાદીઓ ૨ ખ. પુરણ, પરશન, ગ. પુર્ણ, પ્રસન ૩ ખ. ચદ્રાએણુ વરતણ, ગ. ચદ્રાયેણુ મનણ ૪ ખ. રેવાણુ, ગ. રેવાણુ દર્શન
૫. ૧ ખ. પરીત્ર દેશ એક પુર વીખે, ગ. પરીત્ર દેસ, વીધે છ પુર વીખે શ્રો વિપ્રદેશ ૨ ક. મધુપૂર મોહના માન, ખ. મથુરાપુર મોહન માન, ૩ ખ. મુગતીપુરી મહીમા, ગ. ઘણો ૪ ખ. શ્રો. જાહા પ્રભુ પ્રગટા ભગવાન, ગ. પ્રભુ પ્રગટા શ્રી ભગવાન, છ. જે પરભુ પ્રગટા ભગવાન
૬. ૧. ખ. અડશેહ, અધીક, ગ. અડસટ તીથંથી અધીક ૨ ક. ળીત, ખ. જમના ત્રહ જશહત, ગ. ત્રહ, શ્રો. સજુકા ૩ ખ. મહીમા, તણો, ગ. પદ્મી ૪. ખ. જોતી કેહે નીત, ગ. નીત

૭. ૧. ક. પાંચ શે; ખ. દક્ષણાં તે; ગ. પ્રથી, સત. ૨. ખ. ૩૨ ને; ૩. ખ. મથુરાંપુરી; ૪. ખ. સેલુ માત્ર નંદી ખોડ; ગ. પોડ.
૮. ૧. ક. વેણારથી; ખ. પાડે; ગ. વણારથી; ઓ. વારાણસી. ૨. ખ. કંનકે; ગ. કાયે. ૩. ખ. ઉત્તમ કરે એકાદશી; ગ. અહિત અમે એકાદશી; છ. અહિત જીવાઅ એકાદશ; ઓ. ઉત્તમ મત એકાદશી. ૪. ખ. ઓ. તે મહાથે મધુપુર માટે; ગ. મધુપર મોટે; છ. માદાથે.
૯. ૧. ખ. જમનાર્તાણા; ગ. જલપાનક કરે જમનાર્તાણુ. ૨. ખ. ગોવાદનાં, ગાએ; ગ. ગોવીંદતણાં ગુણુ. ૩. ક. ૫ દેઈને; ખ. દેઈ; ગ. સીર. ૪. ક. તે સજે; ખ. રોજે વેઈકુંઠે જાએ; ગ. ઓ. સ્વર્ગે; છ. વેઈકુંઠે.
૧૦. ૧. ખ. તે નંદનો મહીપતી; ગ. તે. ૨. ક. મદનમુદન મદરાજ મુદ્ધ; ખ. ઓ. મદ્યુદન બાલમુંલ; છ. મદ્યુદત. ૩. ખ. હરીભગત, શો; ગ. હરીભક્ત, સો; છ. ઓ. હરીભગન હરીચંદ્ર શો. ૪. ખ. શોભાએ ચંમતુંલ.
૧૧. ૧. ખ. જુધીસ્તર સમો; ગ. જુધીછર. ૨. ખ. અરજુન; ગ. અરુનનો. ૩. ખ. બલીરાએ; ગ. સર્ગો બુધી. ૪. ખ. રાખો.
૧૨. ખ. નો પાઠ : ઓર્પીત ઈંદ્ર આશરવન, દાતા દાયેક દેવ; ભગત લાવીક ભગવાંનનો, કરે ચતમરની શેવ. ૧. ક. રાદ; ગ. સુરપુર સોભીત; છ. સુરપુર. ૨. ક. શેવ. ૩. ક. ઈંદ્ર આશરવંત. ૪. ક. દયક; ગ. દાયેક દેત.
૧૩. ૧. ખ. દાંન આપે નીતે અધીક. ૩. ક. સીધુ રાહ; ખ. ઓ. સાદાસ્ત્રતંત્રો સીધુ રાદક; ગ. સાદાસત્ર. ૪. ખ. જુધતંત્રો ખનાવ; ગ. છ. જુધીતંત્રો ખનાવ.
૧૪. ૧. ક. તેને; ખ. પદમની. ૨. ખ. ઓ. હસણ લાખ; ગ. લાયેક, લાય; છ. લાવન. ૩. ખ. આશનણી અરજુન; ગ. અર્જુવ. ૪. ખ. નેહની સાદાસ્ત્ર પુરે; ગ. 'નેહની' નથી.
૧૫. ૧. ખ. શરીખડી; ગ. સારી; છ. શરખી. ૨. ક. રાતી; ખ. રાતીમણિ શરદાર. ૩. ખ. મગચોત્તની; ગ. મગચોત્તનાં. ૪. ખ. ધંણુ; ગ. દદ.

૧૬. ૧ ખ. નખશીખ સોભા નખખના, ગ. સીધ સોભા નીધતા
૨ ખ. અણુજ શરખા નેન, ગ. જલ સા નહેણુ ૩ ખ. હશગતી
ગણુગમની, ગ. હ સા ગજ ગત ગામની, છ. દીરાતી દેવાગના ૪ ખ.
અમ્રત વદને, ગ. અમ્રન
૧૭. ૧ ક. દરગે ધણી, ખ. દેરાગનાથી દશવણી, ૨. ખ. ન્યાગડન
વન નીધ ૩ ખ. ગમણુ, ગ. રુપવતી રુડી ગમણુ, છ. ગમણી
૪ ખ. સમોવ.
૧૮. ૧ ખ. ઓ. કપીનમ્રત, છ. કપીનમ્રત ૨ ખ. નવા કાની નાગ
૩ ક. ઓપીધે, ખ. ઓપીધ ગુથો, ગ. ઓપીધ ગુથો, છ. ગુથો
૬. ખ. લાવણુ, ગ. લીવાવડ
૧૯. ૧ ખ. ભરો ભાગ સીદુ ભરપુ ગુલ, ગ. ભરપુર સુ, છ. ભરો
ભાગ ૨ ક. સરવ, ખ. સીદુ સોભીત શગવી, ગ. સીદુર ૩. ખ.
સીવનીંગ, ગ. સીવનીંગ. ૪. ક. ગગવ, ખ. ધણો, ગગવ, ગ. ગણો
ઉપજવણુ ગર્વ
૨૦. ૧ ક. ઈદુ ખ. વદન, જગી, ગ. વદન સદ ૨ ખ. અણુજ
શરખી આખ, ગ. સી આધ ૩ ખ. ભમગનની ભજત, છ. ઓ.
ભજત ૪. ખ. ગ. પાપણુ ભમરા
૨૧. ૧ ખ. ગથના અમ્રત શરીખડી ૩ ખ. દતર્મીજ દાહાડમની, ગ.
ત ગત ગડમકની, છ. દતપત દાહમની ૪ ખ. જુવતી
૨૨. ૧ ખ. અપ મણુ અગુગાલુ ગ. તણુ ૨ ખ. અપુ પતવાની અમુલ,
ગ. અમુન ૩ ક. ગ્રીવા જાણે કપોત શી ગ. છલા પોત ૪ ખ.
નીનગ્રોવા રામગુલ, ગ. અમગુલ
૨૩. ૧ ક. કીરવત, ખ. નેહિતમ નાશીકા કીર મ્રત ૨ ખ. તનકન
તેલની ધાર, ગ. તેન પુરેન, છ. તનકન ઓ. તન કુવેન નિધાંગ
૩ ખ. ઓ. રીશ સોભીત રાદા, ગ. સર્ણુ મીપ સોભીત
૪ ખ. ઓપીત
૨૪. ૧ ક. 'હિર અદ' અને 'મ અધીક' વચ્ચેનો અગ મુ સાયેડા, ખ. હિર
ઓપીત અત્યુત અતી, ગ. અધ્યુત ઓપીત અતી, છ. ઓપમ
અધીક ૨ ખ. ચક્રવક. ૩ ખ. મન કલશ શુધા રાદા ગ. અને છ.

મા આ પંક્તિનો ૨૫ ૧ સાથે વિનિમય, ગ. મન- દત ૪ ખ.
દેવુમાત્ર નહી

૨૫. ૧ ક. વત ખ. પોઅણુપાનવત, ગ. અને છ. મા આ પંક્તિનો
૨૪ ૩ સાથે વિનિમય, ગ. પોયેણુપાન ૨. ખ. ઘણુ શોભીત, ગ.
સોભીત ૩ ક. સંગી, ખ. ત્રીવેની ત્રવેણી મ્મી. ૪ ખ. સધવ, શુખ
ગ. સગતુ મધ છ. સધવ

૨૬. ૧ ક. દક્ષીણવતવત, ખ. નાભી દક્ષણવત વત ગ. દક્ષણવત°
૨ ખ. ગ. પ્રદ ૩ ખ. પગખલ ૪. ખ. ઘણેરી ગ. તત

૨૭. ક. મુ.°, ખ. શ્રો. કુજગુંડશગીખા, ગ. હંગીમુડ° ૨ ક. મગની
ખ. આગની મગની ગ. આગુની, સીગ ૨ ખ. શ્રો. કરલથેની
મહી°, ગ. મધકાવેની મધમધ ૪ ક. દગ, ખ. નખમા રાતો મગ,
ગ. ગવત ધીમ છ. નાખ, ધન શ્રો. નખ તારાનો ૨ગ

૨૮. ક. ગ. મા નથી શ્રો. મા કે ૨ છ. ચીધનો

૨૯. ૧-૨ ક. મા નથી ૧ ખ. ભાલ ભવત્ એર્ષીત અતી, ગ. જસી
૨ ખ. રાગ શોભતા શોભ ગ. સોભીતા, છ. છે એ શોભીના રોલ
૩ ક. કુમકુમ ખ. તીલવત્ કુકમ, ગ. નીતાવટ કેસરી
૪ ખ. મુખ, ગ. તાના

૩૦. ૧ ખ. મન°, મુનો ૨ ક. વર્ણા, ખ. ચપવગ લુ ચીંગ
૩ ખ. ચ-ણા ગ. ચર્ણા, સોભીતા ૪ ક. નારી નાન
ખ. નીમવ નારી નીર

૩૧. ૧ ક. મદમુદન ખ. તેની મદનશોદના ૨ ક. માલ, ખ. મહનોદર
મત ગ. મનોદર ૩ ખ. ઘણ ગ. ઘણુ ૪ ખ. શુણવતી શુણ
ગત ગ. શુણવાન છ. શુણવાન, શ્રો. શુણખાણ

૩૨. ૧ ખ. પ્રવના, ગ. કુચેરી છ. કુવરી ૨ ખ. જુવતી ૩ ખ.
પુનવત પનોતો પુ ચ ગ. પુનવત પુચ° ૪ ખ. શ્રો. કુચરી તે
ગ. દેસ

૩૩. ૧ ક. પુન્ય હમે પેતા ભવતલુ (લાલસાદીથી જુસી નાખેડું)
ખ. કુચરી મારી કેાગમણી ૨ ક. “રુલ” પગીનુ જુસાઈ ગયેડ
ખ. જલો લાગ્ય ૩ ખ. એહને, પનોતો પાણુશે ગ. તે કેણ,
પણુસે ૪ ખ. લાએગનીધી જે જુપ ગ. લાગનીધી

૩૪. ૧. ખ. આરાધી જેણે અંબીકા; ગ. દસે અંબીકા. ૨. ખ. દરનીશ પુંજા ઈશ; ગ. અકઃનીસ. ૩. ખ. નર, નારી. ૪. ખ. શંભરપુ; ગ. સીવ સમરપાં સીસ; છ. શમરપુ.
૩૫. ક. માં ૧. ને ૩. નો વિનિમય. ૧. ગ. દેહે. ૨. ક. કંચને તોક્ષી કાઅ; ખ. 'ક' નથી; કાઅ. ૩. ખ. નીરબો, નરખદા; ગ. નર્મદા. ૪. ખ. એ જુવંતી તે ઘેર જાએ. ૩૫. પછી છ. માં ૩૮. આપેલી છે. ત્યાં પૂર્વાધ' ને ઉત્તરાધ' બિલ્લડાસુલકા છે.
૩૬. ૧. ખ. સંમીપે કાંમની; ગ. સ્મીપે. ૨. ખ. ગ. એકાંત. ૩. ખ. કહી વીનના; ગ. તણી; છ. કહી. ૪. ક. આત; ગ. મનની.
૩૭. ૧. ક. પરણાવએ; ખ. પુત્રો એ પરણાવીએ; ગ. પરણાવીયે. ૨. ક. કરી બહુ; ગ. કરીયે. ૩. ખ. જમાઈ, રાખીએ; ગ. જમાઈ. ૪. ખ. શુણ્વંત ધણેરા.
૩૮. છ. માં આ કહી ૩૫. પછી છે. અધીં ઉલ્લડાસુલકા છે. ૨. ખ. જુવંતી, જાએ. ૪. ખ. એ વીન્યાં કેમ રહેવાએ; ગ. કંમ.
૩૯. ૧. ખ. દેશાવગ; ગ. દેસે વર પોલાવીયે. ૨. ગ. જોઈ. ૩. ખ. કાગમુ; ગ. કંદન. ૪. ક. રહુ, રતન; ગ. રહુ જોધયે.
૪૦. ૧. ખ. એવો; ગ. કેરે, એવો. ૨. ક. ખ. ઇદ્રિજીત; ખ. ગ. આવો. ૩. ખ. પરતાપવંત પ્રોડો પ્રધાન; ગ. પ્રોડો પ્રધાન. ૪. ક. બહુ; ખ. ગ. દીધાં, માન; ગ. મહીપતીયે.
૪૧. ૧. ખ. શુણ્વંત વાગતા, ધણી; ગ. વાર્તા, ગણી. ૨. ક. તપાતંણી; ખ. તંતીઆં; ગ. 'પછે' નથી, વાર્તા, તણી ૩. ખ. ગ. તંમે કોહો, ખ. તાં. ૪. ક. લાપણે; ગ. જસ.
૪૨. ૧. ખ. પ્રધાન કેહે હુ પુગપાકો; ગ. કેહે હુ. ૨. ક. સુદ; ખ. શુંદર શરખો; ગ. સુદીગ. ૩. ખ. પંડીન આવો છે બારંણે; ગ. આવો બાણે. ૪. ક. એને લણવા; ખ. મકા એને, કારણે, ગ. કાણે.
૪૩. ૧. ક. સદા; ખ. શુંખદેવ, શોભોત સદા, ગ. સોભીન. ૨. ખ. કુંડ, નંવ; ગ. તે કુડ, નવ. ૩. ક. રાઅ, ખ. માન, તેમણે રાએ; ગ. માન દેધને ગણો. ૪. ક. પોશાએ. ખ. કરો દાંન, પશાએ.

૪૪. ૧. ખ. આશંનમેદન શુંભ સંનમાંન; ગ. છ. આસણ. ૨. ખ. દક્ષણ; ગ. ભોજ. ૩. ખ. સંતોખીને રાજો મુંની; ગ. રાજો. ૪. ખ. એ વચંનથી સીજે; ગ. રાજે, સીજે.
૪૫. ૧. ખ. મોહેનાં; ગ. મોહેના. ૨. ખ. કુંઆરી નથી; ગ. કુપારી; ૩. ક. માદારી; ખ. પોડ, માહેરી; ગ. પંડીત, માહેરી. ૪. ખ. તેહેને, તાહેરી; ગ. તેહેને સીસ, તાહેરી.
૪૬. ૧. ખ. ભંણાવો એને ચાર; ગ. સાદાઅ, અહેને. ૨. ક. નીમ ભે; ખ. નીમ મ. ૩. ક. પીગલ; ખ. પુરણ; ગ. 'ને' નથી; પીગલનાં; છ. 'ને' નથી; પીગલ ને પાદ. ૪. ખ. અધામક; ગ. અધાપન, ઉતમ; છ. અદઆનમ.
૪૭. ૧. ક. સહુ; ખ. શહુ કે સીધ; ગ. સીધ. ૨. ખ. વશંતપચમીનું મુરત; ગ. પચમીનું; લી; છ. પચમીનું સીધ;
૪૮. ૧. ખ. શ્રો. વીમાંથીઉ; રાજાચે. ૨. ક. તરત; ખ. તે તરત. ૩. ખ. પરતાપ, રાજો; ગ. રાજો. ૪. ખ. મોહેનાં શુંણનીધ ઘંત; ગ. મોહેના, ઘત.
૪૯. ૧. ખ. અંગની ધરત; ગ. અબી 'ઘત, એમહાં. ૨. ખ. ચથીર. ૩. ક. ચતી; ખ. કાંહાં ચતી કાં ચાધરી. ૪. ખ. કાંહાં, કાહાં; ગ. રાજે.
૫૦. ખ. પુરેશ ને કાંમની; ગ. પુલં. ૨. ખ. મયેથી ઉપજે મોહે; ગ. મોહે. ૩. ક. ધરો; ખ. ઉપર, ધરો. ૪. ક. પાંણ; ખ. નેમ ચમક; ગ. જમ ચમક, હોહે.
૫૧. ૧. ક. પાંણ ને ચતુર; ખ. ચતુર નર. ૨. ખ. મોહેનાં લીન; ગ. હોહે મોહેના. ૩. ખ. પદમની; ગ. પદની. ૪. ક. જન ને; ખ. જલ તેજ જોમ મીન; ગ. મીન; શ્રો. જલધર જલચર.
૫૨. ૧. ખ. રાજો, પુરપતી; ગ. પાપચ રાજો, પુરપતે. ૨. ખ. મનમાં ધાર ચરીત્ર; ગ. ધાર. ૩. ખ. જુંધી, જહુજલે. ૪. ખ. શ્રો. વદીઓ વાંણી પવીત્ર; ગ. વીદા; છ. વદા.
૫૩. ખ. માં નથી. ૧. ગ. અસંક. ૨. ગ. સીધાંમલ. ૩. ગ. આવો. ૪. ગ. તેમાં.

૫૪. ૧. ક. મોટો; ખ. 'પણ' નથી; અવગુણ; ગ. 'પણ' નથી.
 ૨. ખ. કોહોડી તેની; ગ. કોહી, કાયે. ૩. ખ. મુખ, મંત્રુશનુ; ગ. મનુસનુ. ૪. ખ. શ્રો. પ્રોહ પ્રાતીક; ગ. પ્રોહ, યાયે.
૫૫. ૧. ખ. રાણુ હેતે. ૨. ક. ગ. છુને; ખ. લંણાવા. ૩. ક. છુ, એહનુ; ખ. મુખ; 'તે' નથી; ગ. છુ. ૪. ખ. તેનાં મુજને; ગ. તેની.
૫૬. ૧. ક. અંનત; ખ. તંન; ગ. યાયે; છ. ખોટે ચંત. ૨. ખ. નં, હાર, માંશે રહે; ગ. નં, માસે રહે. ૩. ખ. વેહેરા, વેચંત, યાએ ખેઇ; ગ. વેહેચત, પૈરાગી. ૪. ક. ગ. છુડીનો. ૫. ક. ગૌહિહસા બહા જી હસા; ખ. ગૌહિઅ જી બંમ, છુટી લે લંડીઓ; ગ. બંમહંતા, છુટીને ને નેડીયો. ૬. ક. ખ. કેહે, કુટીક કોડીઓ; ગ. સાંમલ કેહે તે કાયા કોડીઓ.
૫૭. ૧. ખ. શંગ, પંણ, ઘેઇએ. ૧. પછી ખ. માં ક નો પૂર્વાંશ છે. ગ. કેરો, યાયે. ૨. ખ. છુંધ, પરજાંહીએ; ગ. પરજયે જાયે. ૩. ખ. પાપનો પ્રશ, 'ને' નથી; ગ. પાપ પ્રકશ, 'ને' નથી. છ. પરશ; શ્રો. સ્પશ. ૪. ખ. શંગ, કુશંગ, પાપથી છુંધ ન સાધે; ગ. સદ્છુધ; છુધી. ૫. ખ. માં પૂર્વાંશ કાઆએ કોહાડ પાપનો ૧. પછી છે; સદ્છ. કાઆએ કોહ; ગ. કાયાએ કોહ નહી પાપ વીના, કાયાએ કોહ. ૬. ક. ખ. શાગર શરવ વીઘાતંણો, 'પણ' નથી; ગ. 'પણ' નથી; ખરી એહેમાં.
૫૮. ૧. ખ. કેહે કુઅરી. શાંલલ, ગ. કેહે કુયેરી. ૨. ખ. કેહુ; ગ. કહુ. ૩. ખ. પુનની કંહુ એકે અરજ, ગ. પુન્યની, અજ. ૪. ખ. આપંણે; ગ. વીદાની ગજ.
૫૯. ૧. ખ. આલંણીના ચુંણ કરવો તાજ; ગ. આર્ણીના ધુણ કર્વાં તાજ; છ. ચારણીના ચુંણ કરવો. ૨. ખ. શુપકા ચુંણ એહેવાનું કાજ, ગ. એહેવાનું, શ્રો. મારાજ.
૬૦. ૧. ખ. આલંણી; ગ. આર્ણી, ચોયાં. ૨. ક. ચાર; ખ. કાહોડી લાખે ચાર; ગ. કોડી. ૩. ખ. શુપકું ચારે શંધરે, ગ. સંગરે. ૪. ક. મહીયી; ખ. કાહોડી નાખે જાર, ગ. માહોયેથી જાર
૬૧. ૧. ખ. પુન, કોહો; ગ. પુન સાને કોહો. ૨. ગ. મનાવો. ૩. ખ. વીઘા તો પાઠે લંણુ; પુણ વીઘ. ૪. ખ. નીહાણ નંહી એનુ મુખ; ગ. નીહાણ; છ. નીહાણ.

૬૨. ૧. ખ. પ્રતીગનાં. પરેપરેની; ગ. પ્રતીઆ. ૨. ખ. ગ. અધીક.
૩. ક. નાથે; ખ. પંડીતમુંખ નીલાથે ૪. ખ. પલ્યેકાલનું.
૬૩. ૧. ખ. અસ્ત્રીવધ ગૈડિવીપ્રવધ; ગ. ગૌવધ. ૨. ખ. બાલવધ; ગ.
બાલવધ. ૩. ખ. મુખ નંવ નીલાણુ એહેતુ; ગ. નીલાણુ એહેતુ. ૪. ખ.
શુંબે, ધરે.
૬૪. ૧. ખ. પગી; ગ. રાયે. ૨. ખે. ભુંધ. ૪. ખ. મહીપતે.
૬૫. ૨. ખ. બેહુ પ્રકારે છે ભુંધ; ગ. બહુ. ૩. સલ્લાંણી; ગ. સુંદીર.
૪. ખ. સધાઈ, સુધ; ગ. સવસી, સુધ.
૬૬. ૧. ખ. અવશુંથ, તેમાં, ગ. તેમાં; ૨. ખ. રાંમાંમાં; ગ. રોસ.
૩. ખ. જનમનક્ષત્ર; ગ. નક્ષેત્ર. ૪. ક. ગ. દોસ; ખ. ડાંકણનો.
૬૭. ૧. ગ. બાંધે છે. ૩. ખ. મુખ ભેતું ઘટતું નથી; ગ. ગટતુ. ૪. ખ.
ધાટીક.
૬૮. ૧. ખ. પ્રતીગનાં; ગ. પ્રતીઆ. ૨. ખ. દીક્ષમે બાણીસ કુંખ.
૩. ખ. ઈશ્વરઆણુ એ નારેતુ. ૪. ખ. માહોર નંવ, મુખ; ગ.
માહારે ન ભેઉ મુખ.
૬૯. ૧. ખ. ગમન, શુરપતનીતણુ; ગ. શ્રી. પતનીસુ. ૨. ક. ખ. હીમ,
તેલ ને; છ. તેલ. ૩. ખ. એવી પ્રતીગનાં પાંચ સત, ગ. એહેવી
પ્રતીઆ પાંચ. ૪. ક. ખ. નીમ; ખ. મુખ; ગ. શ્રી. ભેવાનો.
૭૦. ૧. ક. આઠા; ખ. અરશપગ્ય ફરી આગળા; પસંપરે, આગળા. ૨.
ગ. ઈસ. ૩. ખ. ભંણવા મુકી ભામની. ગ. ભાંમની. ૪. ક. પરંણાને,
ખ. શુરપુરાંણને દીસ, ગ. શુરપુણનો; છ. ગરપુણને; જ.
શુરપુણને દીસ.
૭૧. ખ. પડો બાધા પટકુંવનો; ગ. પડો બાધા. ૨. ખ. કોને નંવ; ગ.
નવ, કોયે. ૩. ખ. ભણે, ભામની; ગ. ભામની. ૪. ખ. ધણેરા;
ગ. દપ, હોયે.
૭૨. ૧. ખ. પુત્ર, પરધાંનનો ૨. ખ. નામ માલમુખ; ગ. નામ મલમુખ.
૩. ખ. દાઆ કંદેપ સરીખડો. ૪. ખ. ગંમાં તો, તુલ; ગ. રાંમાંથી
ગતીતુન.

૭૩. ૧. ખ. પુંછવા. ૨. ખ. આવો કોઈ એક; ગ. કોયેક. ૩. ખ. ચેઉદ, ચોશોક; ગ. વીદા, ચોસટ. ૪. ખ. લક્ષણ; ગ. વીસ. .
૭૪. ૧. ખ. નારં ભંણી; ગ. નાર ભણે તે નેહયી; શ્રો. તો ભેધુ નથી. ૨. ખ. છે આદ; ગ. અદ. ૩. ખ. અતીશે ઓપમાં. ૪. ખ. રીખી વીદા વાદ; ગ. વીદા સદ.
૭૫. ૧. ક. બરાપડી; ગ. ભણી કંકા ખારપડી. ૨. ક. કેંણ; ખ. કૌઉમેદી કેરાં કેણ; ગ. કૌમુદી કેરાં. ૩. ખ. શીધુ શારથત; ગ. સોંદુ, સીખીયાં. ૪. ખ. વીલ્વાશી; ગ. વીદા.
૭૬. ૧. ખ. છ ભાશામાં છતી થેઈ; ગ. છેથે, છત થે; -છ. છેત. ૨. ખ. ભાગગંણુનો; ગ. ભણતણુના. ૩. ખ. કાવ, ગેશીત; ગ. કાવ સહીત ગીતા. ૪. ક. વ્યાકૃણ; ખ. વાકંણ; ગ. વાંણી ત્રાકણ. .
૭૭. ૧. ક. માધહી; ખ. માંહીમાં માંણી મધહી; છ. મામાધહી; શ્રો. માધુરી. ૨. ક. ગાન; ખ. ગુંણ ગ્યાન; ગ. ગુવાલીરી. ૩. ક. 'ને' નથી; ખ. શેગીતસાહસ' ને શોરકો; ગ. સાહસ. ૪. ક. ત્રાહ; ખ. ત્રા.
૭૮. ૧. ખ. શીંદુ થેઈ; ગ. થે, સાહસની. ૨. ખ. અરંણુવ; ગ. અર્જુવ એહ. ૩. ખ. જંનીક; ગ. અગમનીગમ ભેતીગ. ૪. ખ. ન્યાંએ; ગ. ના, નેહ.
૭૯. ૧. ક. સીખી; ખ. શીખી શંમસા શોરકો; ગ. સંમસા. ૨. ક. દોહ; ખ. શ્રો. દુહો દુમેલો સાખ; ગ. દુદા, દાધ. ૩. ખ. પુરવજાઓ પરજાઓ; ગ. પુર્વજાઓ. ૪. ખ. ભાંખ, ગ. ભાધ.
૮૦. ૧. ખ. કીકંણો; ગ. કુંડલીયો. ૨. ખ. ધ્યાઓ. ૩. ખ. શાવજ શપાખર શમસા; ગ. સચોધરા સંમસા. ૪. ખ. શ્રો. રૂડી તેની રીત; ગ. વીદા.
૮૧. ૧. ખ. પરકારનાં; ૨. ક. યવ્ય; ખ. અડીઅવ વઅબંધ; ગ. અદ; શ્રો. અડી અવળ અબંધ. ૩. ખ. શ્રો. અરટ ચોખરો ચાતુરી; ગ. અરંડ. ૪. ખ. શ્રો. હેઈ રાખે અધ; ગ. હેડ, હદ.
૮૨. ૧. ખ. લાખ ગંણુવે. ૨. ખ. કેવા અદકા અરથ; ગ. અદકા અર્થ. ૩. ક. પારખુ; ખ. પ્રીક્ષા; ગ. પરખે. ૪. ખ. શુંભ, શમરથ; ગ. સમથ.

૮૩. ૧. ખ. પારખું. ૨. ખ. ગ. પ્રીત. ૩. ક. પદાંતરે; ખ. પુછી.
૪. ખ. રાજચલાની રીત્ય; ગ. રીત.
૮૪. ૧. ખ. પુછું, કોહો મુને; ગ. પુછુ કોહો. ૨. ખ. સમસ્યા શાખ;
ગ. સમસ્યા લેખ. ૩. ખ. જાંણું; ગ. જાંણુ. ૪. ખ. ભણી ધણેરી
ભાંખ.
૮૫. ૧. ખ. સંમાદર. ૨. ખ. નારીનાં ત્રણ અક્ષેરા; ગ. ત્રણઅક્ષ. ૩.
ખ. આદે કાં ને અંત રી; ગ. આદે કે. ૪. ખ. નર પંડીતા; છ. ને
જાણે, પંડીત.
૮૬. ૧. ખ. કાંમતીં કેદે તે હું હુ. ૨. ખ. તમે. ૩. ખ. પુછો જુધધી.
ગ. જુધે. ૪. ખ. નીચે હું નીચેવાર; ગ. નીચે.
૮૭. ૧. ક. સંમાદર; ખ. સમાદર. ૨. ક. પુરણાણ; ખ. પુરંચનાં
ત્રી અક્ષેરા; ગ. પુરુષાણાં ત્રણઅક્ષ. ૩. ખ. ગ. આદે પાં. ૪. ક.
સપડીના; ખ. નર પંડીના; છ. ને જાણે.
૮૮. ૨. ખ. કોહો. ૩. ખ. કોહો સમસ્યા ચોભાંની; ગ. કહે સમસ્યા.
૪. ખ. વીણાવંત વીણે; ગ. વીણાવંત.
૮૯. ૧. ક. વરણસાક્ષરાસંમાદર; ખ. વરણસાક્ષર સંમાદર. ૨. ક.
કાંણીશ્વર; ખ. નારીનાં ત્રીઅક્ષેરા; ગ. ત્રણઅક્ષ; છ. કાંણુઅક્ષર.
૩. ક. જાંણુન; ખ. તે જાણે નર પંડીના; ગ. પંડીતા.
૯૦. ૧. ખ. કાંણી; ગ. કેદે. ૨. ક. સોણા; ખ. શોભે હાથ, ગ. શાય
૩. ખ. પુછ, જાંમંણા; ગ. જાંમણા. ૪. ખ. ને જોખે મુંજ સાથ;
ગ. સાથ.
૯૧. ૧. ક. ખ. ૦ સંમાદર. ૨. ક. પુરણાણ; ખ. પુરંચનાં ત્રીઅક્ષેરા
ગ. પુરુષાણાં ત્રણઅક્ષ. ૩. ક. શો; ખ. અંત શો. ૪. ક. તે
નથી; ખ. તે જાણે નર પંડીના.
૯૨. ૧. ખ. કોહો અરીશો પંડીન તમે; ગ. કોહો, તમાં. ૨. ક. સેદસ્ય;
ખ. સમસ્યા સેદેશ; ગ. સમસ્યા. ૩. ખ. શુંભ; ગ. વાતાં. ૪. ખ.
માણે ની; ગ. માણે તે નીજ; છ. જાણે.
૯૩. ૧. ખ. ચરણાક્ષર સંમાદર; ગ. ચરણાક્ષર. ૨. ખ. પુરણાં
ત્રીઅક્ષેરા; ગ. પુરુષાણાં ત્રણઅક્ષ. ૪. ખ. તે જાણે નર પંડીના;
છ. સપડીના.

૯૪. ૧. ખ. ચતુર કહો તે ચોટથો; ગ. કહો તમે. ૨. ખ. શોભે શાંમાં; ગ. સામાસીસ. ૩. ખ. પુંછો, પુંગણુની. ૪. ખ. રાંમાએ, રીશ; ગ. રાંમાયે.

૯૫. ૧. ક. વચ્ચાકરાશંમાકારા; ખ. શંમાકરા. ૨. ખ. પુરશાનાં ત્રીઅક્ષેરા; ગ. પુરુક્ષાણાં ત્રઅક્ષરા. ૩. ક. આ કા ને અંતે ક; ખ. આદે કાં; ગ. આદે ક. ૪. ક. રાપડીતા; ખ. તે નંણે નર પડીતા; ગ. પડીતા; છ. રાપડીત.

૯૬. ૧. ખ. કહો તમે; ગ. કહો તમે. ૨. ખ. જુંગતે નંણુ . તે જ. ૩. ક. કહો; ખ. કહેરા; ગ. કરા, કહેરા. ૪. ખ. ગ. પરમાંણુ.

૯૭. ૧. ક. શીગશાંહાંતે; ખ. શીગશાથે જંનંમીઓ; ગ. જંનંમીઓ. ૨. ક. શીગ; ખ. જ્ઞેનંનમાં શીગ જ્યાએ; ગ. જ્ઞેનંનમાં, જંપાએ; છ. અપાઅ. ૩. ખ. જ્ઞેનંન શીટીને, ઘઓ; ગ. જ્ઞેનંન, વધ. ૪. ક. શીગ; ખ. શીગ; ગ. યાયે; છ. નવ યાઅ.

૯૮. ૧. ક. પીંતા; ખ. ગ. કેહે. ૨. ક. ધદ્ર; ખ. છ. અધેન તંણે. ૩. ગ. અધનં, છ; ઓ. અનધ તણે. ૪. ક. શીગશહીતે; ખ. શીગશહીતે જંનંમીઓ; ગ. સહીત જે જનમીયો; છ. સહીત તે. ૪. ખ. ચાતુર; ગ. ખીજે.

૯૯. ૧. ખ. આદ અક્ષેર; ગ. આદ અક્ષેર જકતજવાણુ. ૨. ખ. અક્ષેરવંણુ મીંકુ; ગ. અંત અક્ષેરવણુ મીંક. ૩. ક. છ. 'વ્યંણુ' નથી; ખ. મધઅક્ષેર શહુશંધારંણુ; ગ. મધઅક્ષેરવણુ જકતજવાણુ. ૪. ખ. તે મે નંજે; ગ. તે મે, દીક; છ. તે મે.

૧૦૦. ૧. ખ. ગ. કેહે, કહુ. ૨. ખ. એ મુજને લાગુ મીંક. ૩. ખ. અંગનેયેણીનાં; ગ. અધનેહેણીના નેહેણુમા; છ. નેત્રમાં. ૪. ક. કાઠાપણે; ખ. કાપંણુ.

નોંધ : સંપાદિત અંથપાઠની ૧૦૦ કડી = ક. ની કડીનો સંખ્યાંક ૧૦૫, ખ. નો ૧૦૫ ગ. નો ૧૦૬, છ. માં ૧૦૫, ઓ. માં ૯૯.

૧૦૧. ૧. ક. પાછળનો ભાગ જુસાઈ ગયો છે. ૨. ક. ગદ્દુ બડા હુવા કાંમ; ખ. હુંઆ જબ, નહી; ગ. ની આપા. ૩. ક. પીકા નમાં; ગ. પીકાનમાં. ૪. ક. જુસાઈ ગયો છે.

૧૦૨. ૧. ક. 'મલે ઠા' પટ્ટીનો અંશ ભુસાઈ ગયો છે; ખ. કાઠો કવે સજનન; ગ. મલે કાલ સજનન; છ. કેહવે સજનન. ૩. શ્રો. બડો બૈરિ કલાં રખે ૩. ક. 'મુલ' પહેલાનો અંશ ભુસાઈ ગયો છે. ખ. કાણુ; ગ. કુણુ; છ. કાણુ. ૪. ક. પ્રભ; પટ્ટીનો અંશ ભુસાયેલા; ખ. જરે; ગ. પામરે કડા. ૫. ક. 'પ્રજ્જત' પહેલાનો અંશ ભુસાયેલા; ખ. પ્રશન; ગ. પ્રષ્ટ, છ. પરશન. ૬. ક. હાર કે એ; ગ. સખે.
૧૦૩. ૧. ક. લોહારા; ૨. ખ. વીહાર બાહાર; શ્રો. બહાર. ૩. ક. 'આહાર' નથી; પ્રહાર એ અક્ષ હે; ખ. 'આહાર' નથી; પ્રાહાર એ અર્થ બનેક; ગ. આહાર એ સાતમે; છ. 'આહાર' નથી; પરહાર એ અશક હે; શ્રો. 'આહાર એતૌ' સાતમા. ૪. ક. ખ. છ. હાદ; ગ. અસ્તમે છે એ પ્રાહાર; શ્રો. અષ્ટમ નાવ પ્રહાર.
૧૦૪. ૧. ગ. દીયે, કહુંને આવે; ૨. ખ. કંન પાવે; ગ. પમં સુખકા, ક્વન, કંમ; છ. કામ પાવે. ૩. ક. વૃદ્ધ; ખ. તનંક વૃંછર શી કાહા; ગ. ચાહે; ૪. ખ. રંમ, ગ. હર્ષા; સુણે કુણ; સળ ઉરમાહી, શ્રો. 'ઉરે મોહે'. ૫. ક. પંઠીતે, હાર. ૬. ક. લીઓ.
૧૦૫. ૧. ક. 'ધરણ' નથી; ખ. છ. 'મરણ' નથી. ૨. ખ. ચીત' હોએ; છ. 'ચરણ' નથી; શ્રો. ચીત હોય. ૩. ક. અષ્ટ કહે. ૪. ક. ખ. છ. માં નથી
૧૦૬. ૧. ક. નદી મુકીઓ; ખ. મુકીએ, મહીખી ઠા દેવે. ૨. ક. ચાવાએ; મોહાદે; ખ. છ. મોટે. ૪. ક. મધ્યેકા; ખ. ગાએ. ૫. પટરાણીઓ. ૬. ખ. 'ચારી નંહી.'
૧૦૭. ૨. ક. બાતાઈ; ખ. બંનાઓ, ગ. કીમ બતાવી. ૪. ગ. પ્રકુપ્રયકુ એ આઠ.
૧૦૮. ૧. ખ. દેખું તાંહાં દેદાર. ૪. ક. ભવ સૌકું; ખ. ભવ શોકુ; ગ. ભાવે સકુ, છ. ભવ ચકુ. ૫. ક. પટરાણીઓ, ગ. પટરાણીયો. ૬. ક. પરણ; ખ. પ્રસ્ન ચામએ ચાખી, ગ. પણ; છ. પરણ; શ્રો. રપણ.
૧૦૯. ૧. ક. પૂર્વેચ ઘસાએલા; ખ. કમવ ચય કરુ જાહી કદી પુનં જમાવુ, ગ. સય કરુ. ૩. ક. પરણ, ખ. પરણે; ગ. ખાત કુણ પીવુ પુણ; છ. પણ. ૪. ક. નાએ. ૬. ક. લે તન' કહે આઠ

અક્ષર ઉતર કહો; ખ. ઉતર કહો; ગ. આલો-તત' કહો; છ. લે
તરત કહો; ઓ. અરુ 'તર' કહો.

૧૧૦. ૧. ક. તા પરસું; ખ. ખેદે ચલો

૧૧૧. ૧. ખ. વાંક, ગ્રેણીએ; ગ. વાયેક; છ. વાંક' લખું એ વરેણીએ.
૩. ખ. ઓ, માંણ દેહ ખખણુ તુને; ગ. દેજસુ તુને; છ. પરણાવી
દેશુ તુને.

૧૧૩. ૨. ક. છ. તુને કાણુ; ખ. તુને કાણુ; ગ. અવરને કહે તુને;
ઓ. કહો કંઈ કેણુ. ૩. ઓ. વર્ણુ નીપજે. ૪. ખ. વેદાંત મે છે' વેણુ.

૧૧૪. ૩. ખ. ડાલવા. ૪. ખ. છેડુ; ગ. છેડે.

૧૧૬. ૩. ખ. પીઠ ખવડાવી, પીટીએ; ગ. પીઠ, પીટીયો; છ. પીચટ.

૧૧૮. ૧. ક. ચાર ચરે મુખનાં ચારે, પરખ. ૨. ખ. નેણુ રૂપે શરખા;
ગ. નહી કો નીચ ને હંચ, સરીયાં, ૫. ગ. યાચે ને આઠમાં. ૬.
છ. એકઠા એ આઠે.

૧૨૦. ૧. ક. કેહેતાં તંમે નામ', શાધી;

૧૨૧. ૨. ક. માઠ; ખ. માંટ. ૪. ક. ખ. હીડાલા; ગ. હીદાલા.

૧૨૨. ૧. ક. પંખીનુ એક ટોણુ. ૨. ખ. પ્રજા ગંભીર માહાડ તે મનમાં;
ગ. ભાવે ભણુ. ૩. ખ. એક એકેકે પાંતરે પખી શકે શુધંથી બેઠા;
ગ. પાંદડે બધે ધણાં તારે પાંદડુ તાંઈ વધુ; છ. બેચ. ૪. ખ. એક,
શકુ ચંતામાં; ગ. તારે ચંતામાં; છ. તારે શકુ. ૫. ખ. એક પર
બે જાણુ પત્ર એ વાધુ કહુ; ઓ. પત્ર એક વાધુ કહુ. ૬. ખ.
પત્ર એ, કેટલા પંખી છે શકુ; ગ. સામલ કોહો, પાછા, સધુ; છ.
શંધા; ઓ. પત્ર એ, કેટલાં પક્ષી છે સધુ.

૧૨૩. ૨. ખ. ગ. ક્યંન.

૧૨૪. ૩. ખ. જુલે લક્ષી માંડ. ૪. ખ. જુલે માજાં.

૧૨૫. ક. માં લખવો રહી ગયો છે. ૨. ખ. જાડ. ૪. ખ. ભાગ તોલે;
ગ. ભાહાગ, ભાહાગ અતોલે; ૬. ખ. એ કેટલી હતી; છ. કેટલી
હતી.

૧૩૦. ૬. ઓ. રુધિર તેહનુ ખાચ છે.

૧૩૨. ૧. ગા. ઘેઘેઝ. ૪. ખ. તે-તો લે છે. ધ. ખ. તે સો જનાંવર
સાથીઆં; ગા. વાવરો, સો જનાવર નીજ સાથીયા; છ. સો સાવે;
ઓ. સો જનાવર.
૧૩૩. ૨. ક. છે; ગા. ઉટ છે.
૧૩૪. ૪. ગા. છો.
૧૩૫. ૨. ખ. 'સુખ' નથી; ૪. ખ. પંડીન; છ. શું પંડીત.
૧૩૬. ૧. ક. કામની કહે બાંહણા; ખ. ગા. '૩' નથી. ૩. ખ. હોઉં તો
ભાંડજે; ગા. હુ તો ભાંડજે; છ. હુતો. ૪. ખ. નહીંકર શીદ વધારે
રાહાડ; ગા. રાડ.
૧૩૭. ૨. ખ. ભાંમંજુ બેદ; ૩. ઓ. 'નારી ભણવી ભૂતે નહી.
૧૩૮. ૪. ગા. છ. તારણી.
૧૪૦. ૪. ક. સુ વલ બોલે; ખ. શું, ઉઠ; ગા. અટક, ઉઠ; છ. શું અરક્ય,
ઓ. અટક.
૧૪૧. ૧. ખ. કેહે શુંલ કાડીઆ. ૩. ખ. કાલુ નાસે બુંદુ ખર; ઓ.
કાલુ નિચ્ચે જુદું ખર. ૪. ગા. હુ ધંધ.
૧૪૨. ૧. ખ. પ્રેમદાએ.
૧૪૩. ૩. ગા. પડો બાંધીયે; છ. પડો બાંધીઓ; ઓ. પાપ બાંધ્યા.
૪. ક. તેનો; ખ. ઓ. એ તો મારે; છ. તે તો મારા.
૧૪૪. ૨. ક. ભમાલ્યો છે ભુપ, ખ. ભંમાડ છે, છ. ભરમાવ્યા છે;
ઓ. ભમાવવા. ૩. છ. શાકે, ધણાં, ૪. ખ. ઓ. કે શકે છે.
૧૪૫. ૩. ગા. મદનજસો; ૪. ખ. છે નામ.
૧૪૬. ૧. ક. તસ્લીખતરત; ખ. તસ્લીખ શું; ગા. તેહેવે બોલ ત; છ. તે
બોલે. ૨. ગા. છે.
૧૪૭. ૨. ખ. ઓ. દેવદરશન; ગા. દેવદર્શન.
૧૪૮. ૧. ખ. મણુવ શું કર કુચેર મત. ૨. ખ. દીશે. ૪. ખ. રવી.
૧૪૯. ૧. ક. ખલું; છ. ગલું. ૨. ખ. મેલ. ૩. ક. રડો; ખ. યો.
રડો; ગા. રુપોડા. ૪. ખ. સાચા જનાં સેલ; ગા. સાચો; છ. સામા
જેના સેલ, ઓ. સાચો જનો સેર

૧૫૧. ૪. ગ. પુરપરમાંણ.

૧૫૨. ૨. ખ. નંવ; ચ. ના; છ. નર શું ધીર; જ. નવ રહું; ઓ. નવ રહી.
૪. ખ. ગ. લલી; ચ. જમ લહુ; જ. ભેલું; ઓ. ભળા.

૧૫૩. ૨. ખ. શીતાપત રાંમ; ચ. સીતાપતિ.

૧૫૪. ૧. ખ. પુંજ; છ. જ. પુહું. ૨. ખ. ધંલોરા જાત; ચ. ધલોરા
વૃત્ત. ૩. ચ. છ. જ. આપે આરાધું. ૪. ખ. મગન; ચ. તરત
કરે હું તરત.

૧૫૫. ૪. ખ. ભાઈ ને તાત; ચ. છ. જ. જાતને તાત.

૧૫૬. ૧. ગ. મેં અંખીકા; ચ. એમ અધિક; છ. જ. મન (માં) અંખીકા.

૧૫૭. ૧. ખ. ઓ. પૂગે પડી. ૨. ખ. હુંકારા; છ. જ. તુંકારા. ૪. ક.
ક્ષેમા કરલે; છ. કરલે.

૧૫૮. ૨. ખ. ગ. ઓ. વેદ; ચ. છ. જ. દેવ. ૩. ખ. ચ. ઓ.
વીતક. ૪. ક. ખ. ગ. ચ. છ. જ. ઓ. ભેદ.

૧૫૯. ૨. ખ. કાઆએ; ગ. કામા; ચ. કાયાયે.

૧૬૩. ૪. ગ. છ. જ. ઉલાસ.

૧૬૪. ૧. ખ. કરગરી.

૧૬૫. ૩. ખ. વરસ; ચ. વરસ; છ. જ. વરસ એ.

૧૬૬. છ. જ. મા નથી. ૪. ખ. ચ. ઓ. જોંધાણ.

૧૬૭. ૨. ખ. ઉનંમંત, ચ. ઉનમાઅ; છ. જ. બિનતુ પચરતુ. ૪. ખ.
વગત; ચ. વકરત; છ. જ. અતુલ; ઓ. યુક્ત.

૧૬૮. ૨. ખ. ડાડમ; ગ. ડાડમ; ચ. દાદમ કલી; છ. જ. દાડમ. ૩.
ખ. અધર રત્ત; ચ. રંગ અતી ઓપતા; છ. જ. મધુર રત્ત
અતી ઓપતા.

૧૬૯. ૧. ક. આધે; ખ. કુંનીકાઆએ; ચ. કનિષ્ઠ કાયા. ૨. ખ. આહુ;
ગ. આહિસ; જ. આયુષ.

૧૭૦. ૨. ખ. ઉધ; ઓ. ઉધ્.

૧૭૩. ૩. ઓ. મોવરે.

૧૭૪. ૩. ક. 'જ' નથી.
૧૭૫. ૧. ક. વચે; ચ. બચે; ગ. વેચ. ૨. ક. વદ; ઓ. સમ આકારે.
૧૭૭. ૧. ખ. ગ. ચ. અઓ.
૧૭૮. ૩. કુરંમમંત્ર.
૧૭૯. ૨. ક. મુસાલ; ચ. મોષોસાલ.
૧૮૨. ૨. ખ. ગ. યા. આંદાંએ; ચ. આંદ; છ. આંદે.
૧૮૩. ૧. ક. ગ્રહં.
૧૮૪. ૪. ક. લાખણો.
૧૮૫. ૨. ક. જેવો. ૪. ચ. નીમતે એ.
૧૮૭. ૪ ખ. લખમી; ગ. લાજ; ચ. લદમી; છ. જ. અલખત.
૧૮૯. ૩. ખ. કેહે; ગ. ખડો કુ.
૧૯૦. ૨. ખ. ગ. ચ. કુલમોલણ.
૧૯૧. ૩. ક. દઓ. ૪. ગ. ચ. છ. જ. તારણી; ખ. ગુજ. ગ. ચ. છ. જ. તમ તોલ.
૧૯૪. ૨. ગ. ચ. ઓ. રાજીયાંની.
૧૯૬. ૧. ક. અંતની. ૨. ઓ. ચેતર.
૧૯૭. ૨. ક. ગુણરુપ; ગ. રુપગુણ. ૪. ખ. દાંમણી દીક; ગ. દાંમણી; છ. જ. દામણા.
૧૯૮. ૪. ખ. તે જાણે; ચ. બે કે એક.
૨૦૦. ૧. ખ. પંચવર્ણા; ગ. પંચલુંનાં; છ. પંચવરણા. ૩. ક. ખટ ઉપરે; ચ. હાસે, છ. હોમે; જ. હોય. ૪. ખ. અપરંમપાર અપાર.
- નોંધ : સંપાદિત અંશપાઠની ૨૦૦ દડી = ક.ની ૨૩૧ દડી; ખ.ની ૨૩૨; ગ.ની ૨૩૨; છ.ની ૨૩૦; જ.ની ૨૩૦; ઓ.ની ૧૯૯.
૨૦૧. ૧. ક. તંના; ખ. નથી; ચ. તણ; છ. તણા. ૩. ક. રમા; ખ. ગ. માં; ચ. રીઝે રમો.
૨૦૨. ૧. ખ. મોટી હીમન મોહન મન; ગ. મોહના મહત્ત; ચ. મોહીમન; ૩. ખ. ઓ. બેલ ખાતે કરી.

૨૦૩. ૨. ક. પાપ્પન. ૪. ખ. ઓ. ભરી; ગ. ભરે; ચ. સીર; છ. ભર.
 ૨૦૪. ૧. ખ. ડાહરી; ચ. અમેને ન્નલો છો. ૨. ખ. ગ. મુંણ્ણીણી.
 ૪. ક. તો.
 ૨૦૫. ૨ ખ. શેહી; ગ. ચ. સહી; છ. શીહી.
 ૨૦૬. ૧. ચ. કેંદરો.
 ૨૦૭. ૨. ચ. છ. કરીને.
 ૨૦૮. ૧. ખ. ઓ. ને તું મુજને વરે નંહી; ચ. ને હાંમ નાખે નહી.
 ૨૦૯. ૨. ક. તે નવ. ૪. ક. ઓ. થઇને ખેસંતા.
 ૨૧૦. ૩. ગ. એહવી વાત; ચ. સ્યકી. ૪. ક. ખ. છ. જ. ખોશો;
 જ. પ્રાણુ ખોશો.
 ૨૧૧. ૧. ખ. ઓ. એ ઘડીએ ત્રંમને.
 ૨૧૨. ૧. ક. ધુનો.
 ૨૧૭. ૧. ક. થસે
 ૨૨૦. ૪. ક. રાખીસ, ખ. ચ. રાખુ.
 ૨૨૧. ૩. ક. ધીરે તે.
 ૨૨૬. ૪. ક. બાહણુ બંહં.
 ૨૨૭. ૪. ખ. ચ. ઓ. પવીત્ર ધરંમ કુલ પાલે આચાર.
 ૨૨૮. ૩. ખ. પરખે, ઓ. પારખે. ૪. ખ. મેટંમ. ૧. ખ. કરમે લખુ
 તેમ થાયે.
 ૨૩૦. ૪. ખ. ઓ. દામ નંહી તે.
 ૨૩૩. ૫. ખ. છ. દીવ, ગ. ચ. દેવ, ઓ. દિવસ ધાન્ય.
 ૨૩૪. ૨. ખ. તે ઘેર કામની કંચંન, ગ. 'કર' નથી, ચ. કામની કને.
 ૨૩૫. ૧. ક. સેની.
 ૨૩૬. ૨. ખ. ચ. જ. સુણી.
 ૨૩૮. ૧. ૨ વગેરે. ખ. ગ. ચ. જ. લછ.
 ૨૩૯. ચ. અષ્ટ સ્તોક.
 ૨૪૧. ૧. ગ. ટકાયે આપજે.
 ૨૪૩. ૪. ખ. ચ. પ્રમદુ.
 ૨૪૪. ૨. ખ. રૂડા મધનો; ચ. રૂડા કે મધે, ઓ. મધ્યે અર્થ. ૩. ૪.
 ખ. ઓ. સામાને કેહે શેડીયો લો ગંણીને મયં.

૨૪૫. ૬. ક. જ. નહીં પુરણીઆ..
૨૪૬. ૫. ખ. ગ. ચ. ઓ, દાવાદવ.
૨૪૭. ૨. ખ. ચાલજ વચનથી તે ચાખીછે.
૨૪૮. ૩. ચ. અષ્ટ લોક સાદા લેઈને ગએ.
૨૫૧. ૩. ક. સુખો.
૨૫૩. ૪. ંક. અમુલ્ય; ચ. ઓ. અમુલક.
૨૫૫. ૩. ચ. જમ મસ.
૨૫૬. ૨. ક. પ્રીતે પાલ; ખ. પુત્ર પીતા; ચ. પ્રીતી પીના
૨૫૭. ૨. ખ. રંગમા રોલ. ૪. ક. લારે.
૨૬૬. ૩. ચ. દસા સ્થળી ૪. ખ. પુચાડી ખ્યાલ.
૨૬૭. ૧. ગ. છ. જ. હીડાલાખાટ.
૨૬૮. ૧. ખ. રંગમા ચાલી.
૨૭૦. ૪. ખ. ચાતુર જેવો ચંદ્ર; ચ. તાગમા ચંદ્ર.
૨૭૨. ૩. ક. 'છે' નથી;
૨૭૩. ૩. ક. કામ્યની.
૨૭૫. ૨. ખ. ચ. હેત. ૪ ખ. શેષવ.
૨૭૬. ૩ ખ. ચામો દીકડા; ચ. કાગવ દીકડા; ૪. ચ. નજર ગઈ છે થેમ.
૨૮૦. ૧. ખ. ઓ. આવો નમમા.
૨૮૧. ૧ ખ. ઓ. સાનુ આવાઉ.
૨૮૨. ૧. ખ. અમુલ્ય, છ. જ. અનમખી.
૨૮૪. ૧. ક. બપ ને માએ સહુ ૩. ક. ગ. પીતાને પુત્રે ન ઓલખો,
ચ. પોતાનો પુત્ર.
૨૮૮. ૧. ક. ભરી આપથી, ખ. જ. જરીઆ, ચ. છ. ભરી. ૨ ક.
ગ. હેડા; ચ. હેડા.
૨૯૧. ૧. ખ. કુંભળી વાગતે. ચ. દુણી, ઓ. વાગતે.
૨૯૨. ૨. ખ. લખીઓ લેખ, ચ. લખોતો લેખ. ૪ ક. અપવા લાખ
આહ; ખ. ૪ એક.
૨૯૪. ૪. ક. ચાઓન માથે, ખ. માથે બેસત; ચ. થાત માથે
૨૯૫. ૩. ખ. અંબુસ મજુ.
૨૯૬. ૧. ખ. દીલ ખોલજો.

૨૯૭. ૩. ખ. શ્રો. રાંમા પ્રતે; ચ. કુવરી પ્રતે.
૨૯૮. ૨. ક. 'છું' નથી.
૨૯૯. ૧. ક. ખ. ગ. છ. પુરમાં રહેતો તેહ; ચ. જ. રહેતી તેહ.
- નોંધ : સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૩૦૦ કડી = ક. ની ૩૪૫ કડી; ખ. ની ૩૪૯; ગ. ની ૩૪૮; છ. ની ૩૪૬; જ. ની ૩૪૬; શ્રો. ની ૨૯૮.
૩૦૨. ૩. ખ. શ્રો. રાથ. ૪. ખ. શ્રો. પુત્રી માહારી વાત; જ. માહારી વાત.
૩૦૩. ૧. ક. હેરે; ચ. હેર. ૪. ખ. શ્રો. શુંદર વર.
૩૦૪. ૧. ક. ગ. ચ. મનમાં.
૩૦૭. ૨. ક. છ. આવીઓ; ખ. શ્રો. વચીને ફાવીઓ; ગ. ખીલે સોદા એ લાવીયો. ૪. ચ. તારુણી.
૩૦૮. ૪. ગ. ચ. શ્રો. ગાંમ.
૩૦૯. ૪. ક. દીસાં છાં; ગ. દીસે છે.
૩૧૧. ૨. ખ. શ્રો. વહેવા જગન; જ. વાજન. ૪. ખ. જ. શ્રો. વેપાર.
૩૧૨. ૧. ગ. વહેવાર; ચ. વહેપાર.
૩૧૩. ૨. ગ. શ્રો. આડે આક.
૩૧૫. ૪. ક. છ. વીવા.
૩૧૬. ૩. ક. 'તાણા' નથી.
૩૧૭. ૨. ખ. શ્રો. ઠાંક; જ. બાત.
૩૨૨. ૨. ખ. શણેખ; ગ. સપ; ચ. સરખ; છ. જ. શરખ.
૩૨૩. ૧. જ. શેમરા. ૨. ખ. શજન બેઠા છે; શ્રો. સજન બેઠા સંધાત.
૩૨૪. ૨. ખ. ગ. શ્રો. હેડ; છ. જ. હાડડ.
૩૨૭. ૨. ખ. જાંલે સ્વસ્ત; ચ. ચાણે સવસ્ત. ૪. ખ. પામી અતી આનંદ.
૩૨૮. ૧. ખ. મંદીર જાંલે કારમુ; ચ. મનુકાલનુ. ૨. ગ. સોકો.
૩૩૧. ૧. ખ. ગ. ઢેડ; ચ. ધેડ.
૩૩૨. ૧. ખ. મધરવાલ; ચ. મેધરવાલ; છ. જ. મેધપાડ. ક. ચ. છ. ધંખની. ૩. શ્રો. તેં મારુ નવ સાલજ્યું.
૩૩૫. ૧. ખ. ગ. ચ. કપડાં.
૩૩૬. ૨. ચ. હીદાલાખાટ.

૩૩૭. ૩. ય. ખ. ગ. ચ. છ. જ. શ્રો. ગમે તો કરો મજુરીઓ, ગમે તો કરો રાજ્ય.

૩૩૮. ૩. ખ. મારી, તે ઢાને; ચ. મેઘને; શ્રો. માર્યા, ઢાને.

૩૪૦. ૨. ખ. શ્રો. પડી વસત. ય. ખ. શ્રો. મત.

૩૪૧. ૩. ચ. કાસ્થકી.

૩૪૩. ૩. ચ. કાસ્થકી.

૩૪૬. ૧. ખ. શ્રો. મારજન.

૩૪૭. ય. ક. મગદ; ખ. શ્રો. મગદ પાચે પાપ.

૩૪૯. ૨. ખ. છ. શ્રો. વણ વાંકે.

૩૫૧. ૩. ક. ગ. કરવાને.

૩૫૨. ૨. ખ. વીનના ઘુ સાંજલ માંન ૩. ક. પાઠ, ગ. હેમાચલ.

૩૫૩. ૨. શ્રો. પવંતવતા ગંભીર છે ત્યાં. ય. ખ. શ્રો. જરભેનન; ચ. જરભેનનમાં.

૩૫૪. ૨. ક. જામે, ચ. જામે, ખ. શ્રો. કરણીનાં ચીરા. ૩. ક. સીંદીડી.

૩૫૫. ૧. ગ. સુંદર, સુંદર. ૨. ક. ખ. ઉપનો.

૩૫૭. ૩. ક. આસ્થધન, ખ. આસ્થધન; ગ. આસ્થીગન; ચ. છ. જ. આસ્થીધન; જ. આસ્થીગન.

૩૫૮. ય. ખ. ચ. ગ્રેમ.

૩૫૯. ય. શ્રો. મર.

૩૬૦. ય. ખ. હું તો કેડો; ગ. ચં. જ. શ્રો. હું ચાકર.

૩૬૧. ૧. ખ. કાંણ અપાર. ૨. ખ. શ્રો. એ તો નંદી વેડવાર; ચ. વાત નીર્વાણ.

૩૬૨. ૨. ક. ગ. રાંધા; ચ. સમે.

૩૬૬. ૧. ક. સંહી, ગ. ચ. સાંદામે. ય. ચ. સીતલ, જ. સીપલ.

૩૬૮. ૩. ખ. ગ. લણણ.

૩૬૯. ૨. ખ. ઘડી એકમા ઉરનો દાર; ચ. એકમાં કેડે ભતરીત.

૩૭૩. ૨. ક. જ. ફૂડી; ખ. ગ. ફૂડી; ચ. ફૂડી. ૩. ખ. દાખાકે. ગ. સામલ હડે ખનુ પાપ.

૩૭૬. ૧. ધ. (વ)સે. ૨. ધ. તમે. ય. ખ. કરાવો મુખે; છ. શુખી.

૩૭૭. ૧ ઘ. તે આપણો નકની વેનાર ૨ ઘ. બાધા ૩ ઘ. જાણી(યા)
૪ ઘ. આણીયા
૩૭૮. ૧ ગ. ચ. હીમાતી, છ. તેક માગી જ. તે માગી, ઘ. તે તો
હીમાતી થઈ આવીઆ ૨ ઘ. માનુનીના, લાવીઆ ૩ ઘ. અઝીના
વેરેને નાન ૪ ઘ. મરનીને
૩૭૯. ૧ ઘ. વનચ ગહેતા ૨ ઘ. ભુઝાથી ગયા સહુ
૩૮૦. ૧ ઘ. નેનાર ૨ ઘ. વાતો કર ૩ ઘ. ભોમ ૪ ખ. વેપાર,
ઘ. ખુવે વેપાર ૫ ક. ડાહા વેર છ. જ. ડાહા વેર ઘ. એનેક, એવા,
વરે, કહુ ૬ ઘ. સામ ઢહે વરે ફાથી
૩૮૧. ૨ ઘ. મગનું નીકદ ગઉ ૩ ઘ. તેવો મગ છે મારે ભેગ ૪ ઘ.
તારા માગ ૩૮૧. ૫ગી ચ. મા આટલું વધારે મુઘનું કુન નીકદન ફરે,
તેહેવું માફારે કુલ થાસે ખર ઘ. મા આટલું વધારે મુઘનું (કુવ)
નીકદ થઉ, તેવું મારું થાસે ખર
૩૮૨. ૧ ઘ. ફેઈવ ૨ ખ. માફારો વણખુટે જાશે જીવ ઘ. જોવમ, મારો
૩૮૩. ૨ ઘ. અરપણુ તું કાપ ૪ ઘ. વચન થીર ગી થાપ
૩૮૪. ૧ ઘ. પટતર ૨ ઘ. ત તું સુણજે જાન ૪ ઘ. માન
૩૮૫. ૧ ઘ. એકજ કથા ૨ ઘ. ભેગ પુગસને ગમીતી ૪ ખ. પોતે
પ્રાથ ગ. પાગ ચ. પોતે આપ ઘ. એ તે અભેદી અપરાધ શ્રો.
પોતે પ્રાથ
૩૮૬. ૧ ઘ. તે નવહથો સરે ૨ ઘ. બધ જરે ૩ ખ. ગ ઘે ઘ. પાડે
ધોસકો ધ ઘે પ્રાચ ૪ ઘ. ધ ધ
૩૮૭. ૧ વ. કાપ ચારો ફરે ન ૨ ઘ. દીન માડ છે ૩ ઘ. માણે
૪ ઘ. માહોમાહે અન
૩૮૮. ૧ ખ. નીધન તે વનમ કરે
૩૮૯. ૧ ક આપજો ખ જ. પોન ગ છ. જ. આપણે ૩ ઘ. રેવાય
૪ ઘ તે જાન
૩૯૦. ૧ ખ. વાધ ઘ. કગી તેડા વાધને ૨ ખ એ જ નાવગ
વાગ ઘ. નીને નીતે એક ૩ ઘ તગી નીન આરે ૪ ઘ.
સતોડો શ્રો, સમજ યો

૩૯૧. ૧. ઘ. જેનો, નીત્યે જાય. ૨. ગ. વાધ ઓરાગી મુડીયે થાય.
૩. ઘ. તો દીન. ૪. ઘ. જેને, આવે તે નીતે.

૩૯૨. ૧. ઘ. દીવસ, બોલીઓ. ૨. ઘ. તેનો, આવો. ૩. ઘ. દાડે તેને.
૪. ઘ. તારૂ આવીસ.

૩૯૩. ૧. ઘ. પોડે, હીચમ. ૨. ક. દાડે; ઘ. દાડે તે, લપાય. ૩. ઘ.
જાઓ તમે. ૪. ઘ. મુકે અંગના આપુ અમે.

૩૯૪. ૧. ઘ. કહી નાલીએ. ૨. ઘ. માંલીએ. ૩. ઘ. રાત આપુ, જાણુ.
૪. ઘ. ગદામાં.

૩૯૫. ૧. ઘ. તેની. ૩. ઘ. નાર. ૪. ઘ. દાર.

૩૯૬. ૧. ક. મય. ઘ. અગની પામે ગત તે ઉકાચે તપે. ૨. ઘ. પ્રએ
તે કંમ દે. ૩. ખ. ચ. ઘ. અરજીય; ઘ. તસકર પાસે દ્રવ તે અરજીમાં
કમ મુકે. ૪. ઘ. કહી નવ. ૫. ઘ. યોસે લખ લાખ તંમ, કંમની.
૬. ઘ. કહે, જોઅ તેની કંમ જાંમની.

૩૯૭. ૧. ઘ. સાજુ. ૨. ઘ. સાર રાત વાતો કરી જણુ. ૩. ઘ. મથે
જેકને. ૪. ઘ. દોષે તેકને.

૩૯૮. ૧. ઘ. કામ. ૨. ઘ. જે કીડીથી કુજર હો.

૩૯૯. ૧. ઘ. કારા માંદ. ૨. ઘ. બેક. ૩. ગ. નરમલ; ચ. જખદા ગંગાદીક;
ઘ. નરખદા ગંગાદીક નીર જવર જડીત્રે જડી. ૪. ઘ. નીમે
નરપતની. ૫. ઘ. એ તકે તાં, લખે. શ્રો. લખે. ૬. ઘ. બજોલ
બહુધણી, કેહે જાતી.

૩૯૨. ૧. ઘ. તેનો. ૨. ઘ. રાત. ૩. ઘ. મયો, જાહેર.

નોંધ:- સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૪૦૦ કડીન્ક. ની ૪૫૨ કડી; ખ. ની ૪૫૫;
ગ. ની ૪૬૦; ઘ. ની ૫૩૫; છ. ની ૪૫૨; જ. ની ૪૫૨;
શ્રો.ની ૩૯૨.

૪૦૧. ૧. ઘ. હુ ધણુ એકલી - હુ છે એક. ૩. ખ. કાલખેપના; ચ.
કાલકેપણ; ઘ. કાલખેપ કરીસુ. ૪. ઘ. રહીસુ.

૪૦૨. ૧. ઘ. તારે; ૩. ઘ. વાધ. ૪. ઘ. સાંને.

૪૦૩. ૧. ઘ. હુ કું છ. ૨. ઘ. વાધ. ૩. કાંઈ નથી. ૪. ઘ. જોતાં હમે તે

૪૦૪. ૨. ઘ. દ્રષ્ટો ગાલીયો. ૩. ઘ. રાતની. ૪. ખ. હુદારી; ઘ. લોવારી;
ચ. ખુવારી, શ્રો. અતોલે વાર રીત.
૪૦૫. ૨. ઘ. દેઈવ અઘટ જુ કુરે. ૩. ઘ. રાત. ૪. ખ. ગ. ચ. છ.
કેટલા; ઘ. હુ જીવી તે કેટલા.
૪૦૬. ૧. ઘ. હુ પણુ એની; ૨. ઘ. એની ગત એવી હુ; ૩. ઘ. સાય;
૪. ઘ. એકે વધગીને સાય.
૪૦૭. ૧. ઘ. વાધ ગફમા; ૨. ઘ. કોઈ ના આવુ સા. ૩. ઘ. જણાં.
૪. ઘ. ઉપનો સદેહ.
૪૦૮. ૧. ઘ. તમેા બે કંમ. ૨. ઘ. અદકુ, કંમ. ૩. ઘ. તેને.
૪. ઘ. એક જ રાત.
૪૦૯. ૧. ઘ. રાત નાં. ૨. ઘ. પરંચમ. ૩. ઘ. કહુ છુ. ૪. ઘ. ચ.
એક કહે હરણી કહે મુને.
૪૧૦. ૧. ઘ. હકીકત. ૨. ઘ. રાતની. ૩. ઘ. એક એક કહે છે મુને.
૪. ખ. ઘ. પ્રાતીક; ગ. પ્રાતીગ; ચ. પાતક; છ. જ. પરાછીત.
૪૧૧. ૧. ઘ. વાધને તો. ૨. ઘ. મુકાં, દેઈ માંને માન. ૩. ઘ. તેના.
૪૧૨. ૧. ઘ. હત્યા પશુની. ૨. ઘ. ચ. શ્રો. માંનવી સક્ષાત, શ્રો.
વિખ્યાત. ૩. ઘ. તારે.
૪૧૩. ૧. ઘ. તારે, મારે. ૩. ઘ. સીવઆગના, સાંચ. ૪. ઘ. આવા.
૪૧૪. ૧. ઘ. મારુ, કટુ. ૨. ઘ. તારા, સંમ જો નીચે. ૩. ઘ. પીડીત,
પરધાન. ૪. ઘ. સંભલાવી તેણે કાંમ.
૪૧૫. ૧. ઘ. એક વાતે. ૩. ઘ. આહા, રાય. ૪. ઘ. સહુ ગાણી માંસ.
૪૧૬. ૧. ઘ. પાં. ૨. ઘ. ચ. તો ડરા.
૪૧૭. ૧. ઘ. સુણુ; ૨. ગ. સામુ ભેયે, ઘ. વીધણુ સા મોહ, ચ. સા મોહ;
જ. સાં માહે. ૩. ઘ. છુ. ૪. ઘ. વ કોની ન હો.
૪૧૮. ૧. ઘ. ચ. જીવણુ સંનૃપતા. ૨. ઘ. દેહત. શ્રો. દેહત. ૩. ઘ.
મેમદા. ૪. ખ. કબહું તે ઘ. કબહુ, લેવંત.
૪૧૯. ૧. ઘ. ગાયારુપ જો માંતુની; ૨. ઘ. દીવી. ૩. ખ. કોહોની ચતી
નથી; ઘ. થઈ યાએ. ૪. ઘ. કહુ, સાય.
૪૨૦. ૧. ઘ. સાભલો. ઘ. ભવેપણુ કરી ભાત. ૩. ઘ. ઉપર.

૪૨૧. ૧. ઘ. દેસેનો નરપતી. ૨. ઘ. માંનસંજ માળમાન. ૩. ઘ. નરપત.
૪. ઘ. ગાંગસેન પરધાં.
૪૨૨. ૧. ઘ. સાંમદ મુખ; શ્રો. સાંમદ મુખટ. ૩. ઘ. અધિક. ૪. ઘ.
'તે' નથી.
૪૨૩. ૧. ઘ. તરવાર બાંધે કરે. ૨. ઘ. ચ. કરમાં. ૩. ઘ. ઉછરે. ૪. ઘ.
હોસે હીન.
૪૨૪. ૧. ખ. ગ. ઘ. ચ. છ. જ. શ્રો. કમાન; ઘ. ટાંકની. ૨. ઘ. મલકો.
૪૨૫. ૧. ઘ. અડી પાસેર બાર. ૨. ઘ. ખાંનથી. ૩. ઘ. સાત સડે મરદ.
૪. ઘ. સ્વા પાસેર કે. શ્રો. સ્નાન સમે.
૪૨૬. ૧. ઘ. સ્વામંડી નીતે કે. ૨. ઘ. સાકર મુખ સે પાંચ.
૩. ઘ. પ્રમાનમાં
૪૨૭. ૧. ઘ. સહેરનો. ૨. ઘ. મણીધર. ૩. ઘ. ચ. જાગેવર જાધને.
૪૨૮. ગ. માં નથી. ૧. ઘ. મીતવાં. ૨. ઘ. અજી કહેવાએ. ૩. ઘ. મણ.
૪૨૯. ગ. માં નથી. ૧. ઘ. અડી. ૨. ખ. ગ. ઘ. ચ. શ્રો. પાકે
૩. ઘ. પડ્યા. ૪. ઘ. મય.
૪૩૦. ગ. માં નથી. ૧. ઘ. પાયે નીત પાંચ સે. ૨. ઘ. ત્રાંક.
૩. ઘ. સોમાનથી.
૪૩૧. ૧. ઘ. સંકરથી. ૨. ખ. ઘ. જ. ગાંધા. ૩. ક. એપ્રસંગ; ખ.
એપ્રસંગ; ગ. ઉપ્રસંગ; ઘ. એપ્રસંગ; ચ. અપ્રસંગ; છ. જ.
અપ્રસંગ; શ્રો. ઉપ્રસેન.
૪૩૨. ૧. ગ. ઘ. દુધા. ઘ. તેની. ૩. ઘ. કંનીક. ૪. ઘ. મંનમાં કરો
વીચાર.
૪૩૩. ૨. ઘ. વપરીત. ૩. ઘ. ઝંકે.
૪૩૪. ૧. ઘ. આ માટે. ૨. ઘ. તારે. ૩-૪. ઘ. માં નથી.
૪૩૫. ૧. ઘ. અમો. ૨. ઘ. ચ. નેહન કરોડ.
૪૩૬. ૩. ઘ. દેસદેસાવર. ૪. ઘ. નરપતી.
૪૩૭. ૧. ઘ. પદમની. ૨. ઘ. રૂની મીંગેમંડી. ૪. ઘ. પરાકમ.
૪૩૮. ૧. ૨. ઘ. એવું જાણી આવીયા, અધીપત શંખા ગદ. ૪. ઘ. ચ.
અવમેલા.

૪૩૬. ૧. ઘ. વરણાગીયા. ૨. ઘ. આવા. ૩. ઘ. શુવતે. ૪. ક. ગવા
શુશુવંતી ગંગ; ઘ. ચ. આવો.
૪૪૦. ૧. ઘ. તે. ૨. ક. મેલો ઘેલો; ઘ. વેસ. ૩. ઘ. ગંગનાં. ૪. ઘ.
ઉતર પછમ દેસ.
૪૪૧. ૩. ક. શુણુ ગાંમનો.
૪૪૨. ૧. ઘ. સમોરે; ઓ. પાધ સમારે.
૪૪૩. ૧. ક. કરે. ૩. શ્રી. તેજબિંબ. ૪. ઘ. રહો કરોડો રાપ.
૪૪૫. ૩. ઘ. ગાંમનો.
૪૪૭. ૧. ખ. થકી.
૪૪૯. ૩. ખ. ઘ. ઓ. એક.
૪૫૧. ૨. ખ. મોટી રાકાડ. ૩. ઘ. ચ. સોડે; છ. જ. ઝ. શોડે.
૪૫૨. ૩. ગ. ઓ. જનક ખીજ.
૪૫૩. ૧. છ. ઝ. વરતહીણાં. ૩. ક. વૈભવમાન. ૪. ખ. ચ. જવસો;
ગ. જવલાં; ઘ. જ. જવરલો; ઓ. જવસે.
૪૫૪. ૨. ગ. કંદવ.
૪૫૫. ખ. ઓ. ભાંમની.
૪૫૭. ૩. ખ. છ. જ. અંતાવરી; ગ. અંતોવરી; ઘ. અતાવરી; ચ.
અભી વરી; ઓ. અણુવરી.
૪૫૮. ૧. ખ. ઓ. કૈઈઆક્યક; ઘ. કૈઈઆક્યક. ૪. ખ. શરવઈદીને;
ઘ. સાલદીને; ચ. સેઅદીને.
૪૬૧. ૪. ખ. શરત કરે; ગ. સર્સ; ઘ. સ્વવસ્ત. છ. શપરશ;
જ. સ્પરશ.
૪૬૨. ૩. ખ. શાડે; ગ. ઓ. નાડે. ૪. ક. તંમ સાથ; ઘ. તો રીધે
ભોગવો રાજ; ખ. શરત કરે તમ સાથ; ગ. પર્સ; ચ. સ્વાસ;
છ. જ. સ્પરશ.
૪૬૩. ખ. ગ. ઘ. ચ. ઓ. માં નથી.
૪૬૪. ૩. ઘ. સામાં.
૪૬૫. ૧. ખ. કાએ; ગ. કાએ; ઘ. ચ. કાઅ.

૪૬૮. ૪. ગ. તાદાર પાંણી જાયે છાપ.
 ૪૬૯. ૪. ક. જાએ.
 ૪૭૦. ૩. ખ. ઠયાએ કુલુંગ તોએ.
 ૪૭૧. ૨. ખ. અરથ; ઘ. અરથ. ચ. ઓ. અરથ; જ. અનંત.
 ૪૭૨. ૨. ક. મહીપન; ખ. મેહી. ૩. ખ. ચ. સીવજી; ઘ. મીરની;
 જ. શુરપતી.
 ૪૭૪. ૧. ક. ઝારી. ૨. ચ. ખેદ. ૪. ખ. ઓ. ઉદાવે; ચ. છ. જ.
 ખેદ.
 ૪૭૬. ૪. ક. ને તો; ચ. તેહેને.
 ૪૭૭. ૩. ક. છ. ધોધીકા; ગ. ઓ. મુસકા.
 ૪૭૮. ૪. ઓ. સિદ.
 ૪૭૯. ૧. ક. જાંણાં. ૪. ખ. ગ. ઓ. ન ગખી ભેદ; ઘ. છ. જાંત
 ભાગી, ભેદ.
 ૪૮૩. ૨. ખ. જેમ એદો દેહ.
 ૪૮૫. ૧. ગ. કાંમી, ૧. ઓ. વિદ્વાન. ૩. ૪. ખ. ઘ. સાચા સાથે સાચો
 મહે [તો જય જાંણાંએ, કુખીઆ સાથે કુખીઆ મહે તો મુંખ
 કુખનાં તે ગાએ. ૫. ખ. મુખીઆ સાથે મુખીઆ ભયે.
 ૪૮૬. ૧. ઘ. ચ. નારીને નાવ. ૨. ખ. એક સખાવ; ગ. એ સખાવ;
 ઘ. એવે સખાવ; ચ. એવે સુભાવ; જ. એ વેદિવાર, ઓ. એ
 સ્વભાવ. ૪. ચ. રાજ્ય.
 ૪૮૮. ૨. ખ. ઘ. નાંજમે; ગ. છ. રીતની રમે; ચ. રીતોની રમે;
 જ. ઓ. રમત ગજરીતીની રમે.
 ૪૮૯. ૨. ખ. ગ. ઘ. ચ. ઓ. અંખી, ૪. ઘ. પરાઆ જાંનને.
 ૪૯૦. ૪. ખ. પેથે પ્રેમય સાકર ખાએ.
 ૪૯૮. ૧. ખ. ક્રૂપાં; ગ. ઓ. કરૂપી, જ. ક્રૂપ. ૬. ઘ. દંકરી સોખીઆ;
 ઓ. અંકરી સોખીઆ.
 ૪૯૫. ૪. ક. 'છે' નથી; ઓ. અટકાઈ.
 ૪૯૬. ખ. ડેરી, ગ. હંડી, ઘ. દુડી, છ. જ. ફુંટી. ક. છ. જ. દીસ;
 ઓ. નેચ.

૪૯૭. ૩. ખ. ઘ. ચ. ઓ. સીરખેચ.

૪૯૮. ૨. ઓ. ખોશો માન.

૪૯૯. ૪. ખ. ઓ. અલગો; ગ. અલગાં.

૫૦૦. ગ. માં નથી.

નોંધ : સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૫૦૦ કડી = ક. ની.૫૫૫ કડી; ખ. ની ૫૫૭.
ગ. ની ૫૫૮; ઘ. ની ૬૬૦; છ. ની ૫૫૬; જ. ની ૫૫૬; ઓ. ની ૪૯૦.

૫૦૧. ૨. ઘ. ચ. હેતે દીહું.

૫૦૨. ૨. ખ. નહીંકર; ગ. નીકર; ઓ. નિકર.

૫૦૩. ૧. ખ. ફુંભાંણુ યાએરી; ગ. ફુભેણુ યુપાલી; ઘ. રુડી; છ. આંબલી;
જ. આગલ ફુવણ; ઓ. ફુભણુ સાયરી.

૫૦૪. ૩. ખ. ચ. સભા રોહું.

૫૦૫. ૧. ક. ભુંહું; ખ. ભુડો; જ. ભુધું. ઓ. ખૂડો. ૪. ઓ. પુરુષ પખ
પશુ પરીખી.

૫૦૬. ૧. ઘ. ચ. નાંનાંમાં નાંના ૪. ખ. ગ. ઘ. ચ. ઓ. નદી હોડે.

૫૦૭. ૪. જ. હુશારત.

૫૦૮. ૩. ખ. હલતું.

૫૧૦. ૩. ક. ચ. છ. જ. ચાલો; ઘ. ખલો; ઓ. ચલો.

૫૧૨. ૨. ક. ખ. ઘ. ચ. છ. જ. લાવ.

૫૧૩. ૪. ચ. છ. જ. કરંત; ઓ. ડંત.

૫૧૫. ૨. ખ. ઘેલો.

૫૧૬. ૧. ઓ. મેલી મોટમ મન માણે. ૨. ખ. વાંકા મુકા નંવ થાએ પ્રોહ
પ્રાકમ પરમાણે. ૩. ખ. ગાંકા ઘેલા ગુણવંત જરા મુખે નંવ બોલે.
૪. ખ. કોટા નંવ રાખે કુંડ. ૫. ક. રહતા; ખ. હડતા. ૬. ઘ.
વેરી સાંભો પગ કરો; જ. ચઢે.

૫૨૧. ૩. ખ. ઓ. આવી. ૪. ઓ. ને વિખ્યાત.

૫૨૪. ૩. ઘ. પથક કઈ. ૪. ઘ. તંનકું સુકઈ; છ. જ. તન દુખ.

૫૨૮. ૩. ખ. પાખીએ. ૪. જ. જવતર.

૫૨૯. ૧. ખ. તે રાએનો નેહ ઘટે.

૫૩૦. ૨. ઘ. તે વાર ૪. ઘ. નીરણે ધાર.

૫૩૨. ૪. ક. દેવ.
 ૫૩૩. ૧. છ. હલદવ; શ્રો. હલમલ. ૨. ખ. લાવો.
 ૫૩૪. ૨. ક. વેલા.
 ૫૩૫. ૨. ચ. પલંગા વાસ; છ. જ. શ્રો. પાસાઅ. ૩. છ. જ. તળ
 બોજન; શ્રો. ખાન ખટરસ. ૪. ચ. ગાથા આસ.
 ૫૩૬. ૧. ખ. ઘ. તળ શીફુરને. ૩. ગ. વાધા; શ્રો. વાગા.
 ૫૩૭. ૧. ઘ. હીમથોક. ૨. ઘ. ચેરણ. ૪. ખ. છ. જ. હીડાયાખાટ.
 ૫૩૮. ૧. ખ. શાગે; ગ. ચ. સાડો; ઘ. સોડ; જ. શોડો. ૩. ખ. ફીઆ.
 ૫૪૧. ૪. ખ. તત્વ તે; ગ. ઘ. ચ. છ. જ. તત્ત તે; શ્રો. ગાત્ર તે.
 ૫૪૩. ૨. ઘ. પાવ. ૪. ઘ. માન તો માગે લાયે.
 ૫૪૪. ૨. ચ. વેહેલા; જ. શ્રો. વેઝ; વસણ કરેય, ૪. ક. ચીન ધર; ખ.
 ગ. ચીત ધર; છ. તમે ચંત ન ધરશે; જ. ચીતમાં ધરેય; શ્રો. ત્યાં
 નવ તુ ચિત ધરેય.
 ૫૪૬. ૩. ગ. ઘ. છ. જ. શ્રો. ગળવી; ૪. છ. જ. શેહેણ.
 ૫૪૯. ૩. ખ. ગઆં જટલે.
 ૫૫૦. ૪. ખ. શ્રો. કસ્વપી; ગ. કહપી; ઘ. સુરજ કસ્વ; છ. કસપી;
 જ. શીશટ કસપી; શ્રો. સિવચકિત વિરાજિત વંસ.
 ૫૫૧. ૧. ખ. શ્રો. આદ મધ અંત છે એવ. ૨. ખ. અવર માંત; ગ. મોડસે
 કાલવે દેહે; જ. ઘ. છ. અપર; ચ. અવાર; શ્રો. અપર માટે તેને નહિ નેહ.
 ૫૫૩. ૧. ઘ. આં. ૨. ચ. જ. મન કરે.
 ૫૫૪. ૧. ઘ. પ્રયથિન કરે.
 ૫૫૬. ૨. ગ. છ. હીડાથે; ઘ. એ અહીડાથે; જ. અહીડાથે; શ્રો. એક સદઅ
 મોટા હાટીઆ. ૩. કે. સાંદાં; ગ. ચાર સોહોત્ર તોપો. ૪. ખ. છે. જ.
 જુના બલદાર; ચ. જળજ બંદાર; શ્રો. ઝંઝાર ગળ લગમ ને શર.
 ૫૫૭. ૨. જ. ખોદે.
 ૫૫૯. ૨. ક. શેંમગ.
 ૫૬૦. ૪. ખ. માં નથી. ૪. ઘ. જ. નાંમ.
 ૫૬૧. ૧. ખ. માં નથી.
 ૫૬૨. ૩. ૪. ગ. માં નથી. ૪. ખ. મંન કરે.

૫૬૩-૫૬૪. ગ. મા નથી.

૫૬૩. ૧ ચ. ઘડીએક રજે રગ. ૨. ચ. સંઘ. ૩. ચ. ગ્રાધડીઆ,
જ. લેધડીઆ, ઓ. જાગડીયા. ૪. ઘ. હ કારથી વાળે છે ઘેર

૫૬૫. ૩૪. ગ. મા નથી.

૫૬૬. ૧-૨ ગ. મા નથી ૨. ઘ. ચીત નવ ફરે.

૫૬૭. ગ. મા પત્ર તુટિત હોવાથી નથી. ૪. ઘ. સવળી સોભાતોલ, ઓ.
મધળી વાતે એન

૫૬૮. ૬ ગ. વીજલ

૫૬૯. ૪ ખ. ઘ. પીડમા પ્રગટા.

૫૭૦. ૩ ચ. રહેવુ, ઓ. એ નર તે કેવા હશે

૫૭૧. ૧. ખ. જગ, ગ. હંસ, ઘ. હંસા, છ. જ. ભગ, ઓ. જગ્યાં.

૫૭૨. ૨ ઘ. અતરે, જ. મુગધ, ઓ. અખોડે ખેડે. ૩ છ. જ. ગ્રાધડીઆ.

૫૭૩. ૨ ખ. હોથી ગોભે દાર, ઘ. જ. ઓ. હોથીલા, ચ. હોસીના.

૫૭૪. ૩-૪ થી ૫૭૬. ૧ ગ. મા પત્ર તુટિત હોવાને કારણે નથી

૫૮૨. ૧. જ. રામ ૪. ગ. કાણુ હુ ખોટી નહીં થાઉ, ઓ. કાણુ ન
ખોટી થાઉ

૫૮૬. ૩ ક. છેદે છે. ખ. ઘ. ઓ નાક કાપશે તાઉરે

૫૮૭. ૨ થી ૫૮૮. ગ. મા પત્ર તુટિત હોવાથી નથી ૩ ઘ. વચન એ
મુસે નહી, ચ. વચન વેલુ જસે નહી

૫૮૯. ૩ ઘ. મેહર રાખે

૫૯૦. ૨ ઘ. જ. વાડ

૫૯૧. ૩ ઘ. ઉતારુ તેલતું

૫૯૨. ૪ ખ. ગ. ઓ. કેમ છેદશે શીય, ઘ. કમ છેદે છે, ચ. કમ
કાપે છે સીસ

૫૯૩. ૩. ઘ. ચીત્રોગથી, ચ. ચીત્રડ, છ. ચત્રથી, જ. અચરતથી છા
ચત્રગણી ઓ. ચિત્રનથી

૫૯૫. ૨ ક. મજ, ઘ. કામ

૫૯૫. ૩ થી ૫૯૬. ગ. મા તુટિત ૪ ક. તાજ, ખ. સભાવ, ઘ. કામ,
ચ. અનતાગ, જ. ચાલ.

૫૯૬. ૩. ખ. ઘેબર મુકી ગોબર; ઘ. ગેબર મુ ગોબર.

૫૯૭. ૧. ક. કેહે; ખ. ઘ. બરડો; ગ. ભડકે.

૫૯૮. ૧. ઘ. અરણ્ય.

૫૯૯. ૧. ખ. ભુત બગે.

૬૦૦. ક. સાથે. જ. ખ. શોવરણુ શાટે કથીર; ઘ. સુધઃ સાથે વેહેર.

નોંધ :—સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૬૦૦ કડી = ક. ની ૬૬૦; ખ. ની ૬૬૨; ગ. ની ૬૬૩. ઘ. ની ૭૮૦; છ. ની ૬૬૧; જ. ની ૬૬૧; શ્રો. ની ૫૮૭.

૬૦૨. જ. ખ. શ્રો. રાડો કેરો રંગ; ઘ. કેરો સો રંગ; જ. રંગ.

૬૦૩. ૨. શ્રો. તુજ.

૬૦૩. ૩. થી. ૬૦૪. ગ. માં સુદિત.

૬૦૬. ૧. ચ. જલણી.

૬૦૭. ૩. ઘ. નવર તજને; ચ. તજને;

૬૦૮. ૩. ખ. ઘ. છ. જ. દીપક દીવડો; ગ. કર છે દીવડો; શ્રો. ધરી દીવડો.

૬૧૦. ૧. છ. જ. પાસો. ૩. ખ. છ. જ. જંધડીઆં; ગ. જંધડીયાં; ઘ. જંગડીઆં.

૬૧૨. થી ૬૧૪. ૨. ગ. માં સુદિત.

૬૧૨. ૨. ચ. છ. જ. અરથ ગરથ. ૩. ક. ભાડી.

૬૧૪. ખ. ઘ. માં નથી.

૬૧૬. ૧. ચ. ડાખલો; જ. દાખડો.

૬૧૮. ૪ થી ૬૨૨ સુધી ગ. માં સુદિત.

૬૨૧. જ. શ્રો. વામા.

૬૨૨. ૨. ખ. શ્રો. કેલુ. જ. ક. ખ. જ. શ્રો. વેણુ.

૬૨૫. ૩. જ. ઘ. માં નથી.

૬૨૬. ૨. ખ. શેલુ છેલ. જ. ખ. દાવવંતા; ઘ. દાવવંના એ દાલ; જ. દાવ તો એ દાલ; શ્રો. દાવ તે તો દાલ.

૬૨૭. ૨ થી. ૬૨૯ સુધી ગ. માં સુદિત.

૬૨૮. ૧. ચ. દસા. ૨. ક. વસ; ચ. વસા.

૬૨૯. ૨. ખ. ઘ. નંવ દેવાએ; ચ. ન દેવાય; છ. જ. ઓ. નવ દેવાઅ.
૩. જ. ખીછ.
૬૩૦. ૩. ચ. ઘેહેધાટ.
૬૩૨. ૨. ખ. ગ. ઘ. ઓ. કરતો ચંત.
૬૩૬. ૩. ખ. ગ. ઘ. ચ. ઓ. મોને.
૬૩૭. ૪. ખ. ગોહ.
- ૬૩૮-૬૩૯. ગ. માં સુદિત.
૬૩૯. ૨. ક. નીકા. ૩. ક. છલ ને તાહાર
૪. ઘ. ફૂંડ તારુ.
૬૪૪. ૩. ૪. ખ. છ. જ. ઓ. ધર નંગર ઘરૂણી તંણી, ખરી વીગત
કાણે કાંત (છ. જ. ખાત, જ. ખ્યાત); ગ. ધર નગર ગરુણી
તણી, એ વીસ્તારી કાણે વાત; ઘ. ધરણી નાર ધરૂણી તણી, ધરી
વીગત કાણે કાલ; ચ. ધર નગર ધરુણી તણી, કરો ખરી વીગતે વાત.
૬૪૬. ૪. ઓ. નહીં તો પરકું.
૬૪૮. ૧. છ. જે ચર્છતી, તે માંડી કહી.
૬૪૯. ૪. ખ. ઓ. મેહેરીએ; ઘ. મારુ.
૬૪૯. થી અંત સુધી ગ. મા સુદિત.
૬૫૦. ૩. ચ. મુકન.
૬૫૧. ૪. ક. જ. કામ.
૬૫૨. ૩. ઓ. વીતક.
૬૫૪. ૧. ખ. પગલા ચાલાં બેહું.
૬૫૬. ૨. ક. તેજ.
૬૬૧. ૨. ક. શો હોએ; ઓ. સોય.
૬૬૨. ૩. ઘ. ઘણી લેર; ચ. ઘણી ઘેરાણી.
૬૬૩. ૪. ઘ. છેદવા કાળલનુ સીસ.
૬૬૪. ૧. ઓ. કેડથી.
૬૬૬. ૩. ખ. કાંકરો, છ. મેહ; ઓ. મેહ ફૂડથી.
૬૭૫. ૩. ઘ. પારેવા; જ. પટેરો. ૪. છ. જ. તાલો દઈ.
૬૭૬. ૩. ખ. પાલો પથે.

૬૮૩. ૨. ક. દેહોતો. ૩. ઘ. બાથોબાથી.
૬૮૫. ૨. ઘ. લાતો લાત. ૪. ઘ. ધાત.
૬૮૭. ૨. ઘ. પુરો લોકે બંકે. ૪. જ. અતી બલવંત.
૬૮૮. ૧. ઘ. હસનાએક; ચ. ઓ. હોસીનાયક. ૨. ઘ. બેઠો યાય.
૪. ઘ. દેવાય.
૬૯૦. ૧. ખ. ઉટ.
૬૯૩. ૨. ચ. છ. ધારણ વરે તે ધીસ.
૬૯૪. ૧. છ. હોંચ. ૨. ક. પમાડ.
૬૯૫. ૨. ઘ. ઝમવાવુ; જ. જપવાવા.
૬૯૬. ૨. ઘ. જાંઘં મોડો બાંધો લાય.
૬૯૭. ૪. ઘ. ઓ. જુગતે.
૬૯૮. ૧. ઘ. તણા પથો કરી; જ. ખસા.
૭૦૦. ૩. ખ. ઘ. ઓ. નારી આવી નર ફંતે. ૪. ક. હેન; ઘ. તરુણી
જેવી તેજ.
- નોંધ:-સંપાદિત -મંથપાદની ૭૦૦ કડી=ક. ની ૭૬૦ કડી; ખ. ની ૭૬૧;
ઘ. ની ૮૮૦; છ. ની ૭૬૧; જ. ની ૭૬૧; ઓ. ની ૬૮૭.
૭૦૪. ૩. ખ. નવ મુકે એહેને જીવતી.
૭૦૬. ૩. ઘ. વૈ. ૭૦૬. પછી ઘ. માં આ કડી વધારે: વજર કહેવી નત
તાકરી, ન આવે અમારે અરથ; મારે એ મુને સહી, છુટાવે સગસા અથ.
- ૭૦૭.-૭૦૮. ખ. માં ખ'નેનો કેમ હોમટો, અને તેમના પહેલાં વધારાની
એક કડી આ પ્રમાણે: વજર કહે વીનના તાકેરી, નંવ આવે માકારે
અરથ', ભાત કહે શુણુ ગંગણ, આપુ' અદકો અથ'.
૭૦૮. ૧. ક. માકરી.
૭૧૦. ૪. ઘ. સુલનાં; છ; જ. તરત.
૭૧૨. ૨. ક. છ. જ. પછે મંદીર તરત; ચ. જ. પછે મંદીર આવો તરત.
૭૨૪. ૧. ચ. સીયાં લખી; જ. શુભ સીખીત.
૭૨૬. ૩. ખ. ઓ. હેડા હોડીઆ; ઘ. હોડાં માંડતાં; જ. માંડણ
૭૨૭. ૨. ચ. પ્રીતથી.
૭૨૮. ૩. ખ. નંગરો; ઘ. નગરોલ, ચ. નગરો; ઓ નધરોળ.

૭૨૯. ખ. શુભ સગલી; શ્રો. શુભ સીળી.
૭૩૧. ૨. ખ. કોડે દીછએ.
૭૩૩. ૪. શ્રો. દીપોછવ કરો.
૭૩૩. ૩. છ. જ. અચરત.
૭૩૮. ૧. ચ. અરે કુવરી બોલો.
૭૪૨. ૨. ખ. જાંણો તેનો મંમ; ઘ. શ્રો. જાંણો તે તો મરમ;
ચ. છ. જ. માંણો;
૭૪૩. ૧. ક. કે હેને માતા ગઆં. ૩. ક. વીગતતંણી.
૭૪૫. ૨. ચ. જાંણો; જ. તમો.
૭૪૬. ૪. ઘ. તુજ મુજ વચ ઈસ; શ્રો. મુજ વચ્ચે.
૭૫૦. ૩. ૪. ખ. અંણપુછે પરંણા હમો, એ કાધું ખોડું કાંમ.
૭૫૧. થી ૭૬૧ સુધીના પાઠ ખ. માં નથી.
૭૫૪. ૩. ૪. ઘ. ચ. છ. જ. શ્રો. તમો તંણુને દે મુઝીયે, પરગટાં પાંચે પાપ.
૭૫૫. ૪. ઘ. ચ. શ્રો. વડો એ તારો.
૭૫૯. ૧. ૨. ઘ. કુડું કાધું કાંમની, મીઠું કાધું મંન.
૭૬૦. ૧. ચ. ધ્રવજ. ઘ. ક. કરો; છ. દાલો કરો; જ. હાલા કરો.
૭૬૧. ૪. ઘ. ચ. તાણુ તેલ.
૭૬૨. ૧. ૨. ખ. લેખ લખા મીટિ નદી, ટાલા નંવ ટલે આંક.
૭૬૪. ૨. ઘ. આણી રત; ૩. શ્રો. સો વરસ પર જીવે નહીં.
૭૭૦. ૨. ઘ. વણુપીછે.
૭૭૪. ૧. ઘ. ચોરની. ૨. ચ. કુવરને. ૪. ખ. વીધાતાનાં જે વેણુ.
૭૭૫. ૩. ખ. શ્રો. છોડીઓ; ઘ. પડો તે મુરખ બોલીયો.
૭૭૭. ૩. ક. કાપલે, ખ. જ. શ્રો. કુડો છોલિ તો કાપલે; ઘ. કુડો હુ
તો કાપલે, ચ. કુડો છોલિ તો કાપલે; છ. કુડો છોલિ તો. ૪. ઘ.
શ્રો. વસા છેદો સીસ.
૭૭૮. ૪. તેનુ ઘટે સેહી તોલ.
૭૭૯. ૩. ખ. હું કેમ આચરું, ઘ. હોએ આચરું; ચ. આચરું.
૭૮૧. ૪ ખ. લોપી તે મુજ લાજ; શ્રો. લોપી નહી

૭૮૨. ૩. ઘ. પુત્રે પ્રીછ્યો; ઓ. સુતને પ્રીછ્યો. ૪. ઓ. અધો
ભાંગ્યો તેષ.
૭૮૩. ૧. ૨. ૩. ખ. નેશવરી મે તો કરી, જુએતે રૂઠી પેર, તારે પરણો
એ બાપડો.
૭૮૮. ૪. જ. સાચી વાત; ઓ. ચાર વાતે.
૭૮૯. ૧. ઓ. એ ન્યાય મને.
૭૯૧. ૬. ઘ. પશુ તેની ધાત નવ ડીછ્યે.
૭૯૨. ૩. ઘ. નારી. ૪. ક. છ. અદક ધેન; ઘ. ઉછેદ કરે તો તોઅ કો દીન.
૭૯૫. ૩. ઓ. પગણે મળા.
૭૯૯. ૬. ક. પુલ.
૮૦૦. ૪. ખ. છ. સાંભરી.
૮૦૧. ૧. ખ. બોલે શું. ૨. જ. કુંઝર.
- નોંધ:-અંપાદિત અંશપાદની ૮૦૦ કડી=કની ૮૭૦ કડી; ખ. ની. ૮૬૧; ઘ. ની
૧૦૧૮; છ. ની ૮૭૧; જ. ની ૮૭૧; ઓ. ની ૭૮૫.
૮૦૪. ૨. ઓ. ફૂં. ૩. ઘ. એ જમાઈ. ૪. ઘ. રહેસે નાંમ.
૮૦૬. ૩. ક. ડંગાવે.
૮૦૭. ૧. ખ. જ. કાસડું; ઘ. કાસડાં. ૩. ક. પાંખા. ૪. ક. માં નથી.
૫. ઘ. કરતાં મુઆં. ૬. ઘ. નવ થઆં.
૮૦૮. ૬. ઘ. સાંમત ભટ સાચુ કેહે જુઠા ચઆ કોઈ નેસી.
૮૦૯. ૩. ઘ. દાપવીએ; અ. ઓ. દેવડીયે.
૮૧૩. ૧. ક. જાહેરા શએને; ખ. છ. જ. ઓ. જાહેરાઓ નામ. ૩. ઘ.
પ્રીત વડી નર જલ તે પલ. ૪. ઓ. તે રડો.
૮૧૫. ૩. ખ. અ. છ. જ. ભદા પાંમરો; ઘ. સાંમ ભટ સાચુ કેહે,
ભદા; ઓ. ભદા.
૮૧૬. ૧. ક. પર; ખ. શીર; ઓ. ફરી.
૮૧૮. ૧. ખ. પરચવે પુત્ર; ઘ. પ્રસવે છે.
૮૧૯. ૨. ઘ. વેહેપરી
૮૨૩. ૪. ક. મંનમાં વાવો કંથ.
૮૨૪. ૧. ઘ. પ્રીતથી.

૮૨૫. ૧. ઓ. મેં તો તુજ આગલ કહ્યું. ૨. ઓ. મારું હું
૮૨૭. ૫. ઘ. તે ત્રણાથી આછી તોલ છે.
૮૨૮. ૪. ક. ચાટી; ખ. ફેરશે એક રાંડ મોટી; ઘ. બુંડણ; જ. ચોપોટી.
૮૩૦. ૧. ખ. ઓ. કંચને તાં વાધો કોધ; ઘ. કંચ દેવતાં વાધો.
૮૩૨. ૨. ઘ. કલપાંત; ચ. છ. જ. ઓ. દલપાંત.
૮૩૫. ખ. માં આ પ્રમાણે છે: હલ એ છાનું કેમ રહે, અભી-તાહાર તોલ
ધેરી કાં થેઈ ગોરડી, એ શું બોલે બોલ. ૧. ૨. ઘ. સાંમલ કેહે
સાંમાં મુણો, એ જુઠા સા બોલ.
૮૩૮. ૩. ચ. સપુત એક.
૮૪૦. ૧. ૨. ખ. અભી શદ્દમત બેઠું.એ કરે, ધરંમની ધન બાંધી
ધરે. ૧. ઘ. બીપ સદાવરત; ચ. સીખ, વળ્યા. ૨. ઘ. આંગણે.
૮૪૧. ૨. ઘ. આપે સામચેત. ૪. ચ. સ્થડી.
૮૪૩. ૨. ખ. માં નથી. ૩. ખ. જે સંમરયપણુ દાદાવે. ૪. ખ. શદ્દમત
ચલાવે.
૮૪૪. ૪. ખ. પેટે પડો.
૮૪૮. ૬. ખ. જીવતે નારને છતી લીછએ, સાથે બલે; છ. જ. મુવે
અગનીમાં જઈ મલે.
૮૫૦. ૩. ખ. રાત વાત રાતીતણું; ઘ. સગવંન; ચ. સાગવાંન; છ. રાગવાન;
જ. રાગવાન સતીપણું; ઓ. સહગમન.
૮૫૩. ૨. ઘ. સાચો અક્ષર સુત.
૮૫૫. ૨. ખ. ઓ. ફેરાં કંમ; ઘ. ફેરં કામ. ૪. ખ. ઓ. બાંધી ધન
તે કંમ; ઘ. ધરમ ધન તે કંમ.
૮૫૭. ૪. ખ. ઘ. છ. ઓ. શાર; જ. સાદ.
૮૫૯. ૪. જ. પુરણ મને પરીત.
૮૬૦. ૩. ચ. સ્થડી.
૮૬૧. ૩. ઘ. ચ. છ. જ. જોખ.
૮૬૪. ૨. જ. દેખું તાહાર હેત.
૮૬૫. ૩. જ. એ બોમે.

૮૭૦. ૧. ખ. શ્રી. કંથ કેહે સાંભલ કાંમંની. ૨. શ્રી. કામ ન જાણો કંથ.
૮૭૨. ૩. જ. અવાચ.
૮૭૫. ૨. શ્રી. અધિકાર જોનમાં ઇંદ્ર.
૮૭૬. ૪. ઘ. વીચ ને પુરુષ બાર.
૮૮૦. ૪. ચ. શ્રી. પ્રદેશ; જ. પરદેશ.
૮૮૧. ૪. ચ. હેતુ બેથે.
૮૮૨. ૩. ખ. બાંધવી હિ મંત્રમાં બાંધરી; ઘ. બાંધવી માંનમાં; શ્રી. બાંધવી મન સત શુ.
૮૮૪. ચ. બધે 'પોતાનુ'. ય. છ. જ. દેખાડે.
૮૮૫. ૨. ક. સુખે સેજે. ય. ૬. શ્રી. સુખી અનેક શોભા ધરે, કરે છે કંપના કામની; ચામળ નવ સુખમાં સાંભરે, રતના સીતારામની.
૮૮૭. ૨. છ. જ. શુખી આલો.
૮૮૮. ૨. ક. ગંજીપો. ૩. ઘ. બોલ જ તરફેરો સુલ.
૮૯૧. ૧. ખ. જવલોકો; ઘ. જવલોકો; ચ. છ. જ. જવરલો; શ્રી. અવર લોકો નવ. ૨. ખ. માંન ગરવો તે જાણે; ઘ. નાંમ; ૬. ખ. મુરખનો અંમ.
૮૯૨. ૧. છ. શ્રી. જાંત; જ. હતો શુભ જાંત. ૨. ક. છ. જ. શ્રી. સત્યવાદી શીવને પુજાંત.
૮૯૩. ૧. ચ. ધમધોર.
૮૯૪. ૧. ખ. કાકાઆ.
૮૯૫. ૩.-૪. ક. માં નથી.
૮૯૫. (ક). ૧.-૨. ક. માં નથી. ૨. ખ. મેલે કેરા પાડા વેદ; છ. પડાવે; શ્રી. વિરહી કેરા હૃદયે વેદ.
- નોંધ: સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૯૦૦ કડી = ક.ની ૧૦૦૪ કડી; ખ. ની ૧૦૦૯; ઘ. ની ૧૧૮૮; ચ. ની ૧૦૦૮; છ. ની ૧૦૦૪, જ. ની ૧૦૦૪; શ્રી. ની ૮૮૧.
૯૦૦. ૧-૨ શ્રી. આ આલડુ રધાડે;
એક વચનને કાજ બળિ પાનાત્રે પોદા, એક વચનને કાજ રંકે ગવળ
યઈ એક; એક વચનને કાજ વેચી દરિશદ્રે નારી, એક વચનને

કાજ પાડવ હાર્યા પ્યારી; વળી એક વચનને કારણે ભડ પાચે વનમા
ભમ્યા, કહે સામળ વચન જ કારણે સૌ કીચક સાથે શમ્યા.

૯૦૧. ને બદલે ઓ. માં આ પ્રમાણે : વચન કાજ હરિશ્ચંદ્ર નીચે ધર
પરંથુ પાણી, વચન એકને કાજ કૃષ્ણ કુળળ ધર આણી; વચન
એકને કાજ હરે હાળાદળ પીધુ, વચન એકને કાજ દેવવૈર દૈત્યે લીધુ;
શુભ કમ' ધમ' ને શમ' સૌ વચન જતા તે વહી ગયુ, કવિ
સામળજન્ટ સાચુ' કહે, વચન ગયુ તો શું રહ્યું.

૯૦૧. ૫. ચ. વીળીક્ષણ, ૬. ક. શાંભલ કેહેવત એ યજીઉ; ખ. મત.

૯૦૨. ઓ. માં સંપાદિત પાઠના ૩૪=૧૨. અને તેમા ૩૪ તરીકે આ
પાઠ : છદ્દ મુકિયે મન ગય'ને શુણુ ગમાવે, છદ્દ મુકિયે મન ભામણે
તેહ ભમાવે.

૯૦૨. ૧. ઘ. મહિય અભપા, ૬. ચ. સરલાં.

૯૦૭. ૧. ખ. ચ. વાલસુ.

૯૧૫. ૪. ખ. છ. હોણુ; ઘ. હુંણુ, જ. એણુ.

૯૧૬. ૩ ચ. નથી પરદેસી.

૯૧૭. ૨. ચ. આ. રાજવંશી સ્વરૂપ.

૯૧૮. ૧. ખ. શાખાશ એવ ખરી. ૪. જ. રાજનીદીઆની; ઓ. ગજવિદ્યાની.

૯૨૨. ૩. જ. ઓ. પીગલા વીના.

૯૨૬. ૧. ઘ. જાણુતા કર ઝાલો.

૯૨૭. ૩ ખ. માંતુની.

૯૨૮. ૧. ખ. તમે ખાલ જ ગાઓ ૪. ખ. ઘ. શુરતા વાત પેથી, ચ.
સુરતા વાત, છ. ઓ. શુણુતા વાત.

૯૩૦. ૨ ચ. બોવી.

૯૩૧. ૨. જ. અત.

૯૩૩. ૧. જ. એડહા

૯૩૭. ૧. ચ. છ. તાહારો કેડ.

૯૪૦. ૩ ખ. શુભ ચઆ.

૯૪૧. ૨. જ. બાધ્યા સાગ ૪. ચ. હડમાન. ૫. ખ. નાદ મંત્ર કીરતન

તંણા; ઘ. કીરતન તંણા. ૬. ખ. છત્ર ચંમર સંગરથ; ઘ. છત્ર ચંમર પામસે.

૯૪૪. ૧. ખ. વંણુ તીલકે.

૯૪૬. ૪. ખ. અગઃ કે; જ. ખડક કે; ઓ. ખગ ને.

૯૫૦. ૧. ઘ. ગધા.

૯૫૩. ૪. ખ. વસ વરતી; ઘ. ને વસ વન્તી પોર.

૯૫૫. ૧. ક. પલ્લડી; ખ. અલપે જેડીઝ; ઘ. અલપ જેડીઝ; ચ. પલ્લડી; ઓ. પલ્લડી.

૯૫૭. ૧. ઘ. ગદ્દુ ભર.

૯૬૦. ૧. ક. કોલી, ૪. ચ. સમો ઝે.

૯૬૧. ૪. ચ. રશી લાવે.

૯૬૪. ૪. ઘ. જ. ફીણ.

૯૭૧. ૧. ખ. કૌલિતક ચરખાં મંત; ઘ. હલિતકી ચરખાં; ચ. ચરખા.
૨. ખ. નારીનાં ચેલેન; જ. કૌલિ એક કૌલિતક ચરખાં.

૯૮૩. ૧. જ. ઓ. વાધા.

૯૮૫. ૨. ખ. પાસે તે અમ; તે જમ; જ. પાસે તાંધાં. ૩. ચ. જ. વાત બનાવી તાંધાં કરી. ૪. ખ. કંઈ અધરંમ; વાત અંનાય.

૯૯૩. ૩. ખ. નાંસે ને મુખ જરબડે; ઘ. નાસે તેવુ; ચ. નાસે ને રુ ખડખડે; છ. જ. ખડખડે.

૯૯૫. ૪. ખ. કુડકપટમાં કુટરપ, પુન મોટા; ચ. પુદ; છ. પુદ; જ. મોહોટો પરીખડે. ૬. ક. કંચરી કુટલું; ખ. લખનવ, તે તો લાડપંજુ વંણીક તણે; ઘ. લાડપંજુ; ચ. કચારી કુટલું.

૯૯૬. ૪. ચ. છ. સાંખિ.

૯૯૭. ૧. ખ. જેલેતુ; ઓ. બધે 'વસે'; કહેતું.

૯૯૮. ૧. ખ. ને ડાહ્યો; ઘ. તે ડાહ્યો; ઓ. એ ડાહ્યો દિલ દીઠ.

૯૯૯. ૧. ક. ગખે. ૨. છ. એ દીલ દીઠ. ૩. ઘ. અગંમ. ૬. ખ. ઘ. વીમલ વંણુગીઓ.

૧૦૦૦. ૬. ઓ. બહાદુરો.

નોંધ : સંપાદિત મંથપાલની ૧૦૦૦ કડી=ક, ની ૧૧૨૨; ખ. ની ૧૧૨૭;
 ઘ. ની ૧૩૩૩; ચ. ની ૧૧૧૨; છ. ની ૧૧૨૨; જ. ની ૧૧૨૨;
 ઓ. ની ૯૮૨.

૧૦૦૫. ૧. ૨. ઘ. આવાં લય આણે ચોર, માટે કરુ મણેરુ નેર.

૧૦૦૬. ૨. ખ. કરમાંણે પડો. ૪. ખ. દલંણા.

૧૦૧૦. ૪. ક. લુડીની દરસે બદું; છ. જ. ઓ. પોતાની દરસે વડું.

૧૦૧૪. ૩. ક. અંન્ય એક માત્રે જાત્રે મોહના; છ. જ. ઓ. મન એક.

૧૦૧૬. ૧. ખ. ઘ. ચ. ઓ. આવસ તણ.

૧૦૧૭. ૩. જ. તોરાનું; ઓ. મોરાનું.

૧૦૧૮. ૫. ખ. માં નથી; ઘ. પીઠ મેત્રી, છે જાદી અવગુણ મેડે અવગુણ
 ધાપીએ. ૫. ક. પીઆયું; જ. પીહારાં. ૬. જ. સહીત નાણા.

૧૦૨૩. ૨. ખ. મેહેની; ઘ. જહેની; ચ. વેદરી. ૪. ઘ. પ્રેમદાએ કરે
 પંથ પ્રીમાંણુ.

૧૦૨૫. ૨. ઘ. પરમાંણે; જ. તુષ્ટમાન.

૧૦૨૭. ૧. ૨. ઘ. માં નથી.

૧૦૩. ૧. સુધી જ ચ. માં પાઠ છે, આગળ નથી. ૪. જ. ઓ. ૧. જ. ચે

૧૦૩૩. ૨. જ. ધનજંધ.

૧૦૩૪. ૧. ખ. પાએ એ રતન. ૨. ખ. પરસવે તન. ૪. ઘ. આ
 વનમાં પડો છે હંસ.

૧૦૪૨. ૪. ખ. મયા; ઘ. પયે જન કુતો વાંછઓ.

૧૦૪૬. ૪. ઘ. સોભાવસે; ઓ. શોભી.

૧૦૫૪. ખ. માં આ પ્રમાણે: અકસાઓ અતી અધીપતી, આવો સંમરપવા
 શીરા; અસ્નાન કરે શક્તિતા વીણે, આવો જાંલં છે ઈરા.

૧૦૫૮. ૨. ખ. અરંજુ જેવું.

૧૦૬૭. ૧. ખ. કરસંકુરુ, ઘ. સંકુરુ.

૧૦૬૦. ૫જી ઘ. માં આટલું વધારે: મુકી માનુંની મંદીરે, મુપથી યોસો વાંણ;
 અમે પરદેસે પરવરુ, પંથ કરુ પરમાંણુ.

૧૦૬૧. ૧. ખ. મુકી માનુંની મંદીરે.

૧૦૬૬. ૨ ખ. ઘ. અતઃ જાલે વીજેગ
૧૦૬૯. ૩ છ. કેમ વીસઈ ઓ. કેમ વીસાગે ૪ ઘ. જા નહી આસુ
નેહ, છ. જ. ઓ. નઈજી આશુ મેહ
૧૦૭૦. ૩ ટ. ઓ. મા 'દીન' નથી
૧૦૭૧. ૩ ખ. ધીરપા
૧૦૭૩. ૪. જ. માત તાત ને બેન
૧૦૭૫. ૧ ખ. વરણ દીવત
૧૦૭૭. ૧ ઓ. પુરણ ૩ ગ. ચંદનાવતી
૧૦૮૦. ૩ ખ. વીધુની ૪ ખ. પગપાણ, ઘ. પરસાસ
૧૦૮૧. ૨ ખ. અજૈય, ઘ. બજેન જ. અજન
૧૦૮૪. ૬. વીથ બોવાને મઓ, ખ. વિથ મામ ને મેદની
૧૦૮૧. ૩ ઓ. પૂર દક્ષિણ
૧૦૮૨. ૩ છ. ઓ. ધરમધર રાજ ધારાપતી, જ. ધરમધર રાખે ધરાપતી
૧૦૮૪. ૪ ખ. પચ પીરાળ પત્ર છ. ઓ. પુલ્લ યોગ પત્ર, જ.
પાલ યોગ પત્ર
૧૦૮૫. ૩ ૪ ખ. મા નથી
૧૦૮૬. ૫છી ખ. મા આટલું વધારે, ૩૫ દેખી કુઝરીનલુ, આનદે
મન રાએ
૧૦૮૭. ૧ જ. લાડવાહી ૪ ઓ. વરસ બાર નિદાન.
૧૦૮૮. ૨ ઓ. કુલ સોધે
- નોંધ સપાદિત પ્રમખાત્રી ૧૧૦૦ ક્રીષ્ક ની ૧૨૨૫ મ્હી ખ. ની
૧૨૩૧, ૧ દા ની ૧૪૮૭, છ. ની ૧૨૨૬ જ. ની ૧૨૨૬,
ઓ. ની ૧૦૮૦
૧૧૦૧. ૧ ખ. પાચણુ
૧૧૦૨. ૨ ૪. કુલકે બાસ
૧૧૦૩. ૧ ઓ. મળી
૧૧૦૬. ૧ ૬ મેવા ખ. મનમેતા ઓ. મદિના ૨ જ. આગતી,
ઓ. આગતી

૧૧૦૮. ૩. ખ. પાપે સ્થડી; ઘ. પાપે કરી.
૧૧૧૦. ઓ. પુત્રીને.
૧૧૧૧. ૩. ઘ. ઉતારનાં, જ. બિતારણુ.
૧૧૧૪. ૪. ઘ. બોલ મલ છે.
૧૧૧૬. ૧. ક. કંન્યકા. ૪. ઘ. ગુણુનીધી પાંખો.
૧૧૨૧. ૩. ૪. ખ. નાંદાલ કરાં કાંઈ જામકાં, ખુશી થએ તે રાએ.
ઘ. માં નથી.
૧૧૨૨. પછી ઘ. માં આટલું વધારે : માંન દીધુ મળું મહીતે, કાંધી પદાં
અમીસેય.
૧૧૨૩. ૧. ખ. વરણાવીઓ; ઓ. વરખ્યો રણો.
૧૧૨૬. ૪. છ. જ. મોટે.
૧૧૨૭. ૪. ખ. નદી આશ્રણુ ઉપર રંગ.
૧૧૨૯. ૩. ઘ. બોધીએ.
૧૧૩૧. ૨. ઓ. અંબ.
૧૧૩૩. ૩. ખ. મેલીમાં ધટે. ૪. ખ. અપાર.
૧૧૩૭. ઘ. માં નથી.
૧૧૩૮. ૨. ઓ. અશ્વપોતાને. ૪. ખ. કાંધી તાંકાં નાંધ; ઘ. કાંધી તો.
૧૧૩૯. ૧. જ. શરીર મુખ.
૧૧૪૦. ૧ ઓ. વસન માય છે તેવડી. ૩. ખ. ઘ. જાતમા; જ.
જાતમાં. ૪. જ. સામસુંદર રતી.
૧૧૪૧. ૧. ઘ. જાણેએ. ૪. ખ. લાંમરા પાંખ; ઘ. લામરાં લાંક્ષ.
૧૧૪૨. ૧. જ. સ્વીત ૧૧૪૩. ૨. ઘ. ઓ. ચરીત; છ. જ. ચરીતર.
૧૧૪૬. ૧. ખ. અકલીત ધારે; જ. અકલ એ ધરે. ૨. ખ. અલંકાર;
ઘ. લપાં અલકૃત અનેક; જ. ઓ. અલંકાર.
૧૧૫૧. ૨. ઘ. પુતલી ચરીત. ૩. ખ. દેહરૂપ શોભે દેવનુ.
૧૧૫૩. ૨. જ. જમે તે જાએ.
૧૧૫૫. જ. નર મેહરીએ.
૧૧૫૬. ૩. ઘ. મેહથી

૧૧૫૮. ૩. જ. જંગલ ફરે. ડ. ઓ. દિશરખન કરહી. પ. છ. જ. ખાડીએ; ઓ. માંડિયે.
૧૧૫૯. ૩. ખ. કરાલકી રોતે; ઘ. કરાલહી; ઓ. રાઠહી. ડ. ઘ. બિછાવ; છ. ઓ. કીનખાખ, જ. કીનખાપ.
૧૧૬૦. ડ. ખ. ઘ. હરશીધ માંત.
૧૧૬૫. ડ. ખ. શાહાજી તંભે પથે ચલાવું; ઘ. નહી જડે તો મન વાલવું.
૧૧૬૬. ૧. ઘ. પંપી પંપીઓ.
૧૧૭૨. ૧. ખ. પુંછું તેહ. ૨. ખ. નરંતી સાથે રાખી નેહ.
૧૧૭૩. ૩. ખ. કાટને; ડ. ખ. કોની ઠરીએ રોવ, કોની પારો રહીએ. ઘ. ભૂટ કહે તે સુનાવ, સીર તે સી રીતે રહીએ. પ. ક. કહેતા.
૧૧૭૫. ડ. ઘ. પરનારને જપવું; છ. માં નથી.
૧૧૭૬. ૧. ખ. કુલોખી; ઘ. બેકુ છોખી; જ. કુંછોખી; ઓ. કુળલોખી. ડ. ખ. ગાંમ જવું નારી નારો; ઘ. કામ જે પુનવીન, પરહર અટકેલું હાસે; ઓ. પરહર દાસ કુકંગી; પ. ખ., પરહર કપડી, નેકને; ઘ. પરહર નેક નવાલું.
૧૧૭૭. ડ. ખ. ચીતારાનો, ઘ. ચીતારાની; ઓ. બાળ ચુગલની ચાલ. પ. ખ. બાલ શત્રુને શરંખ, બાલ જુદા પારો જવું; ઘ. બાલ ઓસીઆલો વાસ, બાલ પીદેસે જવું; છ. ઘેર જવું.
૧૧૭૮. ૩. ઓ. જોર જ જૂકું; જ. છ. ઓ. વાહાલું. ૬. ઓ. વૃષ જોરાવર જરખખ.
૧૧૭૯. ૨. ખ. દર સાધંગી પરલાવ, જેમ દેવાધીદેવા. ડ. ઘ. ધન પુન ધરમે; જ. દાન ગુલ.
૧૧૮૧. ખ. માં બધે 'ભરત'; ઘ. માં બધે 'ભૂષ'. પ. જ. ભટ પડી જામ જુદાતણી.
૧૧૮૨. ૨. ઘ. અસ્વારી. પ. જ. રંક જ રહીઓ; ઓ. રંક જન રહિયો, શું દરે અધ દપણુ ધરે. ૬. ઓ. કવિતાને શું કરે.
૧૧૮૩. ૩. ક. છ. ઓ. જંગ.
૧૧૮૪. ૧. ઘ. જટ પરપુરસે. ૨. ઘ. ભામની મુડી તેહ જટ અની લોભે ભેધી; છ. એધી, જ. ઓ. એદી. ડ. ઘ. ભોગી ય. ખ. જ.

વીસ્વ ભુડો વાંણુ (જ. વીણુ); ઘ. વીસ્વ ભુડો વાંણુઓ, ગવતે
ભુડો રાંણુથી કરે; ઓ. વિવેક વિણુ.

૧૧૮૬. ૪. ઓ. કહેવું તુજને.

૧૧૮૮. ૨. ક. ખ. ઘ. છ. જ. માં નથી; ૧૧૮૮. ક. છ. જ. લહીજે.

૩. ઘ. કવણુ વેવાંર. ૬. ઘ. મુરખ ધુણે.

૧૧૯૦. ૫. ઘ. રહે. ૬. ઘ. ગુણુ ઝહે.

૧૧૯૧. ૨. ખ. નંચુંણુ શાંમાં કર જોડે; ઘ. છ. જ. ઓ. અદાતાનો.

૩. ખ. રામાંતું રદન, જે જર.

૧૧૯૨. ૨. ઘ. બધે 'વૃથ'. ૩. ઘ. ભેય; ઓ. મનખો જેણે તહીં માણ્યો.

૪. ખ. મંન નીરમલતા ન જાણે; ઘ. જાત છણી નીમણુતા નવ
આણે; છ. નમણા નીરમલા; જ. નમણાં નીરમલ જાણે.

૧૧૯૩. ઘ. માં બધે 'વૃથ' કે 'વરથ'. ૩. ઘ. ગુણુકા ગસોહાવો;

જ. ધસાવ્યો; ઓ. ગુણુકાના ગુણુ વાટ.

૧૧૯૪. ૧. ખ. ગરથ શોભે ગસ્ત, દાતા શોભે; ઘ. ઘસ્ત સોભે ઘત,

દાંનને સોભે તે; છ. ગરથ શોભે ગરહથ, દાન શોભે તે દાને.

૫. ઘ. સુકક સુધધ સોભે ધણુ. ૬. ઘ. સોભે શ્રીમંતમાં પુરણુ
કીરતથી કપીણા તણુ; ઓ. શોભે શ્રેષ્ઠતા.

૧૧૯૫. ૧. ખ. ભોમી.

૧૧૯૬. ૨. ઓ. વેર પૂરો જ અધૂરો.

નોંધ: ઘ. માં ૮ મુ પત્ર હુપ્ત હોવાથી, ૧૧૯૭ થી ૧૨૦૦.૫ સુધીનો
પાક નથી.

૧૧૯૮. ૨. ખ. વાણુ શત. ૩. ખ. પુનંવંતને વાણુ પુનં.

૧૨૦૦. ૨. ખ. ઓ. લીધો આપ; ૬. ઘ. પ્રીતે પીઠિ, છ. નીતે કર;
ઓ. કરજ થયુ.

નોંધ: સંપાદિત ગ્રંથપાટની ૧૨૦૦ કડી = ક. ની ૧૩૭૮; ખ. ૧૩૮૪,
ઘ. ની ૧૬૪૭; છ. ની ૧૩૭૮; જ. ૧૩૭૮; ઓ. ૧૧૭૮.

૧૨૦૧. ૧. ક. નાર. ૩. ઘ. અવજસ. ૪. ઓ. ખેપ કનાગ.

૧૨૦૨. ૬. ક. ઝીનો જેઘ.

નોંધ : સંપાદિત ગ્રંથપાઠની ૧૩૦૦ કડી=ક, ની ૧૪૮૮ કડી; ખ. ની ૧૪૯૨; ઘ. ની ૧૭૫૬; છ. ની ૧૪૮૭, જ. ની. ૧૪૮૭; શ્રો. ની ૧૨૮૨.

૧૩૦૧. ૨. ઘ. લખો કાગલ અનુસાર.

૧૩૦૩. ૪. ખ. ભુંઝાલ; ઘ. જુઝાલ.

૧૩૦૫. ક. છ, ધી, ૪ ખ. મારોધીજ; જ. ધીજ; શ્રો. ભણ્યો છું.

૧૩૦૬. ૧. ઘ. ભાસા, કરી.

૧૩૦૭. ૩. ઘ. શાંણપદ.

૧૩૧૪. ૫છી ઘ. માં આટલું વધારે : સીતા જાણુ સરવે સુણો, પુરણ મન પરસન, પુનં અંદાઅણુ વરતણુ, રેવાનુ દરસન. એ કયા જે સાબળે, કહુ છું હું કર જોડ; સામલ ભટ કહે બોલજો, નજો નયે.

૧૩૧૧. ૨. ૩. ૪. ખ. મહાર્દદ ઉપર મન, સાંમલ કરીતા છે, પરશીતમ એક તન.

૧૩૧૩. ૨. ખ. મન મોટમ મોડ.

૧૩૧૪. ૨. ખ. રહેજો ગેહી કર; ઘ. અંબા પુરે આસ. ૩. ૪. ઘ. એ કયા પુરણ થઈ કહે કરી સાંમલદાસ.

ક. ની છેલ્લી કડીના આંક ૧૫૦૨; ખ. નો ૧૫૦૫; ઘ. નો ૧૭૭૨; છ. નો ૧૫૦૧; જ. નો ૧૫૦૧, શ્રો. નો ૧૨૯૬.

शब्दकोश

શબ્દકોશ

[અ.-અરબી, અપ.-અપભ્રંશ, પ્રા.-પ્રાકૃત,

પ્રા. ગુ.-પ્રાચીન ગુજરાતી, ફા.-ફારસી, સં.-સંસ્કૃત.]

અહિત ૮૦૩ અયુત, દશ હજાર
અગંભ ૪૬૨, ૭૮૦૩ આગમ,
શૈવ શાસ્ત્રો (સં. જગમ્ય- નો
સંજ્ઞાપ)

અચરત ૯૩૩૦૩ અચરજ
અજર ૩૧૮૦૩, ૭૩૧૦૧, ૮૬૪ ૩
હીલ

અજાણુ ૧૦૮૧૦૨ અજાણુ, અજાણો
અડીઅલ ૮૧૨ હંદ વિશેષ [પ્રા.
અહિલ્લય-]

અકુ ૬૩૩ ૧ યયુ; ધૅર ૩ પહોંચુ
અડો ૫૬૧૦૪ અટક્યો, 'રહ્યો,
૬૦૪૦૧ નડતો

અણુવાણો ૧૧૫૮ ૧ અણુવાણો
[સ. અનુવાન-]

અતવીખલ ૪૨૨ ૩, ૪૨૬૦૪, ૫૫૧ ૩
અતુલિતમન

અસ ૭૮૬ ૪ અતિ
અઘકુ ૪૦૮ ૨ અધિક

અધકેરડી ૧૦૬૪૦૩ અનેરી [સ.
અધિક- + તર- (પ્રા યર) + ંડી]

અધર ૨૨૨, ૧૩૦ ૪, ૧૬૮ ૩
અધર

અખજરા ૪૫૫ ૧ અંસરા
અખદ ૮૫૬ ૧ વરસ [સ અબ્દ-]

અખનખ ૨૨૮ ૨, ૨૮૨ ૧ કાખત-
મીતરો (ધોડો)

અરધજા ૧૧૦૧૦૩ અરગળ

અરજ ૫૮ ૩ ફરિયાદ

અગલ ૧૦૩૪૦૧ બાળક (સં. અર્મક
ઉપરથી)

અરંજુ ૩૮૪૦૩ અરમ્ય

અરંજુ ૩૮૬૦૩

અરજુ ૯૨૯ ૧, ૧૦૧૩ ૩, ૧૧૦૯૦૧
સય

અરોપરો ૬૭૭ ૨ અહીં-તહીં, આગળ
પાછળ [પ્રા. ગુ. અરુપરુ]

અવખત ૨૦૦ ૪, ૪૩૦ ૪, ૯૫૭ ૪,
૧૨૫૪૦૪ દોવત

અલપ ૪૬૮ ૨, ૯૩૧ ૨ ગુપ્ત, છુપ્ત

અલગકત ૧૧૪૯ ૨ અનકૃત

અવજરા ૫૭૮ ૪ અંસરા

અવતાગીક ૭૪ ૨ જામથી, ૧૭૫ ૪
અવતારી, અવતાર ધારણ કરેલો

અવેરી ૧૧૩૫ ૩ અટક્યા વિના,
નિરતર [સ. અવાર્ય-]

અશ મરથે ૪૫૪૦૧ અસામથ્યે

અસાવરી ૪૫૭ ૩ રાણી [સ અન્તઃ
પુર + દકા, પ્રા. ગુ અ તેહરી]

અથ ૪૭૧ ૨, ૬૩૨ ૨, ૯૩૧ ૨

આહિ ૧૬૯ ૨ આયુ

આહ્યાન ૩૫૨ ૧, ૪૨૦ ૩ આખ્યાન.

આગડો ૧૬, ૨૬૨ ૩ અગ્રણી,
ગ્રેષ્ઠ [સ. અગ્ર, પ્રા. અગ્ગ-,

અપ. પિ. અગ્ગલત્ર]
 આહુ ૧૦૮૧.૨ આદ્ય [સં. અપ્-
 + લલુ, પ્રા. અદ્ + હ્ર]
 આડલ ૮૧.૨ હંદવિશેષ
 આદ્ય ૧૨૫૭ ૨ સપત્તિ
 આધેન ૯૮.૨
 આપોપે ૬૭૯.૩ પોતે
 આશુક્ષુ ૯૩૨.૨, ૧૨૭૧.૪;
 આશુખલુ ૮૨૦.૩, ૮૨૭.૩
 આભૂષલુ
 આપીશ ૩૯૨.૪ આયુધ્ય
 આત્મધનં ૩૫૭.૩ આલિંગન
 આંચ ૭૮૦.૨ ધમકી
 ઈલ ૬૦૩.૪ હાથી
 ઉધલ યાએ ૪૭૦.૩ ઊધલી પડે
 ઉદીઓ ૨૮૧.૪ ઉઓ [સં. ઉદય-
 અને 'ઊગીઓ' નો સંકર!]
 ઉલાદ ૧૬૩૩ ૪, ૧૩૦૪.૪ આજ્ઞાદ
 એર્તા ૧૧૯૬.૬ એટલાં
 એન ૫૭૮.૪ પૂરેપૂરું (અ. એન)
 ઓ ૨૭૫ ૩, ૬૩૧ ૧ પેલી, પેણા
 [સં. *ઓપ્, અપ. (પું) ઓહુ,
 હહુ, હિ. ૧૭]
 ઓઠે ૧૧૯૦.૩, ૧૧૯૧.૧ હાંખો
 હરે, ધરે (હાય)
 ઓપમ ૨૪.૧, ૭૪ ૩, ૨૭૦.૨
 ઓપમ્, ઉપમા
 ઓપીત ૧૨ ૩, ૨૩ ૪, ૨૮-૩,
 ૮૨૦.૩ શોભતુ, તેજસ્વી; ઓપાવી
 ૪૩૯.૨ શોભાવી [દે. ઓપ્-

ઓપ્પિઅ- ઓપેલુ, ઓપ્પા ઓપ;
 ઈત પ્રત્યય]
 ઓશીકલ ૧૦૧૬.૪, ૧૦૫૦.૨
 ઝાલુમુક્ત (સં. જત્ + શૂદ્ધલ-
 પ્રા. ઝો + મિયલા!)
 ઓશીંગલ ૬૯૨.૨ ઝાલુમુક્ત
 ઠઠકાઈ ૪૯૫.૪ બકાહુરી
 ઠાર ૨૬૫.૧, ૩૩૯.૨, ૩૪૫.૫,
 ૬૬૦.૨ (પું.)
 ઠસં ૩૬૦.૨ ઠકાઈ [સં. કદાહ-
 પ્રા. જકાહ-]
 ઠપીલકૃત ૧૮૦.૧ (કેસપાયનું ઉપમાન)
 ઠપાંન ૪૨૪ ધનુષ [કા. ઠમાન]
 ઠ્ઠુએક ૪૧૮.૪ ઠપારેક [હિ.
 જવહુ + ક]
 ઠ્ઠુલ કરો ૨૦૪ ૩ પોતાના તરીકે
 સ્વીકારો
 ઠપી ૧૧૭૭.૩, ૧૧૮૦.૨, ૧૧૮૨,
 ૧૧૮૩- ૧, ૨, ૩
 ઠરસંજી ૯૫૫.૩ ખેત [સં.
 જવંજ- + ઈ]
 ઠગમ ૭૮૮.૨ કપાળે
 ઠાર ૧૦૭૧.૩ ચાતા
 ઠવીતા ૮૧૮.૧, ૧૧૮૨.૬, ૧૩૧૩ ૩
 ઠવિ
 ઠસકયતો ૯૫૯ ૧ ઠ્ઠુસતો
 ઠ્ઠાપી ૫૫૦.૪ ઠ્ઠપપની, આસુરી
 ઠસ ૮૬.૧ શું [સં. કીદ્શક-, પ્રા.
 અપ. જહમરે, મ. કસા]
 ઠસો ૧૨૭.૧ સો

કંથેર ૬૦૦-૨ એક હલકી વનસ્પતિ
કાંઠ ૮૪૨ ૧ લાકડું [સં. કાળ-]
કામદુરધા ૧૨૮૧-૧ કામદુધા [કામ-
દુર્ગા'નો સંગદોષ]
કાર ૧૮૫-૨, ૫૦૬-૩, ૫ વક્કર
કારમુ ૩૮-૩ અદ્ભુત [પ્રા. કારિમ-]
કાલકોષ ૪૦૧-૩ (સો.)
કાલી ૨૩૬-૩ કાલિદાસ
કાલીરાલી ૬૫૪-૩ રાણાકાળા,
સાંજની (વેળા)
કાલરપાણું ૩૮૩-૨ કાલરપાણું
કાંકણી ૮૦-૧ કંકણ
કાંમ ૧૦૮૮-૨ કામિની
કાંમ્ય ૩૬૪-૨, ૭૫૦-૪, ૮૮૮-૨
૧૦૧૧-૨ કામિની, સ્ત્રી
કામ્મી ૮૬૮-૨ કામી
કીકર ૧૧૫૮-૪ કીકર
કુછોબી ૧૧૭૬-૧ નિલ'જાજી
કુટો ૮૬૨-૨ ભંગાર
કુલે ૧૦૨૨-૧ ખૂલે
કુરકટ ૮૮૫-૪ કુરકટો
કેકલો ૮૦-૧ જંદવિશેષ
કેકાંચુ ૬૭૩-૨ જીંચી જાતનો ઘોડો
કેતાં ૧૨૬-૬, ૧૧૭૩ ૫ (સ્ત્રી. કેતી
૧૨૪૬) કેટલા
કેલે ૧૧૩૩ ૨ કે
કેચક ૪૫૮-૧ કીચક
કેલી ૪૮૨-૨ ક્યાંહી, ક્યાય
કેક ૭૬-૩ કેકશાસ્ત્ર
કેકીસ ૮૬૦-૧ એક લુટારુ જાતનો

પુરુષ

કાટીક ૧૨૩૬-૨, ૧૨૪૬-૪ કોટિ, કરોડ
કાસીરીઆ ૧૮૩-૧ કરકસરિયા
કાસેરીઆ ૧૮૮-૩ કરકસરિયા
કૌમોદી ૭૫-૨ સિદ્ધાંતકૌમુદી
કૌતગ ૧૨૮-૫ કૌતુક
ક્યરપી ૧૧૮૪ ૬ કૃપણ
કેત ૧૨૪૧-૨ કૃત્ય
કપી ૧૧૮૦-૪, ૧૧૮૧-૬ કૃપણ
કાણુ ૭-૪, ૨૪-૪, ૨૮-૪, ૫૨૫-૩,
૬૭૮-૪, ૮૮૦-૨, ૧૨૨૮-૪,
કાણું ૫૮૨-૪ કાણુ પણ, જરા
પણ [કાણું = કાણુ + સં. જલુ,
પ્રા. કુ]
ખડતાલે ૧૦૭૨-૪ લાતથી, ચટ દહન
ખલખલ ૨૦૨-૩, ૮૧૮-૧, ૧૨૬૭ ૩
ખાનગી બેઠક
ખશખોઈ ૧૧૦૭-૩ ખુશખો
ખીણુ ૮૬૪-૪ ખોટ [સં. લીજન-
પ્રા. લીજન-]
ખીર ૧૫૨-૪ દૂધ [સં. લીર-]
ખેઅ ૭૦૬-૩ કામ
ખેડ ખેડ કરતાં ૮૭૪-૧ દમજાસ
કરતાં
ખેડાં ૮૧૬ (ખ. વ.) ગામડાં
 $\sqrt{\text{ખેદ}} = \sqrt{\text{ખેદ}}$
ખેદાવે ૨૧૨-૪ છેદાવે; ખેડુ ૧૧૪-૪
છેલુ, ૬૬૫-૪ છેડું; ખેદ
યપ૭-૨ છેદે
ખેચા ૬૮૮-૧

ગત ૨૮૦૩ ગતિ ।
 અથ ૨૮૦૩ (પ્રા.) ગર્ભેન્દ્ર
 ગરધવ ૩૬૮૪ ગર્દભ
 ગશાલ્યો ૧૧૯૩૦૩ અસ્ત થયો,
 વશ થયો ।
 ગાજણ ૫૧૪૦૧ ગાજતો
 ગાયા ૯૨૮૧ (પુ.) શ્લોક
 ગાધો ૮૦૨ હંદવિશેષ [સં. ગાયઃ,
 પ્રા. ગાહો] ।
 ગુજ્જર ભાષ્ય ૧૩૦૫૪ ગુજર
 ભાષાએ
 ગુઝ ૩૪૮૪, ૩૭૩ ૨ સ્ત્રી. ગુલ
 વાત, મમ [સં. ગુલ્ય, પ્રા.
 ગુલ્મ-]
 ગુણ ૧૪૮૩ ગણ, સમૂહ (અ>
 ઉના ખીળા ઉદાહરણઃ અધુઃ,
 ઉવાદ, ગુણકા, ગુમાર, જગુની,
 જગદીય, પ્રાગુસ્કાલ, માગુની,
 મુમત, મુરજાદ, મુસ્તક)
 ગુણકા ૯૭૭ ૧, ૧૧૯૬ ૩ ગણિકા
 ગુણનાએક ૧૫ ગણનાયક
 ગુરે ૨૧૨૦૧ ગુજરે, દર ગુજર થાય
 ગુમાર ૧૮૮૪, ૧૯૫૪, ૨૦૪૨,
 ૩૬૪૪, ૩૬૮૪, ૫૯૪૪ ગમાર
 ગુવાલરી ૭૭૨ રાગિણીવિશેષ (૧)
 ગુગો ૧૧૮૨-૨ ગુગો
 ગુણકા ૯૬૮૨, ૯૭૦૪ ગણિકા
 ગુમાર ૭૫૬૪ ગમાર
 ગોધીકા ૪૭૭૦૩ ધો [સં. કોષિયા]
 ગોપ્ય ૭૫૨ ૧ (સ.) ગુપ્ત

ગોહ ૬૬૦૦૩ (અંદન) ધો
 [સં. ગોષા, અપ ગોહ]
 ગરુઆપણ ૧૧૫૦૦૪ ગરવાપણું
 ગત ૧૨૯૩ ૪ મૃત
 ગર્ધવી ૬૦૧૦૩ ગર્દભી
 ગર્ભણી ૧૦૬૭૦૩ ગર્ભણી
 ધરસુત્ર ૨૬૪૦૩, ૭૬૦ ૪ ધરસંસાર;
 ૧-૧ ધર
 ધરણ ૧૦૫૧ અહણ
 ધરણી ૫૩૦૦૩, ૬૩૫ ૩, ૮૬૨ ૪
 ૧૧૭૮ ૫ ગૃહિણી
 ધેધાટ ૬૩૦૩ આનંદ [અપ.
 ગહગહ + આટ]
 અપલા ૮૯૭૦૩, ૯૦૫ ૧, ૧૦૫૮૦૧
 (સ.) વીજળી
 યરણા ૩૦૩ (બ. વ) યરણિયા
 યરંદ ૮૧૦૩ હંદવિશેષ
 યરંણા ૯૩૨ ૩, ૧૧૪૨૦૧ (બ. વ.)
 યરણિયા
 યરીત્ર ૫૨૨ કૂટ મુક્તિ
 યરીત્ર ભણી ૯૮૩ ૩ કમારી વાતો
 યત ૧૦૭૭૪ આયક (૧) [કરી
 યતની ૧૯૬ ૧, ૧૨૫૪૧ યુરી
 [સં. ચિત્રિણી]
 યદ્રાઅણ ૪૦૩ યાદ્રાપણ
 યમકપાપણ ૫૦૪, ૫૧૦૧ યોદ્ધા-
 યુગક [યુગક+સ. પાપાન,
 પ્રા. પાહાન]
 યાગુર ૧૬૬ ૨, ૪૭૦ ૨, ૬૩૨ ૨,
 ૮૯૧ ૧, ૨, ૩, ૯૮૬ ૩ યાગુર

ચારણી ૫૯૦.૧, ૬૦૦.૧ ચાળણી.
 ચાસ ૯૪૧.૨ કુંજડ.
 ચીતની ૯૮૩.૩ જુઓ 'ચંતની.'
 ચીતની. ૨૩૬.૨, ૩૫૬.૪, ૬૧૫.૧
 જુઓ 'ચંતની'.
 ચુવા ચંદન ૧૦૦૮.૧ એક જાતની
 સુખડ.
 ચેતક ૧૯૬.૨, ૫૯૩.૩ ગાંડી,
 દાધારંગી સ્ત્રી.
 ચેડેન ૪૯૦.૧, ૧૨૫૪.૨, ચેડેન
 ૯૭૧.૧ લક્ષણ (સં. ચિહ્ન-)
 ચોખરો ૮૧.૩ હંદવિશેષ.
 ચોખુટુ ૧૦૯૩.૧ ચોદિયાનું
 ચોખુટ ૯૫૧.૪ ચારે બાજુ, સર્વત્ર.
 ચોડો ૧૮૦.૩ ચોં, ચાર [પ્રા. ચ.
 ચહુ, ચિહ; વિહુ, ત્રિહુ ના સાદર્યે
 વિહુ; 'હુ અંશ સં. સહુ, પ્રા.
 હુ ઉપરથી].
 ચોડોવટે ૧૧૫૧.૧ ચોટે [સં.
 ચતુર્વર્તમન-+ક-, પ્રા. ચતવટ્ઠમ-].
 ચોડેન ૩૧૯.૩ ચેન, લક્ષણ [સં.
 ચિહ્ન-].
 છતરાસ ૯૮૦.૩ છતરાયુ, જાણીતું.
 છત્ર ૮૬૬.૧ અસ્તિત્વ.
 છત્રે ચર્ધ ૭૬.૧ પારંગત ચર્ધ.
 છલો ૨૩૫.૫ ધુધરીવાળી વીંટી.
 છંછેરો ૮૧૩.૧ છંછેઓ.
 છાય ૬૦.૪ (સ્ત્રી.) રાખ [સં.
 કાર-, પ્રા. અપ. છાર-].
 છાંકડી ૮૦૮.૬ છાંચડી.
 છાંપાં ૨૬૧.૧ લાંગચાં.

છેએ ૧૨૯૮.૧ છેયે.
 છેડે ૧૨૫.૧ છ.
 જકત ૧૨૩૬.૧ જગત.
 જગન ૨૫૫.૪ યસ.
 જગીત્ર ૩૦.૧, ૩૯૯.૩ જગિત.
 જથારથ ૬૪૫.૩ યથાર્થ.
 જનુની ૨૮૫.૩, ૮૪૦.૪, ૧૧૩૧.૩
 જનની.
 જસો ૮૦૯.૨ (સ્ત્રી. જસી ૨૯.૧)
 જેવો (જુઓ 'જસુ')
 જસ-જત ૬.૨ જસને જતનારો,
 યસસ્વી.
 જસુ ૨૦.૧ (પું. 'જસો' ૧૮૨.૩
 સ્ત્રી 'જસી' ૧૧૪૩.૧) જેવું
 [પ્રા. યુ. જિસહિ, જિસિહિ, અપ,
 જહસર, સં. યાદશક-].
 જસુ ૧૧૪૪.૩ જેવું (જુઓ 'જસુ')
 જંખણી ૬૦૬.૧ જક્ષણી [સં.
 યક્ષિની].
 જમ્મીક ૮૫૮.૧, ૧૨૩૬.૧ જમ્મક
 (સં. યાવક-). અ>ર્ધના બીજા
 ઉદાહરણ : મોદીક, પાતીક.
 જવક ૨૯.૧ અગતો [સં. યાવક-]
 જહરે ૮૩૨.૬ જહરે.
 જાંગડીઆ ૬૧૦.૩ જાંગિયા દોલ.
 જાંહા ૧.૨ જ્યા [સં. યસ્માત,
 પ્રા. જમ્હા, અપ. હિ. જહો].
 જપત ૫૨૮.૪ જપિત.
 જુગતાઈ ૪૮૨.૧ જેળ [જુગતું (સં.
 યુક્તક-) + આઈ].
 જુગદીસ ૭૭૮.૩ જગદીસ.

જુગ મ ૨૬ ૩ યુગ
 જુગાત્મ ૫૫૬ ૪
 જુધિષ્ઠર ૧૧ ૧ સુધિષ્ઠિ.
 જુમના ૬ ૨ યમુના.
 જુવટે ૧૧૭૫ ૩, ૧૧૯૩-૪ જુગારે.
 [સ. જૂત, અપ જૂવ-+દુ]
 જેવરશે ૪૫૪ ૪, ૮૯૧-૧ વિરશે
 (સ. 'જવ'રે) [સ. જગતિ +
 વિરલ + -વ, પ્રા જાવિરલજો,
 અપ જહ વિરલજ ઉપરથી!]
 જોખ ૩૭૬ ૪, ૬૧૦ ૩ ૬૬૬ ૧,
 ૮૧૫-૧, ૨, ૩ વ., ૮૯૬ ૧
 જ્ઞાનંદ [સ. જોષ-]
 જોડ ૨૪ ૨ જોષુ.
 જોડુઆ ૯૭૮ ૩ જોડકા, એક જોડના.
 જોતીક ૪૬ ૩, ૭૮ ૩ જ્યોતિષ
 ' [સ. જ્યોતિષ-].
 જોરાવર ૭૫૧ ૩, ૭૯૧ ૨ (ન)
 જોરાવરી, બળજોરી.
 જયત્ર ૮૮૮ ૩ વાજત્ર [સ. જય]
 જ્યૌત્મ ૧૨૯૪-૨ યોગ્ય
 જાર ૮૦૧ ૨ જાર.
 જારી ૧૦૦૦ ૩ જારી
 જીનીઆ ૧૨૩૫ ૧ નાળા.
 જાધડીઆ મહુડ-૩ જાગડીયા,
 જોધડીયાવાળા, ઢોલી.
 ડુકે ૫૨૪-૪ ડુકા.
 ડામત ૧૦૧૭ ૨ દડવન (પ્રણામ).
 ઢાપડો ૮૩૭-૪ ઢાકોર
 ઢેર ૩૬૦-૪ (= ઢાક) સુતાર.
 ઢોર ૫૬૩ ૪, ૯૪૭ ૪ સ્થાન, જમ્યા

ડક ૧૧૧૭ ૧ ડખ
 ડાણડો ૬૧૬ ૧ ઘણડો.
 ડાખી ૯૪૧-૧, ૩ ડાખી.
 ડાહરો ૯૬-૩ (સો બ વ. માનાર્થ
 'ડાહરા' ૩૧૩ ૩, 'ડાહરા'
 ૨૦૪ ૧) વધારે ડાહો
 ડુડી ફેરવી ૪૯૬ ૨ ઘડી પોટાવી
 ડેહરે ૩૩૩-૩ દહેરે.
 તતતર ૯૧૪ ૩ તતપર
 તનેઆ ૧૧૭૫-૫ તનયા
 તરકસ ૬૮૬ ૧ તીરનો બાથો
 તરતીબ ૫૧૬-૨ રીતભાત, ૬૨૯ ૩,
 ૯૬૭ ૪ બવસ્થા, સભાળ,
 ૧૧૦૦ ૪ ગોઠવણીની ખૂખી [અ.].
 તરતીબતર ૧૪૬-૧, ૪૪૩ ૩ પૂરેપૂરી
 રીતભાતવાળુ, ૧૧૨૬ ૩ પૂરેપૂરી
 બવસ્થા.
 તરતીબવત ૯૬૮ ૧ પૂરતી રીતભાત
 વાળુ
 તરણ ૧૦૫૮ ૨ તરણ [સ. તરણ,
 'અરણ'ના સાદર્યે]
 તન ૬૧૭ ૨ (પુ) દેહ
 તનક ૧૧૮૭ ૩ તનીક, જરાક
 તાય મહુડ ૪ (= તાડ) (પુ)
 સોભા, ૯૬૮ ૧ સોભતું (૧).
 તાજ્ય ૬૧૭-૨, ૧૩૦૦ ૨ ત્યાજ્ય
 તાજ્ય કરવાને ૧૦૮૩ ૪ તજ્યા.
 તાતું ૨૯ ૪, ૨૦૧ ૧ સાવચેતી;
 ૪૨૩-૧ તીક્ષ્ણ ધારદાર, ૯૯૫ ૨
 આખો, ઉમે [સ. તજ-+ -વ,
 પ્રા. તનમ]

નારણી ૭૦૫૦૩, ૯૭૪૩ તરુણી.
 તેગ ૬૫૯ ૨ દ્યાર.
 તેનીઆ ૧૯૩૩ તેળનારા.
 ૦૪૮ ૬ ૨ તટ.
 તણ ૧૮૦૬૫ તણ.
 ત્રાહ્યીધ ૪૯૭૦૩ ત્રિવિધ.
 દક્ષિણાવંત ૧૨૯૦૦૧, દક્ષિણાવંત
 (વમળ), દક્ષિણવંત ૨૬૦૧ દક્ષિણા-
 વંત (શખ)
 દરશન ૧૪૭૦૨ સ્વરૂપ.
 દરીદ્ર ૨૩૨ ૬, ૧૧૨૦ ૧ દારિદ્ર,
 દળદર.
 દાઓ ૭૯૮ ૬, ૯૨૮ ૨ લાગ.
 દાખ્ય ૯૪૧ ૩ દેખાય
 દાઢે ૩૯૨ ૩, ૩૯૩ ૨ દાઢે
 દાદુર ૪૮૩ ૪, ૮૯૩ ૭ દેડકો [સં.
 દદુર-, અપ દદુર-].
 દાવડીએ ૮૦૯ ૩ લાગ આવતા (૧)
 દાવાદલ ૧૦૬૮ ૩ દાવાનન.
 દાવો કરે ૨૧૬ ૩ લાગ સાધે
 દામણો ૧૯૭ ૪, ૫૦૫ ૫ દયામણો.
 દીઆ ૧૨૫ ૧ દીવા
 દીનીશ ૩૪૦ ૨ દિનેશ, સૂર્ય
 દીવસપાણી ૮૫૫ ૧ દાડોપાણી
 દુલે ૧૪૫ ૨ ખીલે
 દુકાણુ ૫૦૩ ૧ દુખવ ૧ દુખાવણુ (૧)
 દુમેસો ૭૯ ૨ ૭ વિશેષ [સ.
 દુર્મિલા, પ્રા. દુમિલા, દુમિલા]
 દુડી ૧૧૧૨ ૧ ડુઓ 'ડુડી દેરની'.
 દેવસ્ય ૧૧૯૪ ૩ દેવગે
 દેવ્યા ૯૪૧૦૩ દેવી [સ દેવતા, પ્રા.

દેવ્યા]
 દેલ ૧૧૯૭ ૨ (અી.).
 દોખી ૧૦૯૩ ૩ દોધી, અપરાધી
 ઘવ ૭૯૬ ૧ દિન, હંદમમા.
 દ્રવ્ય (૧) ૪૫૪-૨.
 ધજ ૧૧૩૫ ૨ ધ્વજ
 ધજખંધ ૧૦૩૩ ૨ ખુદેખુદલ
 ધરધીત ૧૨૫૧ ૨ પૃથ્વીપતિ
 [સ ઘરા + અપોષા].
 ધંગ (૧) ૨૭ ૪ દિંગ કરે તેવા,
 ૭૬ કરે તેવા.
 ધધ ધ૭ ૪, ૧૪૧ ૪, ૩૮૬ ૩
 ધમસાણુ, માધલ
 ધાઈ ૬૭૦૪ ધાક (૧)
 ધીશ ૬૯૩ ૨ અધીશ.
 ધુત ધ૯૭ ૪ ધૂત [પ્રા. ધુત્ત-]
 ધીરપર ૪૨૨-૨ ધુરધર
 ધ્રાડતા ૫૧૬૦૫ દહતા
 ધ્રા ૬૬૧ ૩, ૯૯૯ ૧ દહ
 ધ્રાવડ ૧૨૯૭ ૩ ધ્રાવિડ
 નઅણે ૫૪૧ ૧ નપણે
 નધરો ૭૨૮ ૩ (પાસતર, 'નગરોલ')
 =નધરોળ, ખેરીકરો.
 નડા ૪૧૬ ૨ પીડા પામ્યા, ડેગન થયા
 નમેરો ૪૭૭ ૪ નિદંય.
 નમણ્ય ૧૧૯૨ ૨ નમ્રતા
 નાપીકલ ૪૫ ૩ વાળ દ [સં. નાપિત-].
 નાણો ૫૦૫ ૧, ૨, ૩, ૪, ૮૨૭ ૧, ૨, ૩
 ૫૦ પતિ [સ નાણ-, પ્રા. નાહ-]
 નાણોલો ૫ ૫ ૬, ૫૦૬ ૬, ૫૨૦ ૧
 ૮૩૩-૧ નાવલો, પતિ [સ.

નાપ, પ્રા નાહ- + ચલ્લમ-]
 નામ ૮૦૧-૪ (પુ') નામ.
 નાહાનહીઓ ૧૦૬૯ ૪ નાનૈયો,
 નાનહીયો
 નીધ ૧૭૨ નિધિ, (૩૫)નિધિ
 નીધ્ય ૫૬૪ ૧ સમૃદ્ધ.
 નીમેષમા ૯૭૭ ૪ નિમેષમા, પલકમા.
 નીરયોષ ૧૨૫૦ ૩ નિર્ધોષ
 નીરુખ્ય ૮૫૮ ૧ વિરુખ્ય [સ.
 નિર્મુલ્ક-પરેથી]
 નીવવટ ૨૯૩ લલાટ [પ્રા નિહલ-
 + વટ (સ પદ્મ), *નિલલવટ]
 નીશા ૯૭૨ ૩ (ઓ), નીસા
 ૩૭૪ ૩ નિશ્ય
 નીશાણુ ૫૩૨ ૧ પાવટા, ૫૬૨ ૧
 નોખત
 નીશે ૯૫૬ ૪, નિષે ૯૮૭ ૧ નિશ્ય.
 વૃત ૫૬૫ ૧ વૃત્ય, ૫૭૪ ૩ (ઓ)
 નાચ [સ. નુલ્ય, પ્રા ચ નર્તિ]
 નેદ ૫૫૨ ૧, ૬૭૯ ૨, ૭૭૯ ૪
 નક્કી આવા અર્થના પાદપૂરકની
 જેમ વધગતા બીજા સંદો
 નિશા, મેલ, વેદ, મત.
 નેહ ૮૧૮ ૨ નક્કી
 નેતી ૬૪ અનુજીનીય [સ ન કૃતિ]
 નેન ૪૯૦ ૨ નયન
 નેન ૩૫૮-૩ (ન.) સ્નેહ
 નેષમેરો ૧૧૦૭ ૪ નમેરો, નિર્દય.
 નૈઅણે ૫૨૯ ૪ નયણે.
 નૈણે ૫૩૦ ૪ નયણે.
 નોહોગાનું ૧૦૧૭ ૩

ન્યાવટ ૧૭૭ ૪ ન્યાવવટ, ન્યાવટિ
 ન્યાવાણુ ૧૧૭૮-૪ નવાણુ
 નતકી ૯૪૧-૫ નતકી
 નચ્ ૪૯૦ કૃષ [સં વચ્ચ]]
 નખે ૧૧૭૮ ૫ વિના
 પનેહી ૯૫૫-૧ પનેટી, ખપાગી
 પટતરે ૮૩-૩ પડા પાછળ, ૨૮૫ ૧
 ખાનગીમા.
 પદમી ૬ ૩, ૨૦૨ ૨ પદવી
 પરજાયે ૫૭૨ પડખાપામા [સ
 પ્રતિજ્ઞાયા, પ્રા પરિ + જાહી]
 પગત ૧૦૯૩ ૨, ૧૧૪૫ ૧ પર્વત
 પગજીઓ ૭૯૩ રાગવિશેષ
 પરી ૧૩૬ ૨ મૂકી, મોકલી [મ
 પ્રતિસ્થાપ્, પ્રા પરિદુર્-]
 પગ ૯૪૯ ૨ સાધાવિધુ
 પરતાપીક ૧૧૫૪ ૨ પ્રતાપી.
 પરવેસ ૮૮૦ ૪ પ્રવાસ ['પરદેશ'ના
 સંદોષ]
 પરીસ્વેદ ૧૨૩૭ ૨ પ્રસ્વેદ
 પરેરો ૬૭૫ ૩ (પાકાતગ 'પારેરો',
 'પરેરો') ('અથ'નું વિશેષણ)
 પેરો ૭૯૭ ૧ ફર
 પશાઅ ૬૧૩ ૪, પસાય ૪૩ ૪ ખક્ષિસ
 [સ. પ્રાસાદ, પ્રા વામાય]
 પહેધી ૧૧૮૪-૧ પેધી.
 પતતી ૨૧૩ પંકિત
 પડ ૪૫ ૩, ૨૩૩ ૩ ૧૦૧૮-૩, ૪
 પિંડ, દેહ
 પાખડ ૧૯૩ ૪ ડોગ
 પાખી ૫૨૩ ૩, પાખે ૫૨૮ ૩

११८०.२ विना.

पाग ८८४.२, ११३०.१ पग; पाग्य

१५७.१, २३८.३, १२६१.३ पगे

पाट १०८३.१ (पुं) गादी

पाटवट १२४७.१ गादीनो अधिकार

पातीक ३.१ पातक.

पारभो ४२.१ परभनाशे [सं.

पारोक्षक-, आ. पारिक्लृप्त-].

पारासुर ४५६.१ पतार (आ.

पारासुर-)

पासी ८४८.२ पांडां

पास्यक ११८५.२ पासक

पासी २३८.३ पासि

पांथु ६७२.२ बाथे [सं. पाणि-]

पांथु ८०१.४ (पुं.) पाथु.

पीआरां २३४.४ (=पीरायां) परायां.

पीठ ५२४.१, ५२७.३, ५२८.३

प्रियतम [सं. प्रियः, आ. पित्रो,

अप. पित्र-].

पीत्री १०१०.५, २, ३ पितृ.

पीराया १०१८.५, ११८७.४ परायां.

पीष्ट ११६.३ पीडुं.

पुठ भोले ७८८.६ पीठ पाछा

निहा करे.

पुठ ८८५.४.

पुर १२.१, ४२.१ पूरे.

पुरथु ७०.४ पूखिंभा (?).

पुरवछाओ ७८.३ छंदविशेष.

पुसाओ ८८६.३ (न. व.) पोशाक

पेशकसी १०८५.३, १२४८.१

अंडथु.

चेडेवी° ८२.३ प्रहेलिका [आ.

पहेलिका, अप. पहेली]

पोयथु २५.१ पोयथु [सं. पयिनी,

आ. पयमिणी, अप. पयिमिणि,

पोविणि, पोइणि]

पोशाअ ५३५.२ पक्षंगपोश?

पोडोतुं १२५३.४, १२५८.१

पडोअंथुं [सं. प्रभूत-, आ. पडुत-]

प्रजंते १६८.१ पर्यंते

प्रतीपाव १७८.४, २५६.२ संभाण,

रक्षथु.

प्रतीयोध ३६२.१, ८३०.२ योध-

वयन.

प्रवेश ५३१.२ प्रवास (पुआ)

'परवेस').

प्रवेश ६५६.४ प्रवेशीने.

प्रथंस १०८०.४ (पुं.) लडेरत (?)

[सं. प्रसहा]

प्रस्तानु १०८३.३ प्रस्तानुं [सं.

प्रस्थानकम्].

प्रागुथु १२५७.१ प्राधुथु, पराधु.

प्रागे ३५.१ प्रयागे.

प्राछीत ५४.४, ४१०.४ पाप

(=नेने करले प्रापश्चित करुं

पडे ते).

प्राजे करी ३५.१ पराजय करी =

पराजित करी, विसर्जित करी;

प्राजे कीधा ६७३.४ नष्ट भ्यां.

प्रातुस्काव ४००.१ प्रातःकाव

प्रसा १२३८.३ प्रसाध.

प्रेमदा २१०.१, ४१७.१, ४३३.१,

૧૨૮૦૩, ૮૧૩૦૧ પ્રમદા ('પ્રેમ'નો સંગદોષ).

મોમલ ૧૨૬૦૨, ૧૧૨૭૦૧ પરિમલ, પીમળ.

પ્રેલેકાલ ૩૧૮૦૪ પ્રલયકાળ.

ફર ૮૧૬૦૧ ફરી.

ફોફલ ૧૧૬૮૦૪ સોપારી [સં. યુગફલ, અપ. ફોફલ-]

બકવા ૫૧૩૦૩ બકવાદ.

બદગો ૩૬૬૩ બદબો.

બરડ ૮૪૮૦૪ સોપારી?

બરદ ૮૮૮૦૪, ૧૦૦૦૬ બિરદ.

બરદાર ૫૫૬૦૪ બિચકનાર (?) (કા.)

બુલ ૮૦૧૦૩ બલિરાગ.

બાકરી ૮૩૮૦૨, ૮૮૩૦૧ મમત-ભયું વેર.

બાધુ ૧૮૬૦૧, ૩૭૭૦૨, ૮૩૨૦૪, ૧૦૮૪૧ બધું [સં. વદ-+વ-, પ્રા. વદય-].

બાબત ૫૪૨૦૪, બાબલ ૭૭૮૦૨ પ્રસ્તુત.

બાવના ચંદન ૧૧૦૦૦૩ બિચી ભાતનું

(ચંદન [કનક વાવન (ચંદન) + સં. ચન્દન-].

બાઈ ૩૧૭૦૨ વરવી (?)

બાહ ૬૮૫૦૪ [સં. પ્રા. ઘાહા, અપ. ઘાહા.]

બુબ ૫૧૫૦૪ બુમ.

બેલેક ૧૦૦૮૦૧ બેલેકનું, મુમધી.

બોહો ૩૦૦૦૨, ૮૨૭૦૬, ૮૧૦૦૧ બહુ.

બખારતે ૬૧૧૦૩ વર્ષાચતુષ્ઠે.

ભગલ ૧૧૮૫૬ ભકિત.

ભઈ ૧૧૭૩૦૪, ૧૧૮૧૦૧, ૨, ૩ બિહુ.

ભરડ ૮૪૮૦૪, ભરડક ૫૮૭૦૧ ભરડો, શિવનો પુભરી, ફલકો બાહલ્ય.

ભલકો ૪૨૪૦૨ ભાલો.

ભલલ ૫૧૪૦૨ ભસતો.

ભંમ ૮૪૮૦૨ બાહલ્ય [સં. વ્રહ્મન-]

ભાક્ષ ૧૧૪૧૦૪ ભાખ, કહે.

ભાખ્યા ૧૩૦૬૦૧ ભાપા.

ભારથી ૧૩૭૦૧ મહારથી.

ભાવઈ ૬૬૮૦૪ પીઘ.

ભાણ ૧૦૬૨૦૪ (સૂર્ય =) રાત [સં. માનુ-].

ભેવ ૧૫૮૦૪ ભેદ.

ભાંત ૩૬૦૪, ૫૮૭૦૪, બાંસ ૪૪૨૦૪ આન્તિ, મોહ.

મજાકાર ૧૭૩૦૩ મત્સ્યાકાર [સં. ૧ મત્સ્ય-, પ્રા અપ. મત્સ્ય-+આકાર-].

મજ ૩૫૮૦૪.

મણી ૪૨૭૦૨ (ઓ.) મણિ

મખ્ય-મંણ ૬૫૮૦૧ મન મખ્યે (?)

મરત ૮૨૧૦૪ મૃત્યુ.

મસવાલ ૨૫૦૦૪, ૨૮૭૦૧ (બ.વ) માસ.

મહીમથન ૨૭૩ માખલ [સં. મથિત-, પ્રા મહિત-+મથન-].

મહેરાણ ૨૨૮૦૨, મેહેરાણ ૨૦૧૦૪, મહેરામણ, સાગર [સં. મહા-+દેરાવત-, અપ. મહ-+દેરાવણ-].

મંણી ૧૧૧૭૦૧ (ઓ.) મણિ.

મંણીપુર ૧૭૬૦૧ મણિબંધ, કાંડ-

મંદોવરી ૪૫૭૨ મંદોદરી.
 માધ ૭૭ ૧ માધનાય, શિશુપાલવધ
 માળ ૧૦૩ પ્રમાણ [સં. મર્યાદા,
 પ્રા. મજાજા, મજા].
 માયુકાર ૩૨૮૧ વયુકર, દેડ.
 માહાજ મ ૮૯૨૩ માજમ.
 માગ ૧૯૧ (પુ.) સેયો [સં.
 માર્ગ-, પ્રા. મગ્ન-]
 માઠ ૬૮૪ પરાણે [સં. મર્દ-, પ્રા.
 મઠ, અપ મઠ]
 માતુની ૨૩૭ ૧, ૨૬૬ ૧, ૨૭૪ ૧,
 ૨૯૭૪, ૩૨૬૩, ૩૪૦૪,
 ૧૨૭૮૧ માનિની.
 માહાર ૭૨૫૩ માહરું.
 મુખી ૨૯૭૪ મુખ્ય.
 મુન્ય ૫૬૮૨ મૌન.
 મુમત ૧૧૭૫ ૬ મમત.
 મુરખ ૪૭૩ ૨ મર્ષામા.
 મુલારક ૧૨૦૭ ૧ મૂલારક.
 મુસ્તક ૫૮૭ ૧, ૮૮૯૩, ૧૧૪૮ ૩
 મસ્તક.
 મેખ ૧૨૨૦ ૪ મેખ રાસિ.
 મેધવ ૬૮૪૧ મેધ જેવા (સ્થામ)
 મેધવાલ ૩૩૨૧ દેડ.
 મેદ ૧૨૧૮૨ મળ્યત, નક્કર (૧)
 મેર ૪૦૪૪, ૮૦૬ ૫, ૮૧૩ ૨
 મેરુ, ૧૫૦૨ મેષ
 મેલ ૬૦૮ ૪, ૬૯૪૨, ૭૬૪ ૪,
 ૯૬૫ ૪, ૮૧૧ ૪, ૧૨૪૭ ૨
 નક્કો, નિમ્બે
 મેહેરાણુ ૨૦૧ ૪ ગુઓ 'મહેરાણુ'.

મેહેરાણુ ૧૧૧૬૪ મહારાણો (૧).
 મેહેરી ૧૧૯૩ ૧ સ્ત્રી
 મેહેલા ૧૦૭૬ ૧, મેહેવા ૧૧૦૬૧
 મહિલા.
 મોટ લપર ૨ ગાસડી.
 મોટમ ૯૭૦૨ મોટી
 મોટમ પપલ-૨, ૫૬૧૦૩ મોટાધથી,
 દમામથી.
 મોટમ ૩૦૪ મોટપ.
 મોડ ૧૩૧૬ ૨ મરડાંદ, ગવં.
 મોદીક ૧૦૩ મોદક.
 મોરા ૫૨૫૧ મારા
 મોલન માન ૫૦૨ અત્યંત મોહક.
 મોલોકમ ૧૮૮ ૨, ૬૮૭૨ ખૂબ,
 સખત [અ. મુલકમ]
 મોલોટમ ૨૦૨ ૨ મોટાઈ.
 મોલોવટે ૧૭૩૩ મોવડે, અમ લાગે.
 મુઘડો ૩૮૧ ૨ મુઘયો.
 મુ ૨૨૨ ૪ રેત, સમુ, ૧૦૩૩૪,
 ૧૦૪૬૧ મુતુઆવ.
 મેદે ૫૮૨ ૧ મેદયે.
 મ્ય ૧૪૮૪ મેવિ
 મુઝો ૯૬૩૩ રાડો, રાડો,
 વિધુ.
 મળ-ખલ ૨૬ ૩ કદવીસ્તંભ
 [સં. રમ્મા+સ્વમ્મ-, પ્રા.
 રમાસ્વમ્મ-, અપ રમલ્લમ]
 મમળ ૧૭૩ મમણી.
 રાજસ ૧૦૭૪ ૪ રજવાડી.
 રાજસ રૂપ ૨૫૭૦૩ રાજના જેવા
 રૂપ વાળો.

રાજસીઆં ૧૯૪૦૨ રાજવીયા,
રજવાડી માણસો.

રાજ્ય ૫૪૫ ૨, ૩ આપ.

૨૧૬ ૧૩૬૦૪ તકસર.

રાવન ૫૧૧-૨, ૧૧૮૪-૫ રજપુત
[સં. રાજપુત, પ્રાં. રાજવલ-૧].

રાવણી ૧૯૪ ૧, ૧૨૭૦-૩ રજવાડી
[સં. રાજકુલ-, અપ. રાજલ-,
રાવલ+ઈ].

રાવણે ૧૨૨૬-૨ રાજદરબારે.

રીધ ૧૭૪, રીધ્ય ૫૬૫-૩, ૮૨૮-૧
ઋદ્ધિ.

રુઝો ૧૫૦-૩ રૂઝો [સં. રૂપ+ટગ-,
પ્રા. રૂ. રૂવહર, રૂવહર].

રૂઝઆ ૮૦૦-૩ રૂઝમ.

રૌખ ૮૧૨-૩ વટમાં.

રૌશ ૬૬-૨ ખોડ.

રૌરવ ૧૦૮૭-૪ ભયંકર.

સખ્ય ૧૮૭-૪ સક્ષમી.

સખ્ય ૩૪૩-૨ સાખ. [સં. સક્ષ-]

સખ્યા ૭૮૭ ૧, ૮૨૭ ૪ સખ્યા

સલીતા ૭૭૩ ૨ સુંદરી.

સંક ૨૮૨ ૬૮૭-૨ કમર.

સંક ૧૯૩-૨, ૭૯૪-૨, ૮૦૧-૩
સુખ્યો.

સાબય ૨૩૮-૧, ૨, ૩ વગેરે. સક્ષમી
[પ્રા. સક્ષી, અપ. સક્ષિ].

સાવન ૧૪-૨. ૧૮-૪ સાવણ.

સાધાર ૧૨૫૦-૪ હાર.

સાહે ૮૧૯-૪ પામે [સં. સામ-,
અપ. સાહ-].

સાહો ૫૩૩-૨, ૮૮૦-૨ લગાડો [સં.
સાગ્ય-, અપ. સામ-].

સાહો ૪૮૮-૪, ૧૨૪૧-૪ લદાવો
[સં. સામ-, અપ. સાહ-, પ્રા.

સુજ. 'સાહ' ઉપરથી નામ].

લીલવટ ૧૮-૪ જુઓ 'નીલવટ'.

લેખાવનું ૬૭૯-૧ લેખા વિનાનું,
અસંખ્ય?

લોહીઓ ૧૦૩૧-૪ લોહિયો, ખોડો (૧)

લોલક-લોલ ૨૫૭ ૧ લોલકની જેમ
લટકતા.

વકારીઓ ૧૨૮૩-૧ વકારીઓ.

વકત ૧૬૭ ૪ વક્ત, મુખ.

વચનગર ૫૮૭-૩.

વળ ૮૪૦-૧ વૃત્તિ, વ્યવસ્થા.

વરત ૮૩૫-૧, ૧૦૩૧-૨ નણી.

વરતીઓ ૮૪૩-૧, ૧૧૮૨-૪ જૈન.
પતિ.

વરાં ૮૧૮-૬, ૮૫૮ ૩ (બ. વ.) વાર.

વરણ ૮૨૮ ૨ પાણી.

વસતી ૨૯૬ ૨, ૪૮૮ ૧, ૪૮૩ ૪,
૧૦૦૨-૪ પછી.

વસતુ ૮૦૦-૪ પછી.

વધતો ૧૧૩૬ ૩ પાણી.

વહુધ ૩૬૪ ૩ હજો [સં. વિલુખ-,
પ્રા. વિલુખ- ઉપરથી]

વહેરો ૫૬ ૩ અંતરદાનો.

વંક ૨૮-૪ ખોડ.

વઝા ૧૦૩૩, ૧, ૧૧૩૨ ૧ વાંઝણી

[સં. વઝ્યા, પ્રા. વઝા].

વંઝી ૭૫૫-૪ વઝી [સં. વિનવટ-;

પ્રા. વિળ્લુ- ઉપરથી *વલ્લુલું,
વંલું].

વંણારશી ૮.૧ વારાણસી.

વાક્ર ૮૩૩.૪ વાક્ર

વાટ ૨૩૫.૪, ૧૧૯૩.૧, ૨, ૩ વ્યર્થ,
હસકું.

વાર ૩૯.૨, ૨૪૭.૧, ૩૦૧.૪,
૫૦૩.૨ ઉત્તમ, મુંદર [સં. વારુક-
પ્રા. વારુક-]

વાહે ૮૮૮.૩ વાય, વગાડે.

વાહે ૭૯૭.૪ છેતરે; વાહે ૧૦૦૦.૨
છેતરો.

વાણિતર ૩૬૪.૩ ચાકર [સં.
વાણિજ-+ *વુજ, પ્રા. વાણિજ-+
વુજ- પ્રા. શુ વાણિજ-]

વીક્ષાત ૧૮૮.૪, ૬૪૪.૪ વિખ્યાત.

વીખાણુ . ૪૧૭.૨, ૫૬૨.૨,
૧૧૮૧.૪ વખાણુ, વણુંન
[સં. વ્યાખ્યાન-, અપ. વક્ષાણ-]
વીખાણુ મલ્લ-૩ વખાણુ.

વીખે ૫.૧, ૫૩.૩, ૨૭૧.૩,
૪૭૮.૧ (વગેરે) વિષે.

વીગત ૬૫૨.૩ વીતક.

વીધરા-વીના ૯૨૨.૩ ઓગળ્યા વિના
વીતમ ૧૫૮.૩, ૭૪૨.૩, ૯૩૪.૧,
૧૨૪૩.૨ વીતક.

વીનતા ૫૦૨.૩, ૫૪૬.૪, ૫૭૪.૪
વનિતા.

વીનીચાર ૩૮૦.૬ વ્યલિચાર.

વીમાસણ ૨૪૬.૬ (ન.) વિમાસણ.

વીર્ય-વંશ ૫૫૦.૪ બ્રહ્માના વંશમાં.

વીપચર ૧૨૯૩.૨ વિપચર - (પ્રા.
વિસહર-, પ્રા. શુ વરીચર).

વીસ વસા ૨૧૮.૧ નિઁચે, સો ટકા.

વીહીરા ૩૧૨.૧, ૩૧૫.૪, ૭૩૬.૧
વિવાહ.

વેખ ૧૧૯૨.૩ વેધ, બેખ.

વેગા ૫૪૪ વહેલા.

વેચાથી ૧૧૬૫.૨ વેચાતો.

વેચાંગ ૮૫૧.૩, ૯૮૩.૧, ૯૯૨.૩
ધોડો.

વેદ ૬૮૦.૪, ૮૩૩.૪, ૯૪૨.૪,
૯૬૦.૧, ૯૯૨.૪, ૧૦૯૦.૨,
૧૨૧૮.૪, ૧૨૩૭.૪, ૧૨૮૩.૪
નક્ષી, નિઁચે [સં. વેદ].

વેશ ૩૨.૨, વેસ ૨૬૯.૨, ૮૮૦.૩
વય [સં. વયસ્-]

વેહેપાર ૨૬૪.૨ વેપાર.

વેહેરી ૧૧૯૨.૩ વેરી.

વુહા ૨૮૮.૨, ૧૨૦૭.૪ (ખ. વ.)
વસ્ત્ર્યા [અં. વુહ્, પ્રા. અપ.
વુહ્-]

વૈરાટ ૪૫૮.૧ (વરાટ દેશનો રાજા-
વોલાવી ૯૩૬.૧ વળાવી.

વ્યપરીત ૧૪૨.૪ વિપરીત.

વ્યરથ ૧૧૯૨.૧, ૫, ૬ વ્યર્થ.

વ્યાંણુ ૯૯.૧, ૨, ૩ વિના

વ્યાધ ૩૩૯.૩ (‘વ્યાધ’ને બદલે ?)
દેડ.

મખા ૧૧૨૩.૧ વર્ષા.

મધ ૭૬૪.૨ મૃદ્ધિ,

મત ૯૭૦.૩ નક્ષી.

મય ૧૦૪૨.૪ વ્યય, ૪૫.
 મહેણી ૯૧૩.૨ વિરહિણી.
 મેદે ૮૯૫.૧ વિરહ.
 મેદેણી ૧૧૧.૧, ૮૯૫.૧ વિરહિણી.
 યાગર ૪૯૨.૩ ચિતાર.
 યાદે ૧૪૪.૩, ૧૩૪ ૧, ૩ સંભવ છે કે.
 યાજ ૩૨૩ ૨ સજજ,
 યયલ ૬/૭.૧ શિયલ.
 યરત ૫૬૫.૨ (હોઝ) સમોવડ.
 યારે ૭૮૮.૪ પત્યે, પત્યા પછી.
 યંપત્ય ૯૪૧.૪ સંપતિ.
 યંબ ૧૧૩૧.૨ સાબ, યંબુ (૪)
 યંવરામડપ ૩૨૩.૧ સ્વયંવરમંડપ.
 યાથ્યણી ૩૦૧.૨ સગિની.
 યાસ ૬૭૧.૩ આસ.
 યાહાસ્ત્ર ૧૪.૪, ૪૬.૧ યાસ્ત્ર.
 યામદ ૪૨૨.૧, ૪૨૫.૩, ૪૯૬.૩,
 ૫૬૩.૨ સામંત, પીર, મુભટ.
 યાસો ૪૭૫.૧, ૯૯૬.૨ સંશય
 [અપ. સસડ]
 યીખ ૫૩૩.૧ વિદાય.
 યીધ ૪૭૮ ૪ સિંહ.
 યીવાલખીત ૭૨૪.૧.
 યીસ ૪૫.૪, યીસ ૧૬૦ ૩ ચિખ્યા.
 યેઆસ ૮૫૪.૧ યાનાસ.
 યોમ ૧૧૭૭ ૩, ૧૧૮૦.૧, ૧૧૯૬.૧
 યુંગ, કંજુસ.
 ય્રષ્ટ ૫૫૦ ૪, ૧૧૯૪.૬ યર્ષિ.
 યીમંત ૨૫૦.૨ સીમંત.
 યીમુખ ૧૧૩૯ ૧, ૧૩૧૦.૪ સન્મુખ,
 પોતે.

ઝીવંત ૨૪૦.૪, ૨૮૦.૪, ૩૨૭.૨,
 ૮૯૪.૨ ઝીમંત.
 સજ્ય ૧૧૩૫.૪ (ઓ.) સજઈ,
 ગોઠવણ ?
 સચલ ૩૬૬.૪ ચિચિલ.
 સપાખર ૮૦.૩ છંદવિશેષ.
 સપારસ ૧૧૬૮.૪ ફરિયાદ
 [ફા. સિદ્ધારસ 'ભલામણ'].
 સરવસ્ત ૩૬૯.૩ સર્વસ્વ.
 સહી ૨૮.૨ સિંહ.
 સંચ ૧૨૨૨.૩ મુક્તિ.
 સંચેત ૮૪૧.૨ સચેત.
 સંતોક ૮૦૯.૬ સંતોષ.
 ['સંતોખ' એવા ઉચ્ચારણ
 ઉપરથી]
 સંધે ૧૨૭ ૧ સંદેહ.
 સંમતુલ ૧૦.૪ સમતુલ્ય.
 સાએક ૧.૫ સહાયક.
 સાખીઓ ૮૨૪.૩ સાક્ષી.
 [સં. સાક્ષિનું + ના, પ્રા. સક્ષિત્રી].
 સાખ્ય ૧૩૦૭ ૧, ૧૩૦૮.૨ સાખી.
 સાગવંન ૮૫૦.૩ સદગમન.
 સામદ ૫૫૬.૧ જુઓ 'સાંમદ'.
 સાવજ ૮૦.૩ છંદવિશેષ.
 સાવહ ૫૩૬.૧ જરિયાન વસે.
 સાહ ૨૪૯.૪, સાહ ૨૪૮.૩ સાહ,
 શેક, સોદાગર [સં. સાયુ, પ્રા. અપ.
 સાહ]
 સાદાસ ૭૯૧.૬ સાસ.
 સાંખ્ય ૩૬૨.૪ સાંખી.
 સાંજ ૨૦૧. ૨ યાન, છા.

સામદ ૨૦૯ ૩, ૨૩૧ ૪, ૧૨૫૮-૪
જુઓ 'શામદ'.

સામો ૩૬૯ ૨ વિરોધી (૧)

સીવ ૮૪૦ ૧ શુભ.

સીધું ૭૫ ૩ નિષ્ક્રિયસિધું (૧)

સુક ૬૦૪ ૪ સુખ.

સુખપાલ ૧૯૯ ૨, ૩૩૪ ૩ પાલખી.

સુદુ, સુદુ = ઉપડુ, ચાવડુ

સુદો ૬૧૫ ૨, સુદીએ ૯૫૯ ૩,

સુદી ૧૨૫૭ ૪.

સુત્ર ૮૫૩ ૨ નિયમ.

સુલ ૯૭૬ ૨ ભાવની ખેચતાણુ

[અ. સુલ્હ]

સુહાર ૧૦૩ ૨ રસોઈઓ [સ.

સુપકાર, અપ. સુવાર-]

સેજુ ૧૪૧ ૩ ઢળછળ, લક્ષણ.

સેએદો ૪૫૮ ૪ સૈદી.

સેન્ય ૨૪૯ ૧ રાખ્યા [પ્રા.

સેજ્જા, અપ. સેજ્જ]

સેન્યા ૧૩૦૩ ૨ રાખ્યા.

સેધાણુ ૧૬૬ ૪.

સેખાસ ૫૧૭ ૨, ૮૪૭ ૩ શાખાશ.

સેર ૧૫૦ ૪.

સેવત્રા ૧ ૩ (બ.વ.) સેવધની સોપારી

સેહે ૧૨૯૫ ૩ સો

સેહેસા ૨૨૧ ૨, ૨૪૬ ૬, ૩૩૮ ૨

સહસા.

સો ૯૯ ૪ તે.

સોડો ૫૩૮ ૧ સાડો

સોગી ૧૬૮ ૪ એ નામની

વનસ્પતિના મૂળ જેવાં

મુછળાવાળા (શ્રી.)

સ્લોક ૪ ૧ શ્લોકો, ગૌરવગાથા

[સં. શ્લોક, જેમકે પુણ્યશ્લોક-]

સ્વઅગર ૭૩૭ ૧ સ્વયં વગ.

સ્વાટિક ૬૦૦ ૧ સ્વાટિકમણિ

સ્વાટીકમણી ૨૬૭ ૪ સ્વાટિકમણિ.

સ્વામ, સ્વામ્ય ૪૯૫ ૨ સ્વામી.

હડોને ધમદ ૨ હરોળે.

હરદે ૩૨૪ ૨, ૫૧૩ ૪, ૫૭૩ ૨

૭૦૦ ૪ હરદય.

હવાહવ ૫૩૩ ૧ હનાફલ, દોઝદોઝ,

ઉતાવળ.

હનુઓ ૫૦૬ ૬ હળવો [સ. હળુવ-

+ક, પ્રા. હલુજ+મ-]

હવણ ૫૦૪ ૨, ૮૧૩ ૬ હમણા.

હસારથ ૫૦૭ ૪, ૫૩૧-૪ હસવુ, હાસી

હસ ૬૯૮ ૧ (બ.વ.) પ્રાણુ

હાકી ૪૨૭ ૪, ૧૨૬૫ ૨ આહવાન દર્ધ.

હામ કામ ૧૫ ૩, હામ્ય-કામ્ય ૫૭૮ ૧

હામ તથા હામ યુક્ત ?

હીમોલાખાટ ૨૬૭ ૧ હિંડોળાખાટ.

હુસ ૪૨૩ ૪, ૧૧૭૫ ૬ હોશ, રુચિ.

હુશનાએક ૬૮૮-૧.

હેજ ૨૭૫ ૨, ૭૨૮-૪ ૮૬૯ ૪ હેત

[સ. હુય, પ્રા. હિજ્જ]

હેમ ૨૬૩ ૪, હિમ, શીતળ

હેમાતી ૩-૮ ૧ પદ્મગ, સ્વચ્છન

હેવ ૧૫૮ ૨ અત્યારે (પ્રા. મુ

હિવ હવે)

હેવુ ૭૧૦ ૧, ૮૧૮ ૫ એવુ.

હોશી ૫૭૭ ૨ હોશથી તૈયાર કરેલા.